

Сяргей ЧЫГРЫН

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Ліба

Праграмная Рада тыднёвіка „Ніва”
Беласток 2008

Niwa

Праграмная рада Тыднёвіка „Ніва”
БЕЛАСТОК 2008

Рэдактар

Яўген Вапа

Карэктур

Віталь Луба

Тэхнічная рэдакцыя

Адам Паўлоўскі

KAMUNIKAT.ORG

Zrealizowano przy udziale wsparcia finansowego
Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

ISBN 978-83-925904-5-3

Druk: Offset Print, ul. Broniewskiego 14, Białystok

Думалі пра будучыню

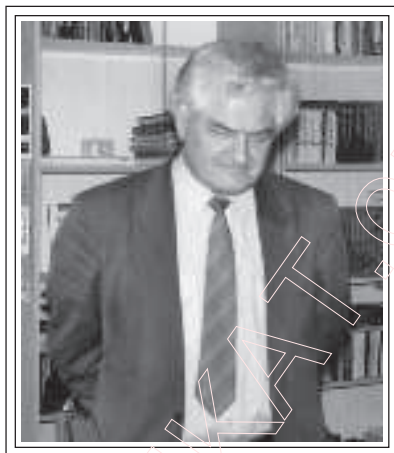
Мая зямля. Мая айчына. Мая Беларусь. Гэта першае, што ўражае, калі чытаеш пра беларускія лёсы людзей родам з Беластоцчыны або з ёю звязаных доўгімі гадамі жыцця ці захаплення ў XX стагоддзі. Сяргей Чыгрын, друкуючы на старонках „Нівы” свае нарысы, дорыць нашай гісторыі і культуры невялікі ўрывац штодзённай працы, зробленай на карысць Бацькаўшчыны незвычайнымі асобамі. У прапанаваным ім выданні ратуе ад забыцця падляшска-беларускі ланцуг невядомых шырэйшаму колу чытачоў дзеячаў. Аўтар — збіральнік і захавальнік памяці беларускіх прозвішчаў і імён Сямьтыцкай, Гайнаўскай, Бельскай, Беластоцкай, Гарадоцкай, Крынкаўскай, Сакоўскай, Дуброўскай зямель.

Выдадзеная Праграмнай радай тыднёвіка „Ніва” кніга не прэтэндуе на навукова-даследчую працу. Наша мэта — заінспіраваць да хвіліны роздуму над складанымі беларускімі шляхамі і выбарамі ў мінулым стагоддзі. Выбарамі ў цяні чужых беларускай справе інтарэсаў. А дзеля іх у пастаяннай грамадзянскай беларуска-беларускай вайне ставалі часта насупраць сябе аднавяскоўцы, аднасямейнікі, сябры. Цяпер ляжаць яны пад рознымі крыжамі, раскінутымі па ўсім свеце, у вядомых і забытых магілах. Кніжка — маленькая спроба сплаціць перад імі наш доўг і абавязак памятаць пра роднае. Проста хочацца верыць, што на працягу найбліжэйшага часу беларускімі навуковымі інстытутамі ў Польшчы і Беларусі будзе распрацавана праграма па падрыхтоўцы біябібліяграфічнага слоўніка беларусаў Падляшскай зямлі. Гэта тая зямля, яе дзеці і нашчадкі вартыя такога выдання.

Пры нагодзе сардэчна дзякуем спадарыні Вользе Грыцук з Канады за фінансавую дапамогу пры выданні гэтай кніжкі і за яе цёплыя словы ў адрас аўтара і рэдакцыі „Нівы”.

Яўген ВАПА

KAMUNIKAT.ORG

Андраюк Серафім

Беларускі літаратуразнавец, крытык. Нарадзіўся 10 сакавіка 1933 года ў вёсцы Градалі Бельскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі. Кандыдат філалагічных навук. Лаўрэат літаратурнай прэміі імя Івана Мележа. Выдаў манаграфіі „Жыццё. Літаратура. Героі“ (1973), „Традыцыі і сучаснасць“ (1981), зборнікі крытычных артыкулаў „Вывяраючы жыццём“ (1976), „Жыць чалавекам“ (1983) і іншых. Адзін з аўтараў „Гісторыі беларускай савецкай літаратуры“ (1977). Жыве ў Мінску.

Даследчык беларускай прозы і крытыкі

Серафім Антонавіч Андраюк быў маім выкладчыкам у Белдзяржуніверсітэце. Я слухаў яго лекцыі па гісторыі беларускай літаратурнай крытыцы. А потым на экзамене па гэтым прадмеце ён паставіў мне выдатную адзнаку. Серафіма Антонавіча ўсе студэнты паважалі і, магчыма, пабойваліся, бо ён на філалагічным факультэце БДУ не працаваў, а толькі чытаў спецыяльны курс лекцый. Мы яго бачылі рэдка, таму ў час лекцый вывучалі яго і думалі: выкладчык ён сур'ёзны, нейкі маўклівы і загадкавы, таму да экзаменаў трэба рыхтавацца сур'ёзна. І рыхтаваліся. Памятаецца, пасля экзамену па гісторыі беларускай крытыкі мае аднакурснікі „хвастоў” не мелі.

Тады ў 1980-х гадах Серафім Андраюк працаваў у Мінску галоўным рэдактарам дзяржаўнага выдавецтва „Мастацкая літаратура”. Здаецца, гэта ўсё было зусім нядаўна. А ўжо сёлета 10 сакавіка 2008 года той самы Серафім Андраюк адзначыў сваё 75-годдзе.

Нарадзіўся Серафім Андраюк ў Градалях на Беласточчыне ў сялянскай сям'і. Маленства прайшло ў роднай вёсцы, тут ён пайшоў у школу. Але пасля вайны ў 1945 годзе сям'і Андраюкоў прыйшлося развітацца з роднай Беласточчынай і пераехаць у вёску Бербашы Карэліцкага раёна Гродзенскай вобласці. Школьныя гады праходзілі каля Мірскага замка, бо ў Міры вучыўся ў сярэдняй школе. Пасля школы паступіў у Белдзяржуніверсітэт, потым працаваў настаўнікам роднай мовы і літаратуры. У 1962 годзе Серафім Андраюк паступіў у аспірантуру Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы, абараніў кандыдацкую дысертацыю, якая была прысвечана сучаснаму беларускаму раману.

Літаратурнай творчасцю наш зямляк пачаў займацца з 1960 года. А ў 1973 годзе з друку выходзіць яго першая

Андраюк Серафім
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Серафім Андраюк (другі злева) з беларускімі пісьменнікамі, 1990 г.

кніга літаратурнай крытыкі, якая называлася „Жыццё. Літаратура. Герой”. Праз тры гады свет убачыла яго новая кніга крытычных артыкулаў „Вывяраючы жыццём”. Потым была яшчэ вязанка кніг літаратурна-крытычных артыкулаў — „Традыцыі і сучаснасць”, „Жыць чалавекам”, „Стыль пісьменніка” і іншыя. У 1980-х гадах ён склаў кнігу „Апавяданні пра Вялікую Айчынную”, „Избранную прозу” Івана Буніна, прымаў удзел у падрыхтоўцы збору твораў Уладзіміра Караткевіча, Кузьмы Чорнага, Міхася Зарэцкага, „Рускіх савецкіх апавяданняў” і іншых кніг. Ён з’яўляецца адным з аўтараў „Гісторыі беларускай савецкай літаратуры” (1977). У 1988 годзе Серафім Андраюк выдае кнігу „Чалавек на зямлі”, прысвечаную жыццю і творчасці беларускага празаіка Івана Пташнікава.

Наогул, Серафім Андраюк пастаянна выступаў і выступае на старонках беларускага друку з рэцэнзіямі на новыя кнігі беларускіх аўтараў. Гэта ён першы пісаў рэцэнзіі на новыя кнігі і раманы Івана Шамякіна, Аляксея Кулакоўскага, Івана Мележа, Барыса Сачанкі, Уладзіміра Караткевіча, Івана Чыгрынава, Васіля Быкава, Аляксея Карпюка і многіх іншых пісьменнікаў. Акрамя беларускага друку, Серафім Андраюк шмат пісаў для расійскіх літаратурных выданняў, дзе прапагандаваў новыя кнігі беларускіх аўтараў.

Серафім Антонавіч даўно на пенсіі. Але нягледзячы на свой

сталы ўзрост, зрэчас то ў „Полымі“, то ў „Тэрмапілах“, то ў іншых выданнях з’яўляюцца яго сур’ёзныя літаратурна-крытычныя артыкулы пра беларускую прозу. Мне заўсёды прыемна з ім сустрэцца на старонках выданняў і пачытаць тое, што напіша наш вопытны майстар пяра. Пачытаць і павучыцца як трэба пісаць і разважаць пра стан нашай сучаснай беларускай літаратуры.

2008

3 часоў маленства

Беларускі літаратуразнавец і крытык Серафім Андраюк не дужа любіць „высоўвацца“ на старонках беларускай прэсы. Ды і сам ён друкуецца рэдка, але, калі ўжо нешта апублікуе, дык ёсць што пачытаць. Сёння, падчас нашай невялікай гутаркі, мы не абмяркоўвалі літаратурнага жыцця, мы не вялі гутаркі пра празаікаў і паэтаў, а я папрасіў шаноўнага Серафіма Антонавіча згадаць сваё маленства, якое прайшло ў роднай вёсцы Градалі на Беласточчыне. І не толькі...

— **Серафім Антонавіч, што Вам, былому вясковаму хлопчыку, сёння часцей за ўсё прыгадваецца з тых далёкіх часоў маленства? Усё ж за плячыма — жыццёвы шлях у 75 гадоў...**

— Згадкі пра маленства чалавека не пакідаюць ніколі. Так і мяне. У маіх таты Антона Мацвеевіча і мамы Ганны Фёдарайны Андраюк было пяцёра дзяцей і ўсе — хлопцы. Гаспадарка была сярэдня — дзесьці гектараў 15 зямлі. Усім трэба было працаваць. Таму я рана навучыўся жаць і малаціць. А ў школу пайшоў у 6 гадоў. З таго далёкага вясковага маленства назаўсёды засталіся ў памяці толькі два светлыя ўспаміны. Першы такі: перад хатай за дарогай наш луг. Вясна. Месцамі яшчэ блішчыць вада. Але ўжо цвіце лотаць. Жоўтая сонечная прыгажосць і шмат сонца. І другі ўспамін заўсёды стаіць перад вачыма: хата, каля хаты на захад — агромні-

Андраюк Серафім
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Серафім Андраюк (крайні злева) з бацькамі і братамі ў роднай вёсцы Градалі на Беластоцчыне, канец 1930-х гадоў

стая вярба. Поўна птушак — галкі, шпакі, вераб'і, сарокі і нават совы. Раніцай вярба ўся асветлена сонцам, птушкі спяваюць, шчабечуць. Проста было „боскае дрэва” ...

— **А пасля былі верасень 1939 года і вайна...**

— Але час пасля верасня 1939 года пакінуў эмацыянальны адбітак нейкай святочнасці і ўзбуджанасці. А вось вайна, часы акупацыі не пакінулі ніводнага светлага ўспаміну. У час вызвалення хаваліся ў склепах, пограбах, акопах. Не раз да-

вялося перажыць бамбёжкі. Здаецца, больш жажлівага нічога не было. Хацелася проста закапацца ў зямлю.

— **Нялёгка было Вашай сям’і і пасля вайны.**

— Дзесьці адразу пасля вызвалення беларусаў пачалі моцна агітаваць выезджаць у СССР. Маці нікуды не хацела ехаць. А вось дзеці — хлопцы, усе былі за тое, каб ехаць. Тады і вырашылі ўсё ж, як і многія вяскоўцы, паехаць. Нас пагрузілі ў таварны вагон, мы ўзялі з сабой яшчэ кароў, коней і паехалі. Адразу заехалі на Украіну ў Сумскую вобласць.

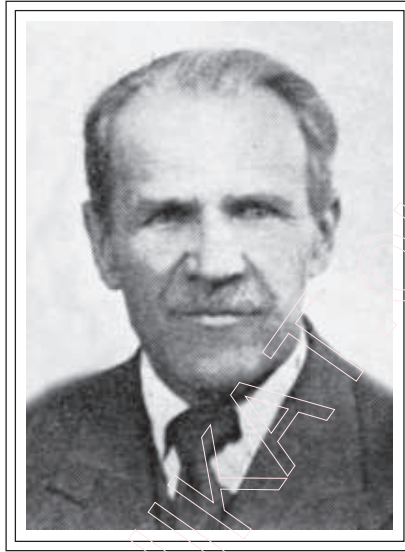
— **І як Вас сустрала тая Сумская вобласць?**

— Прыехалі туды, а там усё разбурана і, галоўнае, няма лесу. Жанчыны-аднавяскоўкі, бо з намі ехалі некалькі сямей, пачалі плакаць і прасіцца дамоў. Мы на цягніку вяртаемся назад у Беларусь. Нехта параіў спыніцца ў мястэчку Шацілкі (сённяшні Слаўгарад) на Магілёўшчыне, маўляў, мы тут былі ў часы Першай сусветнай вайны. Прыехалі туды, а там — зноў усё разбурана. Зноў жанчыны супраць, зноў плачуць і крычаць. І вырашылі ехаць бліжэй да Беласточчыны, да мяжы: калі што, то пешшу пойдзем дадому. Але жаночымі падобнымі разважаннямі ўжо пачалі цікавіцца нават прадстаўнікі пэўных службаў. Таму мы ў канцы 1945 года пакінулі і Магілёўшчыну, хаця некалькі сем’яў засталіся там.

— **Але на Беласточчыну ў родныя Градалі Ваша сям’я ўсё ж такі не вярнулася...**

Вядома, не. Мы адны прыехалі ў былы шляхецкі засценак Бербашы Карэліцкага раёна Баранавіцкай вобласці. Там і прайшлі мае школьныя гады і юнацтва. Там сёння пахаваны мае бацькі і старэйшы брат. Апусцелая хата развальваецца, зарастае дзікім кустоўем і травой. Толькі памяць зрэдчас вяртае мяне на Беласточчыну ў родныя Градалі, а ў Бербашы я прыязджаю толькі на магілу бацькоў і брата.

2008

Аніська Дамінік

Беларускі рэлігійны дзеяч, вайсковец, публіцыст. Нарадзіўся 12 студзеня 1888 года ў вёсцы Слойнікі Сакоўскага павета. Скончыў гарадскую школу ў Саколцы, школу падпрапаршчыкаў у Кіеве. Служыў у 102-м Пяхотным Вяцкім палку ў Гародні. Ваяваў у арміі генерала Андэрса. Друкаваўся ў часопісах „Хрысціянская думка“, „Тыгоднік католіцкі“, „Божым шляхам“, тыднёвіку „Беларус“. У 1920-х гадах выдаў у Вільні брашуры на беларускай мове: „Усё ў міласці“, „Да беларускага народа“ і на польскай мове ў 1940-х гадах: „Под бэрло Хрыстуса Круля“, „Вшытко сьвядчы о Нім“. Жыў у Лондане, дзе і памёр 28 снежня 1971 года.

Малавядомае імя

Са старэйшых жыхароў-беларусаў Белароччыны можа хто і прыгадае імя Дамініка Аніські (1888-1971). У некра-логу, змешчаным у беларускім лонданскім часопісе „Божым шляхам” (1971, № 5), напісана, што „Дамінік Аніська шчасліва прайшоў дзве сусветныя вайны, хаця быў афіцэрам у расійскай, а пасля ў польскай арміі. Спакойны, чэсны чалавек, беларускі патрыёт і пісьменнік, верны хрысціянін і дастойны грамадзянін, спагадлівы, працавіты і ахвярны”.

Сапраўды, такім і быў Дамінік Аніська, які нарадзіўся на Сакольшчыне, а з 1943 года жыў у Лондане ў Беларускай доме, дзе і памёр.

Дамінік Аніська пражыў доўгае жыццё, але заўсёды заставаўся шчырым патрыётам сваёй Бацькаўшчыны. Нават у вайскавай кніжцы (стану службы афіцэрскай) ён неяк запісаў : „Мова беларуская і народнасць беларуская, рэлігія — рымска-каталіцкая”.

Бацькі Дамініка Аніські — Ян і Людвіка — мелі сваю ўласную гаспадарку. У сям’і, акрамя Дамініка, былі яшчэ Ясь і Рузя. Ясь Аніська памёр ва ўзросце 27 гадоў, а сястра Рузя ва ўзросце 45 гадоў.

Пісаць і чытаць Дамінік Аніська спачатку навучыўся дома, а потым наведваў школу ў Яноўшчыне, школа там была расейская. Скончыўшы тую школу, ды яшчэ прыватную ў дадатак, Дамінік пачаў вучыцца ў Сакольскай гарадскай школе. „Вучыцца там было мне спачатку труднавата, але потым пашло шторааз лепей і скончыў тую школу з пахвальным лістом. Але там таксама ўсе прадметы выкладаліся па-расейску. Нават і рэлігія. Толькі да каталікоў прыходзіў ксёндз, а да праваслаўных бацюшка”, — згадвае ў сваёй аўтабіяграфіі Дамінік Аніська (часопіс „Божым шляхам”, 1972, № 1, с. 5).

Школу ў Саколцы юнак скончыў у 1906 годзе. Адноўчы ён у Гародні, ідучы па Саборнай вуліцы, убачыў у акне польскай кнігарні кніжку „Дудка беларуская” Францішка Багу-

шэвіча і адразу купіў яе. Яго так захапіла яна, што Дамінік яшчэ больш усвядоміў, што ён беларус.

У 1907 годзе Дамініка Аніську забралі ў войска. А пасля службы ў 1909 годзе прыехаў у Вільню і ўладкаваўся на працу ў адзін атэль. У вольны час заходзіў у „Нашу ніву“, там браў газету і чытаў. Доўга ў Вільні жыць і працаваць не давялося — вярнуўся ў родныя Слойнікі, дапамагаў па гаспадарцы. Але па-ранейшаму чытаў „Нашу ніву“, потым „Беларуса“, дзе нават пачаў друкаваць свае матэрыялы.

Падчас Першай сусветнай вайны Дамініка Аніську забралі на фронт. Пасля вайны вярнуўся ў Мінск. А потым прыехаў дамоў. Праўда, у 1920 годзе яго зноў прызвалі ў войска, але ўжо польскае. „Спачатку быў пасланы на афіцэрскія курсы ў Школу падхарунжых у Быдгашч. Потым на фронт каля Львова. Але хутка настала замірэнне і наш полк затрымаўся ў тых мясцох на кватэрах. Пасля паслалі мяне на службу ў сапэрныя баоны, пазней у баоны цэльныя ў ваколіцах Аўгустова. І звольнены я быў з войска ў рэзэрву ў 1923 годзе“, — згадвае ў сваёй аўтабіяграфіі Дамінік Аніська.

З 1928 да 1939 года ў Вільні выходзіў беларускі каталіцкі грамадска-асветны часопіс „Хрысціянская думка“. У гэтым часопісе пачаў друкавацца і Дамінік Аніська. Яго артыкулы „Усё ў міласці“ і „Да беларускага народу“ выходзілі нават асобнымі брашуркамі.

У гады Другой сусветнай вайны наш зямляк зноў трапіў на фронт, а потым раскватараваны апынуўся аж у Валагодскай губерні Расіі. Потым яго шлях ляжаў у Казахстан. Затым трапіў у армію генерала Андэрска, і з гэтай арміяй яго шлях ляжаў праз Персію, Палесціну, а потым Дамінік Аніська апынуўся аж у Лондане.

Жывучы, на эміграцыі, спадар Аніська высылаў на Радзіму пачкі з лякарствамі сваякам і сябрам, заўсёды адгукваўся на любую просьбу і дапамагаў людзям, як мог. Язэп Германовіч успамінае, што „ўсе мы добра помнім дзядзьку Дамініка: невялікага росту, сінія дабрадушныя вочы, лагодная ўсмешка, далікатнасць і ветлівасць у голасе, скромная воп-

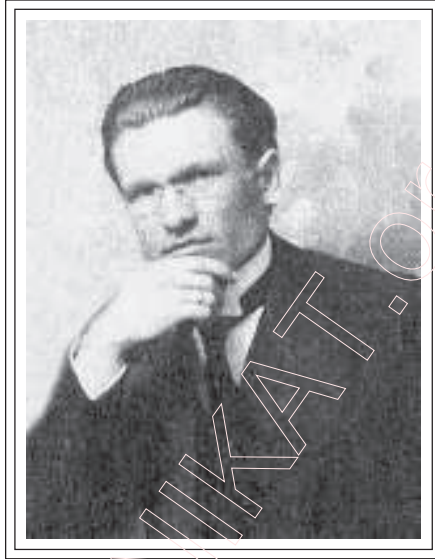
ратка, шчырая без ніякае позы пабожнасць” („Божым шляхам”, 1972, № 1, с. 4).

У вольны ад спраў час Дамінік Аніська пісаў артыкулы на польскай і беларускай мовах. Чаму на польскай, ды таму, што была магчымасць больш друкавацца. На польскай мове ён выдаў некалькі рэлігійных брашурак, а на беларускай мове выступаў на старонках таго ж часопіса „Божым шляхам”. Гэтыя артыкулы былі самыя розныя, ды і назвы іх гавораць самі за сябе. У артыкуле „Чаму трэба шанаваць рэлігію?” Дамінік Аніська па-простаму разважае, што „без веры ў Бога, без рэлігіі чалавек не мае на што абaperціся, каб дайсці да раўнавагі: не знаходзіць ні пэўнай дарогі, ні пацехі ў сэрцы, каб выйсці з няшчасця, ці пагадзіцца з ім, пакараючыся Божай волі”. У другім матэрыяле „Трэцяй вайны не павінна быць...” аўтар шчыра філасофствуе: „Што адносіцца да сканчэння свету, то і так кожная хвіліна часу для многіх ужо ёсць канцом свету, асабліва гэта тычыцца старых, але гэта канец толькі дачаснага свету, бо ёсць жыццё загробнае”.

Але самым каштоўным творам, які пакінуў нашчадкам Дамінік Аніська, з’яўляецца яго аўтабіяграфія. Упершыню яна была апублікавана ў першым нумары часопіса „Божым шляхам” за 1972 год. У ёй найбольш дакладна і праўдзіва падаюцца звесткі пра жыццё і дзейнасць малавядомага дасюль беларуса з Беласточчыны.

2003

Борык Антон
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Борык Антон

Беларускі вайсковы дзеяч, дыпламат. Нарадзіўся 7 ліпеня 1894 года (па іншых звестках у 1897 г.) у вёсцы Сынкоўцы Сакольскага павета Падляшскага ваяводства. Удзельнік Першай сусветнай вайны, капітан. Адзін з арганізатараў Беларускага нацыянальнага камітэта ў Гародні, сябра Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Быў выканаўчым дырэктарам берлінскай фірмы „Сіндыкат Сапегі для Еўропы і Азіі ў Беларусі“. Удзельнік Слуцкага антыбальшавіцкага паўстання 1920 года. Згінуў у пачатку Другой сусветнай вайны ў Вільні.

Слуцкі паўстанец з Сакольшчыны

Беларускія гісторыкі, якія пісалі і пішуць пра збройны чын у барацьбе за незалежнасць Беларусі — Слуцкае антыбальшавіцкае паўстанне 1920 года, да сваіх даследаванняў заўсёды стараюцца дадаць адзін вельмі цікавы фотаздымак-дакумент. Гэты фотаздымак зроблены ў Вільні ў 1921 годзе. На ім сфатаграфаваны сцяг Першага Слуцкага палка стральцоў збройных сілаў Беларускай Народнай Рэспублікі. Каля штандара (злева направа) сядзіць Лявон Вітан-Дубейкаўскі і невядомая беларуская дзеячка, а справа побач сцяга стаіць не хто іншы як Антон Борык. Менавіта пра яго хачу згадаць, хаця звестак пра нашага змагара за волю беларускага народа вельмі мала. У кнізе „Слуцкі збройны чын 1920 г. у дакументах і ўспамінах” (Мінск 2006) пра Антона Борыка найбольш прыгадвае гісторык Уладзімір Ляхоўскі. Часам спасылаецца на „Referat działacza politycznego Białorusi Antoniego Boryka z Wilna” Алег Латышонак у сваёй сур’ёзнай манаграфіі „Białoruskie formacje wojskowe 1917-1923” (Беласток 1995).

Упершыню прозвішча Борыка я сустрэў у артыкуле пра Слуцкае паўстанне Анатоля Грыцкевіча ў часопісе „Спадчына” за 1993 год, дзе ён пісаў: „Борык, капітан — начальнік штаба 1-е Слуцкае брыгады стральцоў БНР” („Спадчына”, № 2, 1993). Вось і ўсё бадай. Але чым больш нашы гісторыкі будуць даследаваць Слуцкае паўстанне і БНР, тым часцей будуць звяртацца да асобы Антона Борыка — загадкавай, мужнай, а можа і хітрай. Яго нават звольнілі ў лістападзе 1919 года з усіх пасадаў ва ўрадзе Беларускай Народнай Рэспублікі за тое, што нібыта ён меў палітычныя сувязі з прадстаўнікамі польскай вайсковай арганізацыі. Але як бы там не было, беларус з Сакольскага павета Антон Борык да канца свайго жыцця быў шчырым беларусам і змагаром за не-

залежнасць сваёй Бацькаўшчыны, а ў 1920 годзе ён узначаліў штаб Першай Слуцкай брыгады ў барацьбе супраць бальшавікоў.

Нарадзіўся Антон Борык у 1894 годзе ў вёсцы Сынкоўцы на Сакольшчыне. Па іншых звестках ён нарадзіўся ў 1897 годзе. Калі пачалася Першая сусветная вайна, Антона забралі на фронт, дзе ён даслужыўся да капітана. На фронце беларускі юнак набраўся армейскага вопыту і смеласці. Таму пасля вайны з 1917 года працягваў службу ў польскім корпусе генерала Доўбар-Мусніцкага.

У 1918 годзе Антон Борык вырашыў развітацца з вайскавай службай. Ён прыехаў у Вільню і адразу ўключыўся ў беларускую справу. Антона залічылі ў склад Віленскай Беларускай рады. Ён актыўна ўключыўся ў работу і разам са сваімі сябрамі арганізаваў Беларускі нацыянальны камітэт у Гародні і ўступіў у Беларускую партыю сацыялістаў-рэвалюцыянераў.

У 1919 годзе нашага земляка ўключаюць у склад супрацоўнікаў Міністэрства замежных спраў БНР. Урад накіроўвае Борыка ў Берлін. Ён быў першым урадавым пасланнікам БНР у гэтай краіне. Капітан Антон Борык прыбыў у Берлін з Гародні 23 сакавіка 1919 года ў якасці кіраўніка Беларускае ваеннае місіі па справах ваеннапалонных. Тое, што першым у Нямецчыну ўрадам БНР быў пасланы вайсковы прадстаўнік, зусім невыпадкова. Пытаннем жыцця і смерці для маладой беларускай дзяржавы было стварэнне ўласных узброеных сіл, якія б здолелі абараніць незалежнасць Беларусі ад акупантаў, што наваліваліся на краіну з Усходу і з Захаду. У нямецкіх лагерах для ваеннапалонных знаходзілася каля 60 000 беларусаў. З іх дапамогаю беларускі ўрад спадзяваўся сфармаваць вайсковыя аддзелы, якія б пазней змаглі скласці ядро нацыянальнага войска. Ужо ў пачатку красавіка Антон Борык, наладзіўшы сувязь з Міжнароднаю камісіяй па справах ваеннапалонных (дзеянічала пад эгідай краін Антанты), актыўна вядзе беларускую працу сярод вайскоўцаў-суайчыннікаў. У гэтай справе яму дапамагаў генерал Кіпрыян Кандратовіч, які

прыехаў у нямецкую сталіцу яшчэ ў лютым 1919 года і ў якасці сябра Дэлегацыі БНР праз нейкі час мусіў адбыць на Парыжскую мірную міжнародную канферэнцыю.

Дзейнасць беларускага ўрада ў іншых накірунках была больш выніковаю. Хутка там усталяваліся шчыльныя кантакты з прадпрымальнікам, выхадцам з Беларусі Станіславам Львом Сапегам-Ваяводам, які, маючы надзею наладзіць выгадныя гандлёвыя сувязі з Беларуссю, стварае ўласную фірму — „Сіндыкат Сапегі для Еўропы і Азіі на Беларусі”. Пэўны час ён аказвае прадстаўніцтвам беларускага ўрада ў Берліне пасільную фінансавую дапамогу. У складзе Берлінскае канторы „Сіндыката Сапегі...” працавала шмат беларусаў, у тым ліку паўнамоцным дырэктарам яе да лета 1920 года быў Антон Борык. Станіслаў Сапега-Ваявода стаў заснавальнікам першае за межамі былой Расейскай імперыі Беларускае службы друку і тэлеграфнае інфармацыі, якая двойчы на тыдзень выдавала інфармацыйныя бюлетэні, дзе галоўная ўвага надавалася беларускай тэматыцы.

Афіцыйная рэгістрацыя Дыпламатычнае місіі БНР у Нямеччыне была зроблена Антонам Луцкевічам. 4 траўня 1919 года ён звярнуўся ў Міністэрства замежных спраў Нямеччыны з наступнай заявай: „Гэтым сьведчыцца, што ў склад Дыпламатычнай Місіі Беларускай Народнай Рэспублікі, якая ў гэты час знаходзіцца ў Бэрліне, уваходзяць наступныя асобы: старшыня Рады Народных Міністраў і Міністр Загранічных спраў — Антон Луцкевіч; пасол — Аркадзь Смоліч; служачыя — Антон Борык і Янка Натусевіч”.

Восенню 1919 года Надзвычайная дыпламатычная місія БНР у Нямеччыне складалася ўжо з трох аддзелаў (консульскага, ваеннага і аддзела прэсы) ды наступных асоб:

1. Шэф Місіі — Леанард Заяц (пазней Леанід Баркоў);
2. Сакратар — доктар Паўлоўскі;
3. Юрысконсульт — Бруна Мілер (консульскі аддзел);
4. Начальнік ваеннага аддзела Місіі — Антон Борык;
5. Райца па вайсковых справах — Яўхім Бялевіч (ваенны аддзел);
6. Райца па справах прэсы — Валянцін фон Дзітман.

Борык Антон
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Борык Антон (справа)

У Германіі Антон Борык разам з іншымі беларусамі вырашае не толькі вайсковыя пытанні, але не шкадуе грошай для беларускіх дзетак, аказваючы вялікую фінансавую дапамогу беларускім школам у Менску.

У сярэдзіне лета 1920 года Антон Борык пакідае Берлін і вяртаецца ў Латвію. Яго па-ранейшаму хвалююць беларускія справы і па запрашэнню беларускіх вайскоўцаў восенню таго ж года ён спыняецца ў Вільні, а пасля ў Гародні. Вярнуўшыся дамоў, наш зямляк узначаліў агульны аддзел Беларускай вайсковай камісіі. А восенню разам з групай беларускіх афіцэраў капітан Борык накіраваўся ў Слуцк, дзе ўзначаліў штаб Першай Слуцкай брыгады. Актыўна папаўняў сваю брыгаду мясцовымі паўстанцамі і не вельмі сябраваў са Станіславам Булак-Булаховічам, выступаў супраць альянсу слуцкіх паўстанцаў і яго войскам. Антон Борык зрэчас даваў інфармацыю ў газету „Наша думка“ (выходзіла ў Вільні са снежня 1920 па ліпень 1921 гадоў) і ў газету „Беларускае слова“ (выходзіла з кастрычніка 1920 па студзень 1921

гадоў і выдавалася Беларуска-польскай нацыянальнай камітэтам Гарадзеншчыны). Начальнік штаба беларускіх паўстанцаў паведамаў: „Беларускае паўстаньне мае партызанскі характар. У ім ёсьць тутэйшыя сяляне, „зялёныя“ і дэзэртэры з Чырвонай Арміі. Большавікі стараюцца скрыць яго існаваньне і даць вялікарасейскія аддзелы. Паўстаньне пашыраецца па ўсіх беларускіх паветах, нягледзячы на недахват броні і агульнай помачы“ („Наша думка“, 1920, 24 снежня).

Калі ў канцы снежня 1920 года паўстаньне было задушана, атрады паўстанцаў перайшлі на тэрыторыю Польшчы і былі раззброеныя і інтэрнаваныя ў лагеры ў Беларуска-польскай, а пасля — у лагеры ў Дарагуску. Антон Борык спачатку знаходзіўся ў Латвіі, пасля ў Коўне, Вільні, Варшаве. Дарэчы, у Варшаве ён быў адным з арганізатараў Таварыства Беларускай школы. Перад самым пачаткам Другой сусветнай вайны наш зямляк жыве ў Вільні, працаваў у кіраўніцтве Віленскай чыгункі. Сляды яго губляюцца ў час вайны. Магчыма ён загінуў падчас акупацыі ў пачатку 1940-х гадоў.

2007

Бранштэйн Якаў

Беларускі і яўрэйскі пісьменнік. Нарадзіўся 10 лістапада 1897 года ў Бельску-Падляшскім Падляшкага ваяводства. Скончыў Першы Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт і аспірантуру пры Белдзяржуніверсітэце. Працаваў выкладчыкам у Мінскім педінстытуце. У 1930-х гадах быў адказным сакратаром Арганізацыйнага камітэта, рэарганізаванага ў Саюз пісьменнікаў Беларусі. Выдаў некалькі зборнікаў літаратурна-крытычных артыкулаў. Гэта зборнікі „Атака” (1930), „На замацаваных пазіцыях” (1934), „Літаратурная вучоба” (1935) і іншыя. Расстраляны органамі НКВД 29 кастрычніка 1937 года.

Быў і не быў з намі

Пра Якава Бранштэйна ў пасляваенны час нашы пісьменнікі стараліся не згадваць. Трохі напісаў пра яго Міхась Лынькоў у 1962 годзе. Вось бадай і ўсё. Больш добрага слоўца ў адрас Якава Бранштэйна я не чытаў і не чуў. А калі пра яго і ўспаміналі, дык толькі ў сувязі з рэпрэсіямі, у хвалю якіх трапіў і гэты яўрэйскі пісьменнік.

Пазваніў я ў Маладзечна Міхасю Казлоўскаму — гісторыку беларускай літаратуры і заўзятаму бібліяфілу. „Што ты ведаеш пра Якава Бранштэйна?“ — запытаўся ў сябра. „Ведаю толькі тое, — сказаў Міхась, — што Бранштэйн быў „праваю рукою“ Лукаша Бэндэ. Але калі Лукаш Бэндэ быў вельмі кволым і малаадукаваным літаратарам-сталіністам, дык Якаў Бранштэйн, наадварот, добра ведаў літаратуру, пісьменнікаў, прафесійна займаўся літаратуразнаўствам і пісаў фاینныя даносы ў НКВД на творчую інтэлігенцыю“.

Усё гэта так. Пацвярджэннем сказанага могуць служыць успаміны Юркі Віцьбіча, змешчаныя ў „Беларускай мэмуарыстыцы на эміграцыі“ (укладальнік Лявон Юрэвіч, Нью-Ёрк 1999, с. 138-139): „Савецкая ўлада мела на мэце знішчыць нашу нацыянальную інтэлігенцыю. Адзін за адным знікалі за турэмнай брамай беларускія пісьменьнікі. З дапамогай катаванняў, падробленых дакументаў, крывасьведкаў сьледчыя НКВД фабрыкавалі акты абвінавачваньняў. Ім шчыра дапамагалі ў гэтым пісьменьнікі-камуністы. І асабліва вылучаўся ў гэтай галіне крытык Якаў Бранштэйн. Па даручэньню НКВД ён пісаў такія „рэцэнзіі“ на творчасць арыштаваных пісьменьнікаў, што нават пратаколы сьледстваў здаваліся больш гуманнымі ў параўнаньні зь імі. За гэтую сваю подлую працу невуц Бранштэйн атрымаў годнасьць прафэсара. Але усё-ж няма „пад сонцам Сталінскай Канстытуцыі“ ні адной устойлівае кар’еры.

— Адночы ўначы, — расказвае адзін малады паэта, — выклікалі мяне зь Менскае турмы ў будынак НКВД на допыт.

Звычайна нас перавозіла туды адна з тых страшных і пашыранных у СССР аўтамашынаў, якім народ даў красамоўнае імя „чорны воран”. Жудасная, без вакенцаў, яна і ўсярэдзі не падзялялася на рад катухоў, каб абвінавачаня ня зносіліся паміж сабой. Усё-ж пераборкі не даходзілі да столі машыны, і звычайна ў час кароткага пераезду абвінавачаня перагаворваліся, назваўшы сьпярша сваё імя. І вось толькі я назваў сваё прозьвішча, як пачуў із суседняга катуха адказ:

— Бранштэйн.

Не даючы веры сваім вушам, я перапытаў:

— Які Бранштэйн?

— Якаў Бранштэйн, крытык.

Тут я ня вытрымаў і, успомніўшы ягоныя рэцэнзіі, пачаў лаяцца, а ў адказ чуў толькі адзінае:

— Дык я-ж цяпер таксама з вамі. Я — з вамі!

Не, ніколі Якаў Бранштэйн ня будзе разам з гаротнымі песьнярамі беларускага народу. Ягоныя больш-менш аб’ектыўныя артыкулы пра творчасць нашых паасобных пісьменьнікаў ніколі не пераважаць сабой ягоных ганебных „рэцэнзіяў-пашквіляў”.

Тым не менш хочацца прыгадаць пра гэтага чалавека і ўспомніць яго хаця б за тое, што ён пісаў „больш-менш аб’ектыўныя артыкулы”.

Нарадзіўся Якаў Бранштэйн у 1897 годзе ў сям’і яўрэйскага служачага ў Бельску-Падляшскім. Тут на радзіме прайшлі яго дзіцячыя і юначыя гады, а пасля разам з бацькамі ў 1914 годзе Якаў пераехаў у Варшаву, а праз пяць гадоў — у горад Арлоў у Расію. З Арла добраахвотнікам пайшоў у Чырвоную Армію і нават ваяваў на Заходнім і Туркменскім франтах. Пасля дэмабілізацыі ўладкаваўся на працу карэспандэнтам у газету „Орловская правда”, а ў 1925 годзе скончыў Маскоўскі дзяржаўны ўніверсітэт. Пасля вучыўся ў Камуністычнай акадэміі, скончыў таксама аспірантуру пры БДУ. У 1930 годзе пачаў працаваць выкладчыкам Мінскага педагагічнага інстытута і адначасова з’яўляўся навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуры і мастацтва Акадэміі На-

вук Беларусі. Працуючы на педагагічнай ніве ён стаў членам-карэспандэнтам Акадэміі Навук Беларусі, прафесарам, яго прынялі ў Саюз пісьменнікаў Беларусі.

Якаў Бранштэйн ведаў і пісаў на ідыш, беларускай і рускай мовах. Часцей за ўсё яго артыкулы друкаваліся ў яўрэйскім часопісе „Штэрн” і ў беларускім часопісе „Польмя рэвалюцыі”. У 1930 годзе з друку выходзіць яго першая кніга літаратурна-крытычных артыкулаў „Атака”. Пасля свет пабачылі шэраг іншых зборнікаў, сярод якіх — „Аб стане яўрэйскай літаратуры ў перыяд рэканструкцыі” (1932), „На замацаваных пазіцыях” (1934), „Літаратурная вучоба” (1935), „Творчыя праблемы ў яўрэйскай савецкай паэзіі” (1936) і іншыя.

У сваёй творчасці крытык Бранштэйн, як піша Ірына Багдановіч, „беспадстаўна атаясамліваў метады са светапоглядам, супрацьпастаўляў рэалізм усім іншым „антырэалістычным кірункам”. Памылкова лічыў, што ўздым мастацкай літаратуры непасрэдна залежыць ад уздыму палітычнай свядомасці творцы, а значыць, ад палітычнай накіраванасці мастацкай літаратуры” („Беларускія пісьменнікі”, т. 1, Мінск 1992, с. 303).

Прытрымліваючыся на той час вольгарна-сацыялагічных пазіцый у ацэнцы творчасці беларускіх пісьменнікаў, Якаў Бранштэйн быў проста памешаны на барацьбе за марксізм-ленінізм-сталінізм у літаратуразнаўстве. Гэтая барацьба праходзіла скразною лініяй амаль праз усе яго літаратурна-крытычныя артыкулы, пасля якіх многія пісьменнікі траплялі ў польмя рэпрэсій. Найбольш ад Бранштэйна даставалася сябрам „Маладняка” і „Узвышша”, а таксама Янку Маўру, Барысу Мікулічу і Сымону Баранавых.

У 1934 годзе ён піша і публікуе артыкулы, дзе ўжо ў саміх загаловах было ўсё сказана — „Сымон Баранавых на раздарожжы”, „Пра старыя галёшы і пра наватарскія балеткі”, „Узмоцнім пільнасць на фронце мастацкай мовы”, „Партыя канкрэтна кіруе” і іншыя. З друку выходзяць яго артыкулы асобнымі кнігамі „Вынікі 15-гадовай барацьбы за марксізм-ленінізм у літаратуразнаўстве”, „Праблемы ленінскага этапу ў літаратуразнаўстве”.

Бранштэйн Якаў

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Вядома, у друку тады з'яўляліся і нядрэнные артыкулы Якава Бранштэйна пра творчасць Зэліка Аксельрода, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Андрэя Александровіча, Міхася Лынькова, Ізі Харыка і іншых пісьменнікаў. Але акрамя артыкулаў былі і даносы на пісьменнікаў у НКВД. Аб чым і прыгадвае вышэй Юрка Віцьбіч. Тым не менш усё гэта не выратавала самога Бранштэйна. Летам 1937 года ён быў арыштаваны, а восенню гэтага ж года — расстраляны. І толькі 27 чэрвеня 1956 года Ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда СССР Якаў Бранштэйн быў рэабілітаваны.

2007

КАМУНІКАТ.О.І.

Бычкоўскі Адам
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Бычкоўскі Адам

Беларускі грамадскі дзеяч, юрыст, драматург. Нарадзіўся ў 1889 годзе ў маёнтку Талочкі Сакоўскага павета Падляскага ваяводства. Скончыў юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта. Прымаў актыўны ўдзел у стварэнні і дзейнасці Гарадзенскага гуртка беларускай моладзі, пісаў п'ескі, вершы. Працаваў адвакатам у Варшаве. Аўтар п'есы „У сваты“ (1910). Памёр у Варшаве 18 лістапада 1937 года.

Вяртанне Адама Бычкоўскага

Шукаючы звесткі пра беларусаў, якія былі родам з Белар-сточчыны, даўно мяне зацікавіла асоба Адама Бычкоўскага — беларускага грамадскага актывіста, арганізатара і першага старшыні Гарадзенскага гуртка беларускай моладзі, адваката і драматурга.

Першыя звесткі пра яго апублікавала Зоська Верас у „Беларускім календары 1981 года“, калі распавядала пра стварэнне Гарадзенскага гуртка беларускай моладзі. Зоська Верас прыгадала восень 1909 года, калі ў маленькім памяшканні Францішка Грынкевіча ў Бернардынскіх мурах у Гародні сабралася невялікая грамадка моладзі. Гэта быў арганізацыйны сход беларускага гуртка. „Былі там гімназісты апошніх класаў: Адам Бычкоўскі (дваюрадны брат рэдактара віленскага „Беларуса“ Антона Бычкоўскага), Ф. Эйсмант, Павел Алексюк, сёстры Ганна і Марыя Сялянкі, Галена Шэгідэвічанка (ужо закончыўшыя школы) і я — Людвіка Сівіцкая, вучаніца шостага класа. Абмеркавалі патрэбу стварэння сваёй арганізацыі, узгоднілі яе назву: Гарадзенскі гурток беларускай моладзі (ГГБМ), абдумалі, якую зрабіць пячатку і выбралі праўленне („уряд“) гуртка ў складзе: А. Бычкоўскага — старшыня, П. Аляксюк — намеснік старшыні, З. Абрамовіч — сакратар і Л. Сівіцкая — бібліятэкар“, — згадвае Зоська Верас. Далей яна піша пра тое, як гурток выступаў у вёсцы Бялянны на Сакольшчыне. Там Адам Бычкоўскі прачытаў даклад на тэму „Адгалосак душы беларускага народу ў яго песнях, казках і легендах“, потым артысты паказалі спектакль „Модны шляхцюк“ па п’есе Каруся Каганца, рэжысёрам якой быў Бычкоўскі і іншыя звесткі пра сам гурток. У канцы ўспамінаў Зоська Верас у зносах расказала кароткую біяграфію Адама Бычкоўскага. Адсюль мы даведаліся, што ён нарадзіўся ў 1889 годзе ў фальварку Талочкі Сакольскага па-

вета. Скончыў юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта. Працаваў суддзёй на Сакольшчыне, а ў 1930-х гадах — адвакатам у Варшаве. Быў адным з заснавальнікаў Асветнага таварыства беларусаў у Варшаве. Вось і ўсе звесткі, якія нам пра Адама Бычкоўскага пакінула Зоська Верас.

Згадвае трохі пра Адама Бычкоўскага і Аляксей Пяткевіч ў сваёй кнізе „Старонкі спадчыны” (Мінск 2006). Але ў гэтай згадцы ёсць і цікавыя факты з яго грамадска-культурнай дзейнасці. Напрыклад тое, што, калі Адам Бычкоўскі вучыўся ў Гарадзенскай гімназіі, актыўна вёў грамадска-патрыятычную работу ў сваёй ваколіцы, што прыводзіла нават да канфліктаў з паліцыяй. Ён быў вельмі папулярны і аўтарытэтны сярод моладзі. Паступіўшы на юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта, Адам Бычкоўскі актыўна ўключыўся ў беларускі рух, у працу Беларускага навукова-літаратурнага гуртка студэнтаў гэтага ўніверсітэта, быў заняты нават у спектаклі „Паўлінка” па п’есе Янкі Купалы.

Пасля ўніверсітэта Адам Бычкоўскі ажаніўся з польскай дзяўчынай. І гэтая жаніцтва на пэўны час адсунула яго ад беларускіх спраў. Спачатку ён працаваў суддзёй на радзіме, а потым пераехаў у Варшаву, дзе вёў адвакацкую практыку. Тут выпісвае беларускую прэсу, прымае самы актыўны ўдзел у беларускім руху. „Да яго, — як піша Аляксей Пяткевіч, — часта звярталіся самыя розныя хадакі з Заходняй Беларусі ў справе юрыдычнай абароны, і ён ахвотна дапамагаў. Жыццё А. Бычкоўскага, на жаль, рана абарвалася, памёр ён ад інфаркту ў сваім службовым бюро”.

Адам Бычкоўскі займаўся не толькі юрыспрудэнцыяй, але і сам пісаў вершы і нават напісаў п’есу „У сваты”. Гэтая п’еса нідзе не друкавалася. Арсень Ліс, згадваючы пра Бычкоўскага ў маленькай нататцы ў „Энцыклапедыі гісторыі Беларусі” (Мінск 1994, т. 2, с. 152), памылкова называе гэту п’есу „Сваты”, але пацвярджае, што яна была пастаўлена шэрагам самадзейных драматычных гурткоў у Заходняй Беларусі. Напісаў я ліст Аляксею Пяткевічу ў Гародню і запытаўся ў яго, што ён ведае яшчэ пра Адама Бычкоўскага, ак-

Бычкоўскі Адам
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Гарадзенскі гурток беларускай моладзі. Сядзіць у першым радзе крайні справа Адам Бычкоўскі, 1910 г.

рамя тых фактаў, пра якія распавёў у сваёй кнізе „Старонкі спадчыны”. Аляксей Міхайлавіч адказаў хутка і парадаваў мяне новай цікавай інфармацыяй з жыцця нашага земляка. Прафесар піша: „Што да А. Бычкоўскага, то звесткі пра яго — пераважна з успамінаў Зоські Верас. Магу дадаць толькі наступнае. П’еса „У сваты”, падпісаная пседанімам „А. Яськаў” знаходзіцца ў Зянона Пазьняка (я маю на ўвазе рукапіс). Ён некалі пісаў дысертацыю па беларускім тэатры пачатку XX стагоддзя, адсюль цікаvasць да гэтага тэксту. Адам Бычкоўскі, калі жаніўся, фармальна адышоў ад беларускага руху, бо жонка была полька і не падзяляла яго нацыянальных захапленняў. Але ў душы да канца свайго жыцця ён заставаўся беларускім адраджэнцам і шмат рабіў, асабліва ў варшаўскі перыяд свайго жыцця. Адам Бычкоўскі заслугоўвае глыбокага вывучэння. Трэба шукаць пра яго звесткі ў архівах. Дарэчы, успомніў яшчэ адзін факт, які сведчыць пра тое, як любілі і цанілі Адама Бычкоўскага ў Гарадзенскім гуртку беларускай моладзі. 9 траўня 1911 года, калі ён ужо

вучыўся ў Пецярбургу, сябры гуртка паслалі яму том „Беларусаў” Яўфіма Карскага. На тытуле быў верш, прысвечаны яму. Пад вершам подпіс: „Дарагому сябруку Адамаві Бычкоўскаму на добрую памяць ад ГГБМ” (лацінкаю) і 20 подпісаў сяброў гуртка. Цяжка сказаць, з якой нагоды быў гэты прэзент. Ён цяпер знаходзіцца ў Публічнай расійскай бібліятэцы ў Санкт-Пецярбургу. Пра гэты факт згадваў Адам Мальдзіс. Затым пісаў мне і Мікола Нікалаеў з Санкт-Пецярбурга...”.

Памятаецца, як у другой палове 1980-х гадоў слонімскі паэт Анатоль Іверс неяк мне сказаў, што за год да сваёй смерці Пятро Ластаўка прыслаў у Слонімскі краязнаўчы музей свой хатні архіў, звязаны з Гальяшом Леўчыкам. Але гэты архіў так і не трапіў у музей, а дзесьці асеў у прыватным хатнім архіве. „Шукай, Сяргей, гэты архіў. Магчыма там ёсць шмат цікавых звестак”, — казаў мне старэйшы паэт. І я яго да сённяшніх дзён шукаю. І пошукі мае недарэмныя.

Неяк у слонімскага калекцыянера даўніны Міхася Рылко запытаўся, ці ведае ён што-небудзь пра архіў Пятра Ластаўкі, які ён прыслаў з Варшавы ў Слонім. Калекцыянер памаўчаў, а пасля сказаў, што ў тым архіве былі звесткі і пра Гарадзенскі гурток беларускай моладзі. Але гэты архіў раскіданы па прыватных архівах слонімцаў, а магчыма і часткова знішчаны. Дзе ўсё гэта — ён не ведае. У дадатак ён паказаў мне пісьмо ад Зоські Верас, адрасаванае яму асабіста. Зоська Верас у кастрычніку 1970 года пісала: „У Варшаве жыў і быў знаёмы з Пятром Ластаўкай адзін з арганізатараў і першы старшыня ГГБМ адвакат Адам Бычкоўскі. Памёр ён у 1937 годзе. На маю просьбу П. Ластаўка прыслаў мне весткі аб працы А. Бычкоўскага ў Варшаве за апошнія гады жыцця. Ластаўка напісаў успаміны аб Бычкоўскім і адрэдагаваў сцэнічны твор апошняга — „У сваты” і пераслаў у „Ніву”. Гэтыя матэрыялы дагэтуль свету не ўбачылі. Астаўшыся пасля А. Бычкоўскага памятка: рукапіс сцэнічнага твора, фатаграфіі і г.д. Ластаўка пераслаў у Гродзенскі музей, хоць я вельмі не радзіла. І што ж, усё знікла! Ні ў Гродзенскім музеі, ні

ў Дзятлаве — няма!.. Як і праз каго было ўсё пераслана — я не ведаю...”.

Дзіўна. А пры чым тут Дзятлава?.. Тэлефаную дырэктару Дзятлаўскага раённага краязнаўчага музея Фёдару Красюку і пытаю пра папку з дакументамі, пра архіў ГГБМ, але спадар Красюк адказаў, што нічога гэтага ў іх музеі няма і не было, бо ён даўно працуе дырэктарам і ўсе дакументы і экспанаты ў музеі добра ведае. Дык чаму згадвае ў сваім пісьме Зоська Верас Дзятлава?.. Хутчэй за ўсё яна пераблытала Дзятлава са Слонімам. Бо, менавіта, у Слонім нехта прывёз, альбо па звычайнай пошце сам Пятро Ластаўка прыслаў дакументы пра ГГБМ і пра Гальяша Леўчыка. Па іншай версіі, папкі з матэрыяламі пра Леўчыка і Бычкоўскага з Варшавы прыслаў нехта Уладзімір Станкевіч...

І ўсё ж пошукі мае не прайшлі марна. Бо многія слонімцы ведаюць, што я шукаю сляды знакамітых беларусаў. У мяне часта пытаюцца пра людзей, пра гістарычныя мясціны, пра помнікі, прыносяць у рэдакцыю „Газеты Слонімскай”, дзе я працую, розныя старыя рэчы, фотаздымкі, кнігі. І вось нядаўна патэлефанавала адна слонімчанка і сказала, што яна дома знайшла папку, дзе ёсць нейкія дакументы на польскай мове. „Калі яны вас зацікавяць, я вам іх падарую”, — сказала жанчына.

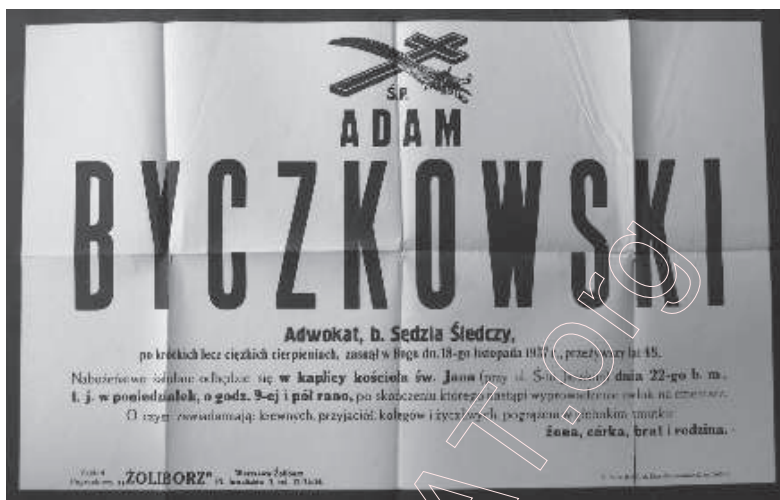
Я знайшоў вольны час і паехаў па ўказаным адрасе. Жанчына-пенсіянерка сустрэла мяне ветліва і на стол перадала мной паклала тоненькую папку, на якой па-беларуску было напісана „Адам Бычкоўскі”. Я атрымаў шок. У папцы ляжалі некалькі газетных выразак, прысвечаных Гальяшу Леўчыку, адзін лісцік з пачаткам артыкула Пятра Ластаўкі „Апошнія гады жыцця Гальяша Леўчыка”, біяграфічная даведка, напісаная рукой Зоські Верас, пачатак успамінаў Пятра Ластаўкі з нагоды 30-годдзя з дня смерці Адама Бычкоўскага, фотаздымак Зоські Верас у ролі Ганкі са спектакля „Модны шляхцюк” па п’есе Каруся Каганца з 1911 года і г.д.

Успамін пра Бычкоўскага пачынаецца вельмі цікава, але ён абрываецца на самым загадкавым месцы. Тым не менш,

хачу згадаць тое, што ўдалося знайсці, і што было напісана Пятром Ластаўкай у 1967 годзе: „Восенню 1935 года будучы праездам у Вільні, у рэдакцыі часопіса „Шлях моладзі“, ды іншых беларускіх арганізацыях, атрымаў шмат адрасоў беларусаў, пражываючых у Варшаве, якой і я быў тады ўжо зыхаром. Патрэбай гэта мне было дзеля паклікання да жыцця беларускай арганізацыі ў сталіцы Польшчы, дзе сотні было хатніх працаўніц, работнікаў і інтэлігенцыі, якія ў пошуках хлеба і працы масава выезджалі з Заходняй Беларусі. Узбагачаны адрасамі асоб, якіх некаторыя прозвішчы былі шырока ведамыя і польскаму грамадству, як праф. Ст. Казура і Бр. Руткоўскі, былі Р. Зямкевіч, Г. Ляўковіч, Я. Гапановіч і, між іншым, адвакат Адам Бычкоўскі. Гэта мяне моцна ўцешыла, што ў нашым асяроддзі будзе адвакат, які несумненна якраз і будзе бараніць нашы агульнаграмадскія справы перад санацыйнымі ўладамі. Дзеля таго, маючы ўжо падрыхтаваны праект статуту, у першую чаргу выбраўся на вуліцу Długa, дзе адвакат вёў сваё бюро. У пачакальні было некалькі асоб. Нечакаючы сваёй чаргі, напісаў картачку па-беларуску, зклаў і падаў апліканту, каторы якраз выйшаў у пачакальнію. Цікавіла мяне надта, як адвакат прыме маю пісульку ў беларускай мове, бо да гэтай пары не знаў Бычкоўскага. Не паспеў яшчэ ўсадовіцца да чакання на сваю чаргу....”. Далей успамін Пятра Ластаўкі абрываецца, бо напісаных лістоў пра Бычкоўскага больш у папцы не было. Вельмі шкада! А можа гэты ўспамінін дзесьці ўжо друкаваўся? Пакуль я адказаць не магу.

Але шок я атрымаў не ад гэтых папер, якія там былі і, якіх сапраўды, у папцы, не хапала, а ад таго, што побач з імі ляжаў рукапіс на 18-ці вялікіх, пажаўцелых ад часу лістах, п'еса Адама Бычкоўскага „У сваты“. П'еса напісана лацінкай (вось чаму сланімчанка падумала, што яна напісана па-польску) чорным чарнілам. На першым лісце рукапісу чытаю: „«U swaty», 1910 года, Гародня“. На апошнім лісце рукапісу словы: „Napisał A. Jaśkaú“. Гэта быў псеўданім Адама Бычкоўскага. Скажу, што п'еса „У сваты“ яшчэ нідзе не друка-

Бычкоўскі Адам
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Афіша-наведамленне аб смерці Адама Бычкоўскага. Варшава, 1937 г.

валася. Цяпер ёсць надзея, што яна з'явіцца ў друку, амаль праз 100 гадоў пасля яе напісання. І побач з Карусём Каганцом, Янкам Купалам, Леапольдам Родзевічам, якія адраджалі беларускую драматургію ў самым пачатку XX стагоддзя, мы ўпішам імя і драматурга з Сакольшчыны Адама Бычкоўскага.

На першым лісце рукапісу зверху сінім чарнілам лацінкай напісана: „Рукапіс адваката Адама Бычкоўскага” і подпіс... не абы-каго, а таго самага Пятра Ластаўкі. Значыць, паэт Анатоль Іверс меў рацыю, калі казаў мне пра архіў Ластаўкі, які ён прыслаў у Слонім. Толькі, на вялікі жаль, усіх дакументаў там не аказалася, альбо яны згубіліся, альбо ляжаць дзесьці ў іншых сховішчах ці ў прыватных зберажэннях. Таксама паўстае пытанне: ці гэта быў адзіны арыгінал п'есы „У сваты” Адама Бычкоўскага, ці ён сваёй рукой перапісаў некалькі паасобнікаў і яны недзе захоўваюцца?..

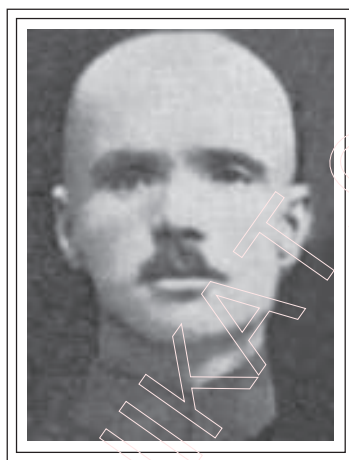
Да вышэйсказанага хачу дадаць, што шукаючы сляды Адама Бычкоўскага, натрапіў на два яго фотаздымкі, а таксама знайшлася, выдздзеная ў Варшаве на польскай мове, афіша-наведамленне аб ягонай смерці. Афішу такую заказалі

і выдалі жонка, дачка, брат Антон і сваякі Адама Бычкоўскага. У ёй паведамляецца, што Адам Бычкоўскі памёр 18 лістапада 1937 года ва ўзросце 48 гадоў. Адпавалі яго ў капліцы касцёла святога Яна ў Варшаве і 22 лістапада наш зямляк быў пахаваны... Скажу яшчэ, што стрыечны брат Адама — Антон Бычкоўскі — быў першым рэдактарам газеты „Віефарус“, што выходзіла ў Вільні ў 1913-1915 гадах. Пісаў таксама вершы. Вось як гучыць яго адзін верш пра родную мову („Віефарус“, 1913, № 9-10):

*Адвечная мова
Прастога народу,
Ты з хаты вясковай
Выходзь на свабоду!
І стань прад людзьмі,
Мая дарагая,
Стань смела, ідзі,
Бо ты — ты жывая.*

Пошукі пра славурых беларусаў з Сакольшчыны Адама і Антона Бычкоўскіх працягваюцца.

2008

Валошын Павел

Дзеяч нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі. Нарадзіўся 28 чэрвеня 1891 года ў вёсцы Гаркавічы Сакоўскага павета Падляшскага ваяводства. Уваходзіў у Беларускаю сацыял-дэмакратычную партыю, у Беларускаю партыю незалежных сацыялістаў, Беларускаю сялянска-рабочніцкую грамаду. Працаваў намеснікам дырэктара Беларускай дзяржаўнай бібліятэкі ў Мінску. Арыштаваны органамі НКВД і расстраляны 3 лістапада 1937 года.

Смелы і адчайны беларус

Васіль Рагуля ў сваіх успамінах (Мінск 1993, с. 23) пра Паўла Валошына сказаў, што гэта быў „беларус з камуністычным нахілам, смелы і адчайны”. Былі б усе такія беларусы, як Валошын, з такім „нахілам”, дык даўно Беларусь была б магутнай, вольнай і багатай дзяржавай. Я зайздросчу тым, хто некалі сябраваў з Паўлам, хто з ім разам змагаўся за Беларусь.

Некалі ў музеі Сяргея Прытыцкага ў вёсцы Гаркавічы на Сакольшчыне было многа экспанатаў, прысвечаных і Паўлу Валошыну, але нічога цяпер няма. У 1972 годзе ў тых самых Гаркавічах на доме, дзе нарадзіўся Павел Валошын, была адкрыта мемарыяльная шыльда. Але ў пачатку 1980-х гадоў шыльда была знішчана. Знішчаецца шмат чаго, але мы ніколі не маем права забываць пра нашых слынных землякоў, якія аддалі свае жыцці дзеля Бацькаўшчыны.

Заслугоўвае светлай памяці і Павел Валошын, які ў міжваенны перыяд ад Беласточчыны быў беларускім паслом Сейма Рэчы Паспалітай. Але да пасла Сейма дарога ў Паўла была доўгай і нялёгкай. У 1912 годзе яго прызвалі ў армію. Падчас Першай сусветнай вайны ён быў паранены і трапіў у нямецкі палон. Пасля жывіў у Екацерынаславе, дзе служыў міліцыянерам пры ўпраўленні чыгункі. Потым служыў у арміі Дзянікіна, потым у арміі Катоўскага, а ў 1920 годзе трапіў у палон да пяцюрэўцаў. І толькі ў 1922 годзе Павел Валошын вяртаецца з далёкай Расіі на Радзіму. Павел жывіў прысямі, памагаў бацьку пры ягонай 6-гектарнай гаспадарцы. Потым наведваў трохмесячныя курсы польскай мовы ў Саколцы. Польская мова не была яму цалкам невядомай, часта яе чуў, таму хутка яе засвойваў. Да канца 1922 года працаваў манцёрам. Ездзіў па ўсім павеце і ўмела выкарыстоўваў свае заняткі для агітацыйнай дзейнасці. У тым часе на Беласточчыне, як і ва ўсёй краіне, пачалася прадвыбарная кампанія ў Сейм першага склікання. Валошын адразу ўключыў-

Паштоўка з фотаздымкамі дэпутатаў Сейма, кіраўнікоў Грамады. Злева направа П. Мятла, П. Валошын, Б. Тарашкевіч, С. Рак-Міхайлоўскі, Ф. Галавач, арыштаваныя пільсудчыкамі ў студзені 1927 г.

ся ў актыўную дзейнасць. Неўзабаве прозвішча яго апынулася ў спіску кандыдатаў у паслы ў Сейм на выбарчым бюлетэні нацыянальных меншасцей № 16. У Сейм, як пісала Аляксандра Бергман у „Беларускім календары 1983 года“, ён увайшоў крыху пазней, чым іншыя. Да таго часу Беларускі сеймавы клуб ужо сфармаваўся. Валошын у часе выбараў знаходзіўся на даволі далёкім месцы ў спіску кандыдатаў у паслы Сейма і той колькасці галасоў, што атрымаў, не хапала, каб ён быў выбраны паслом. Беларуска-польская выбарчая акруга пачаткова была прадстаўлена ў Сейме адвакатам Казімірам Каліноўскім. Але яму закінулі, што ён не мае польскага грамадзянства (гэта не быў адзіны выпадак). Каліноўскі не патрапіў абараніцца ад закіду і страціў пасольскі мандат. Звольненае месца, такім чынам, заняў наступны па чарзе ў спіску кандыдат у паслы — Павел Валошын.

З’яўляючыся членам Беларускага пасольскага клуба, Па-

вел Валошын добра пазнаёміўся з яго палітычнай платформай у асноўных, як нацыянальных, так і палітычных, праблемах. Тады ён выразна ўсвядоміў сабе, што яны не толькі не здавальняюць яго палітычных імкненняў, але супярэчаць ім. Ён пакідае клуб і ўступае ў толькі што ўзніклы Пасольскі клуб Беларускай сялянска-работніцкай грамады, які з'яўляўся прадстаўніком рэвалюцыйнай плыні. Супольна з Браніславам Тарашкевічам, Сымонам Рак-Міхайлоўскім і Пятром Мятлой удзельнічае ў апрацоўцы праграмы і статута Грамады, а потым у арганізацыі яе гурткоў у беларускіх вёсках і мястэчках. Быў надзвычай актыўным, здольным і палымяным народным прамоўцам.

Амаль усе мітынгі, на якіх выступаў Валошын, атакавала паліцыя. Аднак рашучасць сялян часта зводзіла на нішто яе намеры. Так, на мітынгу 8 ліпеня 1926 года ў мястэчку Крынкі 2000 гарбароў і сялян не дазволіла паліцыі распусціць свой сход. На ім Валошын заклікаў сабраных да ўступання ў члены Грамады.

14 ліпеня 1926 года адбыўся мітынг з удзелам Валошына ў мястэчку Лунна. Прамоўца заклікаў не плаціць падаткаў, не ісці ў войска, выганяць асаднікаў. Вялікі мітынг адбыўся 10 жніўня 1926 года ў Алекшыцах. У ім прынялі ўдзел каля 1000 сялян. Мітынг быў арганізаваны Валошыным наперакор забароне староства. Яго паспрабавала разагнаць паліцыя, якая на людзей накінулася з гумовымі палкамі. Пачалася бойка. Безабаронныя дэманстранты можна супраціўляліся паліцэйскім войскам. Такія ж мітынгі з удзелам Паўла Валошына адбываліся ў Індуры, Саколцы, Бельску, Кляшчэлях, Белавежы, Нарве, Нараўцы, Міхалове, Супраслі, Гарадку і ў іншых мястэчках. Бурліва праходзілі з удзелам Валошына не толькі мітынгі. Такія ж былі таксама павятовыя з'езды Грамады з яго ўдзелам. Збіралася на іх мноства людзей. На жаль, немагчыма назваць дакладную колькасць з'ездаў, у якіх ён удзельнічаў. Затое вядома, што самыя бурныя з іх не абышліся без Валошына. Вядома, напрыклад, як піша Аляксандра Бергман, што Валошын быў на павятовым з'ездзе ў Росі. 19

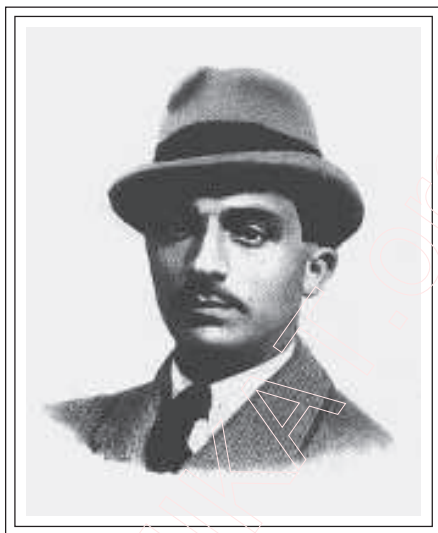
верасня 1926 года разам з Браніславам Тарашкевічам удзельнічаў у мнагалюдным з'ездзе ў Гродне, там іх абдорувалі кветкамі. Яны дваіх прыбылі 21 лістапада 1926 года ў Саколку таксама на павятовы з'езд, але ён не адбыўся. Паліцыя разагнала прысутных, аднак не абышлося без сутычак. Тарашкевіча і Валошына прыцягнулі да судовай адказнасці „за зневажэнне ўладаў“. Грамадоўскі тыднёвік „Наша справа“ паведамляў, што паліцыя ў Саколцы не толькі не дазволіла правесці з'езд, але была таксама спроба забіць Валошына. Яшчэ больш бурны быў з'езд 5 снежня 1926 года ў вёсцы Старое Беразова на Гайнаўшчыне, у якім удзельнічалі паслы Павел Валошын і Пётр Мятла. Абодвух моцна збілі паліцыянты...

У пачатку 1927 годзе найвышэйшыя польскія дзяржаўныя ўлады вырашылі ліквідаваць Грамаду. Валошын быў сярод 56-ці арыштаваных дзесячаў партыі. Падчас працэсу ў Віленскім акруговым судзе пракурор абвінавачваў кіраўнікоў партыі ў імкненні да знішчэння Польшчы і адлучэння ад яе паўночна-ўсходніх ваяводстваў. Пастановай суда Павел Валошын быў прыгавораны да 12 гадоў турмы. Пакаранне адбываў у турмах Лукішкі, Вронкі, Равіч. Вызвалілі яго ў 1932 годзе, два гады пазней чым Браніслава Тарашкевіча і іншых кіраўнікоў партыі. Сядзеў найдаўжэй з усіх грамадоўцаў. У выніку абмену палітычнымі вязнямі ў 1932 годзе апынуўся ў Савецкім Саюзе. Выступаў з лекцыямі і прамовамі ў Маскве, Ленінградзе, Пяцігорску, Днепрапятроўску. А ў 1933 годзе вярнуўся ў Мінск. Спачатку працаваў адказным сакратаром у Цэнтральным камітэце Міжнароднай арганізацыі дапамогі рэвалюцыянерам БССР, потым намеснікам дырэктара Беларускай дзяржаўнай бібліятэкі, у Бібліяграфічным інстытуце пры гэтай бібліятэцы, а таксама займаўся грамадскай дзейнасцю.

1 верасня 1933 года яго ў Мінску (па адрасе: Падгорны завулак, д. 4, кв. 1) арыштавалі органы НКВД па сфабрыкаванай справе „Беларускага нацыянальнага цэнтра“. Павел Валошын абвінавачваўся ў тым, што ён з'яўляецца членам

контррэвалюцыйнай арганізацыі, якая ставіла за мэту скінуць савецкую ўладу і ўстанавіць беларускую буржуазную рэспубліку. А 9 верасня 1934 года „чацвёркай” калегіі АБ’-яднага дзяржаўнага палітычнага ўпраўлення БССР нашага земляка прыгаварылі да вышэйшай меры пакарання, заменнай 10 гадамі лагераў. Ён быў этапаваны ў Беларуска-Балтыйскі канцлагер НКВД. І ўсё ж 9 кастрычніка 1937 года Паўла Валошына прыгаварылі да расстрэлу і 3 лістапада 1937 года расстралялі. Па абодвух прыговорах ён быў рэабілітаваны ваенным трыбуналам Беларускай ваеннай акругі ў красавіку 1956 года. Асабовая справа Паўла Валошына сёння захоўваецца ў архіве КДБ Беларусі. ▶

2008

Варонка Язэп

Беларускі палітычны дзеяч, журналіст, публіцыст. Нарадзіўся 4 красавіка 1891 года на Сакольшчыне ў Падляшскім ваяводстве. З’яўляўся адным з арганізатараў Беларускай Народнай Рэспублікі. Рэдагаваў часопіс „Варта”. Быў лідэрам Беларускай партыі сацыялістаў-федэралістаў, старшынёй таварыства „Беларуская грамада ў Каўнасе” (1922). З 1923 года жыў у ЗША. Быў адным з пачынальнікаў беларускага палітычнага руху ў ЗША. Узначальваў Беларуска-Амерыканскую нацыянальную асацыяцыю, уваходзіў у кіраўніцтва Беларуска-Амерыканскай нацыянальнай рады. Памёр у ЗША 4 чэрвеня 1952 года.

Адзін з арганізатараў БНР

У першым нумары газеты „Вольная Литва” за 1921 год паэт Юры Вегаў апублікаваў на рускай мове верш, прысвечаны Вільні. Першую і апошнюю строфы з гэтага паэтычнага твора хочацца працытаваць:

*Когда я вновь тебя увижу,
Когда твой шум услышу я?
О, ни к Берлину, ни к Парижу
Так не влечёт любовь моя...
...Нет, не прошу твои я стоны,
Людскую совесть разбуду,
Свои я кликну легионы,
И родину освобожу.*

А радзімай паэта Юры Вегава з’яўляецца Сакольшчына на Беласточчыне, дзе ён нарадзіўся 4 красавіка 1891 года. Сапраўднае прозвішча паэта Вегава — Язэп Варонка. Але Язэп Варонка пісаў не толькі рускамоўныя вершы, ён быў і застаўся ў гісторыі Беларусі як палітычны дзеяч, журналіст, публіцыст, адзін з пачынальнікаў беларускага палітычнага руху ў ЗША.

Дзіцячыя гады Язэпа прайшлі на Беласточчыне, а вось юнацтва і палітычны вопыт набіраліся ў Санкт-Пецярбургу. Там юнак пэўны час слухаў лекцыі на юрыдычным факультэце мясцовага ўніверсітэта, супрацоўнічаў з рознымі пецярбургскімі газетамі і часопісамі. Да 1917 года паэту і публіцысту Вегаву ў Пецярбургу жылося даволі надрэнна і весела. Аб гэтым нават згадвае В. Ункоўскі ў рускім часопісе „Возрождение” (Парыж, жнівень 1956 г.): „Сакратаром рэдакцыі быў сімпатычны студэнт-юрыст Пецярбургскага ўніверсітэту Язэп Якаўлевіч Варонка — беларус з Беластока. Высокі прыгожы брунет, ён хадзіў не ў сціплай тужурцы, а ў адмыслова пашытым студэнцкім сурдуце, зашпіленым на ўсе гузікі. Падкрэслена запаволены, заўсёды чыста паголены, валасы на прабор і нязменная памада. Ужываў дарагую „мужчынскую” парфуму і добра знаўся з ёю.

Жыў ён у памяшканні рэдакцыі (Неўскі праспект, нумар 3, насупраць Галоўнага Штабу), спаў на стосах непрададзеных газетаў (а іх тут былі горы). Заробленыя прагульваў за лічаныя дні, а пасля любіў наспеўваць нешта пра кішэню з дзюркай”.

У Пецярбургу выходзіў невялічкі часопіс „Театральное обозрение”, які каштаваў 5 капеек, дзе штодня друкаваліся падрабязныя афішы ўсіх спектакляў і канцэртаў, а таксама тэатральная хроніка. Варонка

даваў інфармацыйныя зацёмкі, а таму быў сталым наведнікам тэатральных грымёрных і, заляцаўся да артыстак”. Далей аўтар успамінае: „Пазнаёміўся я з Варонкам у 1913 годзе, а эпісталарна мы былі знаёмыя з 1911 года. Тады я быў рэдактарам другога „Всероссийского Студенческого Сборника”. Першы з’явіўся за колькі год перад тым пад рэдакцыяй І. Буніна і М. Целяшова. Варонка даслаў мне для зборніка падпісаную ягоным прозвішчам празайчную мініяцюру „Осеннее” і два вершы пад псеўданімам Юры Вегаў. Усё гэта я надрукаваў. Чысты прыбытак ад продажу зборніка прызначаўся Пяцігорскаму студэнцкаму санаторыю. Першае выданне разышлося, а калі зімою 1913 года я пазнаёміўся з Варонкам, мы задумалі выпусціць „Всероссийский Студенческий Сборник” другім выданнем. Так і сталася: увесну 1914 года другое выданне выйшла, дзякуючы незвычайнай энергіі Я. Я. Варонкі, — кніга з’явілася ў вітрынах кнігарняў Пецярбургу, Масквы, Харкава, Кіева і іншых гарадоў.

Мы з Варонкам сустракаліся не радзей як два-тры разы на тыдзень у рэдакцыі „Воскресной Вечерней Газеты” і ў мяне. Ён быў ня дурань кульнуць чарку, і, памятаю, мы добра

гульні на маскарадзе „Ярылава ноч“, дзе ўсё было дагавы нагамі: Варламаў піў, а Давыдаў танцаваў, і ўсё было на кшталт таго ж... І самы танны білет бяз месца каштаваў 25 рублёў, што па тых часох было страшэнна дорага. Я заплаціў за свой „уваходны“, а Варонка, як заўсёды, „злаўчыўся“. Мы весела прабавілі час, скакалі з маскамі, пілі каньяк, цешылі дурня да самай раніцы.

Вайна 1914 году. Мяне мабілізавалі як малодшага доктара ва ўласны санітарны цягнік імператрыцы Аляксандры Фёдараўны, і з Варонкам мы больш не сустракаліся. Але ён часта пісаў мне і на адрас цягніка, і на маю харкаўскую кватэру. Мушу прызнацца, я адказваў не заўсёды. У ягоных лістах не было нічога актуальнага. Ён працягваў супрацоўнічаць з „Обзором театров“. Арганізоўваў штотыднёвыя часопісы — „Вереск“, „Колосья“, але яны спыняліся пасля выхаду першага ж нумару. Яму фатальна не шанцавала. Сябраваў з вядомым таленавітым паэтам Мікалаем Агніўцавым. Той хваліў вершы Варонкі, падпісаныя псеўданімам Юрый Вегаў“ (пераклад тэксту з рускай мовы Лявона Юрэвіча).

З 1917 года Язэп Варонка пачынае сур'ёзна займацца палітыкай. Ён уступае ў Беларускаю сацыялістычную грамаду, пасля становіцца членам яе Цэнтральнага камітэта. На розных расійскіх дэмакратычных нарадах і сходах выступаў з прамовамі ў абарону Беларусі. Жывучы ў Петраградзе, Язэп Варонка ўзначальваў камітэт Беларускага таварыства ў гэтым горадзе па аказанні дапамогі тым, хто пацярпеў падчас Першай сусветнай вайны. У канцы 1917 года ён прыязджае ў Мінск, дзе яго абіраюць камісарам юстыцыі і ўнутраных спраў Вялікай беларускай рады. Варонка актыўна ўдзельнічае ў падрыхтоўцы і правядзенні Усебеларускага з'езда. А ў лютым 1918 года ён становіцца старшынёй Народнага сакратарыята Беларусі і народным сакратаром замежных спраў.

25 сакавіка 1918 года была абвешчана Беларуская Народная Рэспубліка. Язэп Варонка быў яе адным з арганізатараў і ініцыятараў.

Першы ўрад Беларускай Народнай Рэспублікі. Сядзіць другі справа Язэп Варонка

Наогул, Язэп Варонка заўсёды лічыў, што ворагамі беларускага адраджэння з'яўляюцца Расія і Польшча. Адмоўна ацэньваў палітыку ў нацыянальным пытанні як Часовага ўрада Расіі, так і Савета Народных Камісараў. Адначасова асуджаў захоп Беларусі войскамі Польшчы, паказваў крывадушнасць палітыкі польскіх улад, выкрываў іх і крытыкаваў. У сваёй кніжцы „Беларускі рух ад 1917 да 1920 году“ (Коўна 1920) Язэп Варонка сур'ёзна ўзняў пытанні роднай мовы, адносіны да яе палякаў, рускіх і немцаў. Ён пісаў: „Расейскія русыфікатары лялі беларускіх дзеячоў за тое, што яны „польскія найміты“ і так далей, але ў той самы час палякі ўсюды выступалі проці таго, каб ніякім спосабам не ўводзіць беларускай мовы ў касцёле, бо гэта ёсць пераход да маскалёў і схызматыкаў. Такім чынам із аднаго і з другога боку беларускую справу залічалі, то да польскай, то да маскоўскай інтрыгі, але фактычна ні адна з гэтых старон справе не дапамагала... А вось немцы падавалі вялікія надзеі ў дапамозе адраджэнню беларускае культуры і распаўсюджэнню бела-

рускага руху. Не можна ўпусьціць з вока таго факту, што фэльдмаршал Гіндэнбург першы ў пачатку 1916 году асобным расказам аб'явіў беларускую мову ў старой акупацыі мовай раўнапраўнай іншым мовам у краі: літоўскай, жыдоўскай і польскай. Пры немцах на беларускай мове друкаваліся адозвы, пашпарты, падтрымліваліся беларускія школы, школьныя выдавецтва...".

У 1923 годзе Язэп Варонка пакінуў Беларусь і эмігрыраваў у ЗША, дзе і пражыў усё сваё астатняе жыццё (памёр 4.06.1952 г.). Там наш сучаснык быў адным з пачынальнікаў беларускага палітычнага руху. Ён узначальваў Беларуска-Амерыканскую нацыянальную асацыяцыю, выдаваў газету, арганізоўваў і вёў беларускія і рускія праграмы на чыкагскім радыё. Больш падрабязна пра амерыканскі перыяд жыцця Язэпа Варонкі напісаў у сваёй кнізе „Беларусы ў ЗША“ (Мінск 1993) Вітаўт Кіпель: „Язэп Варонка быў выдатным пачынальнікам і кіраўніком беларускага руху ў Злучаных Штатах. Ён прыехаў у гэтую краіну зь ініцыятывы Янкі Чарапука як прадстаўнік Рады БНР. Я. Варонка да свайго прыезду ў Злучаныя Штаты меў ужо значны досвед палітычнага кіраўніцтва, займаючы пэўны час сярод іншага пасаду прэм'ер-міністра Беларускае Народнае Рэспублікі. Ён быў высокаадукаваным чалавекам. Ён адыграў значную ролю ў грамадскім і палітычным жыцці амерыканскіх беларусаў, а ягонае напахіснае жаданьне заснаваць магутную беларускую арганізацыю заслугоўвае ўсялякае павагі...“.

2005

Вашкевіч Аляксандр

Беларускі вайсковец, генерал-маёр, Герой Савецкага Саюза. Нарадзіўся 28 жніўня 1901 года ў Белавежы Гайнаўскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў кулямётную і пяхотную школы, удзельнік Другой сусветнай вайны. Загінуў у час Берлінскай аперацыі 22 красавіка 1945 года. Пахаваны ў Варшаве.

Беларускі генерал з Беласточчыны

Генерал з Беласточчыны — Аляксандр Вашкевіч — асоба вядомая і мужная. Нарадзіўся ён 11 ліпеня (па іншых звестках 28 жніўня) 1901 года ў Белавежы ў беларускай сялянскай сям’і. Паспеў дома яшчэ навучыцца чытаць і пісаць. Бо калі хлопчыку споўнілася 13 гадоў, яго бацькі разам з васьмю малодшымі сёстрамі і братамі, пакінулі родную Белавежу і падаліся ў бежанства. Іх сям’ю дарогі прывялі аж на Урал у горад Чэлябінск. Але там шчасця не было. Ад нялёгкага жыцця Аляксандр Вашкевіч у 1918 годзе добраахвотна ўступіў у Чырвоную Армію і быў накіраваны ў саставе 237 Мінскага пяхотнага палка на Заходні фронт. А ў 1920 годзе нашага земляка прынялі ў падафіцэрскую школу, а пасля — у Смаленскую афіцэрскую школу, якую ён скончыў праз пяць гадоў. Пасля заканчэння школы, малады беларускі афіцэр Вашкевіч служыў камандзірам узвода, а пасля даслужыўся аж да начальніка штаба 211 пяхотнага палка 71 дывізіі Чырвонай Арміі. У 1938 годзе Аляксандр Вашкевіч скончыў Ваенную акадэмію імя Фрунзе ў Маскве і ў гэтай акадэміі атрымаў пасаду начальніка аддзела навучання. Такім чынам прайшоў ён усе ступені салдацкага лёсу. Таму добра разумеў салдат і маладых афіцэраў і сярод іх заўсёды найлепш адчуваў сябе, карыстаючыся аўтарытэтам. Аднак хутка педагогічна-навуковую дзейнасць падпалкоўніка Вашкевіча спыніла Другая сусветная вайна. У студзені 1942 года яго прызначаюць камандзірам палка, а потым намеснікам камандзіра 116 пяхотнай дывізіі. І першую баявую загалку ён атрымлівае ў 1943 годзе пад Курскам. За гэта яго ўзнагароджваюць ордэнам Чырвонага Сцяга. А летам 1943 года вызначыўся ён ў пераправе праз Днепр. Пад вёскай Перавалочная недалёка ад Днепрапятроўска яму першаму ўдалося адбіць у немцаў кавалак зямлі на заходнім беразе Дняп-

ра. Пакуль паспелі галоўныя сілы арміі, пад камандаваннем Вашкевіча засталася ў жывых усяго 13 салдат. Так пісаў у сваёй кнізе „Генерал Аляксандр Вашкевіч, 1901-1945” польскі гісторык Ян Лемпкоўскі. Кніга пабачыла свет у 1976 годзе ў выдавецтве Міністэрства нацыянальнай абароны Польскай Народнай Рэспублікі. А вось пра гэты факт беларуская энцыклапедыя „Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне 1941-1945” (Мінск 1990, с. 118) падае інакш: „Камандзір стралковага палка падпалкоўнік Вашкевіч вызначыўся пры фарсіраванні Дняпра. У ноч на 27 верасня 1943 года ўмела арганізаваў пераправу палка каля вёскі Перавалочная Кішэнькаўскага раёна Палтаўскай вобласці; без страт у жывой сіле і тэхніцы полк замацаваўся на плацдарме і паспяхова працягваў наступленне”. Цяжка сказаць, як там і што было, але за гэты ўчынак Прэзідыум Вярхоўнага Савета СССР прысвоіў Аляксандру Вашкевічу (ужо палкоўніку) званне Героя Савецкага Саюза і ўзнагародзіў яго Залатой Зоркай Героя і ордэнам Леніна.

З верасня 1944 года ваюе з белавежскага роду хлопец у складзе Другой Арміі Войска Польскага. Ён камандуе пяхотнай дывізіяй і атрымлівае званне генерала брыгады. Са сваёй дывізіяй беларускі генерал ідзе на Берлін праз Варшаву, Лодзь і Познань і трапляе на фронт на Нысе Лужыцкай, а пасля ў раён Баўтцэна (Будзішына) і Дрэздэна. Там спасцігае і яго смерць. Лекарская камісія тады пацвердзіла, што генерала Вашкевіча немцы схавалі параненым і моцна над ім здэкаваліся. Прычынай гэтаму было тое, што штаб Вашкевіча адстаў ад асноўных сіл Савецкай Арміі і Войска Польскага і трапіў у акружанне немцаў, якія прабіваліся на дапамогу Берліну...

Беларускі генерал з Белавежы Аляксандр Вашкевіч пасмяротна быў узнагароджаны крыжом Віртуці Мілітары і ордэнам Адраджэння Польшчы. Ён пахаваны ў Варшаве ў Алеі Заслужаных. У роднай Белавежы ў ягоны гонар названа галоўная вуліца гэтага гміннага зараз пасёлка. У непадалёкіх ад мяжы Пружанах, што ў Брэсцкай вобласці, яго імя пры-

Вашкевіч Аляксандр

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

своена адной з гарадскіх вуліц. Горшы лёс сустрэў назвы вуліц з ягоным імем на Беласточчыне. У Бельску-Падляшскім на пачатку 1990-х гадоў гарадскія дэпутаты перайменавалі ягоную вуліцу ў вуліцу генерала Францішка Клеберга, які ў верасні 1939 г. змагаўся з немцамі, камандуючы асобнай апэратыўнай групай „Палессе”. А ў Беластоку з вулічных шылдачак генерала выцясніў св. Максіміліян Марыя Кольбе.

2007

КАМУНІКАТ.ORG

Верас Зоська

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Верас Зоська

Сапраўднае прозвішча Людвіка Войцік. Беларуская грамадская дзяячка, пісьменніца, выдавец. Нарадзілася 30 верасня 1892 года на Украіне. З Сакольскага павета родам яе маці. На Сакольшчыне прайшлі дзіцячыя і юнацкія гады. Пэўны час жыла ў фальварку Альхоўнікі на Сакольшчыне. Адна з арганізатараў Гарадзенскага гуртка беларускай моладзі. Рэдагавала часопісы „Заранка“ (1927-1931), „Пралескі“ (1934-1935), „Беларуская борць“ (1934-1938), аўтарка „Беларуска-польска-расейска-лацінскага батанічнага слоўніка“ (1924), кнігі вершаў і апавяданняў „Каласкі“ (1985). Памерла ў Вільні 8 кастрычніка 1991 года.

Незабыўная Людвіка Антонаўна

Здаецца, было ўсё як учора, а ўжо прайшло звыш дваццаць гадоў з той першай незабыўнай сустрэчы з выдатнай беларускай паэткай, грамадскай дзяячкай, выдаўцом і проста шчырым чалавекам Зоськай Верас (Людвікай Антонаўнай Войцік) і не менш вядомым і знакамітым Лявонам Луцкевічам.

24 верасня 1987 года група слоніmsкіх настаўнікаў вырасыла наведаль старажытную беларускую Вільню. Разам з настаўнікамі ўдалося паехаць і мне. Калі мы прыехалі ў Вільню, то на плошчы Гедыміна нас чакаў ужо Лявон Луцкевіч. Пасля была цікавая экскурсія па нашай старажытнай сталіцы. Лявон Антонавіч яе добра ведаў і ўмеў вельмі цікава распавядаць пра завулки і вуліцы Вільні, пра тых беларусаў, якія тут жылі, вучыліся, выдавалі кнігі і часопісы, трымалі друкарні і музеі. У мяне быў фотаапарат, і я стараўся сфатаграфаваль Лявона Антонавіча з настаўнікамі. Праўда, ён казаў: „Сяргей, ты мяне так шмат не шчоўкай, больш фатаграфуй настаўнікаў, бо з-за мяне табе ў Беларусі можа быць непрыемнасць“. Калі я вяртаўся дамоў, усё думаў, якая мне з-за гэтага сціплага і цікавага чалавека можа быць непрыемнасць. Пасля, калі я прачытаў у часопісе „Политический собеседник“ артыкул Тацяны Бумажковай, я ўспомніў словы Лявона Антонавіча. Бумажкова там аблівала брудам і Лявона Луцкевіча, і іншых беларускіх дзеячаў ХХ стагоддзя. А ў той дзень мы фатаграфаваліся і з Лявонам Луцкевічам, і з Зоськаю Верас, але ўжо ў яе лясной хатцы за Вільняй. Туды мы паехалі пасля віленскіх экскурсій, каб адведаль Людвіку Антонаўну. Адчыніўшы дзверы, мы быццам трапілі ў беларускі музей культуры і літаратуры. Карціны славурых мастакоў, фотаздымкі, кнігі, старая мэбля — усё тут, здавалася, дыхала нашым родным, беларускім. У адным з пакойчыкаў хаткі нас сустрака-

Рамуальд Зямкевіч, Гальяш Леўчык, Зоська Верас, пачатак XX ст.

ла Зоська Верас, якой тады было ўжо 95 гадоў. Пасля пачалася размова. Нас цікавіла ўсё, бо мы ведалі, што Людвіка Антонаўна шчыра сябрвала з многімі беларускімі дзеячамі, а таксама са слоніўскім паэтам Гальяшом Леўчыкам. Дарэчы, у той дзень Зоська Верас падаравала нам партрэт Гальяша Леўчыка, намалёваны беларускім мастаком з Вільні Алегам Аблажэем.

Падчас гэтай сустрэчы мы шмат новага даведаліся ад Зоські Верас пра Гальяша Леўчыка, яна паказвала нам яго пісьмы і паштоўкі, а таксама шмат распавядала і пра Максіма Багдановіча. У час успамінаў пісьменніца нават праслязілася. „Было гэта ў Менску ў 1916 годзе, — згадала Зоська Верас. — У „Беларускай хатцы“ на Захараўскай вуліцы, 18 у сталойцы Таварыства помачы ахвярам вайны — кожны вечар збіраліся як сябры, так і працаўнікі Камітэта Таварыства, каб разам скаратаць вольны вечар, падзяліцца думкамі ды ўражаннямі перажытага дня. Новай тэмай нашай гутаркі быў прыезд у Менск Максіма Багдановіча. Трэба было падумаць загадзя, дзе ён будзе жыць. Перабіраючы розныя магчымасці, затры-

Часопіс, які выдавала Зоська Верас

маліся на тым, што найлепш будзе наняць пакой у Змітрака Бядулі. І з Бядуляй хутка дамовіліся. Ён быў рады мець пад сваёй страхой такога госьця. Нарэшце ў пачатку кастрычніка 1916 года Максім Багдановіч прыехаў у „Беларускую хатку“, дзе мы цэлай грамадой чакалі яго з нецярпліваасцю. Сардэчны, сціплы і просты Максім Багдановіч адразу заважываў агульную сімпатыю. Ужо ў канцы вечара здавалася, што ён даўно з намі, што ўсім блізка і дарагі. Тым

больш трывожыла яго бледнасць і бліскучыя ад гарачкі вочы. Кашляў зусім мала. Пасля гарбаты сядзелі нядоўга. Трэба было змучанаму дарогай адпачыць. На кватэру Багдановіча адвялі Галубок і Фальскі. Дамовіліся, што Максім будзе сталавацца, як і мы ўсе, у сталоўцы, але будзе тут мець і снеданні, і вячэры. Мая маці ў той час была загадчыцай сталоўкі, і мы жылі тут на месцы. Так што мы з Максімам Багдановічам бачыліся па тры разы на дзень, а вечары, як заўсёды, праводзілі разам з цэлай нашай грамадкай: Багдановіч, Фальскі, Галубок, часта Ядвігін Ш., я і іншыя нашы сябры і знаёмыя”.

— А ці гулялі вы з Максімам Багдановічам па Менску? — запытаўся я ў Зоські Верас.

— Часта гулялі вечарамі па вулках Менску, — адказала Людвіка Антонаўна.

— А ці цалаваліся з Максімам Багдановічам? — зноў дапытліва спытаўся ў яе.

Зоська Верас усміхнулася, а пасля адказала: „Не. Але я была б і не супраць, ды Максім Багдановіч быў шчыры і сур’ёзны хлопец. Ён ведаў, што хворы на сухоты, таму не хацеў, каб ад яго перадалася гэта хвароба камусьці іншаму”.

А пасля Людвіка Антонаўна раздавала аўтографы. Праўда, кніжак яе ў настаўнікаў не было, таму аўтографы яна ставіла ў сшыткі і блакноцікі. А калі я назваў сваё прозвішча, ад чаго мне было прыемна і здзівіла ўсіх прысутных, яна сказала: „А-а-а, Сяргейка, а я завочна ведаю цябе, чытала твае творы ў беларускай прэсе...”. Яна адчыніла шуфлядку, дастала адтуль сваю кніжачку „Каласкі” і падпісала: „Паважанаму Сяргею Чыгрыну на памятку сустрэчы. Вільня. 24.09.1987 г. Зоська Верас”...

Пра Зоську Верас я згадаў невыпадкова. Справа ў тым, што дзяцінства яе цесна звязана з Беласточчынай. У сваёй аўтабіяграфіі яна згадвае: „Радзілася я 30 верасня 1892 году ў мястэчку Мяджыбаж паміж двума Бугамі-рэкамі Падольскай губерні Лятычаўскага павету, г.зн. на Украіне, у сям’і вайсковага. Бацька мой, Антон Сівіцкі, паходзіў з Гродна, маці, Мілія з Садоўскіх, з Сакоўскага павету, дзе яе бацькі мелі невялікі фальварак Альхоўнікі. Ад наймалодшых гадоў кожнае лета я з маткай праводзіла ў Сакоўшчыне, наведваючы часта і дзядоў у Гродне. Хоць удома гаварылі па-польску, бацька мой палякам сябе не лічыў. Лічыў сабе „літвіном”, у тым значэнні, як Адам Міцкевіч лічыў сваю бацькаўшчыну Літвой.

З улюбёнымі паэтамі бацькі А. Міцкевічам і У. Саркомляй я пазнаёмілася маючы 10 гадоў. Тады, помню, седзячы на сходах ганку, чытала „Пана Тадэвуша”. ...Паэзія, знаёмства з прыродай, туга па роднай Гродзеншчыне... усё гэта ўзгадавалі ў маёй душы бацькі. Маючы 9-10 гадоў, пачала пісаць апавяданні і вершы... наіўныя, дзяцінныя. Першапачаткова бацькі вучылі мяне самі. Усяго, з музыкай уключна. Толькі ў 1904 годзе маці выехала са мной у Кіеў, дзе я паступіла

Слоні́мскія настаўнікі ў гасцях у Зоські Верас. Вільня, 1978 г.

ў прыватную гандлёвую школу. Вось тады ўжо ў школе зарадзілася ў мяне зацікаўленьне літаратурай і батанікай.

У 1906 годзе летам першы раз трапілі мне ў рукі „Наша Ніва“, „Дудка беларуская“ і „Смык“. Насколькі яны мяне ўразілі і спадабаліся, відаць з таго, што ў клясавай працы з польскай мовы „Charakterystyka Litwy“ я старалася выясніць розніцу між літвінамі і беларусамі і праводзіла як доказ асобнай беларускай мовы „Нашу Ніву“, „Дудку“ і „Смык“. Разумеецца, зроблена гэта было па-дзіцячаму. А ўсё ж...

На жаль, навука ў гэтай школе, якая пакінула ў маёй псіхіцы немалы след, нечакана абарвалася. У 1907 годзе ў лістападзе памёр раптоўна мой бацька. Аставацца надалей у Кіеве нам з маці не хацелася. Цягнула да сваіх. Я скончыла вясной 1908 годзе чацвёртую клясу і мы выехалі ў Гродзеншчыну. У 1909 годзе ў восені я стала на тую сцэжку, па якой ішла праз ўсё дальнейшае жыццё. Менавіта ў восені 1909 году арганізаваўся „Гарадзенскі Гурток Беларускай Моладзі“. Адразу на арганізацыйным сходзе мяне выбралі бібліятэкарам гуртка. З гэтай прычыны завязалася карэспандэнцыя з Віленскай Беларускай Кнігарняй, рэдакцыяй „Наша Ніва“, суполкай „Загляне сонца і ў наша ваконца“, а паз-

ней і асабістае знаёмства з віленскімі беларусамі.

У 1912 годзе я скончыла гімназію, а ў 1913 выехала ў Варшаву на 10-месячныя курсы „Агародніцтва, садаўніцтва і пчалярства“. Узятца за даўжэйшую і саліднейшую навуку не пазваляла здароўе.

Яшчэ ў 1912-13 гадах я пачала складаць „Батанічны зельнік“, ставячы на першае месца назовы расьлін у беларускай мове. Падчас вайны (першай сусьветнай) зельнік прапаў, але запісанья назовы засталіся.

Скончыўшы курсы 1-га ліпня 1914 году, я атрымала пасьведчаньне „аб’яздовага інструктара“ і мела намер адбыць яшчэ хоць бы аднагадовую практыку. Але пачалася Першая сусьветная вайна. Выехаць нікуды не змагла і практыку адбывала ў свайго дзеда, замілаванага садаўніка і пчаляра. Ён, паміж іншым, вучыўся пчалярства ў Варшаве ў пчаляра Лявіцкага, якога іменем названы рамовы вулей яго ж канструкцыі. У вольны час далей запісывала назовы расьлін, да таго песьні, загадкі, прыпеўкі.

У 1918 годзе пад восень вярнулася ў Горадзеншчыну. Пяць гадоў пражыла ў дзедаўскім фальварку (дзеда ўжо не было) Альхоўніках...”

...Пакуль настаўнікі размаўлялі з Людвікай Антонаўнай і разглядалі яе хатку-музей, мы з Лявонам Антонавічам абмяняліся адрасамі, пагутарылі пра жыццё ў Беларусі, пра навінкі беларускай кнігарні.

Вяртаючыся ў Слонім, я вырашыў праз пэўны час зноў завітаць да Зоські Верас. Але такой мажлівасці ўжо не было: у 1990 годзе нехта спаліў лясную хатку, а праз год не стала і яе гаспадыні.

2007

Гелда Іван

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Гелда Іван

Беларускі вайсковы дзеяч. Нарадзіўся ў 1897 годзе на Сакольшчыне. Ваяваў супраць бальшавікоў у складзе арміі Станіслава Булак-Балаховіча. Быў сябрам Беларускай сялянска-работніцкай грамады, Беларускай незалежніцкай партыі, уваходзіў у склад Беларускай Цэнтральнай Рады, быў камандзірам дэсантнага батальёна „Дальвіц“, які ва Усходняй Прусіі рыхтаваўся да партызанскае дзейнасці на Беларусі ў канцы 1944 года.

У чэрвені 1945 года быў арыштаваны савецкімі чэкістамі і павешаны ў Беластоку на пачатку 1946 года.

Беларускі вайсковец

Пра беларускага вайсковага дзеяча Івана Гелду я даведаўся ўпершыню ад Сяргея Ярша ў сярэдзіне 1990-х гадоў. Ён тады толькі распачынаў пошукі пра дзеячаў Беларускай незалежніцкай партыі (БНП). Мы разам працавалі ў „Газеце Слонімскай“, дзе ён сяды-тады друкаваў свае першыя вынікі пошукаў, якія пазней увайшлі ў ягоныя кнігі.

З даследаванняў Сяргея Ярша, а таксама іншых гісторыкаў да нас дайшлі звесткі, што Іван Гелда нарадзіўся на Сакольшчыне ў 1897 годзе. У 1919-1920 гадах ваяваў супраць бальшавікоў у складзе арміі генерала Станіслава Булак-Балаховіча. У міжваенны час Іван Гелда жыў на Беластоцчыне, дзе прымаў непасрэдны ўдзел у беларускім нацыянальна-вызвольным руху. Быў актыўным сябрам Беларускай сялянска-работніцкай грамады, за што арыштоўваўся польскімі ўладамі.

На пачатку 1939 года Іван Гелда ўдзельнічаў у нелегальнай канферэнцыі грамадоўцаў у Баранавічах. Ратуючыся ад НКВД, восенню 1939 года ён перабіраецца на тэрыторыю Польшчы, якая ўжо была акупавана немцамі.

У ліпені 1941 года Іван Гелда вярнуўся ў Беласток. Тут уладкаваўся на працу рэферэнтам мясцовага Беларускага камітэта. У 1943 года ён арганізоўвае беларускія вайсковыя аддзелы для абароны насельніцтва ад савецкіх і польскіх партызан. У траўні 1944 года з групай вайскоўцаў Беластоцкага беларускага батальёна, Гелда быў арыштаваны гестапа за прыналежнасць да падпольнай БНП. Але ў чэрвені 1944 года яго вызваляюць. Ён, як піша Сяргей Ёрш, аддае загад сваім жаўнерам і афіцэрам ісці ў Белавежскую пушчу з мэтай арганізацыі антысавецкай партызанкі. Частка вайскоўцаў Беластоцкага батальёна загад Івана Гелды выканалі.

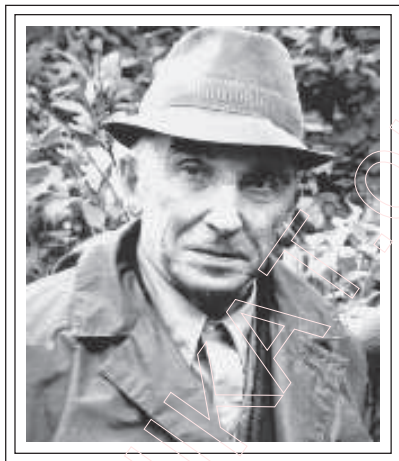
У канцы ліпеня 1944 года Іван Гелда быў ужо камандзірам дэсантнага батальёна „Дальвіц“, які ва Усходняй Прусіі

Управа Беларускага аб'яднання ў Беластоку. Стаяць: крайні злева — Іван Гелда, крайні справа — Мікола Чарнецкі. Сядзяць злева направа: Хведар Ільяхіевіч (першы), Мікола Шчорс (трэці), Уладзімір Тамашчык (пяты). 1940 г.

рыхтаваўся да партызанскай дзейнасці на Бацькаўшчыне. Барыс Рагуля згадаў: „Я мала ведаў маёра Гелду. Ён быў даволі высокі, здаровы, тып афіцэра — прасталінейны, праўдзівы, як што трэба сказаць. Любіў выконваць і даваць загады. Быў патрыёт, афіцэр” (С. Ёрш, „Вяртаньне БНП”, Менск — Слонім 1998, с. 57). У 1945 годзе Іван Гелда быў уведзены ў склад Беларускай Цэнтральнай Рады. Удзельнічаў у нелегальнай канферэнцыі БНП у красавіку 1945 года ў Берліне. На прапанову грамадоўцаў перабрацца на Захад, Гелда адказаў: „Я хачу прысвяціць усё сваё жыццё збройнай барацьбе за вызваленне Беларусі”. У траўні 1945 года, калі батальён „Дальвіц” быў абкружаны чэшскімі партызанамі, маёр Гелда аддаў загад беларускім вайскоўцам скласці зброю. А ў чэрвені 1945 года яго арыштавалі чэхісты. Ён праходзіў па справе кіраўніцтва БНП. Па прысуду бальшавіцкага суда беларускі вайсковец быў павешаны ў Беластоку ў 1946 годзе.

Геніюш Янка
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Геніюш Янка

Беларускі грамадскі дзеяч, палітык, доктар-венеролаг. Нарадзіўся 24 лютага 1902 года ў Крынках Сакоўскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Карлаў універсітэт у Празе. Актыўна ўдзельнічаў у беларускім эміграцыйным жыцці. Быў рэпрэсаваны. Пасля Варкуты вярнуўся і жыў з жонкай паэткай Ларысай Геніюш у Зэльве. Працаваў доктарам у Зэльвенскай раённай паліклініцы. Памёр 19 лютага 1979 года ў Зэльве, дзе і пахаваны.

Побач з паэткай

Пра беларускую паэтку Ларысу Геніюш у нас напісана даволі шмат. А вось пра Янку Геніюша, яе мужа, чамусьці нашы даследчыкі літаратуры і гісторыі згадвалі мала. А ў 2002 годзе яму споўнілася сто гадоў з дня нараджэння. Але аб гэтым юбілеі беларускага доктара, бібліяфіла, палітыка, мужа паэтки Ларысы Геніюш ніхто не ўспомніў ні ў Беларусі, ні на яго Радзіме — Беласточчыне.

Па характару Іван Пятровіч быў розны — то спакойны, то занадта рэзкі і гарачы ў выказваннях, то чуллiва-лагодны, то вясёлы. Але найперш да канца сваіх дзён ён быў і застаўся шчырым беларусам, патрыётам сваёй Бацькаўшчыны. Дый іншым Янка Геніюш быць не мог. Тым больш, што побач з ім, нягледзячы на ўсе пакуты, цяжкія і шматгадовыя ростані, была слынная паэтка Беларусі Ларыса Геніюш. Яны разам дзялілі свае гора і радасці, здзекі і хваляванні, трывогу і неспакой. На надмагільным помнічку ў Зэльве, які пры жыцці ставіла яму сама Ларыса Антонаўна (цяпер ім дваім творчая інтэлігенцыя Беларусі паставіла новы помнік на Зэльвенскіх могілках), былі выбіты такія радкі:

Па сонца асветы ўзлятаў, нібы птах,

З палоскі сялянскае, вузкае.

Адзін толькі ведаў у жыцці сваім шлях

Пачэсны, цяжкі, беларускі.

Янка Геніюш нарадзіўся 24 лютага 1902 года ў Крынках на Беласточчыне. Дарэчы, у Крынках пачынаецца і ўвесь род Ларысы Геніюш, якая аб гэтым успамінае ў артыкуле „Крынкi“ („Маладосць“, 1997, № 1): „Казаў мой дзед Павел, што некалі прыйшлі туды ў пушчу два браты Мікалай і Міхал, якія і залажылі Крынкi. Ад Мікалая пайшлі Міклашэвічы, а ад Міхала — Міхайлоўскія — два старыя, адвечныя роды ў Крынках“. І калі Ларыса Антонаўна Міклашэвіч выйшла замуж за Янку Геніюша, то запыталася жартам у яго: „А дзе ж ты нарадзіўся?“ — „Гдзе? У Крынках!“ — адказаў Янка. І сапраў-

Янка і Ларыса Геніюшы

ды... дзе ж яшчэ можна нарадзіцца на Беласточчыне, як не ў славутых Крынках.

З Крынак шлях ляжаў у Прагу, куды Янка Геніюш прыехаў вучыцца. Ён паступіў у Пражскі ўніверсітэт, а пасля яго заканчэння атрымаў медыцынскую адукацыю, стаў урачом-венеролагам. У тым жа 1935 годзе ў сям’і Геніюшаў нарадзіўся сын Юрка. Пабыўшы два гады дома, Ларыса з сынам пераязджаюць у Прагу да Янкі.

Жыццё ў Празе было вельмі цікавым і разнастайным. Тут жылі дзеячы Беларускай Народнай Рэспублікі, беларускія спевакі, кампазітары, мастакі, пісьменнікі. З імі ўсімі быў знаёмы Янка Геніюш, з многімі шчыра сябраваў. А яшчэ ён быў актыўным сябрам пражскага камітэта Беларускай народнай самапомачы.

Падчас акупацыі Прагі нямецкімі войскамі, са слоў Барыса Сачанкі, Янка Геніюш, „як старшыня сходу, падпісаў тэлеграму Адольфу Гітлеру ад „шчырых беларусаў” (Барыс Сачанка, „Сняцца сны аб Беларусі”, Мінск 1990, с. 24). На самой справе ўсё адбылося інакш. Вось як пра гэта ўспамінае Ларыса Геніюш у сваёй „Сповідзі”: „Ермачэнка зачы-

таў тэлеграму Гітлеру ад нашага Камітэту (Беларускай на-роднай самапомачы — С. Ч.). Мы пачалі пратэставаць, што Камітэт самапомачы — арганізацыя апалітычная, не мае пра-ва даваць такіх тэлеграмаў. Ага, перад гэтым прыйшоў муж (маецца на ўвазе Янка Геніюш — С. Ч.), які на дадатковы тэлефон Ермачэнкі спяшаўся сюды з працы. Яму не далі яшчэ ні сесці, ні апомніцца, як ужо „выбралі“ яго старшынёю схо-ду, і Ермачэнка пачаў чытаць тэлеграму. Я нічога яшчэ ў гэ-тым не разумела, а муж збялеў — ён бачыў подлы й хітры „ход“ Ермачэнкаў... Тэлеграму акрэсліў Ермачэнка як ад „бе-ларусоў у Празе“ ці нейк гэтак. Напісалі пратакол сходу, але ніводзін з нас не падпісаў яго! Не падпісалі гэтага сведама... Самае тут цікавае тое, што хутка з кватэры Ермачэнкі згінуў архіў „Беларускага камітэту самапомачы ў Празе“. Ермачэнка, як заўсёды, усміхаўся... І вось гэты архіў апынуўся ў Мінску, і паводле яго нас судзілі. Толькі там была зробле-на яшчэ адна подласць — на непадпісаным пратаколе ўсе нашы подпісы былі выведзеныя пад капіроўку“ ... (Ларыса Ге-ніюш, „Споведзь“, Мінск 1993, с. 43).

У 1943 годзе ўсё той жа Ермачэнка адправіў Янку Генію-ша ў Беларусь, у прыватнасці, у Слонім на лекарскую пра-цу. Нядаўна Алег Лойка расказаў мне адзін цікавы эпізод з жыцця Янкі Геніюша ў акупаваным немцамі Слоніме: „Пад-час акупацыі ў 1943-1944 гадах мой бацька быў намесні-кам слонімскага гебітартца (слонімскага райздрава), а ге-біткамісаратрцам быў не хто іншы, як дзядзька Янка, спадар Іван Пятровіч Геніюш. Толькі па рэцэптах за подпісам майго бацькі выдаваліся ў слонімскай аптэцы лякарствы. Тыя лекі ішлі да партызанаў, і спадар Геніюш не мог таго не ведаць. А яшчэ Іван Пятровіч стаў героем у вачах майго бацькі, калі ён не ўскінуў руку дзеля прывітання слонімскага гебіткаміса-ра Эрэна, п’ючы піва пры рэстараннай стойцы, калі ў рэста-ран зайшоў Эрэн. Эрэн зрабіў на тое заўвагу, на якую дзядзь-ка Янка зрэагаваў імгненна: „А хто тут гаспадар, мы ці вы?!” Праз некалькі дзён слонімскі арцтгэбіт узначальваў ужо не Геніюш: Эрэн прагнаў яго ў Баранавічы. Іншай меры пака-

Геніюш Янка
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Янка Геніюш з сабакам Альмай

рання Эрэн не дабіўся, бо за Геніюшам стаяла слава тых, хто падпісаў з Прагі ліст самому Гітлеру...”

Пасля вайны ў 1948 годзе Янка і Ларыса Геніюшы былі незаконна пазбаўлены чэшскага грамадзянства і з Прагі іх вывезлі ў Беларусь. А праз год асуджаны Вярхоўным судом Беларусі на 25 гадоў няволі.

У 1956 годзе Геніюшы былі датэрмінова вызвалены і вярнуліся ў Зэльву, дзе пасяліліся ў хаце бацькоў Янкі па вуліцы Савецкай, 7а. Сам Іван Пятровіч уладкаваўся працаваць доктарам у мясцовай зэльвенскай бальніцы. У іх хаце часта гасцілі Уладзімір Караткевіч, Алег Лойка, Данута Бічэль, Юрка Голуб, Алесь Траяноўскі, Мікола Канаш і многія іншыя пісьменнікі і сябры. Па-рознаму яны адносіліся да Івана Пятровіча, які пасля сталінскіх лагераў ненавідзеў бальшавікоў і савецкую ўладу, а яшчэ мацней любіў Беларусь і ўсё жыццё марыў аб яе незалежнасці.

У 1963 годзе сям'ю Геніюшаў у Зэльве наведалі на новым „Масквічы” Уладзімір Калеснік, Янка Брыль і Уладзімір Ка-

раткевіч. Пра сустрэчу ў доме Геніюшаў і асабіста пра Янку Пятровіча Уладзімір Калеснік пакінуў успамін у сваёй кнізе „Усё чалавечае” (Мінск 1993, с. 74-75): „Гэта быў задзірысты інтэлігент, прывыклы да асабістага суверэнітэту пад парасонам чэхаславацкай канстытуцыі, дзе пражыў добрыя два дзесяткі гадоў. Любіў ён дражніцца з субсяседнікамі, пазіраючы на іх зверху. Свой арышт пасля вайны і ссылку ў Сібір Іван Пятровіч лічыў гвалтам над асобай, парушэннем грамадзянскіх свабод, а ўласныя палітычныя акцыі, якія і ў Еўропе падлягалі крымінальнай, а не маральнай ацэнцы, таксама называў сваёй асабістаю справай. Ён заяўляў, што Заходняя Беларусь была вызвалена не ў верасні 1939 года, а ў чэрвені 1941 года. Так ён апраўдваў свой удзел у арганізацыі ганебна вядомага звароту беларускай эміграцыі ў Чэхаславакію да Гітлера, — падзякі за акупацыю Маравіі і Беларусі вермахтам. Не адчуваў Іван Пятровіч і скрухі за тое, што прыехаў у час акупацыі ў Беларусь у афіцэрскім мундзіры вермахта як вайсковы ўрач. Адным словам, мы пераканаліся ў ходзе спрэчак, што наш размоўца прыпісвае сабе тую абсалютную непагрэшнасць, якою касцёл надзяляе папу рымскага ды і то ў моманты, калі той выступае ex cathedra, гэта значыць, афіцыйна, урачыста. Іван Пятровіч сам сабе прысвоіў непамыльнасць і на ўсе выпадкі і ва ўсім. Спрацацца з ім было бессэнсоўна, і Брыль першы, а мы за ім, перайшоў да ігнаравання гаспадаровых задзірыстых выпадкаў. Застаўшыся без апанентаў, Іван Пятровіч перайшоў ад палітыкі да паэзіі і выказаў добрую памятлівасць, знаёмства са зборнікамі беларускіх паэтаў, якія купляў ці не ўсе падрад. Ён меў памяць і на імёны, і на хлесткія словы, на парадоксы, аксюмараны, гіпербалы. Не дзівіўся я пазней, даведаўшыся, што нашпігаванаму палітыкай і лірыкай урачу не ставала часу, а мо нават і ахвоты на медыцыну. Гаворка пра паэзію зняла нашу некантактнасць, да гутаркі падключылася Ларыса Антонаўна, і мы шчыра пагутарылі пра літаратурныя клопаты-спадзяванні. Паэтка аказалася менш ідэалагічна закамплексаванай, чым яе муж...”

Гэта ўсё ж суб'ектыўная думка Уладзіміра Калесніка пра Янку Геніюша. Ды і не так часта ён з ім сустракаўся, гутарыў, спрачаўся. Больш шчыра пра Янку Геніюша раскажаў у пьсьме да мяне яго сябра са Жлобіна Мікола Канаш. Спадар Канаш вельмі часта наведваў Геніюшаў у Зэльве. І ўспомніць пра Янку яму было што: „Іван Пятровіч вельмі любіў беларускія кніжкі, сам шмат купляў, а таксама прасіў сяброў з другіх гарадоў. Калі я яшчэ жыў у Комі АССР, пасля лагераў, ён мне ў кніжнай лаўцы ў Зэльве падпісаўся на „Беларускую савецкую энцыклапедыю“ і калі паступалі першыя тамы, дасылаў мне. Ён трымаў заўсёды сабаку, які быў прывязаны на ланцуг і ноччу бегаў ад ганку да хлява па нацягнутым дроце. Вельмі шкадаваў, калі не стала аўчаркі Альмы, якая была першым дэгустатарам цукерак, малочных прадуктаў, якія прыносілі суседзі. Усё гэта і стала прычынай смерці Альмы”.

Іван Пятровіч працаваў лекарам у Зэльвенскай раённай паліклініцы, калі вярнуўся з Варкуты ў 1956 годзе. У яго кабінеце вісеў партрэт Францішка Скарыны, таму некаторыя хворыя пытаўся ў яго: „Хто гэта?“. З усімі жыхарамі Зэльвы Янка Геніюш размаўляў толькі па-беларуску. Часам чуў, як хворыя, перш, чым трапіць на прыём да яго, казалі: „З лекарам гаварэце толькі па-беларуску, бо не дасць асвабадззення“. Тых, хто казаў яму „здравствуйце“, Янка не чуў, а рабіўся глухім і нічога не казаў. А калі казалі яму „добры дзень“, ён здымаў з галавы капялюш і шчыра вітаўся. Іван Пятровіч быў вопытны доктар-практык. Ён добра разбіраўся ў неўралогіі, сексалагіі, венерычных хваробах, быў нядрэнны хірург і тэрапеўт, ведаў лекавыя травы. Зэльвенцы яго моцна любілі і цанілі...”.

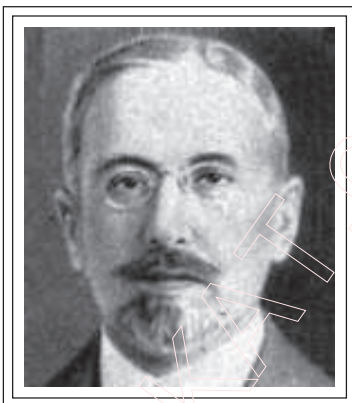
19 лютага 1979 года Янкі Геніюша не стала. Ларыса Геніюш з вялікім болем у сэрцы напісала тады:

*Апошні дотык рук на твары чую,
Тваіх знямоглых, цяжка схвараваных,
Апошні раз мой муж мяне цалуе,
З невыказаным да канца каханнем.
Залегла грозна цішыня ў хаце,*

Не вымавіць таго, што чуе сэрца.
 Хвораму целу з ложка не падняцца,
 Няўмольна смерць суровая крадзецца
 Як воск ад свечкі, памаленьку тае
 Малы агенчык, ужо амаль не свеціць,
 Смерць, быццам злодзей моўчкі падступае,
 Што ж, усё яшчэ смяротнае на свеце...
 О, колькі раз я на тваіх далонях,
 Выплаквала свой горкі боль да рання,
 Як затрымаць жыццё тваё мне сёння,
 Усё не дасказана яшчэ, не дакахана.
 Не адлятай у нязнаную дарогу,
 Не пакідай, каб сэрца не балела,
 Здаецца мне, што дзён гэтых нямнога,
 Пражытых разам мігам праляцела...
 Прайшлі гады, а для мяне хвіліны,
 Супольных мараў, сноў аб Беларусі,
 У нас дзве душы, а шлях наш быў адзіны,
 Як цяпер сама я застаюся?

Сапраўды, шлях у Янкі Геніюша быў адзін — гэта шлях да Беларусі. Ён любіў Беларусь па-свойму шчыра, як любілі яе тысячы ягоных сяброў і равеснікаў. Дарэчы, пра многіх наш зямляк напісаў цікавыя ўспаміны. На жаль, яны раскіданы па прыватных і розных іншых архівах свету.

2003

Гершун Аляксандр

Беларускі і рускі вучоны, фізік і оптык. Нарадзіўся 29 кастрычніка 1868 года ў Саколцы Падляшскага ваяводства. Скончыў фізіка-матэматычны факультэт Пецяўбургскага ўніверсітэта. Даследаваў фізіку, оптыку, фатаграфію і электратэхніку. Удасканаліў прыборы для даследавання аптычнага шкла, а таксама артылерыйскія аптычныя панарамы. Памёр у Пецяўбургу 8 чэрвеня 1915 года.

Фізік з Саколкі

Выдатны беларускі і рускі фізік і оптык Аляксандр Гершун нарадзіўся ў 1868 годзе ў горадзе Саколка. Бацька яго быў доктарам у Саколцы, вельмі адукаваным чалавекам. Таму ён вельмі хацеў, каб і сын атрымаў таксама добрую адукацыю. Дзіцячыя гады Аляксандра прайшлі ў Вільні, дзе яго бацька — Леў Якаўлевіч Гершун (1836-1897) — быў галоўным лекарам гарадской яўрэйскай бальніцы (у 1873-1897 гадах). Ён адправіў Аляксандра на вучобу ў Віленскую гімназію, дзе юнак сур'ёзна вывучаў замежныя мовы і матэматыку. Пасля заканчэння гімназіі, Аляксандр Гершун працягвае вучобу ў Пецяўбургскім універсітэце на фізіка-матэматычным факультэце. Падчас вучобы ў Пецяўбургу Аляксандр Гершун займаўся рэпетытарствам, пісаў навуковыя артыкулы для тэхнічнага часопіса „Электричество”. Для гэтага выдання ён нават перакладаў тэксты з замежных навуковых часопісаў, а пасля заканчэння ўніверсітэта ў 1891 годзе, стаў сакратаром рэдакцыі гэтага часопіса. Працуе не толькі ў часопісе „Электричество”, але і на кафедры фізікі ў родным універсітэце. Тут ён грунтоўна зацікавіўся праблемамі вытворчасці аптычнага шкла. Менавіта гэтае зацікаўленне і стала асновай усяго ягонага жыцця. Праз два гады Аляксандр Гершун пакідае часопіс „Электричество” і ўшчыльную супрацоўнічае з прафесарам фізікі Фёдарам Петрушэўскім, які ўзначальваў фізічны аддзел „Энцыклапедычнага слоўніка” Бракагаўза і Эфрона. Для гэтага слоўніка, а таксама для часопіса „Электричество” (не парывае з ім сувязі) піша навуковыя артыкулы па фізіцы, оптыцы, фатаграфіі і электратэхніцы. Дарэчы, яшчэ студэнтам Аляксандр Гершун напісаў сур'ёзную працу „Крытычны разбор даследавання пытання аб тэмпературы найбольшай шчыльнасці вады і водных раствораў”. Менавіта гэтая праца стала пачаткам ягонай навуковай дзейнасці. Прачытаўшы яе, пецяўбургскі прафесар Іван Боргман адзначыў здольнасць маладога Гершуна хутка працаваць,

Гершун Аляксандр
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

сістэматызаваць багаты, фактычны матэрыял і супастаўляць яго з раней напісанымі.

Аптычнае шкло, як лічыў наш зямляк, павінна ўдасканальвацца. Гэта ён даказаў у 1894 годзе на адным з пасяджэнняў Рускага тэхнічнага таварыства, дзе выступіў з дакладам на тэму „Аб прыборы для даследавання якасці аптычнага шкла“. Але перад тым, як выступіць з дакладам, наш зямляк прадэманстраваў

Аляксандр Гершун

прыбор уласнай канструкцыі. Прысутным і даклад, і прыбор спадабаліся. Праз год А. Гершун наведвае Германію, а вярнуўшыся адтуль, піша і выступае на пасяджэннях з дакладам „Аб аптычных заводах Шота і Цэйса ў Іене“.

У час руска-японскай вайны выявілася, што расійская армія слаба забяспечана аптыкай. Выпраўленне гэтай памылкі практычна лягло на плечы Аляксандра Гершуна. Пад яго непасрэдным кіраўніцтвам на Аляксандрыіскім заводзе пачаўся выпуск артылерыйскіх аптычных панарам, дасканаласць якіх пацвердзіла нават аўтарытэтная камісія. А ў 1914 годзе ў Пецярбургу пад кіраўніцтвам Аляксандра Гершуна быў пабудаваны аптыка-механічны завод. Адначасова працавала і майстэрня Абухаўскага завода, дзе рамантавалі дальнамеры розных сістэм, якія тады знаходзіліся на ўзбраенні ў расійскай арміі. І ўсё гэта кантралявалася фізікам і аптыкам з Саколкі прафесарам Аляксандрам Гершунам.

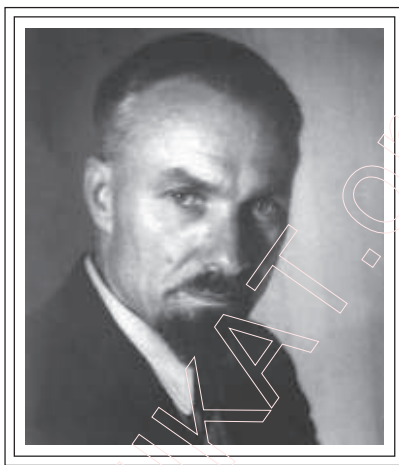
Наш зямляк працаваў вельмі многа. А 26 мая 1915 года ў яго адбыўся сардэчны прыступ, які каштаваў таленавітаму ініцыятару рускага аптычнага ваеннага прыборабудавання

Андрэй — сын Аляксандра Гершуна

жыццё. Праўда, справа Аляксандра Гершуна не памерла. Да яе спрычыніўся ягоны сын Андрэй Гершун — адзін з найбольш вялікіх святлотэхнікаў і фотаметрыстаў, заснавальнік навуковай школы ў галіне гідраоптыкі. Ён закончыў фізіка-матэматычны факультэт Ленінградскага ўніверсітэта (1924). Працаваў лабарантам, навуковым супрацоўнікам, начальнікам лабараторыі Дзяржаўнага рускага аптычнага інстытута (1920-1952). У 1937 годзе абараніў доктарскую дысертацыю, быў прафесарам па спецыяльнасці святлотэхніка (1937). Напісаў больш за 90 навуковых прац. У асноўным гэта ў галіне святлотэхнікі (штучныя і натуральныя асвятленні, святломаскіроўка, маячныя сістэмы), тэарэтычнай фотаметрыі (святлавое поле, распаўсюджванне святла ў паглынаючым святлорассейваючым наваколлі, фотаметрычны інварыянт, тэрміналогія), гідраоптыкі (даследаванні марскіх вод, бачнасць у вадзе, маскіроўка караблёў, прыборабудаванне). Андрэй Гершун (1903-1952) быў узнагароджаны ордэнамі і медалямі СССР, двойчы атрымаў Сталінскую прэмію другой ступені.

2002

Грабінскі Баляслаў

Палітык, грамадскі дзеяч, беларускі актывіст на эміграцыі, доктар-дантыст. Нарадзіўся 3 жніўня 1899 года ў вёсцы Урачыншчына Сакоўскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Віленскі ўніверсітэт. Падчас Другой сусветнай вайны быў старшынёй Беларускага нацыянальнага камітэта ў Вільні. З 1944 года жыў у ЗША, быў фундатарам розных беларускіх праектаў. Памёр 20 жніўня 1991 года ў Лонгвудзе (Фларыда, ЗША).

Яркая постаць

Баляслаў Грабінскі пражыў доўгае жыццё. Было яно дужа нялёгкім, але цікавым. Цікавым, шчырым і апантаным беларусам быў і сам Баляслаў Грабінскі — доктар-дантист па спецыяльнасці. Але адной медыцынскай прафесіяй наш зямляк не абмяжоўваўся. Ён — адна з яркіх постацяў беларускай Вільні 30-40-х гадоў XX стагоддзя. Наш зямляк быў старшынёю партыі Беларускае хрысціянскае дэмакратыя, старшынёй Нацыянальнага камітэта ў Заходняй Беларусі, актыўным грамадска-палітычным дзеячам на эміграцыі. ◊

Нарадзіўся Баляслаў Грабінскі 3 жніўня 1899 года ў вёсцы Урачыншчына Сакоўскага павета. „Гаспадаром хаты, дзе я радзіўся, быў бацька маёй маткі Мацей Станкевіч. Мой бацька прыйшоў у прымічы з суседняе парафіі — з вёскі Грымячкі“, — згадвае ў сваіх успамінах Баляслаў Грабінскі. Дарэчы, успаміны яго друкаваліся ў мінскім часопісе „ARCHE“ (2000, № 5). Рукапіс гэтых успамінаў знаходзіцца цяпер у архіве БІНІМу ў Нью-Йорку. Баляслаў Грабінскі іх пачаў пісаць 3 жніўня 1979 года, калі яму ўжо было 80 гадоў.

Успаміны Баляслава Грабінскага вельмі шчырыя. Пра дзедка Мацея Станкевіча ён згадвае, што „дзед — відавочна, хацеўшы скампэнсаваць сваё невуцтва, а ня маючы свайго сына, каб паслаць у школу, — меў мяне, унука, першага па лініі да шкаленьня, бо ж толькі хлапцоў пасылалі тады ў школу. Калі ў вёсцы паказваўся хто-небудзь адзеты па-мястоваму, ён стараўся запрасіць на пачастунак. І ня мела розніцы, ці то быў ксёндз, ці каморнік, ці аб’езчык, ці нават „цыцылісты“ (маецца на ўвазе сацыяліст — С. Ч.) зь Беластоку, ставіў самавар, даваў на стол што меў найлепшае: копчаную ялаўцом шынку ці кілбасу, сыр, мёд, канфітуры. Апрача таго, хата Мацея Станкевіча была месцам начлегу ўсім, хто меў патрэбу пераначаваць у вёсцы... Таксама мой дзед меў звычай пазычаць грошы суседзям з ваколіцы. Пазычаў на вэксалі й ня браў працэнтаў...“.

Пра бацьку і маці аўтар успамінаў згадвае наступнае: „Бацька мой, Франак, быў уроджаным прыроднікам. Хаця ніколі ён не наведваў школы, але меў асаблівы талент назіральніка й чула ўспрымаў праявы натуры. Ведаў ён, як назваць кожнае зелье, кожную найдрабнейшую кветачку. Знаў ён таксама й птушыны сьвет: ведаў, як бакас, летучы з выраю, бэчаў; дзе было над Бобраю гняздо чаплі; як паводзілі жураўлі на балотах; як улажыць барану на таполі для буславага гнязда, і любіў часта гаварыць пра птушак... Фізічна мой бацька належаў больш да скандынаўскага тыпу, чым да славянскага. Быў ён вышэй сярэдняга росту зь сьветлымі валасамі й блакітнымі вачыма. Маці мая была малога росту зь цямнейшымі валасамі, належала да тыпу, які антрапалёгі называюць другім сьветлым тыпам Эўропы. Зрадзіла маці ўсіх дзяцей дзесяцёра, але выгадавалася нас толькі пяць...”.

З вялікай павагай і дакладнасцю Баляслаў Грабінскі апісвае сваю вёску Урачыншчыну, назоў якой звязаны з тапанімікай пушчы. „У пушчы былі ўрочышчы (урочыскі), багны, пакосныя прагаліны, дубіны, грабіны, альшыны, ляшчыны й г.д. Адсюль і назовы Багнэ, Ольша, Пакосна, Ляшчане. Прыкладам, калёнія паміж лесам і маёй вёскаю звалася Ўрочыска Пакосна... Урачыншчына была малою вёскаю — 17 хатаў, каля 120 жывых душ...”, — згадвае аўтар.

У 80-гадовага аўтара ўспамінаў, калі яны пісаліся, захавалася добрая памяць, бо ён вельмі падрабязна ў сваіх успамінах згадвае родную вёску, кожнага яе гаспадара, які меў „запасныя сохі, выцесаныя з дубовага або бярозавага камяляка”, згадвае кожнае ўзвышша, вуліцу, хаты, гародчыкі, дзе вяскоўцы саджалі табаку, бо да першае сусветнае вайны не было забаронена гадаваць сваю табаку, як піша аўтар.

Адзін з раздзелаў успамінаў называецца „Мова”, дзе аўтар параўновае гаворкі вёсак. „Каб параўнаць шкацёўскую гаворку з запушчанскаю, — піша Баляслаў Грабінскі, — даюць такі прыклад: А ў сенцах на млінцы стаіць вада ў вядзерцы, вазьмі пітунец і нажалопкайся. У запушчан гэты сказ будзе гучаць так: У сенях на жорнах стаіць вада ў вядру, вазьмі кубак і напійся”.

Грабінскі Баляслаў З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

З гумарам чытаецца ва ўспамінах згадка пра суседзяў Кундзеячаў (Кундзевічаў). Вінцук Кундзеич любіў парнаграфічныя песенькі і выказы. Можа нават ён іх сам і выдумляў. Асабліва іх любілі слухаць дзеці і падрасткі. Вось як гучыць адна яго мініяцюра:

*Сідар, Сідар-макацёр
На дарозі бабу цёр:
Цо наверне — баба перне,
Цо пацісне — баба дрысне.*

А бацька гэтага Вінцука наогул быў чалавек дзіўны. „Аднойчы, — успамінае Баляслаў Грабінскі, — ён муштраваў каня й накруціў павадок на вялікі палец левае рукі. Конь гвалтоўна шарпнуў (тузануўся) і сарваў скуру з пальца. Убачыўшы, што засталіся толькі косьці, нядоўга думаючы, ён палажыў руку на калодку й адсёк сякераю два чалонкі (фалянгі). Пасьяла заўсёды прыціскаў табаку ў люльцы абрубкам вялікага пальца. Гаворачы, ён часта паўтараў быб, таму ў вёсцы яго празвалі Быб”.

Вельмі прыгожа наш зямляк апісвае святы, якія адзначала яго вёска. Найперш, гэта Вялікдзень. Асабліва на Вялікдзень цешыліся дзеці. У гэты дзень яны разам з дарослымі маглі „зубіць яйкі, ды качаць яйкі з гары”.

Другая частка ўспамінаў Баляслава Грабінскага прысвечана адукацыі. Ён успамінае тыя навучальныя ўстановы, дзе вучыўся, а таксама сяброў і людзей, якія былі з ім побач. Спачатку хадзіў дзве зімы да хатняга дырэктара. А восенню 1907 года дзед аўтара ўспамінаў завёз яго ў Дуброву ў трохкласнае прыхадское вучылішча, дзе настаўнікам быў нехта Чаквін. Але настаўнік не хацеў прымаць, бо было ўжо позна. Але дзед сказаў яму, што „я вучыўся арытмэтыкі й магу ўжо распісацца, згадзіўся прыняць в первое отделение ў першую клясу”. Вось гэтак пачаўся першы трохгадовы школьны перыяд Баляслава Грабінскага ў Дуброве. Менавіта тут аднойчы ён пачуў ад маладога настаўніка Краўцэвіча (імя не памятае) наступнае: „Вы ані рускія, ані польскія, а ўсе вы беларусы”. „Гэта быў першы раз, калі я пачуў назой беларусы.

Грабінскі Баляслаў З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Быў я тагды ў веку 9 гадоў і з кніжак ведаў Расею й пра Польшчу, але ніколі ня чуў пра Беларусь. Аднак жа застаўся мне ў памяці сказ настаўніка, і два гады пазьней я ўжо ўсьведаміўся, калі мой сваяк завёў мяне ў Горадні ў Гарадзенскі Гурток Беларускай Моладзі. Краўцэвіч быў у Дуброве толькі адзін год. Летам перад пачаткам заняткаў у наступным годзе прыехала паліцыя з Саколкі й забрала яго. Пасля, калі я даведаўся аб існаваньні ў тым часе Беларускае Сацыялістычнае Грамады (БСГ) і Згуртаваньня Беларускіх Настаўнікаў, зразумеў, што Краўцэвіч быў сябрам гэтых арганізацыяў, — успамінае Баляслаў Грабінскі.

Цікавыя звесткі ў сваіх успамінах пакінуў аўтар пра Гарадзенскую гімназію, дзе вучыўся. Яна была „адной з найбагатшых школаў у Расейскай імперыі“. Там тады вучыліся Язэп Лявіцкі, Янка Ляўковіч, Адам Бычкоўскі, Антон Доха, Адольф Зянюк — усе родам з Беласточчыны, усе добра вучыліся і, вядома ж, пра ўсіх трэба сёння шукаць звесткі і пісаць кнігі.

Прайшоўшы першыя ступені вучобы, наш зямляк паступіў і скончыў Віленскі ўніверсітэт. Пасля заканчэння Віленскага ўніверсітэта, Баляслаў Грабінскі працаваў доктарам-дантистам, а таксама асістэнтам кафедры анатоміі медыцынскага факультэта ўніверсітэта. Матэрыяльна быў нядрэнна забяспечаны, таму шмат дапамагаў беларускім арганізацыям, найперш Беларускаму навуковаму таварыству, дзе быў намеснікам старшыні гэтага Таварыства. Шмат наш зямляк дапамагаў Беларускаму музею імя Івана Луцкевіча, фундаваў некаторыя беларускія выданні.

Менавіта ў Вільні пачалася яго самая актыўная дзейнасць на беларускай ніве. Падчас нямецкай акупацыі Баляслава Грабінскага абіраюць старшынёй Беларускага нацыянальнага камітэта ў Вільні. Гэта было 20 жніўня 1942 года. Па іншых звестках, як піша Юры Туронак „на пачатку ліпеня 1941 года, дзякуючы намаганьням Уладзіслава Казлоўскага, дзеяча беларускага нацыянал-сацыялістычнага руху, нямецкія вайсковыя ўлады дазволілі аднавіць працу Беларускага нацыянальнага камітэту, зачыненага ў 1938 г. віленскім

Грабінскі Баляслаў З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

ваяводам. Паводле рапарту нямецкай службы бяспекі, Камітэт павінен быў утварыць процівагу для „надта актыўнага літоўскага руху”. Неўзабаве адбыўся ўстаноўчы сход з удзелам больш чым 60 мясцовых дзеячаў, на якім было абранае кіраўніцтва БНК. Старшынёй быў абраны Вацлаў Іваноўскі, яго намесьнікамі — Язэп Малецкі і Баляслаў Грабінскі...”. (Юры Туронак, „Мадэрная гісторыя Беларусі”, Вільня 2006, с. 231).

16 верасня 1943 года Баляслава Грабінскага арыштоўваюць літоўцы і ссылаюць у канцлагер Правянішкі. Цудам ён пазбегнуў смерці. Вось што пісаў Язэп Малецкі ў сваёй кнізе „Пад знакам Пагоні” (Таронта 1976, с. 87): „З арыштаваных палавіну лятувісы расстралялі ў ямах на Панарах, дзе яны забівалі й жыдоў. Другую ж палову вывезьлі ў лес на цяжкую працу. Там др. Грабінскі з праф. Вільчынскім спускалі з пня тоўстыя сосны... Мы злажылі зразу ў гэбітскамісара гораду востры пратэст супроць самаволі лятувісаў. У хуткім часе др. Грабінскі й др. Грынкевіч былі звольненыя”.

Летам 1944 года Баляслаў Грабінскі назаўсёды пакінуў Бацькаўшчыну і выехаў далёка на Захад. Ён жыў у Чыкага, а калі пайшоў на пенсію ў 1974 годзе, пераехаў у Фларыду (ЗША). За пяць гадоў сам пабудаваў сабе дом. І памёр ва ўзросце 92 гады.

На эміграцыі наш зямляк шмат працаваў, прымаў самы актыўны ўдзел у беларускіх справах. Ён быў сябрам Беларускай Народнай Рэспублікі, Беларускага Інстытута Навукі і Мастацтва, Беларуска-Амерыканскага згуртавання. Часта друкаваўся на старонках часопіса беларускіх медыкаў на чужыне „Медычная думка”, у газеце „Беларус”. Апублікаваў успаміны пра Станіслава Грынкевіча, пра апошні год жыцця Францішка Аляхновіча і шэраг іншых матэрыялаў.

2007

Грынкевіч Станіслаў (малодшы)

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Грынкевіч Станіслаў (малодшы)

Беларускі доктар і грамадскі дзеяч. Нарадзіўся 23 лютага 1913 года на Сакольшчыне Падляскага ваяводства. Меў вышэйшую медыцынскую адукацыю. Прымаў актыўны ўдзел у беларускім жыцці ў ЗША. Памёр 18 красавіка 1966 года ў ЗША.

Маленькая згадка пра Станіслава Грынкевіча (малодшага)

У прадмове да кнігі „Вяртанне да сваіх” (Беласток 1999) я пісаў аб тым, што Заходняя Беларусь мела двух Станіславаў Грынкевічаў. Абодва былі медыкамі і паходзілі з Сакольшчыны. Малодшы Станіслаў Грынкевіч быў пляменнікам старэйшага Грынкевіча, якога органы НКВД расстралялі ў 1945 годзе пад Магілёвам.

Вядома, старэйшы Станіслаў Грынкевіч быў яшчэ выдатным літаратарам і грамадскім дзеячам. А малодшы Грынкевіч сваё жыццё звязаў толькі з медыцынай, ён працаваў у адной з клінік Кліўленда, што ў ЗША.

Нарадзіўся Станіслаў Грынкевіч 23 лютага 1913 года. Атрымаў вышэйшую медыцынскую адукацыю. Жывучы на эміграцыі, Станіслаў быў шчырым беларусам, веруючым каталіком. Ён прымаў актыўны ўдзел у беларускім жыцці ў ЗША, меў адкрыты характар, быў добрым аратарам і заўсёды абараняў беларусаў.

Раптоўная смерць (памёр 18 красавіка 1966 года) была проста нечаканасцю для ўсіх беларусаў ЗША, Канады і Англіі. Прэзідэнт БНР Мікола Абрамчык у сваім развітанні пісаў: „Вестка аб смерці доктара Станіслава Грынкевіча мяне ашаламіла сваёй неспадзяванасцю, што не магу ўраўнаважыць сваіх думак, пішучы гэтыя словы апошняга развітання з ім”. А айцец Пётр Татарыновіч на старонках часопіса „Зніч” (1966 год) казаў: „З вялікай радасцю ды трапнасцю Станіслаў Грынкевіч выклікаў у сваім асяроддзі павагу ды давер да беларускіх духоўных дзеячаў”.

Сапраўды, Станіслаў Грынкевіч (малодшы) не раз браў на сябе адказнасць за справу, за розныя сустрэчы, за арганізацыю беларускіх фэстаў...

Грынкевіч Станіслаў (малодшы)

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Гэтая маленькая згадка пра яго няхай папоўніць геаграфію пошукаў пра ўсіх беларускіх Грынкевічаў. Тым больш што дзесьці пражываюць трое ягоных сыноў, некалькі ўнукаў і праўнукаў. А раптам — хтосьці з іх адгукнецца.

2003

КАМУНІКАТ.ORG

Грынкевіч Станіслаў (старэйшы)

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Грынкевіч Станіслаў (старэйшы)

Беларускі грамадска-палітычны і культурны дзеяч, доктар, літаратар. Нарадзіўся 2 лютага 1902 года ў вёсцы Новы Двор Сакоўскага павета Падляскага ваяводства. Скончыў медыцынскі факультэт Познаньскага ўніверсітэта. У 1931-1936 гадах быў віцэ-старшынёй ЦК Беларускай хрысціянскай дэмакратыі. Падчас Другой сусветнай вайны ўдзельнічаў у рабоце віленскага Беларускага нацыянальнага камітэта. Напісаў і выдаў кнігі „Аб тэатры“ (1927), „Царква. Помста. Вязьніца“ (1928), „Капля вады“ (1927), „Народ“ (1927) і іншыя. У 1944 годзе арыштаваны органамі НКВД і расстраляны 25 ліпеня 1945 года пад Магілёвам.

Беларускі доктар і палітык

Калі пачалася Першая сусветная вайна, Станіслаў Грынкевіч, разам са сваім стрыечным дзядзькам выехаў у Смаленскую губерню. Там закончыў сем класаў, а праз пэўны час зноў вярнуўся ў родную вёску Новы Двор на Сакольшчыну, дзе пачаў рыхтавацца да паступлення ва ўніверсітэт. Здаўшы паспяхова экзамены, Станіслаў Грынкевіч паступіў у Віленскі медыцынскі ўніверсітэт. Але па сямейных абставінах закончыў яго ў Познані. Да 1935 года працаваў у медыцынскай клініцы, пасля — у псіхіятрычнай бальніцы ў Харошчы каля Бела-стока. Працаваў таксама ардынатарам аддзела нервовых хвароб, адначасова вёў лабараторныя доследы і пісаў пра іх працы. Займаўся і перакладчыцкай дзейнасцю: перакладаў на беларускую мову медыцынскія працы з іншых моў, а таксама рэлігійныя творы. У гэты час ён рэгіструе шлюб з лекаркай стаматалогіі, полькай па нацыянальнасці. У сваім шчаслівым жыцці яны мелі двух сыноў і дзвюх дачок. Жонка Ядвіга Грынкевіч, як і яе муж Станіслаў, апрацоўвала лекарскія пярэды па-беларуску і нават сама пісала артыкулы на медыцынскія тэмы. У Вільні выходзяць іх сумесныя кнігі „Рады хворым і здаровым“ (1935), „Алкагалізм“ (1938), „Умовы і загады, неабходныя для здароўя“ (1939) і іншыя.

У пачатку 1927 года Станіслаў Грынкевіч з сям’ёй пераехаў у Вільню. Тут уладкаваўся на працу ў першую Віленскую паліклініку. Меў свой дом, агарод, сад. Адсюль пісаў артыкулы ў розныя беларускія часопісы. Яны з’яўляліся ў „Студэнцкай думцы“, „Крыніцы“, „Заранцы“, „Калосьсях“ і ў іншых выданнях. Ён любіў ездзіць па беларускіх вёсках, сустракацца з людзьмі, якім чытаў папулярныя лекцыі па гігієне, медыцыне і гісторыі. У 1936 годзе Станіслаў Грынкевіч выдаў брашуру „Асвета“. На жаль, польская паліцыя яе канфіскавала, аўтар адсядзеў два тыдні за кратамі і атрымаў штраф.

У 1937 годзе, пасля падарожжа на Украіну, ён напісаў і выдаў новую брашуру „У братоў украінцаў“. Наогул, док-

Першы выпуск Віленскай беларускай настаўніцкай семінарыі. У першым радзе трэці злева Франук Грышкевіч, у другім радзе крайні злева Станіслаў Грынкевіч. 1944 г.

тар медыцыны Станіслаў Грынкевіч пісаў шмат. Адно назвы ягоных артыкулаў гавораць самі за сябе, гавораць аб тым, які гэта быў адукаваны і разумны чалавек. Вось, напрыклад, некалькі назваў ягоных прац: „Аб тэатры” (1927), „Царква. Помста. Вязьніца” (1928), „Капля вады” (1927), „Народ” (1927), „Як лячыць хваробы хатнім спосабам” (1927), „З зацемак аб характары беларусаў” (1935), „Аб праве да бацькаўшчыны” (1936), „Гігіена псіхічная, як праблема асноўных адносінаў да жыцця” (1937) і іншыя.

Пісаў Станіслаў Грынкевіч і драматычныя творы. У 1927 годзе ў Вільні асобным выданнем выйшла з друку яго п’еса ў трох абразях „Жанітва па радыё”. Гэты бытавы драматычны твор расказвае пра жыццё і справы беларускіх вяскоўцаў.

У эміграцыйным рэлігійным часопісе „Znič” (1973 г.,

№ 117) змешчаны ўспаміны А. Валтупскага, дзе аўтар, у прыватнасці піша: „За два дні перад прыходам у Літву вайсковых савецкіх сіл я адведаў у Ерузалімцы Грынкевічаў. Прынагодна спаткаў у іх і друкара Скарынаўскай Друкарні ў Вільні Альфонса Шутовіча. Я стаяў на тым становішчы, што беларусам-незалежнікам, перад усім інтэлігенцыі, трэба падавацца на Захад, бо большавікі зьліквідуюць усіх пагалоўна. Што пазней і сталася. Ядвіга Грынкевічыха, частуючы нас забеленай заціркай, катэгарычна абвясціла: „Стась нікуды ня будзе ўцякаць ад сям’і перад акупацыяй, ён ня мае ніякага праступку перад законамі акупантаў, бо ён не савецкі грамадзянін. Яны за перадваенную беларускую дзейнасць ня могуць мець ніякага права караць. Зрэшты, большавікі тут не астануцца, яны прагоняць гітлераўцаў і пасля адступяць за старыя граніцы, пакідаючы Польшчы тыя ўсе землі, што належалі ёй перад вайною”.

Нічога аднак ня здзейснілася з таго, у што верыла спажа Ядвіга Грынкевічыха. На трэці дзень пасьяля заняцця Вільні і ваколіц савецкімі збройнымі сіламі, да Грынкевічаў зьяўляецца ўзброеная контрразьведка і арыштоўвае доктара Станіслава Грынкевіча”.

Пасля яго арышту былі канфіскаваны дом і ўся маёмасць. А самога спадара Грынкевіча адправілі на допыты ў Мінск. А 25 ліпеня 1945 года пад Магілёвам расстралялі.

Лёс Ядвігі Грынкевіч склаўся па-іншаму. Ёй удалося выехаць у Польшчу, уладкавацца на працу і даць дзецям добрую адукацыю. Усё жыццё яна верыла, што яе муж жывы ў савецкіх лагерах, піша і друкуе артыкулы пад чужым прозвішчам. Сябры і знаёмыя не хацелі гаварыць ёй аб трагічнай гібелі Станіслава Грынкевіча, каб жанчына не губляла надзеі. Памерла Ядвіга Грынкевіч ад рака лёгкіх у 1963 годзе ў Гданьску ў акадэмічным шпіталі.

Віленскія дапаўненні да біяграфіі Станіслава Грынкевіча (старэйшага)

У 1997 годзе не стала выдатнага сына нашай Бацькаўшчыны Лявона Луцкевіча. Самым гарачым захапленнем Лявона Антонавіча была Вільня. Ён ведаў яе дасканала, ведаў усіх шчырых беларусаў-віленчукоў, якія жылі з ім побач.

Лявон Луцкевіч браў актыўны ўдзел ва ўсіх віленскіх беларускіх мерапрыемствах, падтрымліваў сувязь з многімі беларусамі свету. Шчыра сябраваў з ім і я. Бываў у хатцы Зоські Верас, блукаў з Лявонам Антонавічам па Вільні. Ён шмат дапамагаў мне ў пошуках звестак пра Гальяша Леўчыка, Ігната Дварчаніна і многіх іншых дзеячаў Заходняй Беларусі. Дапамагаў таксама ў пошуках твораў да кнігі „Вяртанне да сваіх” (Беласток 1999), куды ўвайшла літаратурная спадчына Франука Грышкевіча, Станіслава Грынкевіча і Уладыслава Казлоўшчыка. На вялікі жаль, дачакацца маёй кнігі ён не паспеў. З аўтографам я даслаў зборнік „Вяртанне да сваіх” жонцы Лявона Луцкевіча — Галіне Войцік. Праз пэўны час атрымаў ад яе пісьмо — водгук на маю кнігу: „Паважаны спадар Сяргей! Дзякую Вам за ліст і асабліва за кніжку „Вяртанне да сваіх”. З некаторымі аўтарамі я была асабіста знаёмая. Франук Грышкевіч быў апошнім дырэктарам Віленскай беларускай гімназіі, у якой я вучылася і выкладаў у нас беларускую літаратуру. Ён быў таленавіты педагог, выдатны аратар і публіцыст, вельмі сціплы і талерантны чалавек.

Станіслаў Грынкевіч паходзіў з сям’і, якая мела сувязі з сям’ёй маёй маці. Старэйшы брат Станіслава — святар Грынкевіч — быў апекуном Гарадзенскага гуртка беларускай моладзі, у які ўваходзіла і Людвіка Сівіцкая (Зоська Верас), тады яшчэ вучаніца гімназіі. А малодшая сястра Юзэфа выхоўвалася ў фальварку дзеда Зоські Верас — Людвіка Са-

доўскага. Яна выйшла замуж за паляка Фалькоўскага і страціла ўсякія сувязі з беларусамі. Але яе сын Генрых Фалькоўскі, які жыў у Варшаве, прыязджаў некалькі разоў у Вільню, наведваў Зоську Верас і нас з Лявонам, цікавіўся беларускімі справамі. Апрача таго родная цётка маёй маці Антаніна Садоўская была выхавачелькай дзяцей Станіслава Грынкевіча, жыла з імі ў Харошчы, а пасля і ў Вільні.

У Вашым кароценькім нарысе жыцця д-ра Грынкевіча ёсць пару недакладнасцей: 1. У Вільні ніколі не было медыцынскага ўніверсітэта, а толькі медыцынскі факультэт пры ўніверсітэце С. Баторыя. 2. Д-р Грынкевіч не мог пераехаць у Вільню ў 1927 годзе, бо да 1935 (як Вы самі пішаце) працаваў у Харошчы.

Яго дом у Ерузалімцы, цяпер гэта ўжо горад Вільня, я добра помню, бо бывала там шмат разоў. Драўляны дом з мансардай, на мансардзе былі пакоі дзяцей (Вітаўта, Вольгі, Ганны і Багдана), быў сад і агарод. Цяпер гэтага дома ўжо няма.

Дома гаварылі па-польску. Дзіўна, што такі шчыры беларус як д-р Грынкевіч нават не стараўся навучыць сваіх дзяцей гаварыць на яго роднай мове. Але, відаць, галавой сям'і была яго жонка.

У кніжцы вельмі цікавая публіцыстыка д-ра Грынкевіча, ясна, але далёка не ўсе і вершы Ф. Грышкевіча і Ул. Казлоўшчыка... Гэта першае сапраўднае вяртанне да сваіх... Дзякуй Вам за гэта”.

У Вільні да сённяшняга дня, дзякаваць Богу, живе яшчэ адзін шчыры беларус Андрэй Чэмер (памёр у 2007 годзе — С. Ч.). Ён выдаў ужо восем сваіх кніг, апошняя з іх выйшла нядаўна і называецца „Партрэты”. Яе склалі гістарычна-біяграфічныя нарысы, апавяданні, лірыка, фальклор і шмат фотаздымкаў. Андрэй Чэмер прыслаў мне ў Слонім свае „Партрэты”. Уважліва іх прачытаўшы, я знайшоў радкі-ўспаміны і пра Станіслава Грынкевіча. Аўтар кнігі піша: „Пазнаёміліся мы з Грынкевічам у Познані, старажытным польскім горадзе, які пад доўгім нямецкім панаваннем здабыў (зрэшты — нядрэнныя) рысы нямецкага выгляду. Строга забудаваныя вуліцы і дамы, аку-

Станіслаў Грынкевіч (у другім радзе пятай злева) сярод кіраўнікоў Беларускага нацыянальнага аб'яднання ў Вільні, 1936 г.

ратныя і чыстыя агароды, паркі і скверы, чысціня і акуратнасць адразу кідаліся ў вочы кожнаму, прыбыламу сюды з Усходу.

У вялізным (у цэнтры гораду) „Коллегіум Мэдыкум“, з характарыстычным выглядам і круглым зялёным дахам, працаваў асістэнт гэтага ж універсітэта — Станіслаў Грынкевіч. Не сказаць, што ўсе, але многія працаўнікі факультэта ведалі, што гэта беларус. Аднак нават у шавіністычным асяроддзі тагачаснага польскага акружэння ніхто не меў да Грынкевіча ніякіх прычын да зачэпак ці сваркі. Ён належаў да такіх, якіх немагчыма было не любіць, альбо прынамсі шанавець, шчыра паважаць.

І я, маючы сярод медыкаў-студэнтаў нямала добрых сяброў, непазбежна мусіў сустрэцца з Грынкевічам. Гэта адбылося ўжо на першым курсе мае навукі.

Бадай, пасля першага знаёмства я атрымаў запросіны на ведаць яго дома. Паколькі ў Познані вельмі мала было беларускіх студэнтаў (П. Русецкі з-пад Міра, Васіль Івашка з Гродзеншчыны, Валя Тычына з Наваградскай гімназіі і яшчэ двое ці трое землякоў), я шчыра ўсцешыўся гэтымі запросінамі і ці не ў першую нядзельку з'явіўся, калі не мылюся — на Ежы-

цах (такі квартал горада), дзе жыла сямейка Станіслава.

Яго спадарожніца была сімпатычнай палячкай, калі не сказаць абаяльнай і гасціннай. Хоць у іх было ўжо двое дзяцей (хлапчукоў), пані Ядвіга заставалася прыгожай і вельмі павабнай маладзіцай. Калі ня мылюся — стаматолагам. Мы разгаварыліся, а гаспадыня цудоўна размаўляла па-беларуску, пазналіся бліжэй і зайшлі, пасля смачнага абеду, у суседні пакой. Гаспадар пахваліўся сваімі сынамі, з якіх яшчэ ніводзін не хадзіў у школу.

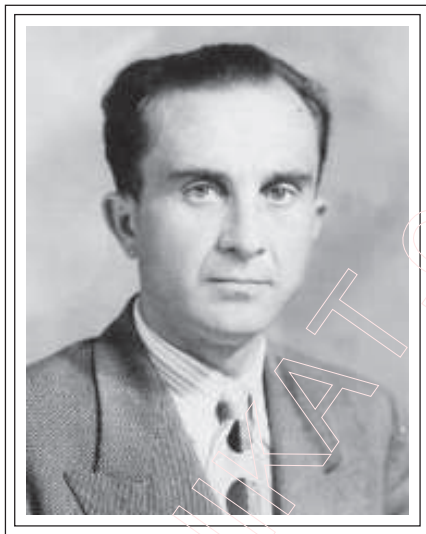
Яны нават спяваць умеюць! — дабавіў з задавальненнем бацька. — Не верыце? — звярнуўся да мяне, заўважыўшы мой сумніўны выраз твару. — А ну, Ядвіся, заакампануй ім што-небудзь...

Зграбная, чароўная гаспадыня не стала аднеквацца і падышла да піяніна. К майму вялікаму здзіўленню, пры дасканалым акампанемента (я гэта як музыкант, хоць дамарослы, гаварыў смела) хлопчыкі чотка і зладжана заспявалі на два галасы... „Не пагаснуць зоркі ў небе“ — наш прыняты ў тыя часы нацыянальны гімн!

Выходзячы з гэтага гасціннага, стаўшага родным для мяне дому, я быў упэўнены, што гэтае сяброўства будзе для мяне вечным. І не памыліўся.

Пакуль я вучыўся, а гэта трывала чатыры „з гакам“ гады, амаль кожны тыдзень наведваў стаўшых роднымі мне Грынкевічаў. У нашых ажыўленых гутарках не было сакрэтаў. Ні яны, ні тым больш я, нават маленькага „каменьчыка“ за пазухай не мелі. Абменьваліся думкамі і меркаваннямі без задумы і стрыманасці, робячы амаль заўсёды згодныя вывады. Распачатая ў першыя дні познаньскіх кантактаў дружба не пахіснулася ні на сантыметр ва ўсе наступныя гады”.

Віленскія дапаўненні Галіны Войцік і Андрэя Чэмера да біяграфіі Станіслава Грынкевіча раскрываюць новыя факты з жыцця гэтага таленавітага чалавека. Пошукі звестак пра яго працягваюцца.

Грыцук Аляксей

Беларускі грамадскі і культурны дзеяч, педагог, літаратар. Нарадзіўся 3 ліпеня 1910 года ў вёсцы Міхнаўка Гайнаўскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Варшаўскі ўніверсітэт. У час Другой сусветнай вайны працаваў школьным інспектарам на Беласточчыне. З 1948 года жыў у Канадзе. Абараніў доктарскую дысертацыю па творчасці Максіма Багдановіча, працаваў ва ўніверсітэце Квінс горада Кінгстана. Там і памёр 30 траўня 1976 года.

Пра Аляксея Грыцука

Пра Аляксея (Алеся) Грыцука хацеў напісаць даўно. Хаця гэта вельмі добра зрабіў Вячаслаў Харужы ў 2000 годзе. У „Беларускім гістарычным зборніку“ (№ 13) ён апублікаваў на польскай мове цікавы артыкул „Aleksy Grycuk (1910-1976)“. І каб нешта дадаць новае пра нашага земляка, трэба было шукаць звесткі пра яго ў розных беларускіх эміграцыйных выданнях, шукаць тых людзей, якія яго ведалі і якія яшчэ жывуць, каб ад іх запісаць успаміны пра знакамітага беларуса з Беластоцчыны.

Беларускія настаўнікі ў Беластоку. Стаіць крайні справа Аляксей Грыцук, 1943 г.

Напісаў ліст у Таронта Раісе Жук-Грышкевіч. Хутка атрымаў адказ. Спадарыня Раіса напісала: „Паважаны спадар Сяргей! Сёння атрымала Ваш ліст і адразу яго прачытала жонцы Алеся Грыцука — Вользе, якая жыве ў Кінгстан. Яна паведаміла, што „Бацькаўшчына“ ў Менску выдала ейную кнігу пра мужа Алеся Грыцука „Мы стваралі сваю Беларусь“. „Там, — кажа, — усё ёсць“, а таксама фотаздымкі. Яна Вам напіша. Дасылаю Вам свой артыкул на 30-я ўгодкі смерці

Грыцук Аляксей
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Беларускія настаўнікі Беластоцчыны з сябрамі Беларускага камітэта ў Беластоку, 1943 г. Сядзяць (злева направа): Хведар Ільяшэвіч, Масей Сяднёў, Тодар Лебядка, Кастусь Езавітаў, Наталля Арсеннева, Уладзімір Тамашчык, Аляксей Грыцук, Цімафей Хведашчэня. Стаіць другі справа Кастусь Кіслы. Астатнія невядомыя

Алеся Грыцука. Болей Вам нічога не змагу прыслаць, бо я цяжка хвора. Застаюся з найлепшымі пажаданнямі і пашанай — Раіса Жук-Грышкевіч. 18.07.2007”.

Праз пару дзён з Мінска наша слынная пісьменніца Вольга Іпатава перадала мне кнігу Вольгі Грыцук пра жыццё і дзейнасць Аляксея Грыцука, тую кнігу, пра якую мне згадала ў лісце Раіса Жук-Грышкевіч. Менавіта Вольга Іпатава была ўкладальніцай і літаратурным рэдактарам гэтага цікавага выдання.

Аляксей (Алеся) Грыцук нарадзіўся ў вёсцы Міхнаўка каля Нараўкі на Беластоцчыне ў 1910 годзе. У сям’і яго бацькоў было яшчэ тры браты і пяць сясцёр. Як піша Аляксандр Вярбіцкі („Ніва”, 2008, № 2), род Грыцукоў выводзіўся з Міхнаўкі, аднак бацька Аляксея, Юльян Грыцук, жыў у Плянце. І гаспадарку меў ён на палях вёсак Плянта ды Новае Ляўкова; была гэта вялікая гаспадарка. Як сказала мне ўнучка Юльяна, Валянціна Самойлік, набраў ён той арэал пасля зямельнай рэформы за пазыковае абавязацельства (skrypt dłużny) у пана Быкава. Пасля Першай сусветнай вайны Юльян

Грыцук прадаў частку таго поля — што было паміж верхнім цячэннем рэчкі Баброўкі і чыгуначнымі пуцямі ў бок семяноўскіх хутароў — новаляўкоўскім земляробам. Прадаць то прадаў, але купцы адмовіліся плаціць, аргументуючы, што сам Грыцук за тое поле не заплаціў, бо ягоныя абавязацельствы прапалі ў час вайны... Далей Аляксандр Вярбіцкі паведамаляе, што „Аляксееў брат, Антон, які працаваў у згаданым млыне, меў з жонкай Тэкляй, што была недзе з-за Нараўкі, тры дачкі, якія раз'ехаліся пасля па свеце. Яны і наліцавалі дзедаву, значыць Юльяна Грыцука, хату. Хата тая стаіць непадалёк, мо каля ста метраў, ад чыгуначнага пераезда ў Плянце. Цяпер яна стаіць пустая, абгароджаная, пад замкамі, аброслая здзічэлай садавінай. Уласніцы час ад часу заглядаюць на радзіму, адна нават пахавала мужа на ляўкоўскіх могілках.

Пра лёс Аляксеевых сёстраў Олі, Мані і Нюры не ўдалося мне дэталева даведацца, адно толькі, што яны павыходзілі з бацькоўскай хаты, мабыць, у вонкавае замужжа. Апошняя дачка Юльяна Грыцука, Таня, выйшла замуж за Керошу — так называлі Караля Дзедзіка, які быў з Тэраміскаў. Ягоная сям'я ў выніку высялення гітлераўцамі пушчанскіх вёсак апынулася ў Ляўкове, дзе маладыя і пазнаёміліся. Спачатку жылі яны на Плянце, па-суседску з Грыцукамі, але пазней перасяліліся ў Тэраміскі...”.

У той час, толькі Аляксею Грыцуку ўдалося скончыць Варшаўскі ўніверсітэт.

Калі пачалася Другая сусветная вайна, прымаў удзел у абароне Варшавы, быў ранены, пасля трапіў у нямецкі палон. Адтуль уцёк і вярнуўся ў Ляўкова. Стаў кіраваць на Беласточчыне Школьным інспектаратам. „Стаўшы акруговым школьным інспектарам Беластоцкай акругі, Аляксей Грыцук прысвяціў гэтай справе ўсю сваю энергію, нягледзячы на супраціў з боку польскіх настаўнікаў. Сярод папличнікаў яго былі Хведар Ільшэвіч, Уладзімір Тамашчык, які пазней стаў япіскапам Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы (БАПЦ) у Нью-Йорку Васілём”, — згадвае ў кнізе Вольга

Грыцук. У 1944 годзе Аляксей Грыцук выехаў на Захад, стаў асветным афіцэрам у Першым батальёне Беларускай краёвай абароны: выкладаў гісторыю для беларускіх вайскоўцаў. „Дарэчы, — згадвае Вольга Грыцук, — ягоны брат Коля таксама быў у Краёвай абароне, ён знік без вестак, будучы ў беларускім антыбальшавіцкім падполлі Родзькі-Гелды, і Аляксей вельмі цяжка перажываў гэтую страту”. Перад самым заканчэннем вайны спадар Грыцук трапіў у амерыканскі палон у Аўстрыі, але зноў адтуль уцёк і апынуўся ў Зальцбургу. Тут ён паспеў пазнаёміцца з украінскімі дзеячамі і наладзіў з імі супрацоўніцтва. А яны прынялі яго ў свае лагеры. Там ён аб’яднаў вакол сябе беларусаў і яны пачалі разам праводзіць сваё культурна-грамадскае жыццё. А таксама выдаваць часопіс „Пагоня” са старонкай „З беларускага жыцця”. „Пагоня” выйшла чатыры нумары, а „З беларускага жыцця” — 37 нумароў. Рэдагавалі іх Аляксей Грыцук, Алесь Салавей і Уладзімір Дудзіцкі.

У сваёй кнізе „Мы стваралі сваю Беларусь” Вольга Грыцук успамінае: „Быў Алесь мужны і бясстрашны чалавек, таму меў у лагеры вялікі аўтарытэт. Вось жа толькі адзін прыклад з тых часоў: у 1945-1946 гг., калі яшчэ не было ніякіх візаў на выезд з Аўстрыі ў іншыя краіны, ён хадзіў нелегальна цераз Альпы ў Нямеччыну, каб навязаць лучнасць з Радай БНР, якая ў той час знаходзілася ў Мюнхене. Кожны раз я моцна перажывала за яго, бо гэта было небяспечна і таму, што пераходзіць цераз гэтыя велічэзныя горы простаму чалавеку, не альпіністу, зусім няпроста, а яшчэ таму, што гэта было забаронена і наступствы маглі быць самыя цяжкія. Адтуль, з Нямеччыны, Алесь прыносіў розныя навіны і весткі аб адраджэнні беларускага жыцця, што для нас было вельмі важна”.

У студзені 1948 года Аляксей Грыцук выехаў у Канаду. Яго ўзялі ў гэтую краіну па кантракту, які трэба было адрабіць, працуючы год лесарубам. І Аляксей працаваў. Але разам з тым актыўна ўключыўся ў беларускія справы. У 1965-1967 і ў 1970-1972 гадах ён узначальваў Згуртаванне беларусаў Канады, шмат друкаваўся ў газеце „Беларускі эмігрант”.

Дарэчы, у кнігу Вольгі Грыцук увайшлі артыкулы, эсэ, урыўкі з дысертцыі Аляксея Грыцука. Ён марыў абараніць доктарскую дысертцыю па жыцці і творчасці Максіма Багдановіча. У кнізе друкуюцца ўрыўкі з дысертцыі, абарона якой не адбылася. Назвы артыкулаў гучаць так : „Максім Багдановіч і станаўленне сучаснай беларускай літаратуры“, „Французскі сімвалізм і паэзія Максіма Багдановіча“.

Пра што яшчэ думаў тады і пісаў наш зямляк? Гартаю кнігу і чытаю ягоняы цікавыя матэрыялы, якія ён друкаваў у беларускім эміграцыйным друку. Гэта артыкулы пра Крэва, пра Гародню, пра Вялікае Княства Літоўскае, пра Цётку, якая „праклала далейшы шлях для развіцця беларускай літаратурнай мовы“, пра Францішка Скарыну, які „не толькі ўславіўся як першы друкар ва Усходняй Еўропе, але і як вялікі вучоны тагачаснасці. Ён быў наскрозь прасякнуты ідэямі гуманізму і пашыраў іх на сваёй Бацькаўшчыне Беларусі. Слава яго выйшла далёка па-за межы Беларусі“. Напісаў і пакінуў нашчадкам Аляксей Грыцук і сур’ёзнае даследаванне „Беларусь у X-XIII стагоддзях“. Даследаваў на эміграцыі наш зямляк і беларускі друк у Канадзе. Ён адзначае, што „на працягу дваццацігадовага існавання беларуская эміграцыя не стварыла вялікага спісу надрукаваных працаў, і для тлумачэння гэтага існуюць дзве прычыны. 1. Зусім нямногія з інтэлектуалаў абіраюць Канаду сталым месцам жыцця і 2. Вельмі абмежаваныя грашовыя рэсурсы“.

Сапраўды, Канада была не лепшым месцам для адукаваных эмігрантаў у 1948 годзе, асабліва для тых, хто меў гуманітарную адукацыю. Таму некаторыя з іх праз пэўны час эмігравалі ў ЗША. А тым, хто застаўся, давялося змагацца за працу, здабываючы адукацыю і падрыхтоўку. Як згадаў Аляксей Грыцук, усведамляючы гэта, беларусы Канады звычайна злучалі свае намаганні з беларусамі ў ЗША.

Цікавым дакументам, які надрукаваны ў кнізе, з’яўляецца „Рэляцыя Алеся Грыцука, кіраўніка галоўнага Школьнага Інспектарату па Беластоцкай акрузе ў 1943-1944 гг.“. Дарэчы, яна друкавалася ў „Беларускім гістарычным зборні-

ку" (рыхтаваў Вячаслаў Харужы) у 1999 годзе (№ 11). „Да 1943 года існавала на Беласточчыне прыблізна 20 школаў. 95 школаў пачало працу ў верасні 1943 года. У канцы траўня 1944 года канчала школьны год каля 115 школаў з 140 настаўнікамі. Галоўны Школьны Інспектарат не быў у сілах пакрыць усе запатрабаванні на адкрыццё новых школаў з прычыны браку людзей. Я не ведаю, якія раёны абнімае цяперашні Сакольскі павет, але там школы не было. Там справа пагоршылася, калі Міхась Васілёк перайшоў у партызаны. Адтуль была заява на школу ў 1944 годзе, але не было настаўніка”, — згадвае Аляксей Грыцук.

Жывучы ў Канадзе, наш зямляк ведаў, апроч роднай мовы, рускую, нямецкую, польскую, украінскую, французскую і ангельскую. Адночы ў пошуках лепшай працы, ён прыехаў у горад Кінгстан, дзе ў мясцовым універсітэце Квінс яму прапанавалі добрую працу. А ў 1966 годзе сюды ён перавёз усю сваю сям’ю. Працуючы ва ўніверсітэце і маючы нядрэнны заробак, у 1970 годзе Грыцукі пабудавалі ў Кінгстане сабе новы дом і справілі наваселле. Хто толькі тут не пабываў! У іх гасцілі Жук-Грышкевічы, Вітаўт Тумаш, Наталля Арсеннева, Рагулі, Сурвілы, Сажычы, Ганькі, Касцюкевічы, Пашкевічы ды амаль усе прадстаўнікі беларускай эміграцыі ў Канадзе і ў ЗША.

З 1951 года Аляксей Грыцук быў то скарбнікам, то сябрам, а то і старшынёй сектара Рады БНР у Канадзе. Вельмі часта выступаў на розных навуковых канферэнцыях, сустрэчах, фестывалях, секцыях. Найперш гэтыя выступленні былі звязаныя з гісторыяй Беларусі, яе знакамітымі людзьмі і датамі. Ён шмат з кім перапісваўся. Некаторыя пісьмы да Аляксея Грыцука і яго лісты апублікаваныя ў кнізе. Гэта лісты ад Алеся Салаўя, Янкі Юхнаўца, Янкі Станкевіча, Міколы Абрамчыка, Сяргея Хмары, Янкі Запрудніка, Кастуся Мярляка і іншых беларускіх дзеячаў на эміграцыі.

Аляксей Грыцук пражыў 66 гадоў, яго не стала 30 траўня 1976 года. Кніга жонкі Вольгі Грыцук „Мы стваралі сваю Беларусь” — гэта спроба аднавіць памяць пра нашага слынна-

Справа налева: Аляксей Грыцук (другі), Масей Сяднёў (чацвёрты), Хведар Ільяхэвіч (пяты), Уладзімір Тамашчык (другі злева), астатнія невядомыя. Беласток, 1943 г.

га суайчынніка. У кнізе надрукаваны і ўспаміны пра Аляксея Грыцука. Вось некаторыя вытрымкі з гэтых успамінаў. Івонка Сурвіла: „Алесь Грыцук ад самага пачатку выгнання ўзяўся за працу. Яшчэ ў Аўстрыі здабыў сабе і адначасна Беларусі мноства прыяцеляў. Атрымлівалася гэта ў яго лёгка. Вечная ўсмешка, ветлівасць, энтузіязм — прыцягвалі як магніт”. Яўген Кабатц: „Дзядзька Алёша — гэта выключная постаць у маёй памяці. Памятаю вакацыі 1943 года ў Нараўцы. Дзядзька Алёша быў спакойны, калі з’явіўся немец з планам ліквідацыі вёскі Плянта, да якой быў прыпісаны дзед даў двор. Дзядзька Алёша адразу растлумачыў немцу, што тэрыторыя, на якой знаходзіцца дом, гэта не вёска Плянта, а толькі пасёлак Плянта — гэта частка за чыгуначнымі пуцямі, што, на шчасце, была адзначана на карце. Немец скрупулёзна праверыў, развітаўся і сышоў, адчуваючы пад пахамі прыемныя формы бутэлек з самагонам”. Марыя Ганько: „Аляксея любілі ўсе. Ён быў сапраўдным рухавіком усіх працэсаў, якія адбываліся ў самыя першыя гады ў Згуртаванні беларусаў Канады”. Барыс Аляксандрыў: „Аптымізм і ветлівасць, любоў да ўсяго прыгожага — былі прыкметнымі ўласцівасцямі гэтага вечнага эпікурэйца. Ад яго болей, чымся з кніжак, давед-

Грыцук Аляксей
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Пасяджэнне галоўнай управы Згуртавання беларусаў Канады. Справа налева: Аляксей Грыцук, Міхась Мацукевіч, Кастусь Акула, Генрых Барановіч, 1957 г.

валіся мы пра непараўнаных паэтаў-рамантыкаў Максіма Багдановіча, Наталлю Арсенневу, Масаея Сяднёва, Максіма Танка. Былі ў яго ўлюбёныя паэты і ўлюбёная паэзія, якую ён часта дэкламаваў". Раіса Жук-Грышкевіч: „Алесь Грыцук — прыстойны, ветлівы, зраўнаважаны інтэлігент. Цяжка ўявіць сабе, каб ён калі кагоlechы не толькі скрыўдзіў, але нават каб зрабіў словам ці ўчынкам камусь прырасць... У грамадскім жыцці падчас гарачых дыскусій ён ніколі не падымаў голасу. Любіў Алесь прыгаство, і Бог надарыў яго прыгожай жонкай Вольгай і дачкой Юльянай”.

А Вольга Грыцук выдала кнігу пра свайго мужа, якога кахала, з якім пражыла ўсё жыццё. І нам застаецца толькі ёй падзякаваць за светлую памяць пра Аляксея Грыцук, які быў родам з Беласточчыны.

2008

Грышкевіч Франук

Беларускі культурна-грамадскі дзеяч, літаратар, педагог. Нарадзіўся ў 1905 годзе (па іншых звестках у 1906 годзе) у мястэчку Сухаволя Сакоўскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Віленскую беларускую гімназію і Карлаў універсітэт у Празе. Доктар філасофіі. У гады Другой сусветнай вайны быў дырэктарам Віленскай беларускай гімназіі. Друкаваўся ў заходнебеларускіх выданнях. Трагічна загінуў у засценках НКВД у 1946 (?) годзе.

3 Беларуссю ў сэрцы

Нешчаслівым і кароткім было жыццё Франука Грышкевіча. Ён марыў напісаць праўдзівую гісторыю беларускай літаратуры. „Я — Франук Грышкевіч, а не Алесь Кучар, хачу напісаць гісторыю беларускай літаратуры”, — казаў Франук.

Напісаць праўдзівую гісторыю беларускай літаратуры Франуку Грышкевічу не ўдалося. У канцы 1944 года ён быў арыштаваны органамі НКВД і пасаджаны ў мінскую турму. Допыты праводзіў сам шэф беларускага НКВД Лаўрэнцій Цанана. Яны былі цяжкія і здзеклівыя. Ідучы на чарговы допыт, Франук Грышкевіч выскачыў праз турэмнае акно на вуліцу і... забіўся.

Нарадзіўся ён у 1905 (?) годзе ў мястэчку Сухаволя Сакольскага павета. Рана застаўся без бацькоў. Спачатку вучыўся ў Віленскай беларускай гімназіі. А пасля яе заканчэння ў 1926 годзе нелегальна перайшоў польска-чэшскую граніцу і паступіў на літаратурны факультэт Карлавага ўніверсітэта ў Празе, які закончыў са ступенню доктара філасофіі. Знаходзячыся ў Чэхаславакіі Франук Грышкевіч вельмі актыўна супрацоўнічаў з часопісам „Slovanský přehled”. Друкаваў на яго старонках рэцэнзіі на мінскія выданні, расказаў пра жыццё ў БССР. Пасля вучобы ў Празе ён вярнуўся ў Вільню. Служыў у 6-м палку Войска Польскага, працаваў у ротнай канцылярыі пісарам, нават быў беспрацоўным...

У 1939 годзе, калі Чырвоная Армія ўвайшла ў Вільню, стаў супрацоўнічаць з часовымі савецкімі ўладамі, узначальваў беларускія школы Віленскай школьнай акругі.

Франук Грышкевіч быў не толькі добрым педагогам, але і паэтам, перакладчыкам і публіцыстам. Першыя яго вершы былі апублікаваны ў 1924 годзе ў часопісе „Студэнцкая думка” і газеце „Крыніца”. Выступаў таксама з вершамі ў „Сялянскай ніве”, „Беларускай крыніцы”, „Родных гонях” і ў іншых тагачасных беларускіх выданнях.

Грышкевіч Франук
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Беларускія студэнты ў Празе. Сядзіць крайні злева Франук Грышкевіч

Першыя паэтычныя радкі Франука Грышкевіча былі напісаны пад вялікім уплывам каталіцкага асяроддзя. Шмат твораў яго было прысвечана беларусам-католікам Адаму Станкевічу, Казіміру Сваяку, Вінцэнту Гадлеўскаму, Адольфу Клімовічу і іншым адзінаверцам. Узлёт паэтычнай творчасці Франука Грышкевіча адносіцца да 1927 года, калі ў Вільні выходзіць яго першы паэтычны зборнік „Веснавыя мэлёдыі“. Вершам, якія яго склалі, уласцівы тонкі лірызм і філасафічнасць, а таксама вернасць свайму народу. Праўда, у многіх вершах адчуваецца песімізм, аўтара непакоіць будучыня сваёй Бацькаўшчыны. Адначасова паэт пераканана сцвярджае:

*Ах пакінь! Ах пакінь маладога,
Ты пагана і звадліва мана.
Не пайду!.. У мяне ёсць дарога
У мяне Беларусь ёсць адна!*

Пісаў Франук Грышкевіч і праязныя творы. У 1927 годзе ў „Беларускай крыніцы“ былі апублікаваны яго апавяданні „Святы Сильвестар“, „Куцьця ў чужыне“ і „У калядны вечар“.

Выступаў Ф. Грышкевіч у друку і як крытык, і як перакладчык. Ён напісаны цікавыя рэцэнзіі на кнігі Наталлі Арсенне-

Грышкевіч Франук З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Франук Грышкевіч (сядзіць у першым радзе пятай справа) сярод беларускіх выкладчыкаў і студэнтаў у Вільні, 1944 г.

вай, Уладыслава Казлоўшчыка, Якуба Коласа, Антона Навіны, Канстанціна Езавітава, Міхася Зарэцкага, Кузьмы Чорнага, Міхайлы Пятуховіча, Вінцука Адважнага, Хведара Ільшэвіча, Рыгора Мурашкі, Максіма Багдановіча, Мікалая Ільшэвіча і многіх іншых. Перакладаў з польскай, чэшскай, славенскай, украінскай і нямецкай моў на беларускую.

Калі немцы напалі на Савецкі Саюз, Франук Грышкевіч застаўся ў Вільні. Акупацыйныя ўлады далі дазвол на функцыянаванне Віленскай беларускай гімназіі. Дырэктарам яе быў прызначаны Ф. Грышкевіч, ды і выкладчыкі гімназіі засталіся ўсе тыя, хто працаваў раней. Вось што ўспамінае пра Франука Грышкевіча былая гімназістка Вольга Мароз-Давідовіч з Мінска:

„Гэта быў чалавек з магутным інтэлектам, высокай культурай і адначасова сціплы, надзіва лагодны. Да таго ж ён быў паэтам, ведаў некалькі замежных моў і шчыра кахаў сваю Бацькаўшчыну. Выкладаў у нас цудоўны і цікавы прадмет — сусветную літаратуру. Яго ўрокі былі незвычайнымі, бо ніякімі канспектамі і планами ён ніколі не карыстаўся, у кніжкі не заглядваў, а толькі расказваў і расказваў — ад пачатку ўрока і да самага канца. Вучні сядзелі, як ашаломленыя, не пра-

пускаючы ніводнага слова. Мы глядзелі на выкладчыка, як на Бога. Калі звінеў званок, мы прасілі яго: „Заставайцеся з намі яшчэ на перапынак!” Выкладчык радасна ўсміхаўся і казаў: „Гэта для мяне найлепшая ўзнагарода”.

Жывуць яшчэ, дзякуй Богу, і ў Польшчы былыя выхаванцы, якія добра ведалі Франука Грышкевіча. З Сопата, напрыклад, адгукнуўся Мацей Канапацкі.

„Вы цікавіцеся маім настаўнікам, дырэктарам Беларускай гімназіі ў Вільні Франуком Грышкевічам? Гэтае зацікаўленне мае творчы аспект, і таму вялікі Вам дзякуй ад колішняга вучня гэтага цудоўнага чалавека, якога давялося, перш за ўсё пашчаслівілася, мне пазнаць. Кожны раз, калі сустракаюся са сваім сябрам, таксама слухачом на Вастрабрамскай вуліцы (здаецца так яна называлася) Антосем Альксьніным, мы ўспамінамі ўшаноўваем самую светлую памяць пра Франука Грышкевіча. Праўда, гады два ці тры мы знаходзіліся ў Беларускай гімназіі з Антосем, але наш дарагі настаўнік пакінуў прыкметны след, застаўся ў памяці назаўсёды.

Мы слухалі лекцыі пра беларускую літаратуру і стылістыку. Кожная лекцыя Франука Грышкевіча была незвычайнай, сумленна прачытанай. Наш дарагі выкладчык быў проста закаханы ў гэтыя прадметы. Яшчэ сёння ў памяці гучаць словыя Цёткі голасам Грышкевіча:

Хацела б быць зярном пшаніцы,

Упасць на ніўкі вёскі.

Зазалаціцца, без мятліцы

Даць хлеб смачнейшы трошкі...

Наш настаўнік быў сярэдняга ўзросту. Яго галава была крыху пахілена ў правы бок. Калі нам чытаў лекцыю, меў звычай час ад часу трымаць пальцы правай рукі каля вуснаў (вось быццам зараз яго бачу...).

Аднойчы пазнаёміў ён нас з уласнай біяграфіяй. Адно толькі я запомніў: Франук Грышкевіч гаварыў, што ў польскай турме білі яго ланцугамі...

І неяк чуў я па „Свабодзе” радыёперадачу пра Франука Грышкевіча. Яна была прысвечана яго заўчаснай трагічнай

Грышкевіч Франук

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

смерці. Пазней нешта занатаваў, аднак зараз адшукаць у сваім хатнім архіве ніяк не магу... Ад шчырага сэрца жадаю Вам поспехаў у вывучэнні біяграфіі і творчага шляху прафесара Франука Грышкевіча. Ён заслугоўвае вечнай памяці ў гісторыі”.

1999

КАМУНІКАТ.ORG

Дарашкевіч Янук

Беларускі паэт. Нарадзіўся у 1890 годзе ў вёсцы Меляшкі Беластоцкага павета Падляшскага ваяводства. Быў кадравым ваенным. Увайшоў у гісторыю беларускай літаратуры як адзін з самабытных прадстаўнікоў нашаніўскага перыяду. Рукапісны зборнік „Абразкі” захоўваецца ў Цэнтральнай бібліятэцы Акадэміі Навук Літвы. Загінуў у гады Другой сусветнай вайны 24 лютага 1943 года ў Арлоўскай вобласці Расіі.

Прыгадаем Янука Дарашкевіча

З цікавасцю прачытаў я артыкул Міры Лукшы „Клуб тых, што апісваюць сваё”, які быў надрукаваны ў “Ніве” 31 снежня 2000 года. У ім прыгадваюцца два паэты — Сцяпан Пятэльскі (М. Арол) з Гарадка і Іван Дарашкевіч (Янук Д., Каршун, Янук Дарашкевіч) з вёскі Меляшкі. У свой час М. Арол і Янук Д. шчыра сябравалі, разам друкавалі свае вершы на старонках віленскай „Нашай нівы”, прысвячалі адзін аднаму паэтычныя радкі. М. Арол напісаў і надрукаваў свайму земляку два вершы — „Мая душа” і „Песняр”. У „Песняры” М. Арол піша:

*Людзі кажуць, што я дзікі,
Бо ўцякаю ў лес і горы.
Мая хата — свет вялікі,
У ёй жыву я на прасторы.
Там мяне ўсе птушкі знаюць,
Што живуць, як я, на волі,
Дзіўныя песні мне спяваюць
Аб сваёй шчаслівай долі.
Уся травіца, усе квяточкі
Мяне любяць, мяне знаюць,
Як бы роднаму браточку,
Свае пахі адкрываюць.
Знаю я, што лес шапоча —
Ён мне тайны адкрывае.
Казку дзіўную булькоча
З-пад гары крыніца тая.
Я багаты, не зайздрую
Тым панам, што ў шоўках ззяюць,
Вядуць гутарку пустую,
Шчасця ж шчырага не знаюць.*

Дарашкевіч Янук
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Іван Дарашкевіч з жонкай Кацярынай, дочкамі Нінай і Людмілай і зяцем. Варонеж, 1930-я гады

У сваю чаргу Каршун — Янук Дарашкевіч — прысвяціў М. Арлу ажно тры вершы — „Песня”, „С. Пятэльскаму” і „К. Пятэльскаму”. Рукалісы гэтых вершаў захоўваюцца ў Вільні ў Цэнтральнай бібліятэцы Акадэміі Навук Літвы (ЦБАНЛ, ф. 21, спр. 83).

І калі спадчына М. Арла, дзякуючы Янку Саламевічу, пабачыла свет асобнаю кнігаю ў 1991 годзе, то спадчына Янука Дарашкевіча чакае свайго даследчыка. Тым больш, што ягоны рукапісны зборнік „Абразкі”, падрыхтаваны аўтарам у 1914 годзе, таксама захоўваецца ў Вільні.

Янук Дарашкевіч, сын Кастуся Дарашкевіча, нарадзіўся ў 1890 годзе ў вёсцы Меляшкі каля Гарадка на Беласточчыне. Спачатку вучыўся ў роднай вёсцы, пасля ў Гарадку, дзе і пазнаёміўся з М. Арлом, які быў яго ровеснікам. Пасля школы ў Гарадку Янук Дарашкевіч паступіў у Свіслацкую настаўніцкую семінарыю, якую закончыў у 1909 годзе. З гэтага часу пачынаецца яго педагогічная дзейнасць. Працаваў настаўнікам на Гродзеншчыне, а пасля ў Даўкшы каля Панявежыса.

Калі пачалася Першая сусветная вайна, Янук Дарашкевіч

быў прызваны ў царскую армію і накіраваны ў школу прапаршчыкаў у г. Ламаносаў, што каля Санкт-Пецярбурга. Так пазт з Меляшкоў стаў ваенным чалавекам. 20 студзеня 1938 года органы НКВД арыштавалі яго як шпіёна. Рэабілітавалі яго праз два гады і адправілі на фронт. Там наш зямляк не здымаў шыняля аж да апошніх сваіх дзён. 24 лютага 1943 года Іван Дарашкевіч загінуў на фронце ў Арлоўскай вобласці, што ў Расіі.

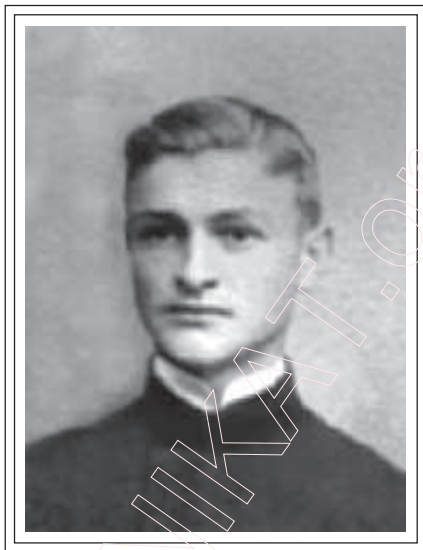
Першыя вершы Янука Дарашкевіча з'явіліся ў „Нашай ніве“ ў 1909 годзе. Ён падпісваў іх псеўданімам Каршун, а пасля — Янук Д. Пра што былі гэтыя вершы? Найперш — пра жыццё вясковых людзей, а таксама пра каханне:

*Вецер свішча, вецер вые,
Гнуцца вербы над вадой.
Сэрца стогне, сэрца ные
Па дзяўчыне маладой.
Ные сэрца, плачуць вочы,
Думкі роем мелькаюць...
Дзе прапалі ясны ночы?
І калі іх прычкакаць?..
... А цяпер? Цяпер усё іначай:
Лісіці сыплюцца з дрэўя...
І адзін я сохну, плачу
Без цябе, ды салаўя.*

2001

Дашута Язэп

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Дашута Язэп

Беларускі святар-марыянін, публіцыст. Нарадзіўся 20 снежня 1890 года ў Саколцы Падляшскага ваяводства. Скончыў Люблінскі каталіцкі ўніверсітэт. Абараніў доктарскую дысертацыю па кананічным праве. Друкаваўся ў часопісе „Божым шляхам”. Памёр 9 верасня 1966 года, пахаваны ў Варшаве.

Думаў аб Ісусе Хрысце

Пра беларускага святара-марыяніна Язэпа Дашуту напісана мала. Заглянуў я ў энцыклапедычны даведнік „Рэлігія і царква на Беларусі” (Мінск 2001), а раптам там хоць некалькі радкоў будзе пра яго, ды не — няма ніводнага слоўца. Ды што казаць, туды не ўключылі сотню іншых прозвішчаў беларускіх святароў розных канфесій.

Трохі згадвалі пра святара часопісы „Божым шляхам” і „Зніч” у 60-х гадах мінулага стагоддзя, Аляксандр Надсан у сваёй выдатнай манаграфіі „Біскуп Чэслаў Сіповіч — святар і беларус” (Мінск 2004) і Юрась Гарбінскі. Праўда, у некаторых гэтых згадках ёсць памылкі. Адны крыніцы, напрыклад, месцам нараджэння называюць Друю, іншыя — Смаленшчыну. А на самой справе Язэп Дашута нарадзіўся ў 1890 годзе ў Саколцы на Беластоцчыне ў мяшчанскай сям’і. Спачатку вучыўся ў Сакольскім 4-класным вучылішчы, а пасля ў 1911 годзе скончыў Віленскую духоўную каталіцкую семінарыю. Падчас вучобы быў актыўным сябрам гуртка беларусаў-семінарыстаў. У 1918 годзе Язэп Дашута быў пасвячоны ў святары жамойцкім біскупам Францішкам Карэвічам у віленскім семінарскім касцёле.

Сваю душпастырскую дзейнасць наш зямляк распачаў на пасадзе вікарыя ў парафіі Дабжынева Беластоцкага дэканата. Пасля атрымаў дазвол ад віленскага біскупа Юрыя Матулевіча на вучобу ў Люблінскім каталіцкім універсітэце.

Па ініцыятыве таго ж Юрыя Матулевіча ў 1923 годзе ў Друі (цяпер Браслаўскі раён) быў адкрыты беларускі кляштар айцоў марыянаў, куды ў 1925 годзе прыехаў і Язэп Дашута. Пад кіраўніцтвам а. Андрэя Цікоты наш зямляк адбывае год навіцыяту ў Друі і выязджае на далейшую вучобу ў Рым. Там праз год абараняе доктарскую дысертацыю па кананічным праве. Але дзеля сваёй сціпласці ніколі нікому пра гэта а. Язэп Дашута не казаў. Напрыканцы 1927 года ён зноў вяртаецца ў Друю, дзе чакае яго цяжкая душпастырская пра-

Язэп Дашута (трэці справа) з сям'ёй Сіновічаў у Друі, 1935 г.

ца вікарыя, а пасля — пробашча. У адным з пісем да а. Рэклайціса ў Рым Я. Дашута пісаў: „Душпастырскую працу люблю, але пры сённяшніх адносінах суседніх святароў да Друі, асабліва да яе пробашча, працаваць тут незаздросна. Накідаюцца з усіх бакоў...”.

Сапраўды, хоць марыяне ў Друі мелі польскую гімназію, хоць не займаліся палітыкай, але і на іх пасыпаліся розныя даносы і націск паліцыі, авантуры ксяндза-скандаліста Юзэфа Бародзіча, якога падтрымлівала паліцыя і духавенства. Усё гэта звалілася на друйскага суперыёра а. Цікоту і на друйскага пробашча а. Дашуту. Асабліва стала цяжка працаваць друіскім айцам, калі а. Фабіяна Абрантовіча і а. Язэпа Германовіча перавялі ў Харбін, а а. Андрэя Цікоту — у Рым. У верасні 1937 года Язэп Дашута пісаў Андрэю Цікоту: „Зьяўляецца 17-га верасня сам начальнік Ваяводзкае Бясьпекі із Старое Вялейкі, нейкі Ясінскі і зь ім Стараста і хочуць бачыць а. Суперыёра і мяне. Вострым тонам, сказаўшы, хто ён такі, заявіў, што хоча з намі „шчыра, але прыватна” разгаварыцца аб нашых адносінах да дзяржавы. Пачаў гаварыць аб беларускай гімназіі ў Вільні („скамунізаванай”), аб кс. Ад. Станкевічу, аб кс.

Язэп Дашута ў апошнія гады жыцця

В. Гадлеўскім і аб нас, што і мы ідзём на ўсход да камуны. На гэта польскі ўрад не пазволіць... Хто незадаволены, то яны (палякі) памогуць прабрацца ў Саветы. „Беларусаў там павыстрэльвалі, а тут вам кепска? Прыдзецца двух-трох ксяндзоў з Друі вывезьці. Вы — прыхільнікі Уніі? На нікія вуніі не пазволім. Возьмемся і за Альбэртын!“ ... Запытаў я старасту: дзе болей камуністаў, ці ў нашай паравіі, ці ў суседаў? А ў начальніка Бясьпекі: ці гаварыць нам ксяндзам па беларуску да беларусаў, якія да нас у гэтай мове зьвяртаюцца, ці гэта ёсьць ужо здрада стану?.. Што з намі будзе, Бог ведае, на Яго пакладаем усю надзею...” („Божым шляхам“, 1966 г., № 5 (98), с. 13-14).

У пачатку верасня 1938 года польская паліцыя загадала друйскім айцам-марыянам Я. Дашуту, К. Смульку, В. Хамёнку і Ю. Кашыру тэрмінова выехаць з пагранічнае паласы. 9 верасня яны ціха пакінулі Друю. Язэп Дашута выехаў у марыянскі польскі манастыр у г. Скужэц каля Седльцаў. Але і там ён заставаўся шчырым беларускім святаром, падтрымліваў сувязі з беларусамі з многіх краін свету, а таксама вёў з імі вялікую перапіску.

У гады Другой сусветнай вайны і пасля вайны наш зямляк займаўся душпастырскай дзейнасцю ў кляштарах Грудзён-дза і Влацаўка. Ён заўсёды быў шчырым чалавекам, вясёлым і добрым. Асабліва тады, калі некаму рабіў нешта карыснае і прыемнае, забываючы пра сябе. Наогул, ён ніколі не любіў расказваць пра сваё жыццё і пра сябе. Больш любіў размаўляць пра справы агульнацаркоўныя і грамадскія, але без палітыкі. Сам жывіў паводле канонаў Царквы і ў гэтым духу выходзіў маладых студэнтаў-клерыкаў, для якіх доўгі час быў духоўным айцом.

Айцец Язэп Дашута пражыў 76 гадоў. Яшчэ ў 1961 годзе ён пісаў Чэславу Сіповічу: „Сяджу тут з Казюком (Смулькам) і збліжаем да прыстані, гдзе спаткаемся з нашымі айцамі Андрэем Цікотам і Фабіянам Абрантовічам. Старасьць і недамаганьне што раз лепей даецца адчуваць. Але я яшчэ трымаюся, а вось а. Казімір ледзь дзержыцца. З трудом перасоўваецца па пакоі і святую службу спраўляець седзячы ды па амацку (вобмацкам). Трэба яму памагаць”.

Беларускім святарам, сапраўды, было маркотна і крыўдна, што цяпер, калі ўзнікла магчымасць зноў працаваць сярод беларусаў, яны нічым ужо не маглі дапамагчы. Той самы Язэп Дашута пісаў біскупу Чэславу Сіповічу 15 ліпеня 1963 года: „Жутка нам, што ня можам працаваць сярод сваіх і вам памагаць...”. (Аляксандр Надсан, „Біскуп Чэслаў Сіповіч — святар і беларус”, Мінск 2004, с. 201).

За некалькі дзён да смерці а. Дашуты, Язэп Германовіч занатаваў трохі яго філасофскіх думак і апублікаваў у часопісе „Божым шляхам” (№ 3 (102), 1967 г.). Вось некаторыя з іх: „Думаю аб Ісусе Хрысце, які стаў для нас хлебам. Перапрашаю Яго за правіны, каб быў мне міласэрным. Ах, Госпадзе Ісусе, люблю Цябе! Дзеля Цябе хачу жыць і паміраць... Цешуся, што Бог пазволіў мне жыць падчас Сабору. Яшчэ сёння бачу экумэнічную ідэю, дзеля якой я калісьці працаваў, хоць дакладна яе не знаючы... Айцец Матулевіч яшчэ 50 гадоў таму прадбачыў, што на гэтым Саборы будзе разважання. Ён так любіў Царкву! Гэта ён прычыніўся да таго, каб я лепш і глыбей пазнаў тайніцу Царквы. Дзеля таго і напісаў ён у Канстытуцыі Закону, што Царкву трэба любіць як матку, а ў патрэбе за яе бяз сумневаньня і жыцьцё аддаць...”.

Святар Язэп Дашута моцна любіў царкву, а ў заходнебеларускім рэлігійным і культурна-асветным жыцці міжваеннага дваццацігоддзя прымаў у ёй самы актыўны ўдзел, а таксама выступаў за шырокае ўжыванне беларускай мовы ў беларускіх каталіцкіх парафіях. Ён памёр 9 верасня 1966 года і пахаваны ў Варшаве.

Дзямідаў Мікола
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Дзямідаў Мікола

Беларускі ваенны, палітычны і грамадскі дзеяч. Нарадзіўся 10 снежня 1888 года ў Ломжы Падляшскага ваяводства. Скончыў Свіслацкую настаўніцкую семінарыю, Беластоцкае рэальнае сярэдняе вучылішча, Паўлаўскае ваеннае вучылішча ў Петраградзе і курсы пры Мікалаеўскай ваеннай акадэміі ў Петраградзе. У 1918 годзе быў начальнікам Гарадзенскай ваеннай акругі, а ў сярэдзіне 1920 года далучаецца да аддзелаў генерала Станіслава Булак-Балаховіча, які прызначае Дзямідава начальнікам штаба Беларускай Першай брыгады.

У 1922 годзе — пасол Сейма па Беластоцкай акрузе. Адзін з ініцыятараў склікання сабора Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы ў Констанцы ў Заходняй Германіі ў 1948 годзе. З 1950 года жыве ў ЗША. Памёр 23 чэрвеня 1967 года ў Чыкага.

Вайсковец у форме з беларускай сімволікай

Пра дзеяча беларускага нацыянальнага руху, палітыка і вайскоўца Міколу Дзямідава напісана ў Беларусі вельмі мала. Яго дзейнасць, як вайскоўца, лепш за ўсё пададзена ў кнізе Алега Латышонка „Białoruskie formacje wojskowe 1917-1923” (Беласток 1995). Паводле Алега Латышонка, у названы перыяд у беларускім друку з’яўляліся невялікія энцыклапедычныя згадкі пра Міколу Дзямідава і яго сяброў па барацьбе за незалежнасць Бацькаўшчыны. Праўда, напісаныя сціпла і па-рознаму суб’ектыўна. Хаця сам Мікола Дзямідаў у гісторыі Беларусі заслугоўвае саліднай манаграфіі.

Нарадзіўся ён у сям’і Станіслава Катнароўскага і Алесі Каліноўскай 10 снежня 1888 года ў Ломжы. Бацька рана памёр і маці, аўдавеўшы, выйшла замуж за Янку Дзямідава. Айчыным усынавіў пасынка і надаў яму сваё прозвішча. Але выхоўвалі хлопчыка ў асноўным дзядуля і бабуля па маці.

У 1905 годзе Мікола Дзямідаў здае паспяхова экзамены на настаўніка пачатковай школы пры Свіслацкай настаўніцкай семінарыі. А за год да паступлення ў семінарыю закончыў Ломжынскую філалагічную мужчынскую гімназію. Працаваў на чыгунцы, пасля настаўнікам пачатковых класаў. Але з вучобаю не развітаўся. У 1910 годзе паспяхова скончыў Беластоцкае рэальнае сярэдняе вучылішча, быў вольным слухачом Варшаўскага ўніверсітэта.

18 ліпеня 1914 года Міколу Дзямідава прызываюць у расійскае войска, дзе ён уладкоўваецца справаводам гаспадарчай часткі розных ваенных падраздзяленняў. Але і тут ён умудраецца вучыцца. Спачатку наведвае курсы пры Мікалаеўскай ваеннай акадэміі ў Пецяярбургу, а пасля заканчвае ў горадзе на Няве Паўлаўскае ваеннае вучылішча.

Пасля Лютаўскай рэвалюцыі ў Петраградзе Мікола Дзямідаў уваходзіць у Хаўрус афіцэраў-рэвалюцыянераў, прызначаецца

абласным камісарам у Ноўгарадзе. У сакавіку 1918 года трапляе ў нямецкі палон, яго змяшчаюць у лагер для палонных вайскоўцаў. Пасля капітуляцыі Германіі наш зямляк выходзіць на волю і ў лістападзе 1918 года пераязджае ў Вільню, дзе далучаецца да стварэння беларускага нацыянальнага войска.

20 снежня 1918 года з часцямі арміі генерала Кандратовіча Мікола Дзямідаў займае Гародню і прызначаецца камэндантам горада і начальнікам Гарадзенскай ваеннай акругі, куды ўваходзілі крэпасць і 16 фартоў. У гэ-

ты час у Гародні працуе Урад БНР і Гародня становіцца часовай сталіцай Беларусі. Сюды прыежджаюць для перамоў амерыканскія, англійскія і французскія місіі. У Гародні ў той час быў парадак і спакой, а ў беларускім войску — узорная дысцыпліна.

1 чэрвеня 1919 года, падчас раззбраення Першага Беларускага палка, Мікола Дзямідаў быў арыштаваны палякамі ды інтэрнаваны ў беластоцкім лагеры „Станцыя Раздольная”. Вызвалілі яго толькі праз год. Пасля вызвалення Дзямідаў паступае ў распараджэнне Варшаўскай беларускай вайскавай школы падхарунжых. А ў сярэдзіне 1920 года далучаецца да аддзелаў генерала Станіслава Булак-Балаховіча, які прызначае Дзямідава начальнікам штаба Беларускай Першай брыгады. А 20 кастрычніка 1920 года той жа генерал Булак-Балаховіч прызначае Дзямідава кіраўніком усіх Беларускіх узброеных сіл, якія знаходзіліся на тэрыторыі Беларусі. У падпарадкаванні Дзямідава ўвайшлі Першы Менскі пяхотны полк (камандзір маёр А. Яцэвіч), Другі Менскі пяхотны полк (камандзір палкоўнік Гершэльман), Першы Бе-

ларускі гусарскі полк пад камандаваннем палкоўніка Бянецкага, чатыры сотні Зялёнадубцаў, шэсць соцень вайскоўцаў з Дзікай дывізіі, казачы атрад Віктара Савянкова, Гарадзенскі батальён, артадзел палкоўніка Талат-Келпша, аддзел коннай разведкі прапаршчыка Баркова...

У 1922 годзе Мікола Дзямідаў па Беластоцкай акрузе становіцца паслом польскага Сейма, а праз год польскія ўлады разам з іншымі беларускімі дзеячамі высяляюць яго з Заходняй Беларусі.

Наш зямляк пераязджае ў Дзвінск, дзе разам з Кастусём Езавітавым працуе ў розных беларускіх грамадска-культурных арганізацыях, актыўна ўдзельнічае ў беларускім культурным жыцці Латвіі, арганізоўвае там беларускія школы. І здавалася, што ўсё будзе добра, калі б не прыход у 1940 годзе ў Латвію бальшавікоў. Яны арыштоўваюць Дзямідава і перавозяць яго ў Маскву на Лубянку. Праўда, праз год яму ўдаецца адтуль вызваліцца і вярнуцца зноў у Дзвінск.

У сярэдзіне вайны Мікола Дзямідаў пераязджае ў Ліду, дзе працуе акруговым школьным інспектарам. Ён арганізуе настаўніцкія курсы, а кіраўніком іх прызначае Алеся Яцэвіча. А сам адначасова арганізоўвае беларускі батальён самааховы, куды ўваходзілі ў асноўным настаўнікі. Батальён самааховы адмовіўся ад прысланай немцамі паліцэйскай чорнай формы, а праз некаторы час атрымаў іншую форму з беларускай сімволікай...

З восені 1944 года генерал-маёр Мікола Дзямідаў жыве на эміграцыі. Спачатку ў французскай зоне ў Германіі, дзе быў адным з ініцыятараў узнаўлення Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы, а пасля ў ЗША. Пасяліўшыся ў 1950 годзе ў Чыкага, Мікола Дзямідаў шчыра сябраваў з Язэпам Варонкам і Алесем Змагаром. Ён далучыўся да Згуртавання беларусаў штата Ілінойс, дзе прымаў актыўны ўдзел у грамадска-палітычным і рэлігійным жыцці беларусаў.

Памёр Мікола Дзямідаў 23 чэрвеня 1967 года на 77-м годзе жыцця ў Чыкага, дзе і пахаваны.

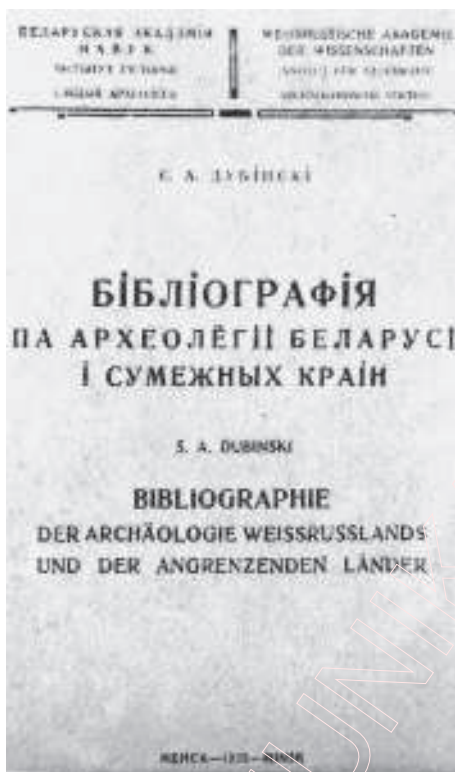
Дубінскі Сяргей

Беларускі археолаг, гісторык, бібліёграф. Нарадзіўся 13 кастрычніка 1884 года ў вёсцы Наройкі Сямятыцкага павета Падляскага ваяводства. Скончыў Пецярбургскі ўніверсітэт. Даследаваў помнікі ранняга жалезнага веку і эпохі сярэднявечча, курганныя старажытнасці Беларускай і могільнікі Магілёўшчыны і Віцебшчыны. Склаў і выдаў першую „Бібліяграфію па археалогіі Беларусі і сумежных краін” (1933). Расстраляны органамі НКВД 27 жніўня 1937 года.

Беларускі археолог і гісторык

Імя Сяргея Дубінскага ёсць на памятным крыжы ў Курапатах, пастаўленым у гонар расстраляных тут у 1937 годзе беларускіх археолагаў. Тады, у 1930 годзе, за нацыяналізм арыштавалі прафесара Мікалая Азбукіна, інспектара Наркамасветы Алеся Аніхоўскага, крытыка Адама Бабарэку, наркама асветы БССР Антона Баліцкага, агранома Івана Божку, прафесараў Максіма Гарэцкага, Усевалада Ігнатоўскага і Мітрафана Доўнар-Запольскага, паэта Уладзіміра Дубоўку, гісторыка Язэпа Дылу, філолагаў Платона Жарскага, Міколу Байкова і Язэпа Лёсіка, драматурга Васіля Шашалевіча і іншых таленавітых людзей Беларусі. Разам з імі летам 1930 года быў арыштаваны і Сяргей Дубінскі — беларускі археолог і гісторык з Беласточчыны, а праз 7 гадоў — расстраляны. Праўда, пасля першага арышту яго адпусцілі і параілі памяняць месца жыхарства.

А справа была так. Летам 1928 года падчас раскопак гарадзішча Банцараўшчына ў ваколіцах Мінска Сяргей Дубінскі знайшоў рог даўжынёй 1 метр 90 сантыметраў. Знаходка гэта была ідэнтыфікаваная як рог валдайскай казы і хутка яе здалі ў архіў. У 1935 годзе прыбіральшчыца, выводзячы мыш'яком архіўных пацукоў, выпадкова сypнула крыху атруты на рог, які там пыліўся. Рог нечакана змяніў колер і з шэрага стаў бледнаражовым. Тады вырашылі тэрмінова паклікаць Дубінскага. Сяргей Антонавіч глянуў і ўсё зразумеў, што гэта рог не валдайскай казы, а рог аднарога — вымерлай траваяднай непарнакапытнай жывёліны. Менавіта рагавы нараст аднарога мог, паводле сярэднявечных крыніцаў, змяніць колер пад уздзеяннем атрутных рэчываў. Але Сяргей Дубінскі добра ведаў, што савецкая ўлада адмаўляла і адмаўляе існаванне аднарога. Адкрыццё нашага археолога абмяркоўвалася тады ў навуковых колах БССР кулуарна, нават шэптам. А калі Сяр-

Кніга Сяргея Дубінскага. 1933 г.

гей Дубінскі быў арыштаваны, то рог аднарога праходзіў па справе ў якасці рэчавага доказу, а пасля знік у спецсховах, як і многія іншыя рэліквіі беларускага народа.

Сяргей Дубінскі нарадзіўся 13 кастрычніка 1884 года ў вёсцы Наройкі Сямятыцкага павета ў сям'і праваслаўнага святара. Пасля заканчэння Пецярбургскага ўніверсітэта ў 1914 годзе пэўны час працаваў настаўнікам. У 1925 годзе Сяргей Дубінскі становіцца сябрам гісторыка-археалагічнай камісіі Акадэміі Навук БССР, а пасля — навуковым супра-

цоўнікам Інбелкульту, а з 1931 года — у Інстытуце гісторыі Акадэміі Навук БССР. Адпрацаваўшы два гады ў Інстытуце гісторыі, нашаму земляку сказалі тэрмінова пакінуць тэрыторыю Беларусі і выехаць на пастаяннае месца жыхарства ў Ленінград. У 1933 годзе Сяргей Дубінскі назаўсёды пакінуў Беларусь і прыехаў у горад на Няве, дзе ўладкаваўся на працу ў Ленінградскую акадэмію гісторыі матэрыяльнай культуры.

За той час, калі наш зямляк жыў і працаваў у Беларусі, яму ўдалося зрабіць шмат чаго карыснага для беларускай археалогіі. Ён актыўна даследаваў помнікі ранняга жалезнага веку і эпохі сярэднявечча. Праводзіў разам са сваімі калегамі раскопкі і вывучаў курганныя старажытнасці ў Бельскім павеце, пасля гарадзішчы Бабруйшчыны, Міншчыны, Ма-

Дубінскі Сяргей
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Сяргей Дубінскі (у акулерах) і Аляксандр Ляўданскі падчас апрацоўкі матэрыялаў. Пачатак 1930-х гадоў

зыршчыны, Магілёўшчыны і Віцебшчыны. Па словах даследчыцы беларускай археалогіі Таццяны Каробушкінай, у 1927 годзе Сяргей Дубінскі склаў археалагічную карту Магілёўскай вобласці, якая на жаль не захавалася.

Самай грунтоўнай і вялікай працай, якую пакінуў нам беларускі археолаг, з'яўляецца яго „Бібліяграфія па археалогіі Беларусі і сумежных краін“, асобнай кнігаю якая пабачыла свет у Мінску ў 1933 годзе. У ёй наш зямляк назваў працы пра дакласавае грамадства, ранні феадалізм, нумізматыку, сфрагістыку, старажытную архітэктур, абарончыя збудаванні. У 1920-1930-я гады Сяргей Дубінскі паспеў напісаць і апублікаваць дзесяткі артыкулаў, сярод іх — „Доследы культур жалезнага перыяду па Віцебшчыне, Магілёўшчыне і Міншчыне“, „Чаркасоўскае гарадзішча пад Оршай“, „Раскопкі Банцараўскага гарадзішча каля Менску ў 1926 годзе“, „Археалагічныя працы на Беларусі за 1919-1928 гады“, „Гарадзішча каля вёскі Германаў Аршанскай акругі“, „Доследы культур жалезнага перыяду на БССР у 1929 годзе“ і іншыя.

На вялікі жаль, свае планы і задумкі наш таленавіты зямляк ажыццявіць не змог. Яго расстралілі ва ўзросце 53 гадоў. У 1958 годзе ён быў пасмяротна рэабілітаваны.

Ільяшэвіч Хведар

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Ільяшэвіч Хведар

Беларускі грамадска-культурны дзеяч, паэт, крытык, празаік. Нарадзіўся 17 сакавіка 1910 года ў Вільні. Скончыў Віленскую беларускую гімназію і гістарычны факультэт Віленскага ўніверсітэта. Магістр філасофіі. Працаваў настаўнікам у Вільні. У 1937 г. быў звольнены з працы і тады пераехаў з жонкай і дачкой у Тапаляны каля Міхалова, дзе займаўся на гаспадарцы. У гады Другой сусветнай вайны ўзначальваў Беларускае аб'яднанне ў Беластоку, рэдагаваў беластоцкую газету „Новая дарога“. У 1930-х гадах у Вільні выдаў зборнікі паэзіі — „Веснапесьні“ (1929), „Зорным шляхам“ (1932), „Захварбаваныя вершы“ (1936) і кнігі „Ядвігін Ш. (Антон Лявіцкі): жыццё і літаратурная творчасць“ (1933), „Друкарня дому Мамонічаў у Вільні (1575-1622)“ (1938). Загінуў у аўтамабільнай катастрофе 7 лістапада 1948 года ў горадзе Галендорф у Германіі, дзе і пахаваны.

Зорны шлях Хведара Ільяшэвіча

Пра Хведара Ільяшэвіча я даведаўся гадоў дваццаць таму, калі слонімскі настаўнік Уладзімір Шундрык падараваў мне тры зборнікі ягонай паэзіі: „Веснапесні“ (Вільня 1929), „Зорным шляхам“ (Вільня 1932), „Захварбаваныя вершы“ (Вільня 1936). Раней я не чуў пра такога паэта, хоць і закончыў філфак Белдзяржуніверсітэта. Ды пра яго ніхто нам ніколі не казаў. Прачытаўшы вершы Ільяшэвіча, я быў у захапленні:

Беларусь ты мая распяваная!

Нібы ў песнях ты толькі і ёсць...

Я прыходжу к табе, о, каханая,

Сын вясны, нібы новы гоць...

З таго часу ніколі не мінаю вершаў паэта і звестак пра яго. Ды і не так шмат з'явілася публікацый пра Хведара Ільяшэвіча. Найбольш грунтоўным матэрыялам пра жыццёвы і творчы шлях заходнебеларускага літаратара лічу артыкул Лідзіі Савік „Песню нясём мы адну...“, змешчаны ў яе выдатнай кнізе „Пакліканыя“ (Мінск 2001).

Папулярны паэт 1930-х гадоў Хведар Ільяшэвіч меў Божы дар. Ён скончыў Віленскую беларускую гімназію і гістарычны факультэт Віленскага ўніверсітэта. У 26 гадоў стаў магістрам філасофіі за дысертацыю „Друкарня дома Мамонічаў у Вільні“. Вершы і праязічныя абразкі пачаў пісаць рана. Друкаваў іх у „Студэнцкай думцы“, „Беларускай ніве“, „Крыніцы“. Акрамя зборнікаў паэзіі пры жыцці ў Хведара Ільяшэвіча выйшла яшчэ адна кніжачка пра жыццё і літаратурную творчасць Ядвігіна Ш. — „Ядвігін Ш. (Антон Лявіцкі): жыццё і літаратурная творчасць“ (Вільня 1933). Вось і ўсё, што паспеў ён зрабіць за свае 38 гадоў (загінуў у аўтамабільнай катастрофе ў Германіі ў 1948 годзе). Я, вядома, не лічу ягоных шматлікіх апавяданняў, крытычных артыкулаў, рэцэнзій і перакладаў.

Малады Хведар Ільяшэвіч

Семдзесят гадоў у Беларусі не выдаваліся творы Хведара Ільяшэвіча, асабліва яго паэзія. А гэта быў здольны паэт, шчыры лірык:

*Шырыня-прастор!
Добры вечар!
Я твой сын-арол,
Буйны вецер.
Шыбану да зор
Ўбесканечнасць!
Шырыня-прастор,
Добры вечар!*

І вось у Маладзечне ў 2000 годзе выйшлі з друку асобнаю кніжкай творы Хведара Ільяшэвіча. Вялікая заслуга ў гэтым Міхася Казлоўскага — бібліяфіла, літаратуразнаўцы і калекцыянера. Гэта Міхась парупіўся сабраць лепшыя паэтычныя творы Хведара Ільяшэвіча пад адну вокладку. У кніжку складальнік уключыў таксама і апавяданне „Танго «Нактурно»”.

Найперш прыцягвае ўвагу яго эміграцыйны цыкл, што ўвайшоў у зборнік Але ён вельмі сумны, у ім адчуваецца туга, якую перадаў паэт вершамі аб прыродзе, аб раскіданай маладосці, аб сябрах і сваяках:

*Усё часьцей я цябе ўспамінаю,
мой родны, мой мілы браце.
Ці і мне не пара ў вырай,
ў краі светлыя выбірацца.
Як жывы, устаеш ты часта —
і ў дажджлівай асеньняй вуліцы
Капляюша крыло намоклае
і ўсмешка нейкая сумная.
Мне цяпер яна так зразумелая,
я і сам усьміхаюся гэтак.
Можа мы былі нешчасьлівыя,
Што сталіся інтэлігентамі.
Усё часьцей я цябе ўспамінаю,*

Ільяшэвіч Хведар
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Злева направа: Валянцін Таўлай, Тодар Лебядка, Алесь Салавей, Масей Сяднёў, Сяргей Хмара, Уладзімір Сядура і Хведар Ільяшэвіч. Мінск, 1944 г.

мой родны, мой любы браце.

Ці ня знак гэта мне, што болей

Я з табой не змагу спаткацца.

Адначасова ў эміграцыйных вершах ёсць іскрынкі надзеі на светлую будучыню, надзея, што ў Беларусі „зацвіце заўтра новая маладосць”. Дарэчы, роднай Беларусі Хведар Ільяшэвіч прысвяціў шмат сваіх паэтычных радкоў. У адным паэце не баіцца за сваю Радзіму, бо „яна, працоўная, прачнулася”, у другім — „зноў, Беларусь, у тваіх безьбярэжжах восень элегію ціха складае”, у трэцім — „з-над палёў, дзе дым сьцелюць Беласток і Супрасьль, аж да слуцкіх пшаніцаў калосьсе шуміць”, у чацвёртым — „жніўнёвая ўжо Беларусь адцвіла у кустох счырванелых”, а ў пятым ужо — „доля твая — недацветы, Беларусь дарагая мая!”...

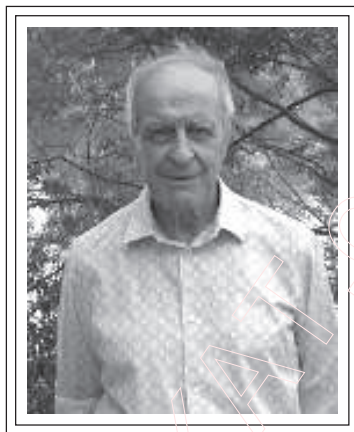
З пачаткам Другой сусветнай вайны Хведар Ільяшэвіч пераехаў з Тапалянаў у Беласток. Тут ён узначаліў Беларускае аб’яднанне ў Беластоку, быў адным з арганізатараў бела-

рускага школьніцтва на Беласточчыне, рэдагаваў „Новую дарогу”. Хведар Ільяшэвіч добра валодаў нямецкай мовай, якая падчас акупацыі дапамагала яму вырашаць розныя праблемы, уладжваць канфлікты. Але пісаў ён значна менш, чым у 1920-1930-я гады. Тым не менш, у „Новай дарозе” з’яўляліся яго артыкулы пад псеўданімам М. Дальны ці крыптанімам М. Д. пра Міхася Забэйду-Суміцкага, Францішка Аляхновіча, Уладзіміра Жылку і іншых беларусіх дзеячаў культуры.

У 1944 годзе Хведар Ільяшэвіч назаўсёды развітаўся са сваёй Радзімай, пераехаўшы жыць у Заходнюю Германію. Там ён належаў да літаратурнага аб’яднання „Шыпшына”, працаваў у рэдакцыі газеты „Раніца”, рэдагаваў часопіс „Шляхам жыцця”, інфармацыйны лісток „Апошнія весткі” (г. Ватэнштэдт). Ён жыў у Германіі, а сям’я засталася ў Польшчы. Жонка Надзея Ільяшэвіч працавала настаўніцай у Тапалянах, Беласточку, Бухвалове каля Саколкі, Сувалках, яе часта трывожыла бяспека, але арыштаваць не змаглі. У 1953 годзе яна пераехала ў Шчэцін, дзе і пражыла да смерці. А Хведар Ільяшэвіч восенню 1948 года загінуў у аўтамабільнай катастрофе. Кажуць, што гэтую аварыю добра спланавала і рэалізавала савецкая разведка.

Беларусы-выгнанцы, як піша Лідзія Савік у сваёй кнізе „Пакліканя”, шчыра аплакавалі смерць Хведара Ільяшэвіча. Многія часопісы надрукавалі словы смутку пра маладога літаратара. Яго пахавалі 10 лістапада 1948 года на могілках у Галендорфе, паблізу Браўншвайга.

2001

Казбярук Уладзімір

Беларускі літаратуразнавец, крытык, педагог, кандыдат філалагічных навук. Нарадзіўся 29 жніўня 1923 года ў вёсцы Бандары Беластоцкага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Белдзяржуніверсітэт. Даследуе сувязі славянскіх літаратур, найперш беларуска-польскія. Выдаў манаграфіі „Якуб Колас у школе” (1967), „Ступені росту” (1974), зборнікі „Якуб Колас: жыццё і творчасць” (1962), „Славянскія літаратуры і праблемы беларускага параўнальнага літаратуразнаўства” (1982), „Нашы вытокі” (2007) і многія іншыя. Жыве ў Мінску.

Даследчык, крытык, перакладчык

Уладзіміру Казберуку 29 жніўня 2008 года споўнілася 85 гадоў. Сур'ёзны юбілей. Таму, калі аглянуцца назад, дык ёсць што ўспомніць і прааналізаваць тое, што паспелася зрабіць, апублікаваць, выдаць. Крытыкаў і даследчыкаў літаратуры не так часта песцяць на старонках літаратурных выданняў, як, напрыклад, паэтаў, празаікаў ці драматургаў. Яны заўсёды застаюцца ў цяні. Паціху працуюць, а пасля выдаюць неабходныя і каштоўныя кнігі, вартыя свайго часу. Шмат зроблена ў літаратуразнаўстве, крытыцы, перакладчыцкай дзейнасці Уладзімірам Казберуком з Беласточчыны. Па творчасці Якуба Коласа дакастрычніцкага перыяду Уладзімір Казбярук абараніў кандыдацкую дысертацыю. У беларускай літаратуры з'яўляецца ён адным з грунтоўных даследчыкаў праблем беларускага рамантызму. Варта толькі прыгадаць па гэтай тэме кнігі Уладзіміра Казберука „Традыцыі польскага рамантызму ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя“ (Мінск 1972), „Рамантычны пошук: Назіранні над беларускім рамантызмам пачатку XX стагоддзя“ (Мінск 1983).

Вельмі цікавыя і да сённяшніх дзён не згубілі сваёй актуальнасці яго даследчыя артыкулы пра Максіма Горкага, Янку Купалу, Алеся Гаруна, Францішка Багушэвіча, пра Янку Купалу і Марыю Канапніцкую, пра беларускія вершы Адама Міцкевіча, пра невядомыя вершы Зофіі Тшашчкоўскай і г.д. Ніколі не абмінаў і не абмінае Уладзімір Казбярук творчасці беластоцкіх літаратараў, шмат напісана ім пра Алеся Барскага, Віктара Шведа і, наогул, пра літаратурную Беласточчыну.

Сяды-тады, жывучы ў розных гарадах — Уладзімір Міхайлавіч Казбярук у Мінску, я — у Слоніме, мы лістваемся. Неяк на пытанне: над чым цяпер працуеце, спадар Казбярук адказаў, што „рыхтую да друку дзённікі Максіма Танка для поўнага збору твораў, а таксама кнігу ўспамінаў пра яго“. І ка-

Казбярук Уладзімір
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Сёмы Міжнародны кангрэс славістаў у Варшаве, жнівень 1973 г. Злева направа: Уладзімір Казбярук, Карл Гутшміт (Берлін), Іван Крамко, Аркадзь Жураўскі

лі размова пайшла пра нашу перапіску, дык скажу: што ў кожным пісьме Уладзімір Казбярук прыгадвае і падказвае мне людзей з Беласточчыны, пра якіх неабходна шукаць звесткі і пісаць артыкулы, бо час сатрэ іх не толькі з памяці, але і з нашай гісторыі. Нядаўна ў сваіх пісьмах ён мне зноў нагадаў цікавыя і загадкавыя прозвішчы. Уладзімір Міхайлавіч піша: „Я вельмі шкадую, што вам не ўдаецца знайсці звесткі пра аднаго чалавека і ўшанаваць яго памяць. У навучальным 1940/41 годзе я быў вучнем 10-га класа Свіслацкай сярэдняй школы, дзе перад самай вайной атрымаў атэстат сталасці. Вучань 9 класа гэтай школы Лейба Фарбэр кіраваў струнным гуртком, які прымаў удзел у абласной алімпіядзе мастацкай самадзейнасці ў Беластоку. Там удзельнікаў алімпіяды, сярод якіх быў і я, 22 чэрвеня 1941 года застала вайна. Сам Фарбэр іграў на мандаліне так хораша, што мог ачараваць любога чалавека, нават і найбольш абыякавага да музыкі. За ўсё сваё жыццё такой ігры на мандаліне я не

чуў — ні па радыё, ні ў канцэртных залах, ні ў грамафонных запісах. Калі б ён застаўся жывы, ён бы моцна праславіўся. Гэта і пра яго Якуб Колас пісаў:

*Колькі талентаў звялося,
Колькі іх і дзе ляжыць,
Невядомых, непрызнаных,
Неаплаканных нікім...*

У другім пісьме Уладзімір Казбярук пытаецца: „Ці ёсць у вас звесткі пра доктара Мікалая Марцінчыка? Перад вайной ён жыў у Нараўцы. Па даручэнні Р. Р. Шырмы, сюды да яго прыязджаў Максім Танк па грошы на беларускія выданні. Пасля вайны ён жыў у Гародні. Калісьці Зоська Верас паведамляла мне, што ў яе асабістым архіве зберагліся матэрыялы, звязаныя з жыццём і дзейнасцю Міколы Марцінчыка. Думаю, што ён заслужыў, каб недзе добрым словам успомніць яго”.

І такіх прыкладаў з пісем шмат. Па іх адчуваецца, што наш зямляк па-ранейшаму ў страі, ён аддана працуе на ніве нашай гісторыі, культуры і літаратуры. І нас, маладых, гэта радуе і цешыць.

2003

Беларуская літаратура Беласточчыны — з’ява фено- менальная

Беларускі крытык і літаратуразнавец Уладзімір Казбярук падрыхтаваў і нядаўна выдаў у Мінску кнігу „Выбраных твораў” Змітрака Бядулі, вершы і апавяданні якога даўно ў Беларусі не выдаваліся. У сувязі з выхадам гэтай кнігі наш карэспандэнт задаў некалькі пытанняў спадару Казберуку. А таксама запытаўся ў яго пра асабістую творчасць і беларускую літаратуру.

— Уладзімір Міхайлавіч, чаму Вы вырашалі падрыхтаваць ладны том твораў Змітрака Бядулі?

— „Выбраныя творы” Змітрака Бядулі з’явіліся ў папулярным мінскім выдавецтве „Кнігазбор”. Калісьці я для гэтага выдавецтва падрыхтаваў Алесь Гаруна і прымаў удзел у падрыхтоўцы кнігі Аляксандра Ельскага. Між іншым, у 2000 годзе там выйшла кніга „Беларускія пісьменнікі Польшчы”, складальнікам якой быў Ян Чыквін. Дарэчы, усе справы, звязаныя з публікацыяй кнігі ў „Кнігазборы”, вырашае пісьменнік Кастусь Цвірка. Ён мне прапанаваў падрыхтаваць і выдаць Змітрака Бядулю. То я не мог не пагадзіцца, тым больш, што класік нашай літаратуры заслужыў, каб яго творы перавыдаваліся і чыталіся.

Базыль Белаказовіч і Уладзімір Казбярук, 1980-я гады

— **Бягучы год — год юбілеяў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Вы шмат даследавалі творчасць Якуба Коласа да 1917 года, а таксама яго паэму „Новая зямля”, адносіны Янкі Купалы з Максімам Горкім, пра Купалаўскія пераклады і іншыя матэрыялы. Што Вы скажаце сёння на гэты конт?**

— У свой час адзначаць 100-годдзе з дня нараджэння народных паэтаў Беларусі я ездзіў у Польшчу. У гэтым годзе ўжо не прымаю актыўнага ўдзелу ні ў якіх мерапрыемствах. Здароўе не дазваляе, дый і мне ўжо 84 гады. Але лічу, што Янка Купала і Якуб Колас ратавалі беларушчыну ад заняпаду, ад той смяротнай небяспекі, якая пагражала ёй з боку такіх дзеячаў як Кнорын (Кнорыньш) з кампаньёнамі. Пра творчасць народных паэтаў напісана шмат. Але сёння мы яшчэ, магчы-

ма, недастаткова выразна паказалі тую ролю, якую яны і іх найбольш самаахвярныя сучаснікі (у тым ліку і дзеячы Беларускай Народнай Рэспублікі) адыгралі ў пераўтварэнні Паўночна-Заходняга краю ў Беларусь, якая ўжо надзейна займае „свой пачэсны пасад між народамі“, пра неабходнасць чаго з такой надзеяй пісаў калісьці Янка Купала.

— **Уладзімір Міхайлавіч, у 2003 годзе выйшаў асобным выданнем Ваш цікавы навукова-папулярны нарыс „Францішак Скарына“. Скажыце, калі ласка, у чым загадкаваасць нашага першадрукара?**

— У чым загадкаваасць Скарыны? Скажу шчыра, што сёння нам трэба весці гаворку не пра нейкую загадкаваасць беларускага і ўсходнеславянскага першадрукара, а мы павінны больш удумліва спасцігаць тую эпоху наогул і паспрабаваць у сваіх пачуццях прайсці той надзвычай складаны і зменлівы шлях, які давялося адолець яму.

— **Ці цікавіцеся беларускімі літаратурнымі справамі роднай Вам Беласточчыны?**

— Калі дам рады, то я яшчэ падрыхтую зборнік сваіх артыкулаў пра падзеі і літаратуру XX стагоддзя. І ў пачатку будучы змешчаны артыкулы, прысвечаныя Беласточчыне. Бо беларуская літаратура Беласточчыны — з’ява феноменальная. Працуюць там і пішуць толькі энтузіясты, небывала самаахвярныя і адданыя справе беларушчыны. Я ўпэўнены, што настане пара, калі іх заслугі і ўся дзейнасць будуць належным чынам ацэнены.

— **З кім Вы найбольш кантактуеце?**

— Былі калісьці кантакты з многімі. Сёння ж сітуацыя такая (і здароўе, і агульнае становішча), што колішнія канкрэтныя сувязі ў асноўным спыняюцца. Але ўсё ж такі не абарваліся з Алесем Барскім, з прафесарам Базылём Белаказовічам. А Віктар Бура з Гайнаўкі прысылае мне ў Мінск цікавыя кніжкі.

— **Сёння ў Беларусі ўжо існуе два Саюзы пісьменнікаў. Бо Чаргінец падзяліў пісьменнікаў на „чэсных“ і „нячэсных“, сваіх і чужых. Як Вы пракаментуеце такую сітуацыю?**

— Я інакш усё бачу. Саюз пісьменнікаў разваліўся без

Справа налева: Лідзія Арабей, Уладзімір Караткевіч, яго жонка Валяціна, Георгій Шыловіч, Уладзімір Казбярук, Аліса Шыловіч. Піцунда, 1982 г.

удзелу Чаргінца. Бо я сёння рэальна не бачу Саюза пісьменнікаў, які б арганізоўваў нейкія мерапрыемствы, абмеркаванні, збіраў сходы, рабіў нешта рэальнае для творчага жыцця. Ды яшчэ абодва так званыя „саюзы“ не маюць свайго гнязда, свайго памяшкання, дзе яны маглі б нешта арганізаваць ці хаця б збіраць членскія ўзносы. Я, калі б і хацеў сустрэцца з тым Чаргінцом, то не ведаў бы, як гэта здзейсніць. Сумна ўсё гэта...

— **Над чым Вы цяпер працуеце?**

— Толькі што закончыў зборнік твораў Алеся Гаруна для серыі „Школьная бібліятэка“. Ён павінен пабачыць свет яшчэ ў гэтым годзе. Зусім нядаўна з’явіўся другі том „Гісторыі беларускай літаратуры XI-XIX стагоддзяў“, прысвечаны літаратуры XIX стагоддзя. Там ёсць і мае артыкулы. Жнівеньскі нумар часопіса „Роднае слова“ апублікаваў мой матэрыял пра „Слова аб палку Ігаравым“, ёсць шэраг і іншых задумак.

Казлоўскі Уладзіслаў

Беларускі грамадска-палітычны дзеяч, паэт, публіцыст, журналіст, выдавец. Нарадзіўся 29 чэрвеня 1896 года ў вёсцы Залесе Сакоўскага павета Падляскага ваяводства. Скончыў Віленскую каталіцкую духоўную семінарыю, настаўніцкія курсы пры Цэнтральнай беларускай радзе Віленшчыны і Гарадзеншчыны. У гады Другой сусветнай вайны быў рэдактарам „Беларускай газеты“, уваходзіў у кіраўніцтва Беларускай народнай самапомачы. Аўтар кніг „Беларускія народныя песьні з Сакоўскага павету“ (1930), „Плач Беларускай Старонкі-маткі па дзетках сваіх рэнегатах“ (1930), вершаванага рамана „Путы каханьня“ (1932), зборніка вершаў „Шляхам змаганьня“ (1935) і іншых. Застрэлены савецкімі партызанамі 13 лістапада 1943 года ў Мінску.

Час вяртання

Уладзіслаў Казлоўскі (выступаў пад псеўданімам Казлоўшчык) праявіў свае здольнасці не толькі ў літаратуры, але і ў спорце, выдавецкай дзейнасці і палітыцы.

Беластоцкая газета „Новая дарога“ 12 снежня 1943 года пісала: «Дня 13 лістапада 1943 года ў Мінску, пры выкананні сваіх нацыянальных абавязкаў трагічна загінуў ад рук нікчэмных бальшавіцкіх бандытаў рэдактар „Беларускае Газеты“ Уладзіслаў Казлоўскі, народжаны ў 1896 годзе ў вёсцы Залесьсе Сакоўскага павету. Паховіны адбыліся дня 22 лістапада на Кальварыйскіх каталіцкіх могілках у Мінску. Падаючы гэтыя сумныя факты да ведама грамадзянства, рэдакцыя „Новай Дарогі“ выказвае сваё глыбокае спачуццё асірочнай сям’і нябожчыка. Чытачы й рэдакцыя „Новай Дарогі“».

Сапраўды, у лістападзе 1943 года нехта Іван Шнігер зайшоў у рэдакцыю „Беларускай газеты“ і стрэліў ва ўпор з пісталета ў яе рэдактара. Стрэл пачула Наталля Арсеннева, якая выбегла з суседняга пакоя і закрычала: „Трымайце, трымайце яго! Гэта той бандыт, які забіў спадара Казлоўскага“. Але было ўжо позна.

Тысячы беларусаў праводзілі ў апошні шлях нашага здольнага літаратара. Часопіс „Новы шлях“ адзначыў тады, што Уладзіслаў Казлоўшчык „стаўся чароднай ахвярай бандыцкага тэрору на Беларусі і загінуў як жаўнер пры спаўненні сваіх абавязкаў”.

Дзяцінства Уладзіслава Казлоўскага прайшло на Беларускай зямлі ў роднай вёсцы Залесьсе. Пачатковую і сярэднюю адукацыю ён набыў у Саколцы і ў Гродне. У 1916 годзе наш зямляк паступае ў Віленскую каталіцкую духоўную семінарыю. А калі заснавалася ў Вільні беларуская вайсковая арганізацыя, пакідае семінарыю з мэтай паступіць у беларускае нацыянальнае войска. Адначасова ён запісваецца на кароткачасовыя беларускія настаўніцкія курсы пры Цэнтральнай радзе Віленшчыны і Гарадзеншчыны, пасля заканчэння якіх

Казлоўскі Уладзіслаў
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Сядзяць злева направа: У. Казлоўскі, Н. Арсеннева, А. Сянкевіч; стаяць злева направа: У. Кушаль, А. Адамовіч, У. Караленка, Мінск. 1942 г.

накіроўваецца ў Сакольскі павет, дзе прымае ўдзел у арганізацыі беларускіх школ.

Пасля няўдалых у гэтым накірунку спробаў, з прычыны негатыўных адносін тагачасных павятовых школьных улад, Уладзіслаў Казлоўскі вяртаецца ў Вільню. А калі заснавалася ў Мінску Беларуска вайсковая камісія, пераязджае ў Мінск. У пачатку 1920 года ён працуе інструктарам Беларускага нацыянальнага камітэта па пытаннях арганізацыі нацыянальнага і кааператыўнага жыцця ў Ігуменскім павеце. А ў маі гэтага ж года Беларускай вайскавай камісіяй ён высылаецца ў Варшаўскую школу падхарунжых.

Пасля заканчэння ваеннай школы Уладзіслаў Казлоўскі прызначаецца інструктарам у Першы батальён беларускіх стралкоў, які ўжо быў эвакуаваны з Мінска ў Лодзь. Праўда, праз год, у сувязі з ліквідацыяй беларускіх аддзелаў, пераводзіцца ў польскае войска як кадравы афіцэр. Будучы паручнікам чыннай службы, Уладзіслаў Казлоўскі не парывае сувязі з беларускім нацыянальным рухам. А ў 1930 годзе звальняецца са службы і пераязджае ў Вільню. Тут ён поўнасьцю аддае сябе творчай працы і палітыцы. Спачатку арганізоўвае гімнастычнае таварыства „Гайсак“, пасля з’яўляецца выдаўцом

Казлоўскі Уладзіслаў З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

і рэдактарам часопіса „Новы шлях” і адначасова адным з арганізатараў Беларускай нацыянал-сацыялістычнай партыі.

У гады вайны Уладзіслаў Казлоўскі ў акупаваным немцамі Мінску рэдагуе „Беларускую (Менскую) газету”.

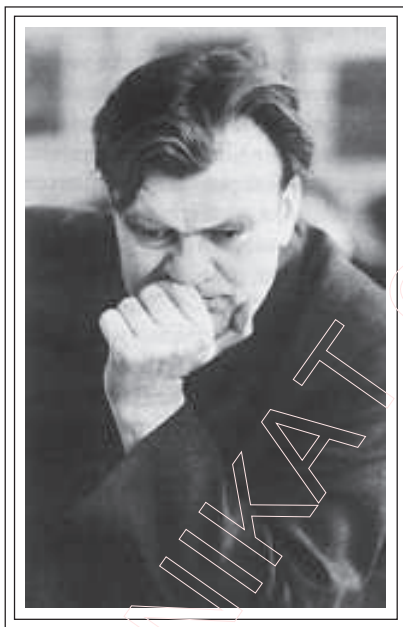
Першыя творы Уладзіслава Казлоўшчыка з’явіліся ў перыядычным друку ў 1920-х гадах. Гэта былі публіцыстычныя артыкулы на спартыўныя тэмы. Тады і выходзяць у свет яго першыя кнігі „Фізычнае выхаваньне грамадзянства” (1927) і „Аб фізычным выхаваньні ў беларусаў” (1928).

У 1930 годзе ён актыўна супрацоўнічаў з часопісам „Шлях моладзі”, дзе вёў рубрыку „Куток для спорту”. Сам пісаў спартыўныя артыкулы, рэпартажы і друкаваў на старонках гэтага часопіса. Значны рэзананс у той час мелі яго матэрыялы „Рухавыя гульні і ігры” (1930, № 3), „Аб нямецкай гімнастычнай сыстэме” (1930, № 5), „Ход-спацыр” (1930, № 6), „Плаваньне” (1930, № 7) і многія іншыя.

Адначасова са спартыўнымі артыкуламі добра пісаліся і літаратурныя творы. З друку выходзяць яго кнігі „Беларускія народныя песьні з Сакоўскага павету” (1930), „Плач Беларускай Старонкі-маткі па дзетках сваіх рэнегатах” (1930), вершаваны раман „Путы каханьня” (1932), зборнік паэзіі „Шляхам змаганьня” (1935), вершаванае апавяданне „Казюк на кірмашы” (1940).

У сваіх вершах і праявітых абразках Уладзіслаў Казлоўшчык часцей за ўсё звяртаўся да беларускай моладзі. Яго верш „Песьня беларускай моладзі” быў тады гімнам беларускіх юнакоў і дзяўчат. Дарэчы, і музыку напісаў сам аўтар.

Патрыятычная паэзія і проза беларускага літаратара з Беласточчыны — гэта заклік да незалежнасці і адраджэння Беларусі. Ён смела і аддана заклікаў свой народ ісці шляхам змаганьня, а тых, хто „на печы ў кажуху” сядзіць, „хай волі гром грыміць і будзіць, што дрэмлюць”. Паэт шчыра верыў у Беларусь і ў крывіцкі дух, а таксама спадзяваўся, што „прыйдзе той час — да сваіх я вярнуся і ў Маткі я Роднай кутка папрашу”. Час гэты наступіў.

Карпюк Аляксей

Беларускі пісьменнік і грамадска-культурны дзеяч. Нарадзіўся 14 красавіка 1920 года ў вёсцы Страшава Беластоцкага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Навагрудскае педвучылішча і Вышэйшыя літаратурныя курсы пры Маскоўскім літаратурным інстытуце імя Максіма Горкага. Удзельнік Другой сусветнай вайны. Заслужаны работнік культуры Беларусі. Выдаў кнігі „Дзве сасны“ (1958), „Данута“ (1960), „Мая Гродзеншчына“ (1960), „Вершалінскі рай“ (1974), „Карані“ (1988) і многія іншыя. Лаўрэат літаратурнай прэміі імя Івана Мележа за кнігу прозы „Сучасны канфлікт“ (1986). Жыў у Гродне, дзе і памёр 14 ліпеня 1992 года.

Літаратурная спадчына Аляксея Карпюка

У Мінску ў выдавецтве „Кнігазбор“ з друку выйшлі „Выбраныя творы“ Аляксея Карпюка.

Гэты ладны том твораў, які налічвае 600 старонак, шчыра кажучы, я чакаў даўно. Уклаў, напісаў прадмову і каментар Аляксандр Фядута. Той самы Аляксандр Фядута, які ў 1994 годзе быў адным з членаў выбарчага штаба Аляксандра Лукашэнкі. Тады яго кандыдат перамог. Але тады ўжо не было Аляксея Карпюка: пісьменніка не стала 14 ліпеня 1992 года. Цікава, што сказаў бы Аляксей Нічыпаравіч маладому Фядуту, каб жыў ён да сённяшніх дзён — здагадвацца не трэба. Бо ў прадмове да кніжкі Фядута згадвае студзень 1991 года, калі Аляксей Карпюк выйшаў на мітынг у Гародні, пратэстуючы супраць захопу віленскай тэлевежы АМАПам пад кіраўніцтвам будучага намесніка міністра абароны Беларусі Уладзіміра Усхопчыка, супраць гібелі ні ў чым невінных людзей. Аляксей Карпюк тады, як і заўсёды, заставаўся самім сабой — тым самым Карпюком, які звык адстойваць праўду. Аляксандр Фядута ва ўступным слове да кнігі апраўдваецца перад Аляксеем Карпюком, што сёння яму сорамна, бо тады „я знаходзіўся з ім па розныя бакі барыкадаў. Я быў карэспандэнтам гарадской партыйнай газеты і напісаў рэпартаж з таго мітыngu. І калі мы сустрэліся праз два тыдні на той самай плошчы, я адчуў на сабе цяжкі і тужлівы погляд Аляксея Нічыпаравіча: ён ведаў, што я — вучань ягонай жонкі. Больш за тое, ён рэкамендаваў мяне яшчэ ў студэнцкія гады на семінар маладых пісьменнікаў (праўда, даведаўся я пра гэта толькі ў 2006 годзе). Але тады, на плошчы, ён не сказаў мне ні слова...”.

Вось так бывае. Але ўсяму гэтаму, як кажуць, Бог суддзя. Радуе сёння тое, што нарэшце з’явілася кніга твораў Аляксея Карпюка — бясстрашнага змагара за праўду і справядлівасць, таленавітага беларускага празаіка.

Аляксей Карпюк усё жыццё пражыў у Гародні, хаця нарадзіўся ў вёсцы Страшава на Беласточчыне. Але да сённяшніх дзён у Гародні няма вуліцы, якая б насіла яго імя, ні мемарыяльнай дошкі, ні помніка. А ён быў і застаўся не толькі добрым пісьменнікам, але ён яшчэ быў лаўрэатам Літаратурнай прэміі імя Івана Мележа за кнігу „Сучасны канфлікт“, ён быў заслужаным работнікам культуры Беларусі, ён быў ветэранам Другой сусветнай вайны, ён быў узнагароджаны ордэнамі Чырвонага Сцяга і Айчыннай вайны I і II ступені, залатым крыжам ордэна Віртуці Мілітары і шматлікімі медалямі.

Хто мне сёння назаве больш дастойнага гарадзенца? Хто мне сёння назаве больш смелага і шчырага чалавека, якім быў Аляксей Нічыпаравіч? Хачу сказаць, што якраз сёння і не хапае ў Гародні такой асобы, якою быў Аляксей Карпюк. Асобы, якая аб'яднала б усіх таленавітых гарадзенцаў у адну „Паходню“. Таму цяпер гарадзенскія літаратары, выкладчыкі, гісторыкі, краязнаўцы, журналісты, палітыкі, студэнты выжываюць кожны па-свойму, па-рознаму, паасобку. Пра некаторых ранейшых гарадзенскіх актывістаў і творцаў зусім нічога не чуваць. А гэта, вядома, трывожыць...

Кніга „Выбраных твораў“ Аляксея Карпюка яшчэ раз паказвае сучаснаму чытачу пісьменніка як мастака і як чалавека. Менавіта таму яго мастацкая проза ў кнізе прадстаўлена вяршынным творам — аповесцю „Данута“, якая да сённяшніх дзён лічыцца адной з лепшых аповесцей пра каханне, напісаных на беларускай мове.

З мемуарнай прозы Аляксея Карпюка складальнік кнігі вынес на суд чытачоў яго ўспаміны „Развітанне з ілюзіямі“ — сапраўдны дакумент і ацэнка той аднапартыйнай камуністычна-бюракратычна-чыноўніцкай сістэмы, пры якой мы жылі шмат дзесяцігоддзяў. Дзіву даешся, на колькі смелым быў Аляксей Карпюк, смелы словам, парадамі, а таксама фізічна. І яго ўсё ж баяліся, баяліся яго шчырага слова і, магчыма, баяліся, каб ён часам не трэснуў у лоб.

У сваіх успамінах, якія чытаюцца на адным дыханні, пісьменнік трапна дае характарыстыкі партыйным наменклатур-

шчыкам абласнога кшталту, характарыстыкі гэтыя смешныя, часам анекдатычныя. Пра адзін выпадак, звязаны з былым старшынёй Гродзенскага аблвыканкама М. Малочкам, хочацца згадаць. Малочка аднойчы вырашыў ашчаслівіць аднавяскоўцаў. Родам ён быў з беднай вёсачкі Плецянiчы Зэльвенскага раёна. Мясцовасць, напэўна, названа ад беларускага дзеяслова — плесці. Назва паходзіла хутчэй ад рамяства жыхароў, якім у даўнія часы займаліся, — плялі, мабыць, рыбалавецкія прычындалы і торбы. Але зразумець гэтыя прамудрасці новаспечанаму вучонаму сельскагаспадарчых навук тады было не пад сілу. Назву Малочка палічыў абразлівай. Звязана, маўляў, з праклятай народам „плетью” (а гэта чыста рускае слова, яно ў нас ніяк не магло пусціць такія карані, каб паслужыць для назвы вёскі!), якой шчодро карысталіся паны і памешчыкі, дык няўжо і цяпер яе славіць?! Маючы даную яму народам уладу, Малочка рашэннем Гродзенскага выканкама назву замяніў на Чырвонае Сяло. Але ўдзячнасці ад землякоў усё роўна не атрымаў. Калі неўзабаве прыехаў на радзіму для сустрэчы і з трыбуны хваліў савецкую ўладу, што яму, маўляў, з былога батрака і пастуха дала магчымасць вырасці да „чырвонага губернатара” (цытата з яго прамовы ў сельскім клубе), — несвядомыя аднавяскоўцы так і не змаглі ацаніць належным чынам яго грамадскі ўчынак: пракалолі высокапастаўленаму земляку ў „Волзе” ўсе чатыры скаты.

„Развітанне з ілюзіямі” — гэта не толькі мастацкі твор, але і дакументальны. Вось як згадвае Аляксей Карпюк пачатак вайны і вызваленне на Беласточчыне. „У радыусе 25 кіламетраў ад майго Страшава на трох вайсковых аэрадромах — на самым Свіслацкім, куды мы з братам вазілі камяні, на Кватэрскім і Заблудаўскім — нямецкія бамбавозы спалілі нашы самалёты — усё да аднаго — у першую гадзіну вайны, а на кожным аэрадроме стаяла па дзевяноста два — дзевяноста пяць баявых машын...”, — піша пісьменнік. Далей пра вызваленне: „Беласток нашы занялі 26 ліпеня. У часы акупацыі ў ім былі даволі актыўныя антыфашысцкія групы. Адзін

вузел такіх падпольшчыкаў узначальвала Ліза Чапнік (пасля вайны працавала ў Разанскім педінстытуце) — падпольная клічка „Марыся Мразоўская”. Яна мела завербаваных відных адміністрацыйных кіраўнікоў Беластоцкага бецырка, якіх у сваю чаргу ўзначальваў нямецкі інжынер Артур Шадэ. Ubачыўшы першых байцоў Чырвонай Арміі на вуліцах Беластока, Марыся запатрабавала ў камандзіра, каб нямецкіх антыфашыстаў перадаць нашым савецкім арганізацыям. Неўзабаве з’явіліся прадстаўнікі „СМЕРШа”. Выслухаўшы Мразоўскую, першае, што яны зрабілі, — абрабавалі ўшчэнт Артура Шадэ і яго сяброў — інжынераў Отта Бусэ, Бэнэшэка, Боле, адбіраючы ў іх чамаданы. Ды яшчэ на допыце іх да крыві збілі. Гэтак абышліся з нямецкімі патрыётамі, якія ў свой час перадалі партызанам планы апорных пунктаў Беластока, асабовыя справы на здраднікаў, медыкаменты і нават — сувоі сукна і цэнтнеры каўбасы...”.

„Развітанне з ілюзіямі” можна чытаць і перачытваць, бо гэтыя ілюзіі ўзрушваюць чытача сваёй шчырасцю і суровай самацэнкай.

У кнізе Аляксея Карпюка, разам з праявілістымі творамі, упершыню знайшлося месца і п’есе „Канец свету”, напісанай пісьменнікам паводле свайго рамана „Вершалінскі рай”.

Цікавым атрымаўся ў кнізе і раздзел публіцыстыкі, пісем. Ён распачынаецца тэкстам выступлення Аляксея Карпюка на V з’ездзе пісьменнікаў БССР у Мінску 13 траўня 1966 года. Тое выступленне старэйшыя пісьменнікі Беларусі згадваюць і сёння. А казаў тады гарадзенскі творца пра тое, што калі пісьменнік напіша добры твор, які дагэтуль не пісалі, то покуль дойдзе ён да народа, аўтару трэба часам патраціць куды болей сілы, чым для яго напісання. Аляксей Карпюк шчыра і адкрыта сказаў пра жыццё пісьменніка на перыферыі, пра Васіля Быкава і Анатоля Іверса і г.д. „Давайце ствараць адпаведную атмасферу пісьменнікам. Не тузайма літаратураў. Не арганізоўвайма калектывных лінчаванняў, не вешайма на іх ярлыкоў...”, — заклікаў тады Аляксей Карпюк. А гэтае выступленне і словы яго актуальныя і сёння. Бо нічога ця-

пер у Беларусі не памянлася ў адносінах да пісьменнікаў, а стала яшчэ горш... Своеасаблівым прарокам быў наш Аляксей Карпюк.

У кнізе апублікаваныя і некаторыя лісты пісьменніка да Іны Карпюк, Янкі Брыля, Максіма Танка, Міхася Забэйды-Суміцкага, Пятра Машэрава, Васіля Быкава і нават Міхаіла Гарбачова. А ў дадатку да кнігі змешчаны ўспаміны пра Аляксея Карпюка. Гэта ўспаміны Васіля Быкава, Барыса Клейна, Вольгі Іпатавай, Ніны Ляшчонак.

Быў знаёмы з Аляксеем Нічыпаравічам Карпюком і я. Мы пазнаёміліся 15 траўня 1987 года ў Слоніме. Тады ён узначалваў Гродзенскае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі і з групай гродзенскіх літаратараў прыехаў у горад над Шчарай віншаваць з 75-годдзем старэйшага заходнебеларускага паэта Анатоля Іверса. Вечарына адбылася ў раённым Доме культуры. Я яе веў і неяк трохі хваляваўся. Учарашні студэнт і раптам такая адказная місія. Перад пачаткам вечарыны Аляксей Нічыпаравіч кажа:

„Не хвалюйся, Сяргей, вядзі сябе спакойна і проста. Тут няма перад кім хвалявацца...”.

Перачытаў кнігу „Выбраных твораў” Аляксея Карпюка і прыгадаліся гэтыя словы. А можа і праўда: не трэба ні перад кім сёння хвалявацца?.. А вучыцца заўсёды ў Аляксея Карпюка яго смеласці, адкрытасці і цяргпенню.

2008

Кіслы Кастусь

Беларускі культурна-грамадскі дзеяч, кампазітар, дырыжор царкоўных і свецкіх хароў. Нарадзіўся 21 траўня 1898 года ў Леньцах Беластоцкага павета Падляскага ваяводства. Вучыўся ў настаўніцкай семінарыі ў Марыупалі. У 1930-1940-х гадах жыў у Беластоку. Заснаваў хор пры праваслаўным саборы святога Мікалая і свецкі хор пры Таварыстве беларускай школы. Пасля Другой сусветнай вайны — на эміграцыі. Папулярызаваў беларускую песню ў Еўропе і Амерыцы, арганізоўваў царкоўныя хары. Памёр 8 студзеня 1980 года ў Беластоку, дзе і пахаваны.

Дырыжор і кампазітар Кастусь Кіслы

У адным са сваіх пісем беларускі праваслаўны дзеяч і выдавец Барыс Данілюк з ЗША напісаў і папрасіў, каб я ў якім-небудзь беларускім выданні згадаў пра праваслаўнага і культурна-грамадскага дзеяча беларускага замежжа, рэлігійнага музыкаведа і кампазітара, дырыжора царкоўных і свецкіх хараў Кастуся (Канстанціна) Кіслага. „Мне здаецца, — піша спадар Данілюк, — што варта было б успомніць Канстанціна Кіслага, які арганізаваў і кіраваў выдатным царкоўным хорам у слонімскім праваслаўным саборы ў канцы 20-х — пачатку 30-х гадоў мінулага стагоддзя, ды падчас польскае чысткі „крэсаў“ быў перакінуты ці не ў Беласток. Пры першых саветах, здаецца, а пры немцах напэўна, кіраваў вялікім і добрым беларускім хорам у Беластоку. У 1944 годзе ён выехаў у Нямеччыну, а пасля вайны апынуўся ў Бельгіі, дзе, калі памёр кампазітар Равенскі, кіраваў хорам беларускіх студэнтаў у Лювене. У 1959 годзе Канстанцін Кіслы пераехаў у Амерыку, дзе стаў рэгентам хору ў царкве БАПЦ у Кліўлендзе, склаў некалькі зборнікаў царкоўных нотаў і кіраваў свецкім беларускім хорам. Памёр, здаецца, у Беластоку, куды яго паралізаванага забрала дачка. Паходзіў ён з-пад Галынкі, што на Слонімшчыне. Меў брата Аляксандра, які пры немцах быў слонімскім бургамістрам і яшчэ аднаго брата, імя якога я не ведаю. Гэты брат быў забіты Арміяй Краёвай у Лідзе ў 1942 годзе...”.

Сапраўды, пра жыццё і лёс братаў Кіслых можна напісаць цікавую кнігу. Але найбольш яркай асобай быў усё ж Кастусь Кіслы. Згадак пра яго надрукавана мала. Найбольш напісаў пра гэтага таленавітага чалавека Юрась Гарбінскі ў сваёй шыкоўнай працы „Беларускія рэлігійныя дзеячы XX стагоддзя. Жыццярысы. Мартыралогія. Успаміны“ (Мінск — Мюнхен 1999).

Месца нараджэння Кастуся Кіслага падаецца па-рознаму: адны даследчыкі пішуць, што ён нарадзіўся ў Леньцах на Падляшшы, іншыя — у Лодзінскім ваяводстве, а па другіх крыніцах — на Слонімшчыне, адкуль быў родам яго бацька. А нарадзіўся Кастусь Кіслы ў 1898 годзе. Да 1921 года хлопчык разам з бацькамі вандраваў па свеце. Бо ў 1914 годзе сям'я пакінула Бацькаўшчыну і выехала ў бежанства. Жылі спачатку ў Марыупалі. Там Кастусь пайшоў вучыцца ў настаўніцкую семінарыю, дзе і паказаў свае музычныя здольнасці і слых. А калі некаторых настаўнікаў мабілізавалі на фронт, то 20-гадовы юнак у семінарыі пачаў выкладаць спевы, а таксама ўзначаліў хор. Першы свой канцэрт малады дырыжор хору стварыў не толькі з рускіх, украінскіх песень, але ўключыў і дзве беларускія народныя песні. Там, у Марыупалі, ён разам са сваімі бацькамі наведваў Беларускае камітэт, дзе вельмі шмат даведаўся пра Беларусь, пра тыя падзеі, якія там тады адбываліся. І ўсё ж у Марыупалі заставацца доўга сям'я Кіслых не магла, бо ў Расіі пачалася грамадзянская вайна, якая выгнала іх сям'ю ажно ў Турцыю, дзе яны часова нашлі прыстанішча недалёка ад Канстанцінопаля.

У 1921 годзе Кіслыя вярнуліся дадому на Беларусь. Разам з сям'ёй Кастусь Кіслы прыехаў на радзіму бацькі ў Слонім, які ўжо быў пад Польшчаю ажно да верасня 1939 года. Тут у Слоніме наш зямляк уладкаваўся на працу ў Спаса-Праабражэнскі сабор, дзе арганізаваў царкоўны хор, а ў Слоніме пры Народным доме — свецкі агульны хор. Дарэчы, у Спаса-Праабражэнскі сабор у гады Другой сусветнай вайны трапіла бомба і трохі пашкоджала. А пасля вайны ў 1960-х гадах мясцовыя камуністы яго поўнасцю знішчылі. І толькі ў 1994 годзе, дзякуючы руплівасці айца Віктара, сабор зноў у цэнтры Слоніма ўзнёсся да нябёс.

У 1932 годзе Кастусь Кіслы прыежджае ў Беласток. Пры саборы св. Мікалая ён арганізоўвае школьны царкоўны хор, а таксама хор стварае пры Таварыстве беларускай школы (ТБШ). Разам з тым ён прапагандуе беларускае слова, культуру, музыку. Яго калектывы выступаюць з беларускімі кан-

Кіслы Кастусь З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Браты Кіслыя ў Вільні, 1930-я гады

цэртамі на Беласточчыне, а гэта не падабаецца савецкай уладзе, якая прыходзіць сюды ў верасні 1939 года. За Кастусём Кіслым пачынаюць сачыць органы дзяржаўнай бяспекі. У 1941 годзе яго арыштоўваюць і часова саджаюць за кратамі. Але тут пачынаецца вайна — Кастусь выходзіць на волю і зноў вяртаецца ў Беласток.

У гэты час у Беластоку кіпела беларускае жыццё. Хведар Льяшэвіч, Масей Сяднёў і Уладзімір Тамашчык стварылі тут Беларускае камітэт (Масей Сяднёў у сваёй „Масеевай кнізе“ (Мінск 1994) называе гэты камітэт Беларускае аб’яднаннем у Беластоку). Хлопцы наладзілі выпуск газеты „Новая дарога“. Да іх далучаецца сваёй культурна-асветнаю справай і Кастусь Кіслы. Ён аднавіў свой хор, актыўна выступае з канцэртамі. Разам з хорам паказвае сваё майстэрства і танцавальныя калектывы, таму хутка Кіслы арганізоўвае цэлы ансамбль беларускай песні і танца, які выступае не толькі ў Беластоку, але і па ўсёй Беласточчыне.

У чэрвені 1944 года Кастусь Кіслы пакінуў Беласточчыну і выехаў у Германію, а праз некалькі гадоў пераехаў жыць у Бельгію. Жылося там нялёгка, ды і працавалася ў шахце яшчэ цяжэй. У 1953 годзе ў Лювэне памірае беларускі кампазітар і хормайстар Мікола Равенскі, які кіраваў тут студэнцкім ансамблем беларускай песні і танца. Для беларускай мо-

Кіслы Кастусь
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Кастусь Кіслы і Святаслаў Коўш. 1966 г.

ладзі ў Бельгіі гэта была вялікая страта. А таксама праблема: хто зможа замяніць таленавітага Міколу Равенскага? І на дапамогу прыйшоў Кастусь Кіслы. «Пачынаць трэба было ад найгалаўнейшага для хору — ад дырыгента, — піша ў сваёй кнізе „Дванаццатка“ (Нью-Ёрк 2002) Янка Запруднік. — З гэтым, на шчасьце, справа выглядала не безнадзейна: із сп. Кіслым (Кастусь) мы ўжо працавалі кавалак часу; дырыгент ён дасведчаны (кіраўнік беларускага хору ў Беластоку падчас нямецкай акупацыі), і галоўна, што зь Льежу ў Лювэн і візы ня трэба, і цягнікі спраўна ходзяць. Спадар Кіслы ахвотна згадзіўся праяжджаць на суботы й нядзелі ў Лювэн, цяжка адпрацаваўшы тыдзень у вуглякапальні, каб адразу ж пачаць рэпэтыцыі. Зь ім праяжджала й прыгожая спадарыня Крутуль (Ірэна) для дапамогі ў танцах і ў песьні „Калыханка“».

Кастусь Кіслы вельмі шчыра і шмат працаваў з ансамблем, папулярываваў беларускую песню ў Еўропе. Выступаў з канцэртамі ў Лондане, Кёльне, Бруселі, Боне, Парыжы. Янка Запруднік 21 красавіка 1954 года пісаў з Лювэна да Алеся Карповіча: „Мы падскочылі былі адзінаццатага гэтага месяца ў Парыж (у складзе: Кіслы і 9 харыстых — „Лятучая каманда“) на міжнародны канцэрт, ладжаны Інтэрнацыяналь-

най Камбатанцкай Арганізацыяй Народаў Сярэдняе Эўропы. Дзеся нятачы часу мусілі абмежавацца чатырма песьнямі: „Партызанскі марш“, „Полька Янка“, „Паласа“ й „Пагоня“. Пайшло добра: у праграме былі адзіныя мы, што давалі вакальныя нумары“ (Янка Запруднік, „Дванаццатка“, Нью-Ёрк 2002, с. 433).

З траўня 1956 года Кастусь Кіслы жыў у Кліўлендзе (ЗША). Тут таксама не стаяў убаку ад беларускіх справаў. Ён кіраваў хорам моладзі у Кліўлендзе, іншымі свецкімі і царкоўнымі калектывамі. Пад яго кіраўніцтвам беларускі хор моладзі быў ператвораны ў жаночы ансамбль „Васількі“. Кастусь Кіслы напісаў дзесяткі твораў царкоўнага ўжытку, выкарыстоўваючы ў сваёй творчасці багатыя традыцыі беларускай царкоўнай музыкі. Ён умела кампанаваў царкоўную музыку, выдаў нават музычны зборнік „Вялікдзень“.

На працягу некалькіх апошніх гадоў свайго жыцця наш зямляк моцна хварэў. У канцы 1979 года з ЗША яго забрала дачка і прывезла ў Беласток, дзе 8 студзеня 1980 года Кастуся Кіслага не стала. Яго пахавалі на праваслаўных могілках на Выгодзе ў Беластоку.

Па інфармацыі Барыса Данілюка, пляменнікі Кастуся Кіслага (дзеці Аляксандра Кіслага) жылі ў Аўстраліі. А ўнукі працавалі ў Новай Зеландыі. Такі лёс беларуса Кастуся Кіслага, яго братоў, дзяцей, пляменнікаў і ўнукаў.

2008

Галіна Кіслая ўспамінае бацьку

Сёлета 27 студзеня ў тыднёвіку „Ніва“ (Беласток) быў апублікаваны мой матэрыял, які называўся „Дырыжор і кампазітар Кастусь Кіслы“. У ім я згадаў пра праваслаўнага і культурна-грамадскага дзеяча беларускага замежжа, рэлігійнага музыказнаўца і кампазітара, дырыжора царкоўных і свецкіх хароў Кастуся Кіслага (1898-1980). Пасля публі-

кацыі, у рэдакцыю „Нівы” патэлефанавалі чытачы і сказалі, што дачка Кастуся Кіслага — Галіна Кіслая жыве ў Беластоку і рэгулярна наведвае царкоўны хор, які дзейнічае пры праваслаўным саборы святога Мікалая. З дапамогай беларусаў Беластока мне ўдалося адшукаць спадарыню Галіну, дамовіцца аб сустрэчы і зрабіць з ёй інтэрв’ю.

— **Спадарыня Галіна, вялікі дзякуй, што Вы пагадзіліся са мной сустрэцца і пагутарыць пра лёс Вашых сваякоў, а таксама пра Вашага бацьку — слыннага беларуса Кастуся Кіслага. Пры напісанні артыкула я меў мала звестак пра Вашага бацьку, можа Вы дапаможаце сёе-тое згадаць і ўдакладніць.**

— Я з вялікім задавальненнем гэта пастараюся зрабіць, але майце на ўвазе, што я маю ўжо 81 год і не ўсё ўжо памятаю, а некаторыя дэталі, факты, лічбы, наогул, магу пераблытаць.

— **Спадарыня Галіна, раскажыце спачатку пра сябе і Вашую сям’ю.**

— Я нарадзілася ў 1927 годзе ў Слоніме. У Слоніме нарадзілася і мая старэйшая сястра Жэня, яна была з 1922 года нараджэння. Жэня ўжо памерла і пахавана на праваслаўных могілках на Выгодзе ў Беластоку побач з мамай і татам. Там захоўваецца месца і для мяне. Са Слонімшчыны родам была і мая мама Лізавета Кіслая. А тата нарадзіўся ў Калішы Лодзінскага ваяводства. Мама з татам пазнаёміліся ў Слоніме падчас наведвання царкоўнага хору. Яны ўсё сваё жыццё наведвалі праваслаўныя хоры, там спявалі, арганізоўвалі гэтыя хары, тата пісаў музыку да царкоўных тэкстаў і г. д.

— **І Вы таксама працягваеце справу сваіх бацькоў?**

— Так, да сённяшніх дзён я рэгулярна хаджу ў беластоцкі праваслаўны сабор св. Мікалая і спяваю ў хоры.

— **Ці памятаеце Вы слоніmsкі перыяд жыцця?**

— Не, не памятаю, бо калі мы прыехалі ў Беласток, мне ішоў толькі пяты год. Згадваюцца толькі маленькія слоніmsкія моманты жыцця, твары невядомых мне людзей і трохі прыгадваецца горад. У 1932 годзе мы прыехалі ў Беласток і з таго часу я ніколі больш у Слоніме не была. Калі са Слоніма

Кіслы Кастусь
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Галіна Кісляя чытае „Ніву”. 2008 г.

мы прыехалі ў Беласток, то жылі на кватэры па вуліцы Слонімскай, 28, а цяпер я жыву на Наваградскай вуліцы. Як бацьце, мяне, праваслаўную беларуску, Беларусь ад сябе ніколі не адпускала.

— **Дзе працаваў тады Ваш тата ў Беластоку?**

— У адной страхавой кампаніі. Там пэўны час працавала і мама. Тата быў вельмі адукаваным чалавекам. Але больш за ўсё ён любіў царкву і царкоўную музыку.

— **Спадарыня Галіна, чаму Ваша мама, сястра і Вы засталіся пасля вайны ў Беластоку, а тата адзін выехаў у Германію?**

— Тата ніколі не займаўся палітыкай, ён любіў музыку, ён быў добрым спецыялістам па арганізацыі царкоўных і свецкіх хароў, але адразу пасля вайны за ім пачалі сачыць савецкія спецслужбы і праз пэўны час бацьку маглі б арыштаваць. Каб выратавацца ад арышту, у сям’і было вырашана, каб тата пакінуў Беласток і выехаў тэрмінова ў Германію. Што ён і зрабіў. А з Германіі яго шлях ляжаў у Бельгію і ЗША.

Некалькі гадоў мы пра тату нічога не чулі, думалі, што ён дзесьці загінуў. Пасля, я не памятаю, нехта нам паведаміў, што Кастусь Кіслы жыве ў Амерыцы. Потым нам перадалі яго адрас і мы пачалі з ім перапісвацца. А праз пэўны час я наведала яго ў ЗША. Запрашала прыехаць да нас у Беласток, але ён усё баяўся, каб не арыштавалі. Але пасля вайны тата да нас прыезджаў адзін раз у Беласток, трохі жыў з намі. А пасля ў канцы 1970-х гадоў ён прыехаў да нас назаўсёды. А 8 студзеня 1980 года яго не стала.

— **Ці меў Ваш тата ў ЗША іншую сям'ю?**

— Не, тата больш не жаніўся, а мама не выходзіла замуж.

— **А як у Беластоку склаўся Ваш асабісты лёс?**

— Я жыла тут з мамай і сястрой. Сястра Жэня выйшла замуж, мела двух сыноў. Сын яе жыве ў ЗША, а дачка ўжо памерла. Была ў нас і яшчэ адна сярэдняя сястра, але яна маленькая памерла і пахавана ў Слоніме. Мама пасля вайны прыезджала адзін раз у Слонім на магілку нашай сястры. А больш у Слоніме не была. Што датычыць мяне, дык я жыву адна. Выкладала ў начальнай школе фізкультуру і вяла секцыю па гімнастыцы, бо сама ў маладыя гады займалася гімнастыкай. Вучні мае ўдзельнічалі ў многіх спартыўных спаборніцтвах па гімнастыцы, прывозілі дыпломы і граматы.

— **А што Вы ведаеце пра сваіх родных дзядзькаў, я маю на ўвазе, Аляксандра і яшчэ аднаго роднага брата Вашага таты? У гады вайны Аляксандр Кіслы быў бургамістрам Слоніма.**

— Пра аднаго дзядзьку я нічога не ведаю. А дзядзька Аляксандр пасля вайны жыў у Аўстраліі, быў жанаты, меў сына і дачку. Але з імі я сувязей не маю, магчыма ў гэтым вінавата адлегласць, бо да Аўстраліі ўсё ж вельмі далёка і нам сустрэцца ў жыцці не давялося, хаця з дзядзькам мы перапісваліся і з імі падтрымліваў сувязі мой бацька. І калі ён жыў у нас, то вельмі часта згадваў сваіх родных братоў. А перад самай вайною мы ў іх гасцілі, здаецца, гэта было ў Вільні.

— **Ці спяваў Вам бацька у час сустрэчы песні?**

— Спяваў народныя песні і царкоўныя на беларускай мо-

ве і на польскай. Мы ўсё ж былі і застаемся праваслаўнымі беларусамі.

— **А калі памерла Ваша мама?**

— Мама памерла пазней за бацьку. Хачу сказаць, што яны ніколі не сварыліся, мусіць, усё жыццё моцна кахалі адзін аднаго, хоць пражылі большую палову свайго жыцця ў ростані.

— **А ці маеце ў сваім хатнім архіве музычны зборнічак Вашага бацькі, які называецца „Вялікдзень”?**

— Не, не маю. Толькі ёсць фотаздымкі, хаця і на фотаздымках я не ўсіх ведаю, дый і многіх не памятаю.

— **А што сёння часцей за ўсё згадваецца, аб чым думаецца?**

— Хочацца яшчэ трохі пажыць. А душу я сваю лячу царквою, калі прыходжу туды на богаслужэнні і ў царкоўны хор. Хаця, шчыра скажу, старому чалавеку жыць ужо сумна.

2008

Краскоўскі Іван

Беларускі палітычны дзеяч, публіцыст, паліглот, педагог. Нарадзіўся 24 чэрвеня 1880 года ў вёсцы Дубічы-Царкоўныя Гайнаўскага павета Падляскага ваяводства. Скончыў Пецярбургскі ўніверсітэт. Быў сябрам Беларускай сацыялістычнай грамады, Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі. У 1918 годзе ўваходзіў у склад урада Украінскай Народнай Рэспублікі, быў яе паслом у Грузіі. У 1920 годзе — старшыня Беларускага нацыянальнага камітэта ў Вільні, потым — старшыня Беларускага саюза кааператываў, сакратар Цэнтральнай беларускай школьнай рады. З 1922 года — арганізатар і першы дырэктар Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі. З лета 1925 года жыў у Мінску, працаваў у Белдзяржуніверсітэце, Інбелкульце, быў старшынёй секцыі і сябрам прэзідыума Дзяржплана Беларусі. 10 красавіка 1931 года арыштаваны АДПУ і сасланы ў Самарскую губерню Расіі. Потым зноў быў арыштаваны, але ў сакавіку 1940 года вызвалены. Пасля Другой сусветнай вайны выехаў у Чэхаславакію да дачкі. Па першым прысудзе быў рэабілітаваны 22 мая 1962 года, па другім — у 1988 годзе. Памер 23 жніўня 1955 года ў Браціславе (Славакія). Пахаваны на браціслаўскіх могілках Славічыне ўдоліе.

Чалавек вялікага сэрца

У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі ў Мінску ў „Фондзе І. І. Краскоўскага” захоўваецца шмат цікавых матэрыялаў з жыцця выдатнага беларускага педагога, палітыка, публіцыста Івана Краскоўскага, а таксама матэрыялы пра беларускую дзяржаўную гімназію ў Дзвінску. Гэты архіў перадала Беларусі дачка Івана Краскоўскага Людміла. Людміла Іванаўна нарадзілася ў Вільні ў 1904 годзе. Вучылася ў Віленскай і Дзвінскай беларускіх гімназіях. У 1924 годзе яна паступіла ў Карлаў універсітэт у Прагу, дзе вывучала археалогію і гісторыю мастацтва. У 1930 годзе Людміла Краскоўская абараніла дактарат па філасофіі і з 1931 ажно да 1988 года загадвала археалагічным аддзелам Славацкага нацыянальнага музея ў Браціславе. Яна напісала і выдала некалькі кніг па археалогіі і нумізматыцы. Прымала ўдзел у шматлікіх міжнародных навуковых канферэнцыях. Людміла Краскоўская пра жыла 95 гадоў, а ў 1952 годзе ёй удалося перавезці хворага ссыльнага бацьку да сябе ў Браціславу.

У 1999 годзе ў Славакіі выйшла яе кніга ўспамінаў „З даўніх часів”. Людміла моцна любіла свайго бацьку і добра ведала беларускую мову. Як піша Сяргей Панізнік у кнізе „Крывіцкія руны” (Мінск 2003, с. 175), Людмілу Краскоўскую называлі „нестаркай славацкай археалогіі і нумізматыкі”, украінскай патрыёткай. Але дачка Івана Краскоўскага не забывала мову радзімы і толькі прасіла „скантраляваць” яе допісы: „...я пішу яшчэ па Максіму Гарэцкаму”.

Людміла Краскоўская, дзякуючы Алегу Латышонку, у маі 1995 года апублікавала невялікія ўспаміны пра свайго бацьку ў тыднёвіку „Ніва”. Пазней гэтыя ўспаміны друкаваліся ў іншых выданнях. Ва ўспамінах спадарыня Людміла пісала, што вёска Дубічы, дзе нарадзіўся Іван Краскоўскі, у другой палове XIX стагоддзя была вялікай вёскай з поштай і школай. „Дубічы знаходзіліся блізка каля слаўнай Белавежскай пуш-

Краскоўскі Іван
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Іван Краскоўскі (другі злева) са сваімі сябрамі-беларусамі. 1922 г.

чы. Бацька распавядаў, што яны ездзілі летам возам на конях у Белавежскую пушчу, дзе збіралі ягады і грыбы. Прывозілі поўныя вялікія кошыкі. З грыбоў бралі толькі баравікі і рыжыкі, іншых грыбоў не елі. У ваколіцах Белавежскай пушчы сяляне жылі яшчэ ў курных хатах без коміна. Яны трымалі ў хатах вужоў замест кошак, каб лавілі мышэй. Гэтыя вужы пілі малако з міскі разам з дзецьмі. І гэта ўсё было ў другой палове XIX стагоддзя! Аднойчы наша сям'я была летам у дзеда ў Дубічах. Я прыгадваю, як вечарам на двары ў дзеда сходзіліся сяляне, настаўнік, кіраўнік пошты, сядалі там на складзеных дровах і гутарылі аб розных справах. Было відаць, што дзеда тут паважалі", — згадвае Людміла Краскоўская.

Сапраўды, дзеда Людмілы Краскоўскай Ігната Краскоўскага — бацьку Івана Краскоўскага — у Дубічах паважалі. Служыў ён там праваслаўным святаром. Нарадзіўся Ігнат Краскоўскі ў Дубічах. Скончыў у свой час праваслаўную духоўную семінарыю ў Вільні. Пэўны перыяд працаваў у Маскоўскім прамысловым банку, потым у рэдакцыі „Московских

ведомостей", а пасля паступіў у Пятроўскую сельскагаспадарчую і лясную акадэмію. Але ў акадэміі ён доўга не затрымаўся, а восенню 1877 года прыехаў на Слонімшчыну, дзе заняў святарскае месца ў Наваельненскай царкве (цяпер гэта Дзятлаўскі раён на Гродзеншчыне). Потым на нейкі час ён з сям'ёй зноў вяртаецца ў Дубічы, дзе ў 1880 годзе ў сям'і Краскоўскіх нараджаецца сын Іван.

Спачатку хлопчык вучыцца ў сярэдняй школе. А ў 1903 годзе паступае ў Варшаўскі ўніверсітэт. Падчас вучобы знаёміцца з украінкай Валянцінай Сакольскай. Хутка маладыя пажаніліся. Але Івана за ўдзел у студэнцкіх хваляваннях адлічаюць з універсітэта і маладая сям'я пакідае Варшаву. Тым не менш з вучобаю беларус Краскоўскі не развітваецца, а хутка паступае на гісторыка-эканамічны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта.

Калі пачалася Першая сусветная вайна, Івана Краскоўскага мабілізавалі ў расейскую армію. І калі немцы адступілі, з бежанства ў Вільню вярнулася ўся сям'я Краскоўскіх. Хутка дэмабілізуецца і Іван. Усе разам сустрэкаюцца ў Вільні. Праўда, там доўга Краскоўскія затрымацца не змаглі і пераехалі пад Кіеў, бліжэй да жончыных сваякоў.

У Кіеве Іван Краскоўскі працуе ў Зямельным саюзе. А ў верасні 1917 года Украінская Цэнтральная Рада зацвердзіла нашага земляка на пасаду намесніка генеральнага сакратара ўнутраных спраў. Яго кандыдатуру падтрымалі многія ўкраінскія палітыкі. А адзін з іх сказаў, што хоць па паходжанні Краскоўскі беларус, але падтрымлівае ўкраінскую лінію і вельмі прыстойны чалавек.

У 1918 годзе Іван Краскоўскі становіцца намеснікам старшыні Рады Міністраў Украіны і міністра ўнутраных спраў, потым ён быў кіраўніком аддзела дырэкторыі Украінскай Народнай Рэспублікі (УНР), і нават паслом УНР у Грузіі.

У 1920 годзе Іван Краскоўскі вяртаецца на радзіму ў Вільню і працуе тут старшынёй Беларускага нацыянальнага камітэта. Затым займае пасады сакратара Цэнтральнай беларускай школьнай рады, старшыні Беларускага саюза каапера-

Краскоўскі Іван
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Настаўнікі і вучні Беларускай гімназіі ў Дзвінску. У другім радзе ў цэнтры сядзіць Іван Краскоўскі. 1923 г.

тваў. Але ў 1922 годзе яго дэпартавалі з Вільні польскія ўлады, якія там часова былі гаспадарамі. Але чалавека з вялікім досведам адміністрацыйнай працы і чалавека вялікага сэрца адразу запрасілі ў Латвію. Справа ў тым, што напачатку 1920-х гадоў сярод беларускай нацыянальнай меншасці пачалася шырокая культасветная дзейнасць. У 1921 годзе ў Дзвінску адкрываецца культурна-асветнае таварыства „Бацькаўшчына“. Таварыства адчыняе на Дзвіншчыне свае аддзелы, арганізуе першыя летнія беларускія настаўніцкія курсы, уздымае перад урадам Латвіі пытанне аб стварэнні пры Міністэрстве асветы беларускага аддзела, як вышэйшай установы, для кіравання школамі. Шмат у беларускай справе дапамагаў народны патэнт Латвіі Ян Райніс. Просьбы гэтыя былі задаволеныя і 22 верасня 1921 года Рада Міністраў паставіла адкрыць беларускі аддзел, а 18 кастрычніка таго ж года на пасаду кіраўніка аддзела быў прызначаны Сяргей Сахараў. Беларускі аддзел пачаў дзейнічаць з 1 лістапада 1921 года. А 1 снежня ў Дзвінску былі адкрыты беларускія аднагадовыя настаўніцкія курсы, а потым пачалі адкрываць беларускія школы. Рада Беларускага аддзела на адным са сваіх сходаў прыняла пастанову: стварыць і адкрыць на тэрыторыі Латвіі дзве беларускія

Іван Краскоўскі (стаіць другі справа) і Паўліна Мядзёлка (сядзіць другая справа) у Дзвінску. 1923 г.

гімназіі. Адна была створана ў Дзвінску, як больш вялікім цэнтры, другая — у Люцыне, бо ў Люцынскім павеце было створана 30 беларускіх пачатковых школ. У беларускія гімназіі пачалі падбіраць кандыдатаў на пасаду дырэктараў. На пасаду дырэктара Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі быў вылучаны Іван Краскоўскі, бо ён меў вышэйшую адукацыю, вялікі педагагічны стаж і даў згоду выставіць сваю кандыдатуру на пасаду дырэктара гімназіі. Са згоды міністра асветы ад 4 красавіка 1922 года Іван Краскоўскі быў прызначаны дырэктарам-арганізатарам беларускай гімназіі ў Дзвінску. У гэты час наш зямляк ужо жыў у Коўне, але з прызначэннем на пасаду дырэктара гімназіі хутка пераязджае ў Дзвінск. Разам з супрацоўнікамі Беларускага аддзела, інспектарам Кастусём Езавітавым, іншымі беларусамі, Іван Краскоўскі пачаў усебаковую актыўную працу па арганізацыі гімназіі: было адшукана памяшканне для гімназіі ў будынку на Варшаўскай вуліцы, 16, была заказана мэбля, закупленыя навучальныя дапаможнікі, запрошаны педагогі, апрацаваны план заняткаў і г.д.

Дырэктарам Дзвінскай дзяржаўнай беларускай гімназіі Іван Краскоўскі быў з 1922 да 1925 года. За гэты час у гім-

Краскоўскі Іван
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Іван Краскоўскі і Паўліна Мядзёлка сярод вучняў і выкладчыкаў Дзвінскай беларускай гімназіі. 1922 г.

назіі выдаваўся часопіс „Школьная праца”, актыўна дзейнічалі хор, скаўцкі, футбольны, балетны, літаратурна-гістарычны гурткі, радыё-гурток, розныя майстэрні і г.д.

Поспех першай беларускай гімназіі пад кіраўніцтвам Івана Краскоўскага выклікаў зайздрасць сярод некаторых расейскіх і польскіх шавіністаў, як пісаў Вацлаў Ластоўскі, а таксама ўрадавых рэакцыянераў. Таму ў 1925 годзе наш зямляк з сям’ёй пераязджае ў Менск. Тут ён працуе ў Белдзяржуніверсітэце, у Інбелкульце, Акадэміі Навук, у Дзяржплане БССР. Потым, не па сваёй волі, Краскоўскага накіроўваюць на працу ў Маскву ў Дзяржплан СССР. Але летам 1930 года нашага вучонага і палітыка абвінавачваюць па справе „Саюза вызвалення Беларусі”. І ў красавіку 1931 года пастановай калегіі АДПУ яго ссылаюць на пяць гадоў у Самару. „У 1937 годзе, — піша ў сваіх успамінах Людміла Краскоўская, — бацьку зноў арыштавалі, як старога беларускага дзеяча, трымалі да 1940 года і выпусцілі без суда. У 1937 годзе арыштавалі ў Маскве старэйшага сына Сяргея. Ён быў інжынер-авіяканструктар, працаваў у аддзеле вядомага канструктара Андрэя Тупалева. Яго саслалі на Поўнач, дзе ён загінуў у 1945 годзе. Бацьку аб гэтым паведамлілі аж у 1947 годзе. Падчас вайны 1941-1945 гадоў бацькі жылі ў саўга-

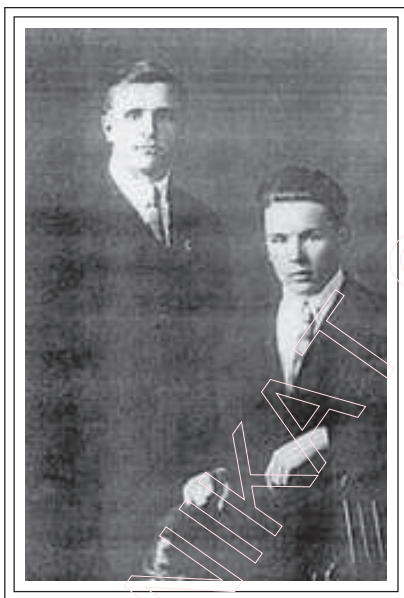
*Людміла Краскоўская
— дачка Івана Краскоўскага*

се Мелекескага раёна, дзе бацька выкладаў гісторыю ў сярэдняй школе. Пасля вайны бацькі жылі ў цяжкіх абставінах: пераязджалі з аднаго мястэчка да другога, не маглі адшукаць добрую кватэру, згубілі шмат сваіх рэчаў. У 1946-1948 гадах бацька працаваў настаўнікам у Мелекесе ў дзвюх сярэдніх школах. У 1948-1949 гадах працаваў у сярэдняй школе ў Шыраеве. У 1949 годзе выйшаў на пенсію. У той жа год памерла мая маці Валянціна Сямёнаўна, якая не магла вытрымаць смерці сваіх двух сыноў. На пачатку вайны ў Маскве арыштавалі малодшага сына Мсціслава, ён працаваў у літаратурным музеі. Яго саслалі ў Сібір, і хутка бацькі атрымалі паведамленне, што ён памёр у 1942 годзе”.

У 1953 годзе Людміла Краскоўская дабілася, каб бацька з Расіі пераехаў да яе ў Чэхаславакію. Пасля доўгай ростані, ён сустрэўся з дачкою і пажыў у Браціславе з ёю яшчэ два гады. А ў 1955 годзе Івана Краскоўскага не стала.

Да ўсяго вышэйсказанага хочацца дадаць, што наш змяляк дасканала валодаў англійскай, французскай, нямецкай мовамі. Ведаў таксама некалькі славянскіх моў. У вольны час ён любіў перакладаць на беларускую мову творы Шэкспіра. Урывак „Гамлет — прынец Дацкі” Шэкспіра ў перакладзе Івана Краскоўскага быў апублікаваны ў кнізе „Крывіцкія руны” (Мінск 2003).

І апошняе. Пры зборы матэрыялаў пра нашага слыннага змяляка, мне шмат дапамог беларускі літаратар Сяргей Панізінік. За што я яму шчыра ўдзячны. Тым не менш мне верыцца, што праз некалькі год ці дзесяцігоддзяў на Беларусі з’явіцца кніга, прысвечаная ўсім беларускім Краскоўскім. Яны заслугоўваюць нашай светлай памяці.

Куклінскія Аляксей і Міхась

Аляксей Куклінскі нарадзіўся ў 1903 годзе, Міхась Куклінскі — у 1910 годзе ў Заблудаве Беластоцкага павета Падляшскага ваяводства. Аляксей працаваў рабочым у Хакасіі, Міхась — дзяжурным на станцыі Камала Краснаярская чыгункі. Органы НКВД Аляксея расстралялі 16 лістапада 1941 года ў Карэліі, а Міхася — 20 лютага 1938 года ў Канску.

Браты Куклінскія — рэпрэсаваныя бежанцы з Заблудава

Кніга „Бежанства 1915 года“, якая выйшла з друку ў Беластоку ў 2000 годзе з’яўляецца сёння вельмі каштоўным беларускім дакументам не толькі Беластоцчыны, але і ўсёй Беларусі. Кніга сама па сабе ўнікальная, хаця з боку гісторыкаў і літаратуразнаўцаў яна сёння яшчэ не вельмі ацэнена і не дужа сур’ёзна прачытана, вывучана, заўважана. А кніга ўнікальная тым, што яе склалі ўспаміны жыхароў Беластоцчыны, якія ў 1915 годзе пакінулі месца свайго жыхарства і падаліся ў бежанства ў глыб Расіі. А тады, як сцвярджае ва ўступе да кнігі Яўген Мірановіч, эвакуавалася амаль паўтара мільёна заходнебеларускай грамадскасці ў глыб Расіі. Гэта вельмі многа. „Нават спецыялісты па дэмаграфічных пытаннях Беларусі ХХ стагоддзя не заўважаюць гэтага факта, хаця ён рашуча паўплываў на гісторыю беларуска-польскага памежжа“, — піша Яўген Мірановіч.

Дзякуй журналістам Беластоцчыны, што паспелі запісаць успаміны тых людзей, якія зведалі „смак“ бежанства, альбо людзей, якія расказалі пра сваіх бацькоў і дзядоў, што пабывалі на чужбіне. Некаторым беларусам пасля ўдалося вярнуцца з глыбіні Расіі дамоў, але тысячы людзей на Бацькаўшчыну так і не вярнуліся. Хто ж сёння, у пачатку ХХІ стагоддзя, вандруючы па Расіі, збярэ пра іх звесткі, успаміны, фотаздымкі?.. Магчыма ўжо ніхто і ніколі. Тым не менш, хоць па крупінцы мы павінны шукаць сляды нашых людзей і ў далёкай расійскай глыбінцы, у той самай сярэдняй частцы Расіі, у Сібіры, Забайкаллі і г.д.

Пра адных беларусаў Аляксея і Міхася Куклінскіх, якія былі родам з Заблудава хочацца расказаць. Звесткі пра іх захаваў і перадаў расійскаму таварыству ахвяраў сталінскіх рэпрэсіяў „Мемарыял“ іх унук Уладзімір Куклінскі, які жыве цяпер у Мінусінску (Расія).

Аляксей і Міхась Куклінскія нарадзіліся ў Заблудаве: Аляксей у 1903 годзе, Міхась — у 1910. Па дакументах, якія захоўваюцца ў архівах Федэральнай службы бяспечнасці Расіі, Аляксей па нацыянальнасці быў беларус-паляк, Міхась — беларус. У 1915 годзе сям'я Куклінскіх пакінула родную Беласточчыну і выехала ў пошуках „лепшай“ долі ажно ў Марыінск (Расія). Выехала, вядома, не па свайму ўласнаму жаданню.

У 1918 годзе Аляксей Куклінскі прыехаў на станцыю Чарнарэчанская недалёка ад Краснаярска. Там ён пачаў працаваць у пуцявой брыгадзе на чыгунцы, а з 1925 года — рамонтным рабочым на станцыі Шыра (Хакасія).

У канцы 1920-х гадоў Аляксей перасяліўся ў пасёлак Ужур (паміж Ачынскам і станцыяй Шыра), дзе працаваў на чыгунцы канторшчыкам таварнага двара. 5 траўня 1931 года да яго з'явіўся ўпаўнаважаны ОГПУ (усе абрывіятуры падаю парасейску — С. Ч.) Барцянёў, зрабіў вобыск, забраў усё пісьмы з Бацькаўшчыны і дакументы. А праз некалькі дзён Аляксея Куклінскага адправілі ў Краснаярск і пасадзілі за краты. Цяпер архіўная следчая справа нашага земляка пад № 26832 ДТО ОГПУ Томскай чыгункі знаходзіцца ў УФСК па Краснаярскаму краю (№ 022968). Дарэчы, у ёй запісана ўжо, што Аляксей Міхайлавіч Куклінскі — беларус з Беласточчыны, а не беларус-паляк). У гэтай справе маюцца вельмі цікавыя дакументы. Найперш, цікаvasць уяўляюць пісьмы Куклінскага. Гэта скарга ў ОГПУ. Адно пісьмо наш земляк пачынае так: „Ва ўсіх газетах пішуць пра шкодніцтва і шукаюць гэтых шкоднікаў сярод „стрелочников“. Але я лічу, што самае галоўнае шкодніцтва — гэта палітыка ЦК УКП(б): ... а што без абутку мы тут жывем — гэта не шкодніцтва? А што да канца пяцігодкі не толькі коней, а сабак усіх паядзім — гэта не шкодніцтва...“ і г. д. Другое пісьмо ў ЦК, яно рэзкае і абвінаваўчае: „Вы не ўрад, а капіталістычныя палачы над працоўным людям...“. Вось які быў смелы спадар Куклінскі. Але яму гэтую смеласць не даравалі. Беларуса шмат разоў дапытвалі, а таксама вялі допыт сярод сведкаў. Пыталі сяс-

ру Марыю, суседзяў, знаёмых. Усе яны казалі, што Міхась шмат чытаў кнігі і газет і многа ведаў, але быў маўклівы. Праўда, ніхто дрэннага слова пра Аляксея Куклінскага так і не прамовіў. Толькі начальнік станцыі Ужур Чырыкін, нарадчык Заруба і старшыня мясцама Памазан заявілі: „Заўсёды ён маўчаў, але па погляду было бачна, што ён быў не савецкі чалавек”.

20 сакавіка 1931 года транспартны суд Томскай чыгункі ў Краснаярску асудзіў нашага земляка на 5 гадоў. 18 траўня 1931 года транспартная калегія Вярхоўнага суда СССР разгледзела касацыйную скаргу і пакінула прысуд у сіле. Аляксей Куклінскі ў гэты час сядзеў у Томскай турме. Яго вызвалілі толькі ў 1940 годзе. Далі пашпарт і ён паехаў на станцыю Чарнарэчанская, дзе ўладкаваўся на працу на чыгунку.

18 жніўня 1941 года нашага земляка мабілізавалі і 1 верасня накіравалі на фронт у Карэлію на захад ад Мядзведжагорска. Служыў радавым салдатам у 5 роце 2 батальёна 52 стралковага палка 37 стралковай дывізіі. Некалькі разоў нават удзельнічаў у баях.

Аднойчы Аляксей Куклінскі адпрасіўся ў медыцынскую часць. Але туды ён не пайшоў, а пайшоў проста на Мядзведжагорск. Па дарозе ён закапаў вінтоўку ў снег. А на наступны дзень ён расклаў вогнішча, дзе яго хутка схпіў пагранічны дазор. Яго адвялі ў Мядзведжагорск, а пасля пасадылі ў КПЗ 37-й стралковай дывізіі ў сяле Піндушы. Архіўная справа 37-й стралковай дывізіі сёння знаходзіцца на храненні ў УФСК па Краснаярскаму краю, № 022849. З тых дакументаў, якія ёсць у гэтай справе, бачна, што пры вобыску ў Куклінскага знайшлі даведку аб вызваленні яго са ссылкі, і нямецкую лістоўку, якую ён знайшоў яшчэ ў пачатку верасня 1941 года. Гэтага і хапіла, каб супраць беларуса ўзбудзілі крымінальную справу, бо „захоўванне нямецкай лістоўкі з’яўлялася контррэвалюцыйнай агітацыяй”. На допыце Аляксей Куклінскі сказаў, што хацеў уцячы да сям’і ў Сібір, а пасля вайны вярнуцца на родную Беласточчыну.

Трыбунал прызнаў А. М. Куклінскага вінаватым па артыку-

ле 193-14 „д” і 193-22, а таксама па артыкуле 58-10, і прысудзіў яго па артыкуле 58-10 ч. 2 з санкцыяй артыкула 58-2 да вышэйшай меры пакарання. 16 лістапада 1941 года нашага земляка расстралялі. І толькі 11 жніўня 1995 года ён пасмяротна быў рэабілітаваны.

Малодшы брат Аляксея Куклінскага — Міхась, пра якога я згадаў у пачатку гэтага матэрыялу, працаваў дзяжурным на станцыі Камала Краснаярская чыгункі. 16 снежня 1937 года яго паклікалі ў аддзяленне дарогі на станцыю Ключвенная і там доўга дапытвалі энкэвэдэшнікі, а пасля арыштавалі і прывезлі ў Канск. Сябры па працы дапамаглі ўсё ж жонцы сустрэцца з Міхасём. Падчас сустрэчы ён зняў са сваіх плячэй паліто і сказаў: „Вазьмі, калі ласка, яно мне ўжо больш не спатрэбіцца...”.

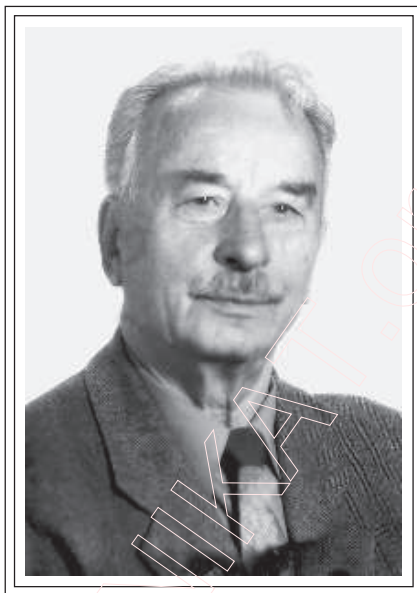
Міхася Куклінскага асудзілі „двойкай” 2 лютага 1938 года і 20 лютага расстралялі ў Канску.

14 жніўня 1989 года пракуратурай Краснаярскага краю Расіі наш зямляк быў пасмяротна рэабілітаваны.

Вось такі трагічны лёс братоў-беларусаў Аляксея і Міхася Куклінскіх з Беласточчыны. І такіх лёсаў — тысячы. Таму меў рацыю беларускі паэт Тодар Лебядка, які напісаў:

*Ой, пралягла
Чыгунка за Байкалам
Паміж узгор’яў
Роўна, бы абрус!
Цяпер на ёй
Амаль пад кожнай іпалай
Дзяжыць замучаны
Ў выгнанні беларус.*

Лабовіч Арсень
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Лабовіч Арсень

Беларускі тэатразнавец, кандыдат мастацтвазнаўства, педагог. Нарадзіўся 28 верасня 1923 года ў вёсцы Студзянкі Беластоцкага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Беларускі тэатральны інстытут. Даследуе беларуска-польскія тэатральныя сувязі, тэатральнае жыццё Заходняй Беларусі (кніга „Тэатр змагання“, 1969), праблемы сцэнічнага ўвасаблення драматургіі М. Горкага, А. Астроўскага ў тэатрах Беларусі (кнігі „Героі Горкага на сцэне тэатра імя Янкі Купалы“, 1968; „П’есы А. М. Астроўскага на беларускай сцэне“, 1971) і іншыя. Жыве ў Мінску.

Даследчык беларускага тэатра

Дзесьці ў 70-х гадах мінулага стагоддзя, калі быў яшчэ школьнікам, трапіла аднойчы мне ў рукі невялікая кніжачка, вокладка якой была напалову чырвонай, напалову белай. На вокладцы стаяла прозвішча — А. Лабовіч. Называлася кніжачка „Тэатр змагання”. Думалася, што яна будзе пра вайну, бо тады ваенная тэматыка была самаю папулярнай і сярод дарослых чытачоў і глядачоў, і сярод падлеткаў і моладзі.

Прачытаўшы некалькі старонак кнігі, заўважыў, што яна зусім не пра вайну, а пра Заходнюю Беларусь, пра тыя мясціны, дзе нарадзіўся і жыў. А яшчэ, аўтар хораша апісваў дзейнасць заходнебеларускага аматарскага тэатра, гурткоў мастацкай самадзейнасці. Ды і назвы спектакляў былі нам усім вясковым хлопчыкам і дзяўчынкам вядомыя, бо ў вёсцы іх ставілі мясцовыя самадзейнікі, а таксама прывозілі прафесійныя артысты са Слоніма, Гродна і Мінска. Гэта найперш пастаноўкі па п’есах „Збянтэжаны Саўка” Леапольда Родзевіча, „Модны шляхцюк” Каруся Каганца, „Пінская шляхта” Вінцука Дуніна-Марцінкевіча, „Прымакі” і „Паўлінка” Янкі Купалы і іншыя.

Арсень Лабовіч таксама пісаў і пра тэатральнае самадзейнае жыццё сваёй роднай Беласточчыны, дзе ён 28 верасня 1923 года нарадзіўся ў вёсцы Студзянкі каля Васількава. З яго кнігі можна даведацца цікавыя факты, напрыклад, што ў 1937 годзе ў Беластоку было арганізавана Таварыства працаўнікоў беларускага тэатра „Полымя”. Каля двух гадоў працаваў гэты творчы калектыў. А ў лютым 1938 года прадстаўнікі мясцовых улад уварваліся ў памяшканне тэатра і забралі ўсю дакументацыю — акты, архівы...

Аўтар „Тэатра змагання” апісвае і актыўную дзейнасць студэнтаў з мястэчка Гарадок. У 1933 годзе яны прачыталі болей 20 лекцый аб беларускім тэатры, літаратуры, гісто-

ры, геаграфіі. Кожная лекцыя суправаджалася дэкламацыямі ці спектаклем. „Так, у Гарадку 8 студзеня 1933 года студэнтка М. Мілючанка прачытала лекцыю „Беларускі тэатр і яго грамадскае значэнне“. Гэта мела не толькі пазнавальнае, але і выхаваўчае значэнне”, — піша даследчык.

У 1971 годзе Арсень Лабовіч выдае яшчэ адну сур’ёзную працу „П’есы А. М. Астроўскага на беларускай сцэне“. Аўтар яе сцвярджае, што творчасць рускага драматурга Астроўскага зрабіла значны ўплыў на развіццё тэатральнага мастацтва Беларусі. Пачынаючы з XIX стагоддзя, п’есы Астроўскага былі вельмі папулярнымі ў нашых беларускіх тэатрах. Іх шырока ставілі мясцовыя і паказвалі гастрольныя тэатральныя калектывы. Так, напрыклад, у 1874 годзе ў Гродне былі пастаўлены ажно дзесяць яго п’ес...

Акрамя даследаванняў тэатральнага жыцця Заходняй Беларусі і творчасці Астроўскага на беларускай сцэне, Арсень Лабовіч шмат напісаў і апублікаваў матэрыялаў аб праблемах сцэнічнага ўвасаблення драматургіі Максіма Горкага ў тэатрах Беларусі, пра польска-беларускія тэатральныя ўзаемаадносіны і на розныя іншыя тэмы, звязаныя з нашым нацыянальным тэатральным мастацтвам. 28 верасня 2003 года Арсеню Аляксандравічу Лабовічу споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння. Але яму ніколі столькі не дасі, ён заўсёды быў і застаецца маладым, апантана-ўлюбёным у беларускі тэатр. Можна гэта любоў да ўсяго цудоўнага і зберагла яго, і беражэ надалей.

А шлях да тэатральнага мастацтва ў беластоцкага хлопца быў просты. У 1949 годзе ён скончыў Беларускі тэатральны інстытут, пасля заканчэння якога працаваў у культасветустановах Гродна, Стоўбцаў, Навагрудка. З 1959 года — у Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН Беларусі, абараніў кандыдацкую дысертацыю. Пасля працаваў загадчыкам рэдакцыі мастацтва і архітэктуры выдавецтва „Беларуская савецкая энцыклапедыя“, быў загадчыкам кафедры рэжысуры і майстэрства акцёра Мінскага інстытута культуры.

З 1991 года да сённяшніх дзён Арсень Аляксандравіч працуе ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Беларусі. Дарэчы, музей гэты толькі ў 2002 годзе адкрыў сваю першую экспазіцыю, якая называецца „Вытокі тэатральнай і музычнай культуры на беларускіх землях”. Акрамя гэтай у музеі дзейнічаюць для наведвальнікаў яшчэ тры выстаўкі: „Вобразы памяці” (да 60-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў) і мемарыяльныя экспазіцыі, прысвечаныя творчасці нашых выдатных майстроў тэатральнай сцэны: Ларысы Александроўскай, Стэфаніі Станюты, Мікалая Яроменкі і яго сям’і.

Напярэдадні юбілею, я задаў некалькі пытанняў Арсеню Лабовічу, на якія ён пагадзіўся адказаць.

— Арсень Аляксандравіч, як гэта вы, беластоцкі юнак з глыбінкі, надумаліся стаць тэатральным крытыкам?

— Тэатразнаўцам я стаў найперш таму, што адчуў у сабе патрэбу выказаць думкі, пачуцці аб тэатры, да якога мяне прыцягвала патрэба душы, патрэба, так бы мовіць, натуры. А калі канкрэтна казаць, дык першыя крокі ў гэтым кірунку я зрабіў, калі быў студэнтам і па заданні выкладчыка гісторыі тэатра Уладзіміра Іванавіча Няфёда пісаў тэматычныя рэфераты. Затым, калі працаваў акцёрам у Гродзенскім тэатры, абласным Доме народнай творчасці, выкладчыкам Гродзенскага культасветвучылішча, пісаў розныя рэцэнзіі на спектаклі. Адначасова адчуў, што такім акцёрам, як разумеў з тэатразнаўчага пункту гледжання, я быць не змагу, таму і перакваліфікаваўся ў тэатразнаўца.

— Чым вы займаецеся цяпер?

— У сучасны момант асноўны мой занятак — гэта стварэнне навуковых канцэпцый, творчых распрацовак для раскрыцця дзейнасці майстроў беларускай сцэны і музычнага мастацтва ў экспазіцыях музея, дзе я працую, адлюстравання іх дзейнасці на радыё, тэлебачанні і радыё.

— Што вы скажаце пра сучасны стан тэатральнага мастацтва Беларусі? Што вас радуе і турбуе?

— Пра стан беларускага сучаснага тэатральнага маста-

цтва гаварыць цяжка, даруйце за каламбур, таму, што яно ў цяжкім стане. Традыцыйная, рэалістычная драматургія нібы адышла ў мінулае, а новая не з’явілася. Асобныя творы як бы з’яўляюцца, але яны другасныя, у іх не хапае арыгінальнасці і навізны, не кажучы ўжо пра нацыянальны каларыт і сутнасць. Галоўны напрамак разлічаны на эпатаж публікі, а не на пранікненне ў сэнс, псіхалогію сучаснага чалавека з яго турботамі, канфліктамі і роздумам.

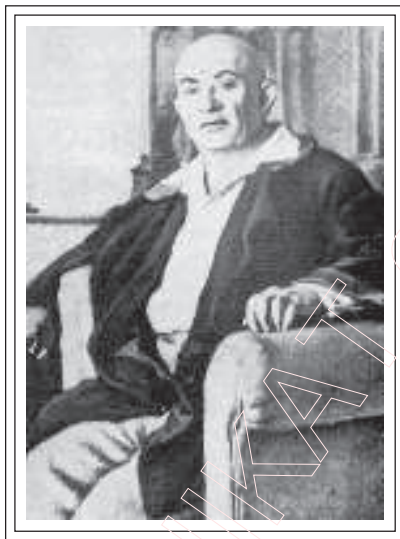
Турбуе страта народных каранёў у мастацтве, не столькі ў літаральным сэнсе, колькі ў іх трансфармацыі на сучаснасць, на перасэнсаванне мастацкіх каштоўнасцей. Радуе? З’яўленне і развіццё інтэлектуальнага патэнцыялу сярод моладзі ў розных галінах грамадскага жыцця, прадчуванне надзеі.

— **Ці падтрымліваеце сувязі са сваёй маленькай радзімай — Беласточчынай?**

— Родная вёска Студзянкі ніколі не забываецца. Я там, хоць і не так часта, але бываю. Там жывуць мой пляменнік Аляксандр Лабовіч — сын брата Сяргея, Арсень Гаўрылюк — сын сястры Любы, а таксама яго родная сястра Ірына Шутко. У Беластоку ж жыве пляменніца Марыя, па мужу Харытон. А ў Варшаве пражывае яшчэ адзін пляменнік — Яўген Лабовіч (палкоўнік у адстаўцы, аўтаінжынер) і шмат іншых блізкіх і далёкіх сваякоў.

На развітанне Арсень Аляксандравіч Лабовіч, карыстаючыся нагодаю, запрасіў усіх наведаць музей, дзе ён працуе.

2003

Лангбард Іосіф

Беларускі і рускі архітэктар і педагог. Нарадзіўся 6 студзеня 1882 года ў Бельску-Падляшскім Падляшскага ваяводства. Скончыў Пецябургскую акадэмію мастацтваў. Заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі. Доктар архітэктуры, прафесар. Аўтар манументальных будынкаў у Мінску: Дома ўрада, акруговага Дома афіцэраў, Беларускага тэатра оперы і балета, галоўнага корпуса Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі, Дома Саветаў у Магілёве, помнікаў Тарасу Шаўчэнку ў Харкаве, Васілю Чапаеву ў Куйбышаве і іншых. Памер 3 студзеня 1951 года ў Санкт-Пецяргургу.

Летуценны хлопец з Бельска

Калі Янка Купала ўбачыў макеты трох прапанаваных архітэктарам Іосіфам Лангбардам будучых будынкаў у Мінску — Дома ўрада, тэатра оперы і балета, а таксама дома Чырвонай Арміі (цяпер Дом афіцэраў), ён аж ускрыкнуў: „А летуценны хлопец, гэты Лангбард!..”.

Архітэктар, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, прафесар Акадэміі мастацтваў СССР, адзін са стваральнікаў Саюза архітэктараў СССР Іосіф Лангбард (1882-1951) сапраўды быў летуценнікам і вельмі таленавітым чалавекам. Ён быў аднагодкам Янкі Купалы і Якуба Коласа. Яны часта сустракаліся, вялі гутарку пра Мінск, пра нашу культуру і архітэктару.

Іосіф Лангбард нарадзіўся ў Бельску-Падляшскім 6 студзеня 1882 года. Іх дом знаходзіўся недалёка ад рэчкі Белай, дзе хлопчык любіў са сваімі равеснікамі купацца і лавіць рыбу. Бацька вельмі хацеў, каб сын атрымаў адукацыю і пачаў займацца камерцыяй. Але Іосіф з маленства любіў маляваць. І маляваў усё, што бачыў. Маляваў усім, што трапляла пад руку, і на чым толькі можна было маляваць. Ён быў здольны не толькі да малявання, але і да вучобы. Пасля заканчэння мясцовай гімназіі, 19-гадовы юнак пакідае родны горад і едзе вучыцца ў Адэскае мастацкае вучылішча. У 1907 годзе ён вытрымлівае конкурсныя экзамены і паступае на архітэктурнае аддзяленне Пецярбургскай акадэміі мастацтваў, пасля якой яму прысвойваецца званне архітэктара-мастака.

Самымі творчымі і плённымі для Іосіфа Лангбарда былі 30-я гады ХХ стагоддзя. Па даручэнню Саўнаркама БССР ён кіруе праектаваннем і будаўніцтвам першай Усебеларускай сельскагаспадарчай і прамысловай выставы ў Мінску. Тэрыторыя была даволі вялікая — ажно 75 гектараў. У кароткі тэрмін на ўскраіне сталіцы было ўзведзена больш за 40 павільёнаў. Амаль усе яны былі выкананы з дрэва і, вядома, да сённяшніх дзён не зберагліся. Выстава тады праходзіла з 10 жніўня да 1 лістапада 1930 года.

Поспех нашага земляка не застаўся незаўважаным. Ён прымае самы актыўны ўдзел у распрацоўцы праекта будовы цэнтра Мінска. У 1930-1934 гадах паводле праекта Іосіфа Лангбарда ў Мінску ўзводзіцца будынак Дома ўрада Беларусі. Гэта буйнейшае грамадскае збудаванне ў рэспубліцы, аб'ём якога 240 тысяч кубічных метраў. У ім у даваенны час знаходзіліся амаль усе дзяржаўныя органы, якія былі ў той час у Мінску. Дом урада і сёння лічыцца адным з лепшых прыкладаў савецкай архітэктурнай школы.

У 1930-я гады па праектах Іосіфа Лангбарда ў Мінску ўзводзіцца яшчэ некалькі будынкаў. Арганічна ўваходзіць у будову цэнтра беларускай сталіцы Дом афіцэраў (1934-1939), будынак Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета (1934-1938). У 1935 годзе нашаму земляку даручаюць праектаванне Акадэміі Навук Беларусі. Будаўніцтва комплексу пачалося паводле праекта архітэктара Георгія Лаўрова, аднак гэты праект хутка быў адхілены. Іосіф Лангбард захоўвае першапачатковую планіроўку карпусоў і распрацоўвае толькі галоўны фасад. У 1939 годзе будаўніцтва Акадэміі Навук было завершана і беларускіх вучоных павіншавалі з наваселлем.

У гэты ж час Іосіф Лангбард прымае ўдзел у стварэнні грамадска-палітычнага цэнтра ў Магілёве: паводле яго праекта ў абласным горадзе будуюцца Дом Саветаў. Адначасова ён праектуе жылыя дамы і стадыён у Ленінградзе, будынак абкама кампартыі Украіны ў Кіеве, помнікі Васілю Чапаеву ў Куйбышаве, Тарасу Шаўчэнку ў Харкаве, Зоі Касмадзям'янскай у Тамбове.

У гады Другой сусветнай вайны гаспадарамі Мінска былі немцы. А архітэктар быў эвакуаваны ў Расію. У Доме ўрада знаходзіліся нямецкі штаб, гестапа і база забеспячэння нямецкіх войскаў. У тэатры оперы і балета немцы зрабілі стайню, а ў Германію вывезлі старую мэблю, люстры, дываны, карціны мастакоў, каштоўны тэатральны рэквізіт. А Дом афіцэраў для немцаў стаў салдацкім клубам. Акупацыйныя часці знаходзіліся падчас вайны таксама і ў Акадэміі Навук. Але

будынкі не пацярпелі. Тым не менш, пасля вайны ў кастрычніку 1944 года група архітэктараў разам з Іосіфам Лангбардам склала сваю ідэю адраджэння і планіроўкі Мінска. На працягу пяці гадоў наш зямляк з'яўляўся кіраўніком майстэрні „Белдзяржпраект“, быў адным з аўтараў генеральнага плана аднаўлення Гомеля ў сярэдзіне 40-х гадоў. Але пасля вайны таленавітаму архітэктару так і не ўдалося стварыць у Мінску ніводнага манументальнага будынка. Лангбард быў пад пільным наглядом НКВД, яго пачыналі абвінавачваць у тым, што ён наследуе Захаду, вучыцца ў заходніх архітэктараў і г.д. Але па сваіх прафесійных поглядах Іосіф Лангбард быў прыхільнікам крытычнага асваення і выкарыстання традыцый мінулага. У класіцы ён цаніў архітэктурную дысцыпліну і парадак, суразмернасць асноўных формаў. Архітэктар імкнуўся развіваць адну з традыцый беларускай нацыянальнай архітэктуры — яснасць і прастату кампазіцыйнага рашэння, лаканізм і стрыманасць у прымяненні дэкаратыўнага ўпрыгожання. Будынкі, пабудаваныя па праектах Лангбарда, і яго конкурсныя працы адрозніваюцца выразнасцю і, можна сказаць, нейкай дзелавітасцю. Дойлід напісаў яркую, поўную самабытнасці старонку ў гісторыі станаўлення і развіцця архітэктуры Беларусі ў першай палове XX стагоддзя. Вялікая яго заслуга і ў фармаванні творчага калектыву архітэктараў Беларусі. Вялікую ролю ў гэтым адыграла яго непасрэдная дапамога і асабісты прыклад. У сваёй творчай дзейнасці Іосіф Лангбард стварыў больш за 100 праектаў будынкаў рознага прызначэння, манументальных пабудоў, а таксама архітэктурных фантазій. Шмат разоў ён становіўся пераможцам і лаўрэатам розных конкурсаў. 15 праектаў дойліда былі ўвасоблены ў жыццё, з іх 8 — у Беларусі. Яны і сёння з'яўляюцца прыкладам творчага пошуку і ўпрыгожаннем гарадскога пейзажу. Хаця яго сябрук скульптар Заір Азгур у сваёй кнізе успамінаў „Тое, што памятаецца“ (Мінск 1984, кніга 2, с. 51) пісаў, што „шмат пабачыўшы ў сваім жыцці Іосіф Лангбард, магчыма вельмі шкадаваў, што не паспеў зрабіць нечага вельмі важнага“.

Славуты архітэктар магчыма і не паспеў зрабіць нечага важнага, але ён вельмі любіў Беларусь, беларускія гарады і мястэчкі, любіў беларускі народ. Хаця пасля вайны яму жылося не вельмі лёгка і спакойна. Ён жыў у Ленінградзе, нават выкладаў у Акадэміі мастацтваў, быў прафесарам, доктарам архітэктуры. Але яго вельмі цягнула на Беларусь, дадому, да сваіх землякоў, дзе адчуваў ён сябе лепш, спакойней, вольней. Ды вольнасці ў канцы 1940-х — пачатку 1950-х гадоў на Бацькаўшчыне было мала.

3 студзеня 1951 года нашага земляка не стала. Ён памёр у Ленінградзе (цяпер Санкт-Пецярбург). Пасля смерці архітэктара яго жонка Вольга Лангбард перадала архіў мужа мастаку С. Гельбергу, які ў сваю чаргу перадаў яго кафедры архітэктуры Беларускай політэхнічнай акадэміі.

У студзені 2007 г. Іосіфу Лангбарду споўнілася 125 гадоў з дня нараджэння. На вялікі жаль, памяць пра яго ў Мінску, Магілёве і ў Гомелі не ўшаноўваецца, а тым больш у самой Беларусі. Хіба ён сам сябе ўшанаваў — пакінуў для нашчадкаў у Мінску будынкі Дома ўрада, тэатра оперы і балета, Нацыянальнай Акадэміі, Дома афіцэраў і іншыя. Ды і на былых беларускіх грашовых купюрах наміналам 1 рубель і 1000 рублёў, і на цяперашняй 100-рублёвай купюры, як сведкі пра талент дойлід, адлюстраваны Акадэмія Навук і тэатр оперы і балета. А вось у Санкт-Пецярбургу да юбілею майстра, была арганізавана выстава ў Петрапаўлаўскай крэпасці. На выставе экспанаваліся больш за 70 лістоў архітэктурнай графікі Лангбарда з фондаў Дзяржаўнага музея гісторыі Санкт-Пецярбурга, асабістыя дакументы і фотаздымкі.

2007

Ластаўка Пятро
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Ластаўка Пятро

Беларускі грамадска-культурны дзеяч, публіцыст. Нарадзіўся 16 лютага 1907 года на Дзісеншчыне. Быў актыўным сябрам БГКТ, друкаваўся на старонках тыднёвіка „Ніва” і „Беларускага календара”. Памёр 16 лютага 1968 года ў Варшаве.

Быў беларускім дзеячам

13 траўня 1956 года адбыўся арганізацыйны з'езд Варшаўскага аддзела БГКТ, які выбраў праўленне аддзела і прыняў пастановы, якія вызначалі напрамак сваёй дзейнасці. На пасяджэнні аддзела старшынёю быў абраны Юры Туронак, а сябрам прэзідыума ГП БГКТ — Пятро Ластаўка, які да самай смерці актыўна працаваў на карысць беларускай справы ў Польшчы.

Але беларускімі справамі Пятро Ластаўка захапіўся яшчэ тады, калі яму было толькі 14 гадоў, распаўсюджваючы нелегальныя адозвы, кніжкі, газеты. Ён нарадзіўся 16 лютага 1907 года на Дзісеншчыне ў беднай беларускай сялянскай сям'і. Вельмі рана застаўся без бацькоў, таму яшчэ хлопчыкам зведаў нялёгкую фізічную працу парабка і пастуха.

Калі яму споўнілася 19 гадоў, уступіў у рады Беларускай сялянска-работніцкай грамады і стаў самым актыўным яе сябрам на Дзісеншчыне. За гэтую дзейнасць маладога Ластаўку польскія ўлады арыштоўваюць і саджаюць за кратаў у Глыбокім, а пасля перавоззяць у Вільню. Праз год Пятра адпускаюць, але яго жыццё і дзейнасць кантралюе паліцыя.

У канцы 1920-х гадоў Пятра Ластаўку забіраюць у польскае войска. Адбыўшы вайсковую павіннасць, ён зноў вяртаецца ў родную вёску і працягвае беларускія справы. Паліцыя строга кантралюе дзейнасць беларускага хлопца. Тады ён вырашае пакінуць родныя мясціны і едзе ў Варшаву, дзе яго чакалі новыя праблемы і выпрабаванні.

Найважнейшым выпрабаваннем у вялікім горадзе быў пошук працы. Але з цягам часу праца знайшлася і дабавілася грамадская дзейнасць. Пятро Ластаўка знаёміцца з многімі беларусамі Варшавы, а пасля арганізуе асветнае таварыства беларусаў у Варшаве. Вакол гэтага таварыства ён аб'ядноўвае беларусаў, якія жылі ў польскай сталіцы. Гэтае таварыства дзейнічала да пачатку вайны, а Пятро Ластаўка быў яго самаахварным кіраўніком, які аддаваў усе свае сілы і веды таварыству і сябрам.

Ластаўка Пятро
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Злева направа: Пятро Ластаўка, Сяргей Паўловіч, Мікола Дварэцкі, 1936 г.

Калі пачалася вайна, Пятро Ластаўка пакінуў Варшаву і пераехаў жыць у Забалацце Белападляшскай гміны, але сувязі з сябрамі-беларусамі не губляў. Ды і там ён праводзіў розныя цікавыя імпрэзы, сустрэчы.

Калі скончылася вайна, Пятро Ластаўка вяртаецца ў Варшаву і жыве ў Мілянуйку. Ён па-ранейшаму не пакідае беларускіх спраў, а наадварот, яшчэ актыўней уключаецца ў працу Варшаўскага аддзела БГКТ. Доўгі час з'яўляецца сябрам яго праўлення, а пазней і сябрам Прэзідыума ГП БГКТ. А калі БГКТ мела права займацца гаспадарчай дзейнасцю, то спадар Ластаўка становіцца дырэктарам прамысловага прадпрыемства „Бэтэска“ і кіруе гэтым прадпрыемствам ажно пяць гадоў.

Пятро Ластаўка быў яшчэ заядлым калекцыянерам, кнігалюбам, займаўся публіцыстыкай і літаратурай. Юры Туронак згадвае, што пасля яго смерці, „у 1968 годзе мне пашанцавала купіць усю яго калекцыю — блізу 20 беларускіх кніг, выданых у ваенны час у Берліне, Варшаве і Менску“ (Юры Туронак, „Мадэрная гісторыя Беларусі“, Вільня 2006, с. 324).

Пры жыцці Пятро Ластаўка вельмі цікавіўся лёсам варшаўскіх беларусаў. Мне прыемна згадваць сёння гэтага чалаве-

Ластаўка Пятро З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

ка і таму, што ён добра ведаў і шчыра сябраваў у Варшаве з маім земляком Гальяшом Леўчыкам. Асабліва спадара Ластаўку цікавіў лёс паэта пасля 1944 года. Ён праводзіў розныя пошукі сярод жыхароў Варшавы і пытаўся ці хто ведаў і бачыў Гальяша Леўчыка. І, дарэчы, шмат цікавых фактаў знайшоў. 10 лютага 1967 года Пятро Ластаўка звярнуўся нават у ЗША да Яна Пятроўскага з просьбаю напісаць успаміны пра духоўнае жыццё Леўчыка. Ластаўка пісаў Пятроўскаму: „Пішу ўспаміны пра Гальяша Ляўковіча. І дзеля гэтага хацеў бы прыгадаць варшаўскі час такім, якім ён быў у сапраўднасці. Хіба вы не ведаеце, што Леўчык ужо не жыве. Ён памёр у верасні 1944 года на атаку печані ў цяжкіх абставінах, бо не было ніадкуль ніякае помачы... У наступным лісце перашлю Вам болей звестак пра апошні час жыцця і смерць Ляўковіча” (Ян Пятроўскі, „Мэмуары”, Слуцк — Гэйнсвіль 1988, с.161). Далей у пісьме Яну Пятроўскаму Ластаўка пісаў, што ён ужо два гады як цяжка хварэе. „У маім далейшым лісце да Ластаўкі, — згадваў далей у сваіх „Мэмуарах” Ян Пятроўскі, — ад 24 чэрвеня 1968 года я пытаўся, як ён маецца і яшчэ раз прасіў падаць мне звесткі, якія адносяцца да апошніх дзён Ляўковіча. Але на гэты мой ліст я ніколі ўжо не атрымаў адказу”.

Ян Пятроўскі звяртаўся з просьбаю і да сына Пятра Ластаўкі, але адказу больш ад сям’і Ластаўкаў ніколі не атрымаў. Тым больш, што 19 верасня 1968 года беларускага дзеяча ў Варшаве не стала. А 16 лютага 2007 г. яму споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння.

2007

Макаль Пятрусь

Беларускі паэт і драматург. Нарадзіўся 25 жніўня 1932 года ў вёсцы Крушыняны Сакоўскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Гродзенскі педінстытут і Вышэйшыя літаратурныя курсы ў Маскве. Аўтар кніг „Першы след” (1955), „Вятрам насустрач” (1958), „Вечны агонь” (1960), „Акно” (1967), „Калыска долі” (1984) і многіх іншых. Лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы за кнігу паэзіі „Смак” (1984) і Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова за зборнік „Поле” (1980). Памёр 31 жніўня 1996 года ў Мінску.

Жыў літаратурай

Позняй восенню 1980 года я, студэнт-першакурснік Беларускага ўніверсітэта, неяк асмеліўся занесці падборку вершаў у рэдакцыю часопіса „Маладосць“. Дужа мне хацелася хоць адзін раз надрукавацца ў гэтым папулярным тады часопісе. У аддзеле паэзіі і прозы, а гэта быў маленькі пакойчык, сядзелі Уладзімір Дамашэвіч і Пятрусь Макаль. Я ўпершыню ўбачыў пісьменнікаў, кнігі якіх чытаў раней. Яны сустрэлі мяне даволі шчыра і адразу запыталі адкуль я родам.

— Са Слоніма, — адказаў я.

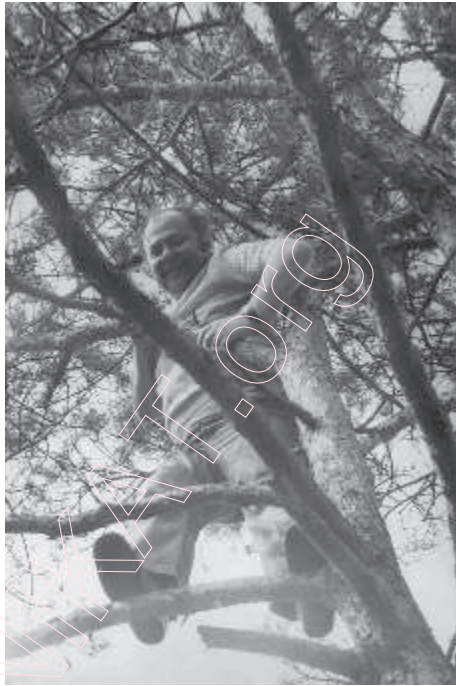
— А-а, наш заходнік! — усміхнуліся пісьменнікі.

Пятрусь Макаль узяў мае вершы, уважліва прачытаў, выбраў некалькі лепшых і адразу сказаў у якім нумары „Маладосці“ яны будуць апублікаваны. Я развітаўся, але неяк не верылася, што вершы з’явяцца ў часопісе. Прайшло некалькі месяцаў і, сапраўды, першая падборка маіх вершаў з’явілася ў „Маладосці“. З’явілася менавіта тады, калі сказаў Пятрусь Макаль. Ён не падмануў. Так я ўпершыню пазнаёміўся з гэтым паэтам. Пасля сам сачыў за яго творчасцю, чытаў усё, што выходзіла з-пад яго пярэ.

Пятрусь Макаль нарадзіўся 25 жніўня 1932 года ў вёсцы Крушыняны на Беларускай сялянскай зямлі. Бацькі Міхаіл і Людміла Макалі мелі кавалак зямлі. А пасля 1939 года, калі прыйшлі саветы, бацька перайшоў працаваць фінагентам у Крушынянскі сельсавет, бо прыватную зямлю ў яго забралі. Праз пяць гадоў Міхаіл Макаль з сям’ёй пераязджае ў Саратаўскую губерню. Але радавацца не было чаму. У 1946 годзе Міхаіла Макаля рэпрэсіруюць і высялаюць у Комі АССР, а жонка з сынам вяртаюцца ў Беларусь на Гродзеншчыну. Пятрусь вучыцца ў школе, пасля заканчэння якой паступае ў Гродзенскі будаўнічы тэхнікум. Але тэхнікум пераводзяць у Магілёў і Пятрусь Макаль, правучыўшыся два гады, паступае ў Гродзенскі педінстытут. Пасля заканчэння інстытута наш зямляк працуе літкансультантам у газеце „Гродзенская праўда“, дзе

ў 1949 годзе друкуе свой першы верш.

Калі Петрусю Макалю споўнілася дваццаць тры гады, выходзіць у Мінску яго першы паэтычны зборнік „Першы след”. Крытыка адразу заўважыла дэбют маладога паэта. У друку з’явіліся каля дзесяці рэцэнзій на яго кнігу. Назвы рэцэнзій гаварылі аб даволі ўдачным дэбюце: „Крепнущий голос” (часопіс „Советская Отчизна”), „Выпрабаванне вытрымана” („Літаратура і мастацтва”), „Малоды паэтычны голас” („Гродзенская праўда”),

Пятрусь Макаль на дачы. 1970 г.

„Маладосць — гэта пошукі” (часопіс „Беларусь”) і іншыя.

Другі і трэці зборнікі нашага земляка „Вятрам насустрач” (1958) і „Вечны агонь” (1960) выявілі зацікаўленасць да філасофскага асэнсавання сучаснасці, да гісторыка-рэвалюцыйнай і маральна-этычнай тэмы. І ўсё ж скачком у развіцці паэта, словам яго сталасці сталі кнігі вершаў „Круглы стол” (1964) і „Акно” (1967). Асабліва глыбокай філасофскай думкай вызначаўся верш „Дзень добры, Бах!”. Паэт раскажаў пра сваё ўспрыманне бунтарскай музыкі вялікага кампазітара, пра сваё разуменне яе. Алег Лойка тады пісаў, што „толькі ўзмужнелы юнак, поўны гордасці за сваю Радзіму і разам з тым знаёмы з вялікімі здабыткамі сусветнай культуры, змог напісаць гэты верш. Грамадзянская сталасць абумоўлівае творчую сталасць паэта — вось аб чым красамоўна гаворыць верш П. Макаля (Алег Лойка, „Сустрэчы з днём сён-

няшнім", Мінск 1968, с. 102).

А яшчэ з гэтых зборнікаў даўно хрэстаматыйным стаў верш нашага земляка, які пачынаецца са слоў:

*Мае радкі — не лесвіца ў вякі,
Што недзе за туманнай рысай неба.
Мае радкі — працяг маёй рукі,
Якой мне столькі рук паціснуць трэба!
Усім, чыёю ласкай даражу,
Паспеў сказаць я толькі:
— Добры ранак!..
Мне не заснуць,
Пакуль я не скажу:
— Дзень добры!..
— Добры вечар!.. — Дабранач!..*

Пасля Гродна Пятрусь Макаль пераязджае ў Мінск. Вучыцца ў Маскве на Вышэйшых літаратурных курсах. Спачатку працуе ў „ЛіМе“, затым пэўны час быў рэдактарам па эстрадным рэпертуары Міністэрства культуры Беларусі, памочнікам галоўнага рэжысёра па рэпертуары ў Тэатры юнага глядача, старшым рэдактарам выдавецтва „Мастацкая літаратура“ і рэдактарам аддзела паэзіі ў часопісе „Малодосць“.

Але дзе б не працаваў Пятрусь Макаль, яго ніколі не пакідала паэзія. „Ён быў паэтам, які востра і балюча адчуваў жыццё, чуйна і імгненна выбухаў сэрцам на ўсе яго змены і ўзрушэнні“, — пісаў пра яго Казімір Камейша. За кнігу вершаў „Поле“ Пятрусь Макаль у 1980 годзе атрымаў Літаратурную прэмію імя Аркадзя Куляшова. А ў 1984 годзе за зборнік паэзіі „Смак яблыка“ — Дзяржаўную прэмію Беларусі імя Янкі Купалы. Паэзія Петруся Макаля заўсёды вызначалася шырынёй погляду на свет, філасафічнасцю, лёгкай іроніяй і сарказмам. Ён быў паэтам-лірыкам, паэтам-грамадзянінам. Сусед па кватэры, журналіст Андрэй Юдчыц, пра Петруся Макаля сказаў так: „Гэта было шчасце — мець такога суседа. Паміж намі не прабегла ніколі нейкая там кошка, нават кацяня не прабегла. Ён жыве па-чалавечы — шчыра, проста,

Макаль Пятрусь
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Пятрусь Макаль з жонкай і сынам у Кіеве. 1978 г.

не выстаўляючы сябе. Сумленны паэт, сумленны чалавек, ён жыве па спрадвечнай беларускай прымаўцы: ніколі не капай яму другому". І, сапраўды, гэта было так. Яно адчувалася і ў вершах:

*Дапамога павінна быць хуткай,
Дапамога павінна быць ціхуткай.
Скажыце, каму па душы дапамога,
Што пра сябе трубіць многа?..
Дапамагайце, як дождж палеткам,
Дапамагайце, як пчолы кветкам.*

Пятрусь Макаль шмат пісаў пра дзяцей. У гэтых творах ён умела выкарыстоўваў беларускія фальклорныя традыцыі, узбагачаў іх, адкрываў дзецям таямніцы роднага слова, вучыў іх любіць прыроду, бацькоўскую зямлю. Юным чытачам паэт прысвяціў некалькі сваіх кніг. Сярод іх — „Хлопчык будзіць сонца“ (1966), „Песня згоды“ (1983), „Чарадзейная скарбонка“ (1987), „Я гатую абед“ (1989). Наш зямляк пісаў казкі, апавяданні і нават загадкі. Іх любілі дзеці, бо яны напісаны вельмі шчыра, а найперш лёгка чытаюцца:

*Па пакоі ходзіць робот —
У яго гумовы хобат...*

Макаль Пятрусь
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Суне ўсюды доўгі нос.

А завецца... пыласос.

Пятрусь Макаль вельмі любіў тэатр. Яго жонка Галіна працавала артысткай Тэатра юнага глядача ў Мінску. Пісаў ён п'есы і амаль ва ўсіх спектаклях, пастаўленых па яго п'есах, Галіна Макаль выконвала ролі. Сумесна з Артурам Вольскім наш зямляк напісаў драматычныя творы „За лясамі дрымучымі“ і „Марынка-крапіўніца“. Былі напісаны і ўласныя п'есы „Адчыніце, казляняткі!“, „Дай вады, калодзеж!“, а таксама лібрэта араторыі „Запрашэнне ў краіну маленства“ (музыка Яўгена Глебава).

Пятрусь Макаль пражыў не так і многа — усяго 64 гады. Яго не стала 31 жніўня 1996 года. Нашчадкам ён пакінуў чудаўную паэзію, прозу, драматургію. Але найперш вершы:

Няма на зямлі адзіноты —

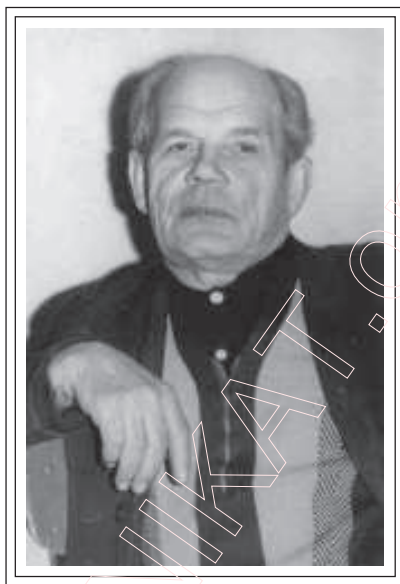
Пустэчы, падобнай да смерці.

Мы — ноты, мы — ноты, мы ноты

У чалавечым канцэрце...

Нядаўна ад жонкі паэта атрымаў я ліст. У ім Галіна Іванаўна піша: „Вось толькі сёння змагла выканаць Вашу просьбу. Мне цяжка пісаць, таму што я ў 1982 годзе перанесла інсульт. Я буду пісаць каратка, бо цяжка: я прыкавана да ложка. Наш сын Слаўка з Афганістана вярнуўся, дзякаваць Богу, жывы. Ён скончыў Белдзяржуніверсітэт, факультэт журналістыкі. Пры жыцці бацькі ў сына выйшла маленькая кніжка вершаў, не такіх моцных, як у Петруся, але хлопец ён добры і здольны. Цяпер Слаўка працуе на тэлебачанні рэжысёрам. У мяне ўжо ёсць унук Лёшка. Вучыцца ў 7 класе. Скардзіцца не буду, сын мне дапамагае, а больш ніхто: ні з Саюза беларускіх пісьменнікаў, ні адкуль. А жыццё, Вы ведаеце, зараз не вельмі лёгкае. Ну, нічога, дасць Бог цярпенне, вытрымаем...“.

2000

Мацюк Уладзімір

Беларускі мастак, разьбяр па дрэве. Нарадзіўся 12 чэрвеня 1902 года ў Беластоку. Удзельнік мастацкіх выставак з 1940 года. Асноўная тэматыка твораў — гісторыя народа, сялянская праца. Сярод твораў: „Араты” (1940), „3 данясеннем” (1945), „Тры пакаленні ў барацьбе за Радзіму” (1954), „Жанчына з граблямі” (1950) і многія іншыя. Працы мастака знаходзяцца ў музеях Расіі, Польшчы, Беларусі. Жыў у Дзятлаве Гродзенскай вобласці, дзе і памёр 24 лістапада 1989 года.

Разьбяр па дрэве

У Дзятлаўскім краязнаўчым музеі, што на Гарадзеншчыне, адведзены невялікі куток, прысвечаны творчасці беларускага разьбяр па дрэве Уладзіміра Мацюка (1902-1989). Працы

яго таксама знаходзяцца ў Расіі ў Дзяржаўным музеі этнаграфіі ў Санкт-Пецярбургу і ў музеях Рэспублікі Беларусь.

Уладзімір Мацюк нарадзіўся ў Беластоку ў 1902 годзе. У сярэдзіне 1940-х гадоў не па сваёй волі з сям'ёй прыйшлося пакінуць родныя мясціны і пераехаць у Дзятлава, дзе і пражыў ён усё сваё астатняе жыццё. З дзяцінства самадзейны мастак захапіўся разьбой па дрэве, бо ўжо ў 1930-1940-х гадах удзельнічаў у мастацкіх выставах. У Беларусі яго творы экспанаваліся на розных абласных і рэспубліканскіх выставах, а таксама выставах былога Савецкага Саюза. Многія з іх былі адзначаны прэміямі і дыпламамі.

Асноўная тэматыка твораў Уладзіміра Мацюка (рэльеф, круглая скульптура) — гэта гісторыя беларускага народа, яго сялянская праца, да якой мастак быў бліжэй і добра ведаў. Сама скульптурная прапрацоўка формы ў работах Уладзіміра Мацюка вылучаецца мноствам дробных парэзаў, якія дапамагалі мастаку выявіць пластыку фігур.

Сярод твораў гэтага таленавітага чалавека, якія захаваліся ў розных музеях, вядомы такія, як напрыклад — „Араты“ (1940), „З данясеннем“ (1945), „Дудар“ (1954), „Тры пакаленні ў барацьбе за Радзіму“ (1954), „Скончаны працоўны дзень“, „Начлег“, „Жанчына з граблямі“, „Жывёлавод“, „Стары на прызбе“ (усе 1950-я гады) і многія іншыя працы.

Гэтая невялікая нататка няхай нагадае пра нашага земляка. А раптам нехта яго ўспомніць, а можа ў кагосьці і на Беласточчыне зберагліся яго мастацкія творы з дрэва.

Міклашэўскі Яўген

Беларускі паэт, празаік, перакладчык. Нарадзіўся 9 жніўня 1936 года ў вёсцы Лыскі Беластоцкага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Пінскае педвучылішча і Мінскі педінстытут замежных моў. Аўтар шматлікіх кніг вершаў і прозы: „Свежасць“ (1968), „Ганна з Пухавіч“ (1976), „Світалыны водбліск“ (1981), „У спрадвечным руху“ (1985), „Каханне і смерць, або Лёс Максіма Багдановіча“ (1995), „Жыццё як дзень“ (2007) і іншых. Перакладае з англійскай, славацкай, польскай і рускай моў. Жыве ў Мінску.

Пісьменніку думаецца пра лёс нацыі

Даўно збіраўся напісаць пра паэта, перакладчыка, празаіка і публіцыста Яўгена Міклашэўскага, ды ўсё нешта не атрымлівалася, не ставала часу, як сёння мы любім казаць

Нарадзіўся пісьменнік 9 жніўня 1936 года ў вёсцы Ўлыскі каля Харошчы. Праз дзесяць гадоў сям'я пакінула родныя мясціны і пераехала на Нясвіжшчыну. У 1957 годзе Яўген скончыў Пінскае педвучылішча, а ў 1965 годзе — Мінскі педагагічны інстытут замежных моў.

Першыя творы Яўгена Міклашэўскага былі апублікаваны ў часопісе „Полымя” ў 1959 годзе, хаця першая кніга паэзіі пабачыла свет крыху раней — у 1968 годзе, яна называлася „Свежасць”. Пра яе адразу станоўча адгукнуліся розныя выданні. Зборнік вершаў паэта называлі поклічам часу, вясной паэта, настройкай голасу, жыццём у паэзіі. І сапраўды, зборнічак атрымаўся ўдалым, вершы падкуплялі чытачоў сваёй шчырасцю:

Журботны лісьця шолах...

Кляновы лістапад.

У полімі прысад —

Прасветы клёнаў голых.

Асенні санцапёк...

Сачу, зачараваны,

Як падае, сарваны

Дыханнем дня, лісток.

З якою навіною

Ляціць ён на зямлю?..

І я яго лаўлю,

Як матылька вясною.

Найбольш плённым час быў для паэта Міклашэўскага, калі ён працаваў літаратурным кансультантам Саюза пісьменнікаў Беларусі (1981-1991). Тады з друку выйшлі яго кнігі

Міклашэўскі Яўген
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

вершаў „Світальны водбліск“, „У спрадвечным руху“, „Заразаранка, зара-вячэрніца“. У іх паэт услаўляў сваю Радзіму, вяртаўся ў думках на Беласточчыну да бацькоўскай хаты, паэтызаваў чалавека працы, каханне, прыроду.

Піша пісьменнік і сатырычныя творы. Усім вядома яго кніжка сатыры і гумару „Ганна з Пухавіч“ (Мінск 1976).

З праявітых твораў варта адзначыць яго апавесць „Чатыры да-

Яўген Міклашэўскі з маці і сястрой

рогі“, якая прысвечана духоўнаму свету, маральна-этычнаму абліччу людзей 70-х гадоў мінулага стагоддзя. А таксама цудоўную кнігу „Каханне і смерць, або Лёс Максіма Багдановіча“ (Мінск 1995). Кніга пра Максіма Багдановіча далёка не літаратуразнаўчая праца, а своеасаблівы раман-даследаванне, які чытаецца лёгка, проста, даступна. Такіх кніг, дарэчы, у нашай літаратуры бракуе. А яна найперш разлічана на моладзь, якую ў наш час здзівіць нечым вельмі няпроста.

Яўген Міклашэўскі яшчэ выдатны перакладчык. Перакладзена ім на родную мову шмат твораў Дэвіда Уолеса, Эрнеста Хемінгуэя, Мар’яна Пехалю, Міхаіла Лермантава, Сяргея Ясеніна, Аляксея Кальцова, Рэд’ярда Кіплінга, Эрскіна Колдуэла і многіх іншых замежных аўтараў. Неяк запытаў у Яўгена Міклашэўскага: пра што пішацца і думаецца? Дык ён сказаў, што закончыў апавесць „Пастухі і пастушкі“, якую задумаў ажно чвэрць стагоддзя назад. Яна прысвечана жыццю беларускай пасляваеннай вёскі і, прынамсі, пра вучобу,

абавязкі, і гульні дзяцей вайны. А яшчэ пісьменнік дадаў: „Я заўсёды любіў у паэзіі ўсмешку, дасціпнасць, жарт і відавочна таму ў апошнія гады захапіўся паэтычнымі мініяцюрамі (напісаў цыклы „Свет каляровых сноў“ і „Беларускія фразкі“). Шмат увагі аддаю перакладам з рускай (лірыка XIX-XX стагоддзяў), з англійскай (Кіплінг), са стараўзбекскай (Наваі, Машраб) і з іншых. Марыў да 200-годдзя А. С. Пушкіна апублікаваць свой пераклад „Евгения Онегина“. Не атрымалася. У 1999 годзе пераклаў лібрэта оперы С. Манюшкі „Галья“ (аўтар — Уладзімір Вольскі). Вершы і пераклады паціху друкую ў часопісе „Малодосць“, „Настаўніцкай газеце“, „ЛіМе“.

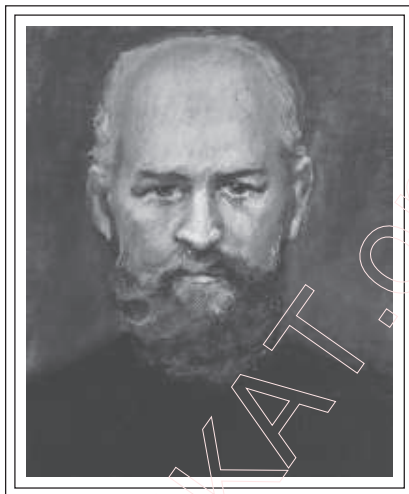
— А пра што ў апошні час думаецца?

— Пра трагічны лёс беларускай нацыі. Напісаў два артыкулы, прысвечаныя роднай мове: „Разбураны храм“ і „З тарашкевіцай — у трэцяе тысячагоддзе!“. На жаль, „Настаўніцкая газета“ друкаваць іх адмовілася.

Калі Яўген Міклашэўскі працаваў у часопісе „Тэатральная Беларусь“ (часопіс закрылі, ужо не выходзіць), ён часта там публікаваў свае публіцыстычныя артыкулы-разважанні пра мастацтва сцэны, пра нацыянальную драму, пра інтэлігенцыю за... кулісамі і г.д. У адным з артыкулаў пісьменнік піша: „Мова, калі яна жыве, як і ўсё, развіваецца — самаўдасканальваецца і ачышчаецца ад чужародных насленняў. І асноўнае — даць ёй магчымасць жыць і жыць там, дзе яна нарадзілася, гэта значыць, асноўная наша задача — адрадіць мову“.

У імклівым руху літаратуры нялёгка ўтрымацца і выжыць. Яўген Міклашэўскі трымаецца, друкуецца і чытаецца. Ніколі не здраджаў ён сваёй мове, творчасці і бацькаўшчыне.

2006

Неманцэвіч Антон

Беларускі ўніяцкі царкоўны дзеяч, выдавец, публіцыст. Нарадзіўся 8 лютага 1893 года на Сакольшчыне, у Падляшскім ваяводстве. Скончыў Віленскую каталіцкую духоўную семінарыю, Петраградскую каталіцкую духоўную акадэмію, вывучаў тэалогію ў Рыме. Доктар тэалогіі. З 1939 года ўзначальваў Беларускі грэка-каталіцкі экзархат Украінскай уніяцкай мітраполіі, увёў беларускую мову, як афіцыйную, у справаводства і царкоўнае жыццё. Выдаваў часопіс „Да Злучэння”. Па апошніх звестках экзарх памёр у турме СД у Мінску 6 студзеня 1943 года.

Па слядах Антона Неманцэвіча

Пасёлак Альбярцін Слонімскага раёна (цяпер мікрараён Слоніма) узнік у першай палове XIX стагоддзя як сядзіба маршалка шляхты Слонімскага павета Войцеха Пуслоўскага (1762-1833). У 1924 годзе тут быў адчынены манастыр айцоў езуітаў усходняга абраду і навіцыят.

У пачатку верасня 1929 года ў Альбярцін з Рыма прыязджае Антон Неманцэвіч, які пры Усходнім інстытуце вывучаў усходняе багаслоўе і абараніў доктарскую дысертацыю на тэму „Бальшавіцкае заканадаўства ў Расіі адносна рэлігійнага і маральнага ўзгадавання дзяцей у параўнанні да божага права, натуральнага і аб’ектыўнага”.

Антон Неманцэвіч — асоба вельмі цікавая, амаль не даследаваны яго жыццёвы, рэлігійны і творчы шлях. Наш зямляк у 30-40-х гадах мінулага стагоддзя займаў кіруючае становішча ў Беларускай грэка-каталіцкай (уніяцкай) царкве, быў першым беларускім экзархам і да таго ж шчырым патрыётам Беларусі. Найлепшым на сённяшні дзень з’яўляецца артыкул пра Антона Неманцэвіча, які напісаў айцец Леў Гарошка. Ён быў апублікаваны ў парызскім беларускім часопісе „Божым шляхам” (1956, № 70-73).

Нарадзіўся Антон Неманцэвіч у 1893 годзе каля Саколкі на Беласточчыне. Скончыў Віленскую духоўную каталіцкую семінарыю і Петраградскую каталіцкую духоўную акадэмію. Калі вучыўся ў акадэміі, прымаў актыўны ўдзел у рабоце Беларускага гуртка, вывучаў і цікавіўся гісторыяй Беларусі, асабліва гісторыяй уніяцкай царквы.

Пасля заканчэння духоўнай акадэміі ў 1918 годзе Антон Неманцэвіч працуе вікарыем парафіяльнага касцёла св. Кацярыны ў Петраградзе. За пратэст супраць арышту беларускага біскупа Яна Цепляка айца Неманцэвіча на некалькі месяцаў арыштоўваюць і саджаюць у турму, а ў 1923 годзе

Неманцэвіч Антон
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Антон Неманцэвіч (стаіць першы злева) сярод сяброў беларускага гуртка Рыма-каталіцкай духоўнай акадэміі ў Пецяярбургу. 1917 г.

ў турму ён трапляе паўторна. Яго вызвалюць у 1925 годзе ў выніку абмену палітвязнямі паміж СССР і Польшчай. Выйшаўшы на волю, наш зямляк едзе ў Рым, дзе вывучае тэалогію. З Рыма ў пачатку восені 1929 года ён прыязджае ў Альбярцін на Слонімшчыну. Тут, у Альбярціне, айцец Неманцэвіч прымае ўсходні грэка-каталіцкі абрад і становіцца настацелем грэка-каталіцкай царквы. Дарэчы, грэка-каталіцкая (езуіцкая) група ў Альбярціне мела на мэце адрадзіць у форме гэтага абраду царкоўную ўнію. Патронамі місіі былі папа рымскі Пій XI і віленскі архібіскуп мітрапаліт Юрый Матулевіч, а пасля Рамуальд Ялбжыкоўскі. Непасрэдна групай у Альбярціне кіраваў езуіцкі правінцыял з Польшчы Ян Урбан. Езуітам быў выдзелены будынак, дзе раней знаходзілася дырэкцыя Альбярцінскай суконнай і кардонна-папяровай фабрык. Былы іх уладальнік граф Пуслоўскі ахвяраваў місіі вялікія сродкі.

У Альбярціне айцец Антон Неманцэвіч выдае часопіс „Да Злучэння”. Першы нумар яго выйшаў у студзені 1932 года. Шмат для часопіса артыкулаў пісаў сам рэдактар, які падпісваўся пад сваім прозвішчам і пад псеўданімам Злучэнец. Акрамя свайго выдання, Антон Неманцэвіч пісаў і ў „Беларускі каляндар”, які выдаваўся ў Вільні. Паспяваў ён праца-

Неманцэвіч Антон З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Часопіс, які выдаваў Антон Неманцэвіч

ваць яшчэ над рознымі рэфэратамі і выступленьнямі па тэме ўніі. Пра адзін факт на гэты конт згадвае Леў Гарошка ў часопісе „Божым шляхам” (1956, № 70-73, с. 51): „Летам 1932 года адбыўся ў Пінску трэці Унійны зьезд, на які быў запрошаны а. Антон у характары прэлегэнта, ён меўчытаць па-беларуску рэфэрат аб вунійнай працы. За пару дзён да адкрыцьця зьезду, калі ўжо рэфэрат даўно быў гатовы, яму было загадана ператлумачыць рэфэрат на польскую мову. Гэтым фактам а. Антон быў так абураны, што больш ня ўдзельнічаў на ніводнай пазьнейшай вунійнай канфэрэнцыі”. У сярэдзіне 1933 года Антона Неманцэвіча з Альбярціна пераводзяць у Сынковічы (побач са Слонімам, 12 км) на пасаду параха. А праз год яго адпраўляюць у Дубна на выкладчыцкую пасаду ў семінарыю. Па-ранейшаму Неманцэвіч рэдагуе часопіс „Да Злучэньня”, але ў 1938 годзе ён спыняе сваё існаванне. Прычынай закрыцьця выданьня стала тое, што часопіс выходзіў па-беларуску. Тым не менш, у пачатку 1939 года Антон Неманцэвіч у Варшаве арганізоўвае выпуск новага часопіса „Злучэньне”.

У верасні 1939 года Заходняя Беларусь уваходзіць у склад БССР. Шмат усходне-каталіцкіх парафій было ліквідавана, але Антон Неманцэвіч наладжвае сувязі з львоўскім украінскім мітрапалітам Андрэем Шаптыцкім. Мітрапаліт Шаптыцкі ў 1940 годзе стварае чатыры ўсходне-каталіцкія экзархаты, сярод іх Беларускі Экзархат на чале з экзархам айцом Антонам Неманцэвічам. Дакументы былі дасланы ў Рым і зацверджаны папам Піем XII 22 кастрычніка 1942 года.

Наш зямляк зноў вяртаецца ў Альбярцін і пашырае думку, што нацыянальнай беларускай рэлігіяй павінна быць унія, бо так было ў мінулым. Ён шчыра сябрае з беларускімі дзеячамі літаратуры, мастацтва, краязнаўства, з беларускімі арганізацыямі. „Але падчас нямецкай акупацыі ў Слоніме, — як піша Леў Гарошка, — знаходзіўся моцны нелегальны цэнтр расійскіх арганізацый „Трудового союза“ і „Братства русской правды“. Гэтыя арганізацыі нароўні з праваслаўнымі епіскапамі ў недалёкіх Жыровічах лічылі Беларускі Экзархат вялікай перашкодай для свае дзейнасці і не шкадавалі ніякіх высілкаў, каб яго знішчыць. Вельмі шмат інтрыг супраць экзарха рабіў актыўны сябра вышэйназваных расійскіх арганізацый і адначасна ўрадавец нямецкага гестапа — Ушпik. Ягонья інтрыгі выкарыстоўвалі епіскапы з Жыровічаў, каб рабіць новыя даносы. Варта ўспомніць, што з аднаго даносу, на якім фігуравалі подпісы двух епіскапаў, якія былі ў Жыровічах, адзін урадавец гестапа зрабіў копію і пераслаў яе на перахаванне ў адпаведную ўстанову. Інтрыгі і даносы моцна паралізавалі дзейнасць а. Антона. Трэба ведаць, што ў тым часе распачаліся на Слонімшчыне расстрэлы каталіцкага духавенства”.

Але Антон Неманцэвіч не здаваўся, а наадварот, у пачатку 1942 года на Слонімшчыне заснаваў яшчэ Апостальства Малітвы за Беларусь. Раз у месяц святары і прыхаджане маліліся за сваю Бацькаўшчыну.

І ўсё ж у жніўні 1942 года гестапаўцы прыехалі ў Альбярцін, увайшлі ў манастыр і арыштавалі Антона Неманцэвіча. Са Слоніма яго адправілі ў Мінск, дзе праз паўгода ён памірае ад тыфу. Па іншых звестках, айцец Неманцэвіч быў закатаваны ў падзямеллях гестапа. А Янка Трацяк у „Энцыклапедыі гісторыі Беларусі“ (Мінск 1999, т. 5, с. 320) сцвярджае, што Неманцэвіч памёр у турме ў Берліне.

Пасля таго, як не стала ў Альбярціне Антона Неманцэвіча, уніяцкія манахі вельмі хутка пакінулі Слонімшчыну і выехалі ў Львоў.

Несцярэўскі Мікалай

Беларускі мастак-кераміст. Сябра Саюза беларускіх мастакоў. Нарадзіўся 30 сакавіка 1931 года ў вёсцы Бацюты Беластоцкага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Гродзенскае культасветвучылішча і Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут. У мастацкіх выставах удзельнічае з 1971 года. Значнае месца ў творчасці мастака займаюць матывы народнага жыцця, побыту, гульні, сельскагаспадарчай працы. Найбольш значныя творы: скульптурная кампазіцыя „Спявачкі“ (у Раўбіцкім музеі народнага мастацтва), дэкаратыўныя пласты „Здароўе“ (у паліклініцы Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі), пласты на станцыі Мінскага метрапалітэна „Плошча Якуба Коласа“, пано „Францыск Скарына“ (у цэнтральнай бібліятэцы ў Салігорску) і многія іншыя. Жыве ў Мінску.

Мастак шчодрой душы

Застаць Мікалая Несцярэўскага ў мінскай кватэры летам немагчыма. Ён жыве на лецішчы недалёка ад Баранавічаў. „Кідай усё ў сваім Слоніме і прыезджай да мяне, паглядзіш, чым я тут займаюся. У мяне сяброў бывае шмат. Я люблю іх сустракаць і разам адпачываць”, — сказаў па тэлефоне спадар Мікалай.

Нарадзіўся ён 31 сакавіка 1931 года на Падляшшы ў вёсцы Бацюты. „Бацька мой рана памёр, — згадвае Мікалай Лаўрэнцэвіч. — Адноўчы ён паехаў па сена зімою, а лёд быў слабы і ён з сябрам праваліўся пад лёд. Пакуль выцягнулі коней і сані, то моцна замерзлі. Пасля бацька хутка захварэў на сухоты і памёр. Яго пахавалі ў Бацютах. А маці з цягам часу выйшла замуж за другога”.

— У якім годзе вы пакінулі Беласточчыну? — пытаюся.

— Адразу пасля вайны ў 1945 годзе. Гэта быў той час, калі палякаў перасялялі ў Польшчу, а беларусаў гналі на Усход. Мы вельмі не хацелі пакідаць Бацюты, бо ў нас было 18 гектараў зямлі, 5 кароў, некалькі коней, шмат свіней, авечак, сотні курэй. Мы жылі даволі добра. Праўда, шмат працавалі, але і шмат мелі. Жылі заможна ажно да восені 1939 года. А калі прыйшлі бальшавікі, то жыць стала цяжка. І мы пад прымусам пераехалі да сваякоў у Дзятлава на Гарадзеншчыну.

— Чым вы займаецеся цяпер?

— Цяпер будую на лецішчы прыгожы і вялікі дом. Ён незвычайны і непадобны на ўсе іншыя. Так што я запрашаю ўсіх беларусаў да сябе ў госці ў любы час. А яшчэ займаюся жывапісам, скульптурай, керамікай. Працую, як малады.

На дзятлаўскай зямлі прайшлі юнацкія гады Мікалая Несцярэўскага, тут ён пачаў свой працоўны шлях, адсюль пайшоў, як кажуць, у „вялікі свет”. Прырода шчодрa надзяліла талентамі Мікалая Несцярэўскага. Спачатку ён працаваў у артэлі па вырабу мэблі, столярам. Тут ён авалодаў май-

Несцярэўскі Мікалай З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Несцярэўскія каля дачы

стэрствам апрацоўкі дрэва. А калі працаваў у Дзятлаўскім раённым ДOME культуры інструктарам — арганізаваў духавы аркестр. Мікалай Лаўрэнцьевіч любіць і ўмее яшчэ спаваць.

Але сэнс свайго жыцця ён знайшоў у галіне мастацкай керамікі. Праца з глінай, яе пластыка, апрацоўка заўсёды вабілі юнака. Ён паехаў працаваць на фабрыку мастацкай керамікі, што ў Івянцы, пераймаў вопыт вядомых майстроў.

У 1969 годзе наш зямляк скончыў Мінскі тэатральна-мастацкі інстытут (цяпер Акадэмія мастацтваў) і да самай пенсіі працаваў на Мінскім мастацка-вытворчым камбінаце. Працаваў плённа. Пазнаў такія сакрэты апрацоўкі керамікі, якія і цяпер не могуць паўтарыць сучасныя беларускія майстры.

Творы мастака сёння ўпрыгожваюць фасады і інтэр'еры многіх будынкаў і ўстаноў не толькі ў Беларусі, але і за яе межамі. Ён з'яўляецца адным з аўтараў афармлення станцыі метро „Плошча Якуба Коласа“ ў Мінску, будынкаў аэрапорта „Мінск-2“, кафэ „Бульбяная“ ў Мінску. Сцены Гродзенскага тэатра лялек упрыгожваюць таксама яго творы. Мікалай Лаўрэнцьевіч займаўся афармленнем магазіна

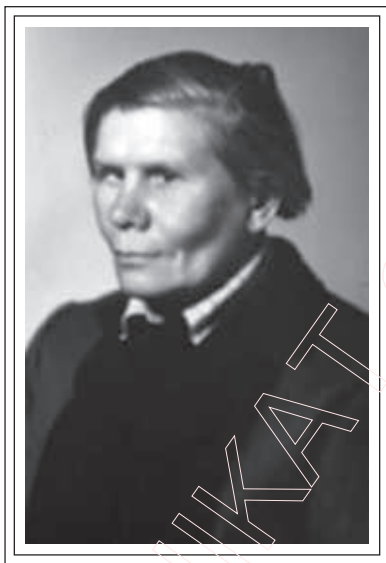
„Мінск” у Валгаградзе (Расія), працы яго можна таксама сёння ўбачыць у аздараўленчым цэнтры „Баравічок” на Дзятлаўшчыне, на сценах Дзятлаўскай гімназіі № 1.

Нядаўна я наведаў Дзятлаўскі гісторыка-краязнаўчы музей. Яго дырэктар Фёдар Красюк паказаў усе працы Несцярэўскага, якія ён падараваў музею. Гэта цэлая вялікая калекцыя мастацкай керамікі. Тут і керамічныя пано, і посуд, і дэкаратыўныя скульптуры і пласты. Творы Мікалая Несцярэўскага проста кранаюць сваёй дасканаласцю і прыгажосцю.

„Вельмі прыемна, што шэраг маіх работ застаецца ў Дзятлаве, горадзе майго юнацтва. Няхай дакрананне да прыгожага сцвярджае ўсё лепшае, самае добрае ў людзях, дорыць ім радасць”, — сказаў нядаўна Мікалай Лаўрэнцьевіч у час перадачы сваіх твораў музею, а гэта больш за 60 работ. Цэлая музейная зала адведзена жыццю і творчасці Мікалая Несцярэўскага. Тут і карціны мастака, і бюсты, і медалі, і гліняны посуд.

Шмат твораў наша земляка захоўваецца і ў музеі Анатоля Белага ў Старых Дарогах. Тут знайшлі сваё ўвасабленне ідэі па ўвекавечанні такіх постацей нацыянальнай культуры, як Еўфрасіння Полацкая, Леў Сапега, Адам і Максім Багдановічы, Мікалай Улашчык, Мікола Ермаловіч, Ларыса Геніюш, Наталля Арсёненева, Кастусь Каліноўскі, Анатоль Бярозка і многія іншыя дзеячы Беларусі, якія жылі ў розны час і жывуць цяпер. Бюсты, медальёны, плакеткі, жывапісныя кампазіцыі — гэта ўсё працы Мікалая Несцярэўскага. Пра іх можна расказаць і пісаць бясконца. Вось такі ён, гэты чалавек з Беластоцчыны і Дзятлаўшчыны, у якога шчодрая душа і вялікі талент.

2007

Новік Ганна

Беларуская грамадска-палітычная дзяячка, паэтка, пражанік. Нарадзілася 12 сакавіка 1914 года ў горадзе Аўгустове Падляшскага ваяводства. Вучылася ў Мар'інагорскім сельскагаспадарчым тэхнікуме. У 1939 годзе была дэпутатам Народнага сходу Заходняй Беларусі. Узнагароджана ордэнамі і медалямі. Сябра Сюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар кніг „Мае вёсны“ (1961), „Другая сустрэча“ (1979), „Мая Вілейшчына“ (1996), „Барвовае лісце“ (2005). Жыла і памёрла ў горадзе Вілейка Мінскай вобласці ў 1997 годзе.

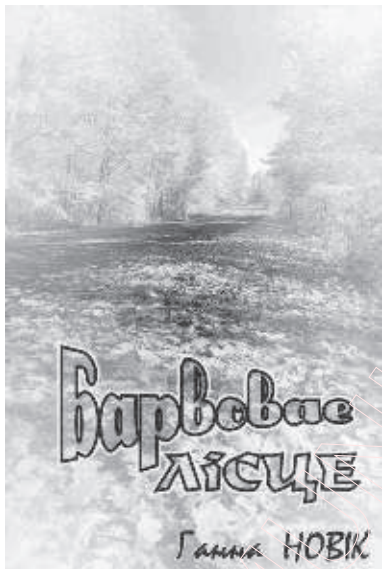
Святаў было мала

Беларуская паэтка Ганна Новік свае першыя вершы апублікавала ў часопісе „Беларускі летапіс“, які выдаваўся ў Вільні ў канцы 30-х гадоў мінулага стагоддзя. Літаратурным кансультантам тады ў часопісе працаваў Максім Танк. Ён вёў „паштовую скрынку“, у якой даваў адказы і кароткія рэцэнзіі на літаратурныя творы, якія дасылалі ў часопіс паэты і празаікі з беларускай глыбінкі. Траплялі ў „паштовую скрынку“ і водгукі Максіма Танка на вершы Ганны Новік: „З вялікім задавальненнем вітаем Вас на літаратурным грунце. Маеце ўсе задаткі быць паэтам. Арыгінальнасць, шчырасць, вобразнасць і яснасць думкі чуваць у вашых вершах, а гэта найважнейшае. Людзі з меншымі задаткамі бяруцца за працу, а тым больш мусіце ўзяцца вы, але адначасна пазбыцца трэба тых недахопаў тэхнічных, як слабая апрацоўка, месцамі русыцызмы, палёнізмы і іншыя, каб даць поўнаўартасныя мастацкія творы. Толькі сьмялей ідзеце ў гэтым напрамку“ („Беларускі летапіс“, 1937, № 6-7). Адначасова з гэтымі радкамі-водгукі Максіма Танка ў часопісе быў надрукаваны верш Ганны Новік „Маё сонца“:

*Ах ты, сонца, прыйшло — кругом бела,
Сьнег зямельку сабой атуліў...
Ты ж ні разу мяне не сагрэла,
Хоць агонь твой другіх так паліў.
Ці ж ты, сонца, пра гэта ня знала,
Што так трэба твайго мне цяпла.
Маладосць я сваю скаратала,
І вясна ўжо мая уцякла.
Як ты клічаш у даль мае вочы,
Як умееш ў душу паглядзець!
Але ўсёж-ткі сагрэць ты ня хочаш,
Я ад холоду мушу дрыжэць.
Ты скажы, ці магу спадзявацца,
Што ты грудзі сагрэеш мае?*

*У той дзень я зраблю сабе сьвятца,
Маё сэрца тады заняе.*

„Сьвятцаў” у жыцці Ганны Новік было даволі мала. Адзіным суцяшэннем у яе заставалася паэзія. З ёю паэтка не развітвалася ніколі, хоць жыла ў правінцыі, шмат працавала і рэдка друкавалася ў рэспубліканскім друку.

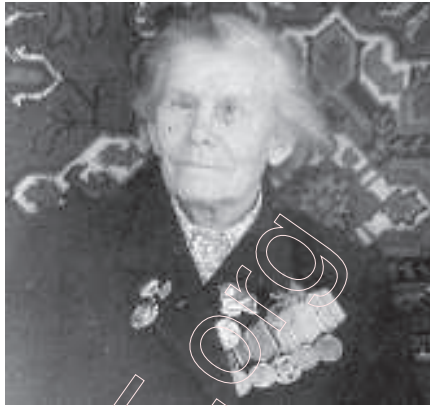

Нарадзілася Ганна Новік у 1914 годзе ў Аўгустове ў сям’і каваля. Маці была хатняй гаспадыняй у багатых сем’ях. Калі ў Аўгустове стала цяжка жыць, бацька вырашыў з сям’ёю пераехаць у Вілейку, дзе жылі сваякі яго і жонкі. Пасля з Вілейкі яны пераехалі ў вёску, дзе жылі бацькавы браты. Браты вярталіся з арміі, і кожны паасобку хацеў мець кавалак уласнай зямлі. Ганнінаму бацьку дасталася пятая частка зямлі і істопка з адным маленькім акенцам і земляной падлогай. Ва ўспамінах „З пера-
ражытага” Ганна Новік піша: „Голад быў у вёсцы. Памятаю, як ішлі мы з мамай капаць бульбу, якая яшчэ квітнела. Я ўпа-
ла па дарозе і страціла прытомнасць. Тады ўпершыню стала я адрозніваць багатых ад бедных. Бацька хадзіў да багатых гаспадароў касіць, маці жала і палола, каб зарабіць сям’і на ежу. Мама хадзіла штодзённа ў Балашы жаць. Прыносіла адтуль часамі паўбохана хлеба, малака збаночак, а часам нават скварку. Мама стамлялася, кляла свой лёс, мы гэ-
та чулі і вельмі рана сталі разумець складанасці жыцця. Потым бацька пабудоваў кузню, але гатовага жалеза не было, і ўсё рабілася з рэшткаў жалеза вайны. Нарогі да плугоў рабілі з гарматніх гільз, адвалы — з чыгуначных рэек. Але гэта ўсё патрабавала шмат сілы і ўмення. У шэсць гадоў я дапа-

ражытага” Ганна Новік піша: „Голад быў у вёсцы. Памятаю, як ішлі мы з мамай капаць бульбу, якая яшчэ квітнела. Я ўпа-
ла па дарозе і страціла прытомнасць. Тады ўпершыню стала я адрозніваць багатых ад бедных. Бацька хадзіў да багатых гаспадароў касіць, маці жала і палола, каб зарабіць сям’і на ежу. Мама хадзіла штодзённа ў Балашы жаць. Прыносіла адтуль часамі паўбохана хлеба, малака збаночак, а часам нават скварку. Мама стамлялася, кляла свой лёс, мы гэ-
та чулі і вельмі рана сталі разумець складанасці жыцця. Потым бацька пабудоваў кузню, але гатовага жалеза не было, і ўсё рабілася з рэшткаў жалеза вайны. Нарогі да плугоў рабілі з гарматніх гільз, адвалы — з чыгуначных рэек. Але гэта ўсё патрабавала шмат сілы і ўмення. У шэсць гадоў я дапа-

магала бацьку. Толькі не памятаю, як мяне адмывалі ад сажы і броду. Потым я стала дзьмуць мехам ля горна. Памятаю, што я не даставала да ручкі і мне бацька чапляў вяроўку...” (Зборнік „Мая Вілейшчына”, Вілейка 1996, с. 3-4).

У 1924 годзе Ганна Новік пайшла ў другі клас пачатковай школы, а праз тры гады скончыла 4 класы. А ў 1932 годзе закончыла ўсе сем класаў.

Вельмі добра валодала польскай мовай, у арыгінале чытала Міцкевіча, Славацкага, Крашэўскага, Канапніцкую, Ажэшка. Пад канец сёмага класа ўпершыню наведала з вучнямі Вільню, ад якой была ў захапленні.

У 1935 годзе Ганна Новік піша заяву ў Міністэрства працы з просьбай дапамагчы знайсці працу. І ёй дапамагаюць — накіроўваюць у Варшаву ў лагер працы для беспрацоўнай моладзі, а таксама прысылаюць білет на цягнік. І беларуская дзяўчына едзе ў Варшаву. „Гэты лагер працы ўтрымліваў 200 дзяўчат па розных спецыяльнасцях. Тут былі кравецкая майстэрня, шавецкая, трыкатажная, пашывачная, кухня, пральня. У лагеры быў агарод, на якім таксама працавалі дзяўчаты. Быў усяго адзін мужчына — начны вартаўнік. У лагеры выходзіў часопіс, які называўся „Юнак”. Я змяшчала там свае вершы... Плацілі нам па 5 злотых у месяц”, — успамінае Ганна Новік.

У чэрвені 1938 года група з 12 чалавек вырашыла ўцячы з Польшчы ў Савецкі Саюз. На граніцы іх злавілі пагранічнікі, у тым ліку сярод затрыманых была і Ганна Новік. Яе пасадзілі ў Вілейскую турму, а праз паўгода выпусцілі пад нагляд паліцыі.

У верасні 1939 года, калі прыйшлі ў Заходнюю Беларусь саветы, Ганну Новік выбіраюць дэпутатам Народнага сходу і пасылаюць у Беласток. Вярнуўшыся з Беластока, наша зям-

лячка працуе на Віленшчыне інспектарам райана.

У гэты час яна шмат піша вершаў, друкуецца ў часопісах „Калосьсе“, „Беларускі летапіс“, „Шлях моладзі“, у газеце „Вілейская праўда“. Піша найперш пра тое, што яе хвалюе. А хвалявала паэтку тамтэйшае жыццё: нялёгкае, беднае, самотнае. У вершы „Песнярам“ паэтка звяртаецца да класікаў беларускай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа:

*Вы запелі нам пра долю,
Долю батрака,
Як шапоча з ветрам поле,
Як шуміць рака.
Вашыя песні ноччу шэрай
Рвуцца ўдаль, каб жыць.
Але як мне на паперы
Сны мае змясціць?
На загоне, што ару я,—
Для сябе пішу;
Тут чытаю, — голас чуе
Толькі ветру шум.
На іржышчы серпам звоне
Млявая рука,
Разрывае у саломе
Красны павука...*

Калі пачалася вайна, Ганна Новік становіцца сувязной партызанскага атрада, шые партызанам шапкі і маскхалаты. А пасля вайны выбіраецца дэпутатам сельскага Савета, засядацелем Народнага суда.

У 1948 годзе ў вёсцы Варонічы Вілейскага раёна ствараецца калгас і яго старшынёю вяскоўцы абіраюць Ганну Новік. Гэта быў нялёгкі час і для нашай зямлячкі, і для ўсіх жыхароў Вілейшчыны. Вось што піша пра гэта ў сваіх успамінах паэтка-актывістка: „Палова людзей знаходзілася ў зямлянках і акрамя жанчын, інвалідаў і падлеткаў, не было каму працаваць. „Пайшлі“ планы лесавывазкі, лесапавалу, і гэтай справай займаліся жанчыны; памятаю, брыгада жанчын з Іжы рэзала лес у Варонічах і таксама вывозіла яго, або да ракі, або на чыгу-

начны прыпынак. Выходзіць з зямлянак было няпроста. На пабудову хат давалі лес дарма, але не было каму будаваць. Многія вёскі былі спалены зусім, і мне прыходзілася арганізаваць людзей з некалькіх вёсак у дапамогу жанчынам і інвалідам. Жылі ў зямлянках нярэдка прусакі, якіх тады было шмат, залазілі інвалідам у раны. Не было лякарстваў апрацоўваць іх, лячыліся, як умелі”.

У канцы 1950-х гадоў Ганна Новік атрымала другую групу інваліднасці, яна нідзе ўжо не працавала, а ціха жыла ў Вілейцы і пісала вершы, апавяданні, нарысы. У 1960 годзе яе прымаюць у Саюз беларускіх пісьменнікаў, а праз год у Мінску выходзіць першы самастойны зборнік вершаў „Мае вёсны”. Сюды ўвайшлі вершы, напісаныя паэткай да вайны і пасля вайны. Асноўная іх тэма — жыццё і праца людзей вёскі.

З 1970 года пісьменніца пісала аповесць „Другая сустрэча”, у якой адлюстравала пасляваеннае жыццё на Вілейшчыне. Фрагменты аповесці нават друкаваліся ў часопісе „Полымя” і ў раённай газеце „Шлях перамогі”.

У 1996 годзе паэтка падрыхтавала да друку свой другі паэтычны зборнік „Мая Вілейшчына”, які пабачыў свет, дзякуючы фундатарскай дапамозе дэпутата беларускага парламента Уладзіміра Варашніна. На вялікі жаль, Ганна Новік яго не дачакалася. Яна памерла за некалькі месяцаў да выхаду гэтай паэтычнай кнігі.

Ганна Новік пражыла шмат гадоў. Яе лёс быў вельмі складаным, але цікавым. Паэтка-змагарка ўсё жыццё верыла ў светлае заўтра, была мудрай і працавітай жанчынай, любімою ў свой край і людзей. Яна сябрала з многімі літаратарамі былой Заходняй Беларусі. А Піліп Пестрак нават напісаў прадмову да яе кнігі „Мае вёсны”.

2000

Пецюкевіч Мар'ян

Беларускі этнограф. Нарадзіўся 24 верасня 1904 года ў Цяцэрках на Браслаўшчыне. Скончыў Віленскую беларускую гімназію і Віленскі ўніверсітэт. Быў рэдактарам часопіса „Шлях моладзі“, дырэктарам Беларускага музея ў Вільні. Даследаваў народную культуру беларусаў, у тым ліку беларускага насельніцтва Беласточчыны. Друкаваўся ў тыднёвіку „Ніва“. Пасля смерці з друку выйшлі яго кнігі „У пошуках зачараваных скарбаў“ (1998), „Кара за службу народу“ (2001), „Трагічныя ніткі лёсу беларускага патрыёта“ (2003), „Лісты 1956-1982“ (2005), „Мой дзённік“ (2007). Памёр 25 верасня 1983 года ў Торуні.

Чытаючы Мар'яна Пецюкевіча

„Сляды незабыўныя продкаў” — так называецца новая кніга этнаграфічных нарысаў Мар'яна Пецюкевіча, якая пабачыла свет у мінскім выдавецтве „Кнігазбор”. Яшчэ цёпленькі, як кажуць друкары, адзін асобнік прыслаў мне з Мінска Янка Саламевіч. Спадар Саламевіч з'яўляецца складальнікам і рэдактарам гэтага найцікавейшага выдання.

Па словах Янкі Саламевіча, Мар'ян Пецюкевіч (1904-1983) пасля сябе пакінуў вялікую творчую спадчыну. Да друку будуць рыхтавацца яшчэ некалькі кніг гэтага выдатнага беларускага вучонага-этнографа, дзеяча, рэдактара часопіса „Шлях моладзі”, былога выпускніка віленскіх гімназіі і ўніверсітэта. У 1998 годзе ў Вільні з друку выйшла яго кніга ўспамінаў „У пошуках зачараваных скарбаў”, пасля з'явіліся, дзякуючы Галене Глагоўскай і Вячаславу Харужаму, кнігі Мар'яна Пецюкевіча „Кара за службу народу” (Беласток 2001) і „Лісты 1956-1982” (Беласток 2005). Было яшчэ мала каму вядомае выданне „Трагічныя ніткі лёсу беларускага патрыёта” (2003) Мар'яна Пецюкевіча. І вось — новая кніга, раней непадобная на ўсе іншыя. Яна прысвечана беларускай этнаграфіі.

Кніга пачынаецца праграмай-апытальнікам для вывучэння народных абрадаў пахавання і памінання (Дзядоў). „Заўважым, — як піша ва ўступным слове да кнігі фалькларыст Лія Салавей, — што да гэтага часу ніхто з навукоўцаў Беларусі яшчэ не распрацаваў па такой шырокай праграме вывучэнне пахавальных абрадаў”. А Мар'ян Пецюкевіч у дзесяці раздзелах змясціў 283 пытанні, а ў праграме па вывучэнні Дзядоў — 97.

У кнізе змешчаны цікавыя артыкулы пра Міколу Нікіфароўскага — беларускага этнографа і „Уклад Казіміра Машынскага ў даследаванне народнай культуры беларусаў”. Ар-

Пецюкевіч Мар'ян
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

тыкул пра Нікіфароўскага друкаваўся яшчэ ў „Калосьці“ ў 1935 годзе, а пра Машынскага — у 1976 годзе.

Заслугоўваюць увагі ў кнізе артыкулы Мар'яна Пецюкевіча пра беларускую мелаграфію, аб паходжанні назваў Беларусь, беларус, аб роднай мове — найдаражэйшым скарбе. „Мова, — піша

аўтар, — гэта нацыянальнае аблічча кожнага народа, гэта яго нацыянальны пашпарт, яго душа. Вось таму кожны народ і стараецца, каб яго аблічча было прыгожае, чыстае, свежае і такая ж нацыянальная душа-культура. Душа, здольнасці, таленты, веды шырокіх народных масаў якраз выяўляюцца ў мове і ў шматграннай народнай творчасці”.

У 1949 годзе Мар'ян Пецюкевіч беспадстаўна быў разам з сям'ёй сасланы ў Краснаярскі край, а з 1953 да 1956 гадоў знаходзіўся ў адным з лагераў Варкуты. Янка Саламевіч неяк мне раскажаў, а яму распавядаў сам Мар'ян Язэпавіч, што калі іх 500 чалавек прыгналі ў адзін з лагераў Варкуты, дзе былі людзі ўсіх нацыянальнасцей, то Мар'ян Пецюкевіч падумаў: няўжо тут не будзе знаёмых беларусаў? А калі прыгледзеўся, то ўбачыў у кажуху Янку Багдановіча. Таго самага Янку Багдановіча, з якім разам у Вільні выдавалі часопіс „Шлях моладзі”. Сябрам і землякам было што ўспомніць. Ды і сталінскія лагеры іх не запалохалі, не знішчылі. Вярнуўшыся на радзіму, Мар'ян Пецюкевіч актыўна друкаваўся ў беларускай „Ніве” ў Беластоку. У 1950-1960-х гадах на старонках тыднёвіка ён апублікаваў дзесяткі артыкулаў. Сярод іх былі матэрыялы і пра паходжанні назваў Беларусь, беларус, пра родную мову, а таксама пра Купалле, старадаўнія велікодныя звычаі беларусаў, пра старадаўнія юр'еўскія звы-

чаі. Усе яны ўвайшлі ў кнігу „Сляды незабыўныя продкаў”. Наогул, Мар'ян Пецюкевіч мог гадзінамі распавядаць пра беларускія традыцыі і святы. Янка Саламевіч у гэтай кнізе згадвае: „Калі Мар'ян Пецюкевіч наведваў родныя мясціны і пабываў у Мінску, у пляменніка Уладзіміра, у маёй хаце, першае, на што звярнуў увагу: як у нас ляжаць падушкі на ложку. „Так падушкі ложаць беларусы”, — рэзюмаваў дасведчана ён. Прызнаўся: „Этнаграфія — мая любімая справа поруч з пчоламі, якіх я таксама вельмі люблю. Я хоць сёння магу напісаць артыкул, скажам, „Каса”. Пакажу, чым каса характэрная на Віцебшчыне, Гродзеншчыне, Беласточчыне. А не так, як пішуць вашы цяперашнія этнографы, — прылада касіць траву”.

Раздзел „Матэрыяльная культура Сакольскага павета” у новай кнізе Мар'яна Пецюкевіча — вялікая праца аўтара і несумненная яго ўдача, якая засталася нам у спадчыну. Гэты раздзел напісаны цікава, проста, каларытна, народны побыт Сакольшчыны перададзены глыбока і ярка. Праца аўтара ўзнікла ў выніку зацікаўленасці ім культурай насельніцтва на польска-беларускім паграніччы Беласточчыны. Аўтар спрабуе паказаць народную культуру Сакольшчыны на даным этапе і часткова ў мінулым, паказаць яе экспансіўнасць на іншыя паветы і цэлыя рэгіёны.

Спачатку даецца кароткая агульная характарыстыка Сакольскага павета, дзе нядужа многа ёсць прыродных багаццяў: балотная руда, торф, гліна, жвір, камень, дзе прамысловасць развіта слаба, дзе беларуская мова пераважнай большасці жыхароў з'яўляецца роднай мовай (матэрыял збіраўся ў 1957-1960-х гадах). Далей аўтар распавядае пра форму сяліб і сядзіб, пра вясковае будаўніцтва. „Сялянскае будаўніцтва Сакольшчыны, як зрэшты і ўсюды, па сваім прызначэнні дзеліцца на аб'екты: жыллёвыя, гаспадарчыя і сакральныя (цэрквы, касцёлы, капліцы, крыжы). У аснову вясковага традыцыйнага будаўніцтва паложаны наступны матэрыял: дрэва, камень, гліна, вапна, салома. Перад Першай сусветнай вайной пераважалі на Сакольшчыне ў асноўным

драўляныя будынкi. У міжваенны перыяд у мястэчках і ў багатых сялян пачалі паяўляцца мураваныя будынкi. Гэты працэс працягваецца да сённяшняга дня", — піша Мар'ян Пецюкевіч.

Цікава аўтар апісвае збіральніцтва, паляўніцтва, земляробства, пчаларства, прадметы хатняга ўжытку, народнае адзенне і абутак ды харчаванне. І чым харчаваліся на Сакольшчыне ў канцы 50-х гадоў мінулага стагоддзя? Калі верыць Мар'яну Пецюкевічу, то „ячменныя або грачаныя сечаныя крупы рабілі ў жорнах, панцак з ячменю рабілі ў ступе або ў млынах. Бульба вельмі ўзбагаціла меню сялянскай кухні. Сяляне пачалі садзіць яе столькі, каб хапіла для харчавання і на адкорм жывёле. Немалую ролю ў харчаванні адыгрываюць і бабовыя культуры: гарох, фасоля, а раней і боб, а таксама алеістыя: ільняное семя, каноплі, мак. Вялікая ўвага звяртаецца на гародніну. Тут цэнтральнае месца займае капуста, а затым буракі, агуркі, морква, цыбуля, салата і інш. Свежае мяса ў сялянскай хаце паяўляецца толькі восенню, калі рэжуць авечак, і зімой, калі б'юць адкормленых кабаноў. Як тлушч, так і свіное мяса (шынікі), а таксама ператолены авечы лой перахоўваецца да лета. Цяляты і хатняя птушка ў асноўным прадаюцца. Вельмі важным прадуктам у харчаванні з'яўляецца малако". Адным словам, меню беларусаў за 40 гадоў амаль не змянілася. Але запісы, зробленыя аўтарам кнігі Мар'янам Пецюкевічам — гэта, сапраўды, вялікі сабраны скарб, які нам застаўся ў спадчыну. І добра, што ён нядаўна выдадзены асобнай кнігаю, дзякуючы ахвяраванням дачок Мар'яна Пецюкевіча Марылі і Міраславы, а таксама сям'і Алены Бублік.

2007

Дзённік Мар'яна Пецюкевіча

У Вільні Таварыства беларускай культуры ў Літве выпуціла „Мой дзёньнік“ Мар'яна Пецюкевіча. Дзённік прысвечаны падарожжы ў Рым. Кніжка надрукавана накладам усяго 100 асобнікаў. На тытульным лісце пазначана, што яна выйшла з друку ў 2007 годзе, але на самой справе „Дзёньнік“ Пецюкевіча пабачыў свет сёлета. Ды гэта не так важна, тут цікавы сам факт — з'яўленне новай кнігі выдатнага беларускага вучонага-этнографа, грамадскага дзеяча былой Заходняй Беларусі, рэдактара часопіса „Шлях моладзі“.

Усе кнігі Мар'яна Пецюкевіча, у тым ліку і „Мой дзёньнік“, прачытаў на адным дыханні і з вялікай асалодай. І буду чакаць новых выданняў з яго літаратурна-даследчай спадчыны. А спадчына Мар'яна Пецюкевіча вяртаецца да чытачоў, дзякуючы яго дачцэ Марылі Пецюкевіч.

У прадмове Марыля Пецюкевіч піша, што рукапіс дзённіка ёй перадала маці пасля смерці бацькі. „Праз шмат гадоў баялася ў яго зазірнуць, бо ўсё яшчэ быў сьвежы боль ад страшы так блізкага мне чалавека... Нарэшце перамагла сябе і пачала чытаць гэты бацькаў Помнік, які ўжо з першых старонак паказаўся мне цікавым і маючым вялікую вартасць...“.

Сапраўды, „Мой дзёньнік“ варты ўвагі, чытання, а таксама таго, каб пра яго пісалі газеты і часопісы. Той, хто прачытае „Мой дзёньнік“ Мар'яна Пецюкевіча, у Рым можа ўжо не ездзіць. Асабліва гэта датычыць беларусаў. Але ж куды цяпер беларусы ездзяць?.. Тым не менш, шчыра скажу, у Рым можна не спяшацца — чытайце Пецюкевіча. Тут вы знойдзеце разважанні і апісанні пра базіліку св. Паўла, базіліку св. Пятра, замак св. Анёла, пра пляц св. Пятра, пра Монтэ-Касіна і г.д. Дарэчы, бітва пад Монтэ-Касіна — адна з самых трагічных баталій Другой сусветнай вайны, у якой прымалі ўдзел тысячы беларусаў. Наведаў Монтэ-Касіна спадар Пецюке-

віч разам з беларусам з Рыма Кастусём Маскалікам, які быў жаўнерам у арміі Андэрса і прымаў удзел у той бітве. Кастусь Маскалік аказаўся добрым правадніком. Ён там ведаў усё. Мар'ян Пецюкевіч піша: „Прайшоўшы праз браму, якая вяла на магільнік, тут жа перад дзевяццю шэрэнгамі магіл з крыжамі, на пляцы выкладзеным плітамі, знаходзіцца магіла генерала Уладыслава Андэрса. На мармуровай пліце сціплы напіс. Генерал Андэрс памёр у Англіі, але на ягонае

перадсмертнае жаданне, астанкі перавезены ў Monte Cassino, дзе спачываюць ягоныя жаўнеры. Перад гэтай магілай мы спыніліся. Айцец Кастусь па ўсходняму абраду адправіў паніхіду за сваіх сяброў па зброі і за свайго камандзіра Уладыслава Андэрса. Пасля паніхіды мы прайшлі ад пачатку да канца ўсе рады магіл жаўнераў, падафіцэраў і афіцэраў. Тут жа пахаваны і арцыбіскуп Юзаф Гаўліна, біскуп Войска Польскага. Усіх магіл тут налічваецца 1052. Сярод загінуўшых у баях з азвярэлым фашызмам знаходзяцца і беларусы, і нават рускія, а па веравызнанні каталікі, праваслаўныя, стараверы з Браслаўшчыны, магамэтаны і майсеевага веравызнання. Ляжаць там і мае суседзі — землякі з Браслаўшчыны і з іншых павеатаў Беларусі. Айцец Кастусь кажа, што на гэтым ваенным магільніку спачывае больш двухсот беларусаў”.

Калі я чытаў гэтыя радкі ўспамінаў Мар'яна Пецюкевіча, прыгадалася мне кніга „Беларусы ў бітве за Монтэ-Касіна“, што выйшла з друку пазалетась у Мінску, укладальнікам якой быў Юры Грыбоўскі. У гэтай кнізе, між іншым, надрукаваны спіс беларусаў і ўраджэнцаў Беларусі, якія палеглі падчас бітвы за

Монтэ-Касіна і там пахаваныя. Сярод загінуўшых ёсць у гэтым спісе і беларусы з Беласточчыны: Мікалай Бурса (1908-1944), праваслаўны, стралец; Вінцэнт Яроцкі (1910-1944), праваслаўны, стралец; Караль Семянюк (1907-1944), праваслаўны, кананер і іншыя. Як піша спадар Пецюкевіч, пасля экскурсіі на Монтэ-Касіна, яго дачка Марылька запрасіла на абед і пачаставала капустай з баранінай па-беларуску, дзяронікамі (блінамі з таркаванай бульбы) па-цяцерску са смятанай. Дзякуючы за абед, Кастусь Маскалік сказаў: „Ня еў я беларускай стравы ад 1940 году і хіба ўжо ня прыйдзеца есьці аж да сьмерці“. Такія згадкі і факты ў кнізе даволі чуллівыя і ўспрымаюцца яны дужа балюча, бо пасляваеннай беларускай эміграцыі далёка ад Бацькаўшчыны жылося не соладка. Але вернемся да дзённікаў.

7 студзеня 1972 года Мар'ян Пецюкевіч упершыню прыехаў да дачкі Марылі ў Рым і кожны дзень рабіў у сваім календары кароткія зацемкі. Рымскі дзённік аўтар пачаў 7 студзеня, а закончыў 25 лютага 1972 года.

Найперш, чытаючы „Мой дзёньнік“, адчуваеш і гэта пацвярджае дачка ва ўступным слове, што Мар'ян Пецюкевіч меў феноменальную памяць. Яго рымскія зацемкі — гэта разважанні пра Рым, Італію, пра творы сусветнага мастацтва, гісторыю, рэлігію, пра Беларусь і беларускую эміграцыю. Вось пачатак дзённікавых запісаў — аўтар едзе ў Рым. Ён праязджае гарады Удзіне, Трэвізо, Венецыю, Падую, Ферару, Фларэнцыю. „Праязджаючы праз Падую, я перажываў дзіўнае і непаўторнае пачуццё. Тут жа ў пачатку XVI стагоддзя ўзбагачаўся вышэйшымі ведамі наш несмяротны, вялікі гуманіст і гарачы патрыёт беларускага народа Францішак Скарына, сын са слаўнага горада Полацка“, — піша спадар Мар'ян.

У сваіх успамінах аўтар добра згадвае і Пятра Татарыновіча — беларускага рэлігійнага дзеяча ў былой Заходняй Беларусі. Ён быў заснавальнікам Беларускай секцыі Ватыканскага радыё ў 1950 годзе, выдаваў часопіс „Зніч“. З ім таксама некалькі разоў сустракаўся ў Рыме Мар'ян Пецюквіч...

Пра „Мой дзёньнік“ можна разважаць доўга, з нечым з аўтарам пагаджацца, спрачацца, згаджацца. Такое выданне

— засведчаны факт нашай гісторыі, нашай Бацькаўшчыны. У „Пасьляслоўі“ да кнігі, якое напісала Марыля Пецюкевіч, хораша сказана пра яе дачку і ўнучку спадара Мар'яна — Анжаліку. „Сённяя мая дачка сцвярджае, — піша Марыля Пецюкевіч, — што ідэалы, якімі жыў яе дзядуля, жывуць і актуальныя, што барацьба за незалежнасьць Беларусі, яе гонар і добрае імя сярод іншых народаў сусвету, барацьба за яе культуру і мову павінна трываць надалей і ўзмацняцца. З думкай аб дзядулі Анжаліка здала дадатковы экзамен па этнаграфіі, хаця вучыцца на факультэце палітычных навук. На экзамене інфармавала прафесара аб навуковых працах і даследаваннях свайго дзядулі этнографа, які самаахвярна даследаваў усходнія раёны Польшчы, што засяляюць беларусы. Гэта яшчэ адзін значны ўклад майго бацькі ў культурную скарбонку маёй Бацькаўшчыны“. І мне толькі застаецца далучыцца да гэтых шчырых і вельмі важных слоў, бо гэта, сапраўды, так.

2008

Браты Пецюкевічы перажывалі за Беларусь

У сёлетнім вераснёўскім нумары штомесячніка „Czasopis“ Лена Глагоўская ўпкінула тыднёвік „Ніва“ ў тым, што ён маля цікавіцца і піша пра Мар'яна Пецюкевіча і яго спадчыну. А Мар'ян Пецюкевіч быў некалі супрацоўнікам „Нівы“: пісаў і дасылаў сюды пісьмы і артыкулы на этнаграфічныя і гістарычныя тэмы, а таксама часта тут гасцяваў. Так згадвае спадарыня Лена Глагоўская. Каб неяк кампенсаваць папрок нашага шанюнага гісторыка і даследчыка, прапануем увазе чытачоў інтэрв'ю з дачкою Мар'яна Пецюкевіча — Марыляй Пецюкевіч, якая 40 гадоў жыве ў Рыме.

— **Спадарыня Марыля, як так склаўся лёс, што Вы ў 1960-х гадах з Польшчы трапілі ў Італію, дзе шчасліва пражываеце і сёння?**

— У апошнія гады майго жыцця ў Польшчы я выкладала рускую мову і літаратуру ў старэйшых класах аднаго з варшаўскіх ліцэяў. У сакавіку 1968 года пачаліся вядомыя ва ўсім свеце масавыя дэманстрацыі пратэсту супраць дыктатуры, фактычна, адзінай партыі ПАРП і палітыкі ўрада, які паставіў Польшчу ў становішча васала СССР. У хваляваннях у асноўным прынялі ўдзел студэнты варшаўскіх ВНУ і інтэлігенцыя. Я вельмі свядома далучылася да супраціўлення, будучы глыбока ўпэўненая у яго неабходнасці. Польшча тады была культурна зняволеная, жыла нібы ва ўдушлівай і смярдзючай турэмнай камеры, нарастаў гнеў і незадаволенасць у розных сляях грамадства. Апошнім штуршком для хваляванняў стала зняццё са сцэны паэмы Адама Міцкевіча „Дзяды“ па загаду... савецкага пасла ў Варшаве, які на польскай зямлі адчуваў сябе гаспадаром. Супраць тых, хто пратэставаў, былі пасланыя атрады АМАПа. Я, дарэчы, такіх чалавекападобных малпаў яшчэ ніколі ў жыцці не бачыла. АМАП увайшоў нават на тэрыторыю Варшаўскага ўніверсітэта, пасягнуў на яго імунітэт. Я сама чула як адзін амапавец збіў варшавяка і казаў: „Вось вам (далей рускі мацюк), інтэлігенцыя, мы зараз вам пакажам...“. Але АМАП не набраўся смеласці ўварвацца ў храмы, дзе мы хаваліся ад гумовых дубінак і слёзатачывага газу.

Хачу сказаць і вярнуцца яшчэ да культурнага ўдушша ў тагачаснай Польшчы. На факультэце рускай філалогіі, на якім я вучылася, былі, практычна, забаронены такія класікі рускай літаратуры, як Ахматава, Гумілёў, Пастэрнак, Мандэльштам, Цвятаева і многія іншыя праязікі і паэты рускай літаратуры, пра якіх нашы няшчасныя выкладчыкі былі вымушаны амаль не згадваць.

— **Ці страшна было Вам, маладой дзяўчыне, ісці тады супраць амапаўцаў?**

— У час адной з дэманстрацый мяне збілі і забралі пасведчанне асобы. На другі дзень у школе мае вучні спыталі, што, фактычна, адбываецца ў краіне. Я расказала ім праўду, так як лічу, што сваім падапечным настаўнік махляваць не мае пра-

ва. У класе была група дзяцей наменклатуры. Адным словам, на мяне даняслі, а сам дырэктар ліцэя пагразіў аддаць мяне ў рукі „бяспекі“. Праз некалькі дзён прыйшла павестка з'явіцца ў злавесны Палац Мастоўскіх. Мяне дапытвалі больш чатырох гадзін, але мне ўдалося неяк выкруціцца і пераканаць следчых у маёй прававернасці. Яны мяне выпусцілі, але казалі, што ў Варшаве і ў іншых гарадах Польшчы мяне ўжо не прымуць на працу, хіба што толькі ў вёску. З гэтым „воўчым білетам“ мне было дазволена адпрацаваць да канца навучальнага года. Таму нічога больш не заставалася рабіць, як паехаць за мяжу. Мае знаёмыя запрасілі мяне ў Італію, а маці адной з маіх вучаніц, якая працавала ў Міністэрстве ўнутраных спраў, параіла, каб мне выдалі пашпарт, тым больш, што ў гэтым міністэрстве ў постсакавіцкі перыяд панавала поўная блытаніна. Атрымаўшы пашпарт, 20 ліпеня 1968 года я перасякла італьянскую мяжу, апынуўшыся на волі, пасля 25 гадоў сібірскай ссылкі і жыцця ў Польшчы, прыгнечанай саветамі.

— І як Вас сустрэла Італія?

— Першыя месяцы ў Рыме былі вельмі цяжкімі, магчыма з-за таго, што я не хацела злоўжываць дадзенай мне гасціннасцю і знайшла сабе працу ў настаўніцы-пенсіянеркі, а таксама давала прыватныя ўрокі рускай мовы. Грошай не было не толькі на харчаванне, але нават і на білеты на гарадскі транспарт. Такім чынам я абыходзіла старажытны Рым пяхком, а, апухлыя ад хадзьбы ногі мачыла ў халоднай вадзе фантана.

Праз некалькі месяцаў, зусім выпадкова, а ў мяне ўжо з'явіліся знаёмыя, мне прапанавалі працу ў рускай секцыі Ватыканскага радыё ў якасці перакладчыка, дыктара і памочніка ў апрацоўцы і рэдагаванні матэрыялаў для радыёперадач. Адначасова я паступіла на факультэт сучасных замежных моў і літаратур і пачала збіраць матэрыялы для дыпломнай працы па Восіпу Мандэльштаму, геніяльнаму паэту, які загінуў у 1938 годзе ў чаканні этапа на Калыму. Мне прыйшлося здаць толькі некалькі дадатковых экзаменаў, і сваю дыпломную працу, пад кіраўніцтвам выдатнага славіста прафесара Анджэла Марыі Рыпелліно, я прысвяціла свайму

бацьку, таксама былому вязню сталінскіх лагераў і абаранілася ў 1973 годзе, атрымаўшы самую высокую адзнаку.

— **А ці была для Вас карыснай праца на рускім радыё Ватыкана?**

— Шчыра скажу, праца на радыё ў значнай ступені пашырыла мае веды ў галіне багаслоўя і паглыбіла веру ў Бога. Я працавала ў асяродку інтэлектуальных і адукаваных людзей. Маю на ўвазе перш за ўсё айцоў езуітаў. Мой бацька штодзённа слухаў мяне ў Польшчы ў эфіры і быў шчаслівы. Слухалі мяне таксама іншыя сваякі. Двума гадамі пазней я перайшла ў рускую рэдакцыю RAI International, якое перадавала італьянскія навіны на 26 мовах свету. Там я адпрацавала да канца студзеня 2007 года і пасля пайшла на пенсію. За гэты час мне таксама ўдалося выпусціць у свет некалькі кніг майго бацькі Мар'яна Пецюкевіча, аб'ездзіць шмат краін свету, бо люблю падарожнічаць, вырасціць дачку і займацца дабрачыннай дзейнасцю.

— **Якія кнігі Мар'яна Пецюкевіча Вы маеце на ўвазе?**

— Апублікаваныя ўсе кнігі мемуараў майго бацькі. Гэта выданні — „У пошуках зачараваных скарбаў“ (Вільня 1998), „Кара за службу народу“ (Беласток 2001), „Трагічныя ніткі лёсу беларускага патрыёта“ (Вільня 2003), дзе змешчана выбарка з пратаколаў допытаў у Лукішскай палітычнай турме ў Вільні ў 1952 годзе і тэкст прысуду да 25 гадоў катаргі. Кнігі „Лісты 1956-1982“ (Беласток 2005), „Сляды незабыўныя продкаў“ (Мінск 2007) і „Мой дзёньнік“ (Вільня 2007). Засталася яшчэ неапублікаванай перапіска з пляменнікамі Уладзімірам і Мар'янам — ваеннымі сіротамі, сынамі Генрыха. Мне толькі вядома, што ў этнаграфічным музеі ў Торуні зберагаецца дыпломная праца майго бацькі аб стараверах, напісаная пад кіраўніцтвам вядомага этнографа Казіміра Машынскага, а таксама манаграфія роднай вёскі бацькі Цяцэркі Браслаўскага раёна, якую ён не паспеў апрацаваць. Некаторыя вучоныя з Беларусі і Польшчы лічаць, што многа матэрыялаў са спадчыны Мар'яна Пецюкевіча яшчэ не апублікавана.

— **Спадарыня Марыля, а ці расказаваў Вам бацька пра**

сваіх родных братоў? І, наогул, што Вы ведаеце пра іх лёс?

— Так, тата часам успамінаў пра іх, але з вялікай любоўю і павагай, а ў яго голасе чуліся слёзы. Ён сваіх братоў заўсёды аплакваў. З тымі, хто застаўся пасля вайны ў жывых, а гэта — з братам Баляславам, які быў ранены на вайне, з сястрой Янінай і яе мужам — таксама беларускім патрыётам Ігнатам Данусевічам, падтрымлівалі цесныя эпістальярныя кантакты і тата наведваў іх, калі мог, хаця заўсёды былі вялікія праблемы з візай. Мой бацька знайшоў брацкую магілу ў горадзе Ліепая (Латвія), дзе пахаваны мой дзядзька Генрых, які загінуў у канцы снежня 1944 года. Шукаў таксама магілу дзядзькі Уладзіслава. Пасля смерці бацькі я знайшла ў яго дакументах сіні канверт з надпісам: „Зямля з магілы Уладзіслава“. Яшчэ пры жыцці бацька мне казаў, што дзядзька Уладзіслаў быў забіты нямецкай куляй у Баранавічах. На месцы могілак там цяпер знаходзіцца гарадскі парк. Яшчэ адзін брат таты — Алёйзы — быў застрэлены немцамі ў Аўгустоўскіх лясах, калі вырашыў бегчы з калоны палонных, якіх гналі з аднаго канцлагера ў другі. Пра гэта мне казаў тата.

— Ведаю, што браты Пецюкевічы заўсёды былі шчырымі беларусамі...

— Пацвярджаючы патрыятызм братоў Пецюкевічаў, мой стрыечны брат Мар'ян — кампазітар і выкладчык музыкі, сын Генрыха, напісаў мне наступнае, дазволіўшы спаслацца сёння на яго ліст. Брат напісаў: „Усе браты Пецюкевічы заўсёды і моцна перажывалі за Беларусь. Генрых быў кіраўніком гуртка ў роднай вёсцы Цяцеркі ад „Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры ў Вільні“. У дзяцінстве я знайшоў у нашым доме дзве афіцыйныя пячаткі гуртка з надпісам на беларускай мове. На адной было напісана „Бібліятэка імя Францішка Скарыны“, а на другой — „Гурток у Цяцерках“. Далеі Мар'ян пісаў: „Трое братоў Пецюкевічаў загінулі ў жорсткай неразбярыве вайны. Найбольш асцярожным быў Баляслаў, хаця ён заўсёды заставаўся патрыётам сваёй Бацькаўшчыны. Была патрыёткай і цётка Яніна. Яна мне перадала кнігу Язэпа Найдзюка „Беларусь учора і сёння““. Мой сяб-

ра яе перапісаў ад рукі і выдаў у 1990-х гадах. Боль за Беларусь была і застаецца ў нармальных беларусаў”.

— Ці не Баляслаў Пецюкевіч нават быў пасля вайны старшынёй калгаса?

— Так, пасля вайны дзядзька Баляслаў аднавяскоўцамі быў выбраны ў роднай вёсцы старшынёй калгаса. Людзі ведалі яго як шчырага і прыстойнага чалавека, добрага гаспадара і працаўніка. Але дзядзька Баляслаў не захачеў уступаць у кампартыю, таму яго хутка знялі з пасады старшыні калгаса і ён з сям'ёй пераехаў

Марыля Пецюкевіч з дачкою Анджалікай у Манголіі

жыць у Латвію. Яшчэ хачу дабавіць, што браты Пецюкевічы размаўлялі дома толькі па-беларуску, умелі добра пісаць лацінкай і кірыліцай, ігралі на розных музычных інструментах. А дзядзька Алёйзы выдатна іграў на старой і дарагой скрыпцы, а цётка Яніна мела цудоўны голас і спявала ў касцельным хоры. Мне, выйшаўшай з такой сям'і па лініі таты Мар'яна Пецюкевіча, застаецца толькі дзякаваць Богу і свята берагчы ў сэрцы памяць пра маіх продкаў.

2008

Прытыцкі Сяргей
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Прытыцкі Сяргей

Дзяржаўны і палітычны дзеяч Беларусі. Нарадзіўся 19 студзеня 1913 года ў вёсцы Гаркавічы Сакоўскага павета Падляскага ваяводства. Вучыўся ў партшколе КПЗБ у Мінску. У 1939-1941 гадах працаваў намеснікам старшыні Беларускага аблвыканкама. Быў старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і намеснікам старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР. Памёр 13 чэрвеня 1971 года ў Мінску, дзе і пахаваны на Усходніх могілках.

Гэтага патрабавала жыццё

У маёй хатняй бібліятэцы захоўваецца кніга ўспамінаў удзельнікаў рэвалюцыйнага руху ў Віленскім краі ў 1920-1939 гадах на рускай мове, якая называецца „Вильнюское подполье“. Кніга выйшла з друку ў Вільні ў 1966 годзе. У ёй надрукаваныя і ўспаміны Сяргея Прытыцкага. Нядаўна я гэтыя ўспаміны з цікавасцю і не спяшаючыся перачытаў. Сяргей Прытыцкі дасканала апісвае, як ён страляў у Віленскім акруговым судзе ў Якава Стральчука, які, як згадвае Прытыцкі „разъезжал по городам и сёлам, арестовывал коммунистов, комсомольцев, членов МОПРа, сочувствующих. В результате его подлой, изменнической деятельности было схвачено около тысячи лучших революционеров...“. Дарэчы, Якаў Стральчук быў родам таксама з Бе-

лесточчыны з Бельскага павета. Падчас службы ў польскім войску ён стаў агентам палявой жандармерыі, а потым і дэ-фензівы. Выконваючы заданні дэфензівы, Стральчук працаваў нават сакратаром акруговага камітэта камсамола ў Беластоцкім, Слоніўскім, Брэсцкім, Віленскім, Вілейскім і Навагрудскім акругах. Але хутка члены КПЗБ западозрылі яго ў здрадзе і вырашылі знішчыць. Выканаць заданне вырашаў асабіста сам Сяргей Прытыцкі і яго рашэнне падтрымаў ЦК партыі. На судзе, дзе судзілі членаў КПЗБ, а Якаў Стральчук выступаў як сведка, Сяргей Прытыцкі з двух пісталетаў зрабіў некалькі выстралаў у Стральчука...

За гэты тэракт Прытыцкі ў 1936 годзе быў прыгавораны

Прытыцкі Сяргей З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Наталля і Восін — маці і бацька Сяргея Прытыцкага

спачатку да пакарання смерцю, а потым смяротны прыгавор быў заменены пажыццёвым турэмным зняволеннем. У верасні 1939 года ў час нямецка-польскай вайны ён быў вызвалены з турмы.

Яшчэ да арышту Сяргей Прытыцкі быў сакратаром Крынкаўскага раённага камітэта Камуністычнага саюза моладзі Заходняй Беларусі. Потым быў членам Слонімскага акруговага камітэта камсамола, кіраваў стачкамі лясных рабочых у Сакольскім, Гродзенскім і Слоніmsкім паветах. У 1935 годзе Прытыцкі становіцца сакратаром Слонімскага акруговага камітэта КСМЗБ.

Пасля таго, як Чырвоная Армія вызваліла Заходнюю Беларусь ад Польшчы, у Беластоку 28-30 кастрычніка 1939 года адбыўся Нацыянальны сход Заходняй Беларусі. На ім прысутнічалі 926 дэпутатаў, сярод якіх быў і Сяргей Прытыцкі. Там ён выступіў з дакладам на тэму ўсталявання савецкай улады на тэрыторыі Заходняй Беларусі і добраахвотнага ўваходу яе ў склад СССР і далучэння яе да БССР. На сходзе былі абраны 66 чалавек, якія склалі камісію для паездкі ў Маскву, каб перадаць расшэнне сходу адносна ўступлення Заходняй Беларусі ў склад СССР. У Маскву паехаў таксама і Сяргей Прытыцкі.

З восені 1939 года да пачатку вайны наш зямляк працуе намеснікам старшыні Беластоцкага аблвыканкама. А калі пачалася вайна — Сяргей Прытыцкі ўдзельнічае ў стварэнні абарончых збудаванняў вакол Магілёва і фарміраванні народнага апалчэння ў Гомелі. У жніўні 1941 года яго прызвалі на фронт.

Пасля вайны Сяргей Прытыцкі працуе першым сакратаром Гродзенскага, Баранавіцкага, Маладзечанскага, Мінскага абкамаў Камуністычнай партыі Беларусі. Потым ён атрымліваў усё большыя і большыя пасады. Працаваў намеснікам старшыні Савета Міністраў БССР, потым старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і намеснікам старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР...

Шчыра скажу, у той час яго вельмі моцна паважалі беларусы. Сяргей Восіпавіч ведаў усіх беларускіх пісьменнікаў. З многімі ён сябраваў. Асабліва цёплыя адносіны ў яго былі з Янкам Купалам, Якубам Коласам, Кандратам Крапівой, Петрусём Броўкам, Міхасём Лыньковым, Аркадзею Куляшовым, Іванам Шамякіным, Максімам Танкам, Янкам Брылём і іншымі.

Сяргей Прытыцкі вельмі любіў свой родны Беласток, а таксама Вільню. Расказваюць, як аднойчы, праязджаючы па брукаванай дарозе, Прытыцкі нечакана папрасіў вадзіцеля спыніцца. Ён выйшаў з аўтамабіля, стаў на калені, нахіліўся і пацалаваў брусчатнік. Паехалі далей. Спадарожнікі Прытыцкага маўчалі, яны нічога не маглі зруzumець. Тады Сяргей Восіпавіч ціха сказаў: „Вам гэтага не зразумець... Гэтыя каменні я ўкладваў, калі быў пажыццёвым катаржнікам...”.

Так, быў. І магчыма гэтага патрабавала жыццё. Але, на вялікі жаль, імя Сяргея Прытыцкага сёння згадваецца рэдка. Аб ім толькі нагадваюць вуліцы ў Мінску, Гродне, Маладзечне, Баранавічах. А факты з падпольнай дзейнасці Сяргея Прытыцкага ў Заходняй Беларусі паслужылі дакументальнай асновай для стварэння кінафільма „Чырвоное лісце” (1958).

2008

Пятэльскі Сцяпан (Арол М.)

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Пятэльскі Сцяпан (Арол М.)

Беларускі паэт, публіцыст, перакладчык, фалькларыст. Нарадзіўся каля 1890 года ў Гарадку Беластоцкага павета Падляшскага ваяводства. Вучыўся ў царкоўна-настаўніцкім вучылішчы ў Ялоўцы. Друкаваўся ў „Нашай ніве“. Падрыхтаваў зборнік паэзіі „Лірнік“, які пабачыў свет у 1991 годзе. Удзельнік Першай сусветнай вайны. Памёр ад тыфу ў 1918 годзе на Украіне.

Меў палёт і талент

Максім Багдановіч, калі рабіў агляд беларускай краснай пісьменнасці 1911-1913 гадоў, у сваім артыкуле „За тры гады” адзначыў: „Трэба адмеціць яшчэ Я. Журбу, К. Арла і Янука Д. Арол і Янук Д. — людзі, што маюць палёт і талент, але мала шліфуюць яго. Трапляюцца ў іх часам і вершы даволі сільныя па пад’ёму і думцы, але і дужа часта з недахватамі”. Даследчыкі беларускай літаратуры ў 1960-х гадах пісалі пра М. Арла як паэта „з выразна акрэсленым індывідуальна-творчым абліччам”, бачачы ў яго ў схільнасці „да філасафічнасці, да шырокай абагульненасці малюнка і ўзбуйненні мастацкага вобраза” („Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры”, Мінск 1969, т. 2, с. 203), а таксама ў перапляценнях у яго вершах рэальнага плана з абагульнена-песеннай традыцыяй. Усе гэтыя рысы сапраўды вызначаюць тое непаўторнае, што ёсць у вершах М. Арла.

Пісаць пра М. Арла і яго творчасць мне прыемна ўдвайне. Найперш з-за таго, што пра яго пісалі мае землякі са Слонімшчыны — Алег Лойка і Янка Саламевіч. Алег Лойка ў сваёй двухтомнай „Гісторыі беларускай літаратуры: Дакастрычніцкі перыяд” (Мінск 1980, с. 459-460) пісаў: „М. Арол — адзін з першых даследчыкаў і прапагандыстаў беларускай народнай песні”. Сапраўды, першы артыкул М. Арла пра народную песню — „Аб нашай песні” — з’явіўся ў „Нашай ніве” 26 красавіка 1913 года. Працяг яго пад загалоўкам „Аб беларускай песні” друкаваўся 10 і 13 мая 1913 года ў той жа „Нашай ніве”. Артыкул М. Арла „Спявайце свае песні” публікаваўся ў „Беларускім календары на 1914 год”. Сваімі выступленнямі з разглядам хараства народнай песні, яе нацыянальнай своеасаблівасці М. Арол станавіўся попелеч з Максімам Багдановічам як аўтарам „Апокрыфа”, у якога, як і ў М. Арла, роўна гучалі словы апафеоза народнай песні, а — галоўнае — звярталася ўвага на яе як на крытэрыі народнасці літаратуры, высокага паэтычнага майстэр-

ства, адметна непаўторнага.

У 1991 годзе другі мой зямляк Янка Саламевіч сабраў і выдаў асобнаю кніжкай літаратурную спадчыну М. Арла пад назовам „Лірнік”. Менавіта так яшчэ ў 1913 годзе паэт падрыхтаваў і назваў свой першы паэтычны зборнік, які ён адправіў у Віленскае выдавецкае таварыства. Сакратаром таварыства тады працаваў Янка Купала. М. Арол пісаў Янку Купалу: „Яшчэ прашу Вас, калі знойдзеце ў гэтым рукапісе вершы слабаватыя, то не друкуйце. Хай будзе кніжачка і тоншая, абы каштоўнейшая” (М. Арол, „Лірнік”, Мінск 1991, с. 13). На вялікі жаль, Першая сусветная вайна перашкодзіла выхаду першай кніжкі М. Арла. Але ўцалеў рукапіс у рукапісным аддзеле Цэнтральнай бібліятэкі Акадэміі Навук Літвы ў Вільні (ф. 21, с. 460). Гэты рукапіс трапіў Янку Саламевічу, які падрыхтаваў і выдаў літаратурную спадчыну паэта М. Арла асобным выданнем.

М. Арол — гэта псеўданім Сцяпана Пятэльскага — паэта з Гарадка, што на Беластоцчыне. Ён нарадзіўся ў шматдзетнай сям’і ў 1890 годзе. У Гарадку прайшло яго дзяцінства, тут ён скончыў пачатковую школу. Пасля школы вучыўся ў царкоўна-настаўніцкім вучылішчы ў Ялоўцы, магчыма скончыў яшчэ і Свіслацкую настаўніцкую семінарыю. Атрымаўшы педагагічную адукацыю, Сцяпан Пятэльскі настаўнічаў у Гарадку, Ялоўцы і на Гарадзеншчыне. З 1909 года пачаў друкавацца ў беларускіх календарах, „Нашай ніве”, „Зборніку «Нашай нівы»” (1912), зборніку „Апавяданні і легенды вершам розных аўтараў” (1914) і іншых беларускіх выданнях.

Падчас Першай сусветнай вайны быў мабілізаваны ў царскую армію. Ваяваў у складзе 16-й артылерыйскай брыгады, быў узнагароджаны Георгіеўскім крыжам. У верасні 1917 года знаходзіўся са сваёй часцю на Украіне. Там захварэў на тыф і памёр.

Янка Саламевіч ва ўступным слове да „Лірніка” адзначыў, што „М. Арол — адзін з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя, пачынальнік шчыры, таленавіты. І памяць пра яго ў нашым народзе павінна быць дзей-

Пятэльскі Сцяпан (Арол М.)

З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

снай, жывой. Яго літаратурная спадчына служыць нашай літаратуры, беларускай культуры. Яна — яшчэ адна цаглінка, закладзеная ў падмурак беларускага прыгожага пісьменства яшчэ разам з Янкам Купалам і Якубам Коласам”.

2008

КАМУНІКАТ.ORG

Разумоўская Любоў

Беларуска-расійскі гісторык-славіст, філолаг. Доктар гістарычных навук. Нарадзілася ў 1897 года ў Бельску-Падляшскім. Скончыла гісторыка-філалагічныя курсы ў Казані, вучылася ў Петраградскім універсітэце. Даследавала гаворкі Бельскага павета, гісторыю польскага, беларускага і ўкраінскага сялянства ў сярэднявеччы, адзін з аўтараў „Гісторыі Польшчы“ (1956). Пераклала на рускую мову „Грунвальдскую бітву“ Яна Длугаша. Памерла 21 верасня 1969 года ў Санкт-Пецярбургу.

Даследчыца Яна Длугаша

Пра доктара гістарычных навук Любоў Разумоўскую (дзявочае прозвішча Арасімовіч) на Беласточчыне ведаюць мала.

Нарадзілася яна ў беларускай сям'і ў Бельску. Першая сусветная вайна выгнала сям'ю Арасімовічаў у Расію. Там Любоў Арасімовіч у 1918 годзе скончыла вышэйшыя жаночыя курсы ў Казані. Пасля курсаў пачала працаваць выкладчыцай гісторыі і актыўна займацца навукай, найперш у галіне славяназнаўства. Спачатку працавала асістэнтам Сярэднеазіяцкага дзяржаўнага ўніверсітэта ў Ташкенце, а потым пераехала ў Санкт-Пецярбург.

У горадзе на Няве наша зямлячка актыўна супрацоўнічае з бібліятэкай Акадэміі Навук Расіі і Інстытутам кнігі, дакумента і пісьма Акадэміі Навук СССР. Адначасова Любоў Разумоўская працягвае працаваць і на ніве педагогікі. Спачатку яна выкладае на кафедры славянскай філалогіі Ленінградскага дзяржаўнага ўніверсітэта, а потым — у Педагагічным інстытуце імя Герцэна.

У пачатку 1940-х гадоў Любоў Разумоўская зноў апынулася ў Ташкенце, але пасля вайны вярнулася на выкладчыцкую працу ў Ленінградскі ўніверсітэт. Яшчэ ў Ташкенце наш гісторык наладзіла навуковыя кантакты з сектарам славяназнаўства і яго кіраўніком акадэмікам Уладзімірам Пічэтам. З Уладзімірам Пічэтам Любоў Разумоўская шчыра сябравала. Тым больш, што ён быў земляком, першым рэктарам Белдзяржуніверсітэта. Гісторыкам было аб чым пагутарыць, ды і павучыцца маладому славяназнаўцу ў Пічэты было чаму. Уладзімір Пічэта сустракаўся з Максімам Багдановічам, падтрымліваў сяброўскія і творчыя сувязі з Янкам Купалам, Якубам Коласам, Максімам Гарэцкім, Змітраком Бядуляй і іншымі дзеячамі беларускай культуры. Гэта быў вельмі адукаваны і цікавы чалавек. Але ў 1930 годзе яго арыштавалі і абвінілі ў вялікадзяржаўным шавінізме, беларускім буржуазным нацыяналіз-

Такі Ленінград памятае Любоў Разумоўскую

ме і празаходняй арыентацыі. Вучо-нага саслалі ў Вятку, потым у Варонеж, і толькі ў канцы 1935 года яму дазволілі пераехаць у Маскву.

У Маскве Пічэта працаваў у Інстытуце гісторыі Акадэміі

Навук СССР, дзе з 1939 года ўзначальваў сектар славяназнаўства, працаваў над 3-томнай гісторыяй Польшчы. У 1941 годзе разам з Інстытутам быў эвакуаваны ў Ташкент. Тут і пазнаёміўся акадэмік з нашай зямлячкай. Пад кіраўніцтвам Уладзіміра Пічэты Любоў Разумоўская абараніла кандыдацкую дысертацыю на тэму „Хроніка Гельмольда як крыніца для гісторыі прыбалтыйскіх славян“.

У Ленінградзе, калі Разумоўская вярнулася туды пасля вайны, працавала супрацоўніцай Ленінградскага аддзялення Інстытута гісторыі Акадэміі Навук СССР. А ў 1950 годзе яна была залічана старшым навуковым супрацоўнікам у Інстытут славяназнаўства.

Ідучы ў славяназнаўства сваім шляхам, Любоў Разумоўская не адразу вызначыла кола сваіх асноўных навуковых зацікаўленняў. Гісторыя Польшчы эпохі феадалізму, галоўным чынам гісторыя польскага сялянства ў сярэднія вякі, стала галоўнай тэмай яе навуковай творчасці толькі ў другой палове 1940-х гадоў. Самай крупнай працай яе ў галіне славістыкі, акрамя кандыдацкай дысертацыі, была да гэтага публікацыя „Дакументаў да гісторыі славяназнаўства ў Расіі“ (Масква — Ленінград 1948).

Як гісторык польскага сялянства наша зямлячка ў 1958 годзе напісала і выпусціла кнігу „Нарысы па гісторыі польскіх сялян ад старажытнасці да XV стагоддзя“ (Масква — Ленінград 1958). Па гэтай тэме яна паспяхова ў 1960 годзе аба-

раніла доктарскую дысертацыю.

Вялікую ролю ў яе развіцці як гісторыка-паланіста адыграў, па асабістаму меркаванню і прызнанню вучонага, удзел у калектыўнай працы „Гісторыя Польшчы” (т. 1), дзе наш гісторык напісала шэраг артыкулаў па гісторыі польскага горада і вёскі. А „Нарысы па гісторыі польскіх сялян у XV-XVI стагоддзях” (Масква 1968) былі яе апошняй значнай працай, якую Любоў Разумоўская завяршыла па пытаннях аграрнай гісторыі сярэднявековай Польшчы.

У апошнія гады свайго жыцця наша зямлячка поўнасьцю захапілася перакладамі сярэднявекowych крыніц па гісторыі славянства. Праўда, перакладамі яна займалася і раней. Яна падрыхтавала і выдала „Хроніку славян” Гельмольда (Масква 1963). Напісала да гэтай кнігі таксама прадмову і каментарый.

Была ў Любові Разумоўская мара — поўнасьцю перакласці працы польскага гісторыка, дыпламата і царкоўнага дзеяча Яна Длугаша на рускую мову. У 1962 годзе яна пераклала і выдала толькі „Грунвальдскую бітву” Яна Длугаша. Пасля Длугаша гісторык завяршыла пераклад, зрабіла каментарый і напісала прадмову да хронік Адама Брэменскага. Гэта яе была апошняя праца.

Доктар гістарычных навук Любоў Разумоўская доўга хварэла. Яна пражыла 72 гады. Калі яе не стала, гісторык В. Каралюк у часопісе „Советское славяноведение” (1970, № 1, с. 134) пісаў: „Со смерцю Любови Вячеславовны Разумовской наша историография потеряла самого крупного у нас специалиста по аграрной истории Польши, прекрасного знатока славянского источниковедения эпохи средневековья”.

Тым, хто зацікавіцца творчасцю і лёсам нашай славянскай зямлячкі, скажу, што ў архіве Расійскай нацыянальнай бібліятэкі ў Санкт-Пецярбургу (ф. 1137, воп. 1, спр. 150) знаходзіцца яе асабістая справа.

2008

Сакалоўскі Васіль
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Сакалоўскі Васіль

Беларускі вайсковец, Герой Савецкага Саюза, Маршал Савецкага Саюза. Нарадзіўся 21 ліпеня 1897 года ў вёсцы Козлікі Беластоцкага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Ваенную акадэмію РСЧА. У гады Другой сусветнай вайны быў намеснікам камандуючага войскамі Першага Беларускага фронту. Жыў у Расіі, памёр у Маскве 10 траўня 1968 года.

Герой Савецкага Саюза

Імя Маршала Савецкага Саюза і Героя Савецкага Саюза Васіля Сакалоўскага на Беластоцчыне незаслужана забыта. Ды і хто з беларускай моладзі пра яго наогул сёння што ведае? Практычна нічога. Тым не менш беларус Васіль Сакалоўскі заслужыў памяці ў сваіх нашчадкаў, пра яго мы ўсё ж павінны памятаць. Ды і не ўсім у той час давалі званні герояў і маршалаў. Хаця не ўсё так гладка складвалася і ў вайскоўца-беларуса, як пра гэта пісалі ў свой час савецкая прэса і кнігі.

Васіль Сакалоўскі нарадзіўся ў вёсцы Козлікі Заблудаўскай воласці Беластоцкага павета ў 1897 годзе ў сям'і беларускага селяніна-бедняка. Спачатку дома скончыў двухкласную настаўніцкую школу і пэўны час працаваў настаўнікам у вясковай школе. Калі пачалася Першая сусветная вайна, сям'я Сакалоўскіх выехала ў бежанства ў Пскоўскую вобласць Расіі.

У 1918 годзе Васіль Сакалоўскі пасля заканчэння настаўніцкай семінарыі марыў працаваць настаўнікам, але ў Расіі адбыўся кастрычніцкі пераварот і, каб не памерці з голаду, юнак дабрахвотнікам уступіў у Чырвоную Армію і быў накіраваны на першыя Маскоўскія ваенна-інструктарскія курсы. Пасля курсаў зноў працягваў вучобу ў Акадэміі Генеральнага Штаба. І, вядома ж, ваяваў. Спачатку на Усходнім фронце, пасля на Каўказскім, дзе быў прызначаны начальнікам штаба 32-й стралковай дывізіі. Дывізія гэта ўстанаўлівала савецкую ўладу ў Азербайджане і ў Дагестане.

У 1924 годзе Васіль Сакалоўскі пераводзіцца ў Маскоўскую ваенную акругу і прызначаецца на пасаду начальніка штаба стралковай дывізіі. Свае службовыя абавязкі Сакалоўскі выконвае паспяхова і праз два гады становіцца начальнікам штаба корпуса спачатку ў Паўночна-Каўказскай, а затым Беларускай ваеннай акругі. На гэтых пасадах наш зямляк працаваў да 1930 года з невялікімі перапынкамі для

вучобы на вышэйшых акадэмічных курсах. Затым Васіля Сакалоўскага пераводзяць на камандную работу, дзе на працягу пяці гадоў ён паспяхова камандуе стралковай дывізіяй Беларускай ваеннай акругі.

Калі пачалася вайна, Васіль Сакалоўскі працаваў на пасадзе намесніка начальніка Генеральнага штаба па арганізацыйна-мабілізацыйных пытаннях савецкіх войскаў. Але ў ліпені 1941 года яго прызначаюць начальнікам штаба Заходняга фронту, войскі якога прыкрывалі найбольш важныя і небяспечныя стратэгічныя раёны першага перыяду вайны. Талент Васіля Сакалоўскага, як выдатнага военачальніка, праявіўся ў бітве пад Масквою. А ў 1942 годзе яму было прысвоена званне генерал-палкоўніка.

У лютым 1943 года генерал-палкоўнік Сакалоўскі быў зацверджаны на пасаду камандуючага войскамі Заходняга фронту. На працягу лютага і сакавіка Заходні фронт пад яго камандаваннем паспяхова правёў аперацыю па ліквідацыі Ржэўска-Вяземскага плацдарма нямецка-фашысцкіх войскаў. А летам войскі Заходняга фронту пад камандаваннем Васіля Сакалоўскага (ужо генерала арміі) выдатна правялі яшчэ дзве аперацыі — Арлоўскую ва ўзаемадзейні з Бранскім і Цэнтральным франтамі і Смаленскую ва ўзаемадзейні з Калінінскім фронтам. Салдаты яго фронту вызвалілі Смаленшчыну, пасля Віцебск і іншыя гарады Беларусі.

У 1944 годзе наш зямляк займаў пасаду начальніка штаба Першага Украінскага фронту, а пасля быў намеснікам камандуючага войскамі Першага Беларускага фронту. Яго салдаты вызвалілі родную Беларусь, Украіну, Польшчу, прымалі ўдзел у падрыхтоўцы Берлінскай аперацыі. У 1945 годзе Васіль Сакалоўскі атрымаў званне Героя Савецкага Саюза, а праз год яму было прысвоена званне Маршала Савецкага Саюза.

У пасляваенныя гады маршал Васіль Сакалоўскі быў прызначаны галоўнакамандуючым групай савецкіх войск у Германіі і галоўнакамандуючым савецкай ваеннай адміністрацыі ў Германіі.

Паштовая марка, прысвечаная
В. Сакалоўскаму

Пасля працаваў намеснікам міністра абароны СССР, быў генеральным інспектарам Групы генеральных інспектараў Міністэрства абароны СССР.

У апошнія гады свайго жыцця (памёр у 1968 годзе) Васіль Сакалоўскі шмат працаваў над развіццём савецкай ваеннай тэорыі, галоўным чынам у галіне стратэгіі, а таксама гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Ён часта выступаў у друку, пад яго кіраўніцтвам былі распрацаваны кнігі „Ваенная стратэгія“, „Разгром нямецка-фашысцкіх войскаў пад Масквою“

і іншыя. Плённа працаваў наш зямляк і пры напісанні шасцітомнай гісторыі Вялікай Айчыннай вайны Савецкага Саюза.

Памяць пра Васіля Сакалоўскага сёння ўшанавана ў Беларусі ў назве адной з вуліц Гродна. У горадзе над Нёманам устаноўлены і бюст военачальніку. Яго імя нададзена і Новачаркаскаму вышэйшаму ваенна-каманднаму вучылішчу сувязі ў Расіі.

Прачытаўшы гэтыя біяграфічныя радкі, можна падумаць, што лёс і кар’ера нашага земляка складваліся вельмі шчасліва і паспяхова. Але гэта зусім не так. Справа ў тым, што Васіль Данілавіч Сакалоўскі быў вельмі сціплым і цярылым чалавекам. Ён нават мог шмат гадоў ужыцца з такой неардынарнаю асобаю, якім быў маршал Георгій Жукаў. Наогул, родныя дзеці мала што ведалі пра жыццё свайго бацькі, ды і той ніколі не любіў пра сябе расказаць. Калі адной з дачок маршала папрасілі на святкаванні яго 100-годдзя выступіць і расказаць пра бацьку, яна разгубілася. А вось унучкі Наталля Сінюк і Вольга Захаркіна ў апошні час агучылі цікавыя факты з біяграфіі свайго дзеда. „Георгій Жукаў, — успамінае Наталля, — мог накрычаць на майго дзеда ў прысутнасці афіцэраў і сал-

дат, ён часта даводзіў Васіля Данілавіча да сардэчнага прыступу. Хаця дзед ніколі ў сваім жыцці не крычаў на падначаленых. Ён быў адзіным маршалам, які званіў па службовым тэлефоне, вітаўся і называў сваё прозвішча. Усе іншыя военачальнікі лічылі, што падначаленыя павінны былі пазнаваць маршалаў па голасе”.

Другая ўнучка Вольга сказала, што „яе дзед у 1937 годзе ледзьве пазбегнуў рэпрэсій. І толькі дзякуючы жонцы Ганне Пятроўне, ён застаўся на волі. А справа была так. Смерч рэпрэсій у 1937 годзе пракаціўся па Уральскай ваеннай акрузе, дзе наш дзед быў начальнікам штаба. Адночы да іх прыходзіць супрацоўнік НКВД і кажа: „Товарищ Соколовский, к нам в органы поступило письмо, где вы обвиняетесь в том, что являетесь белопольским шпионом. В своей автобиографии вы преднамеренно скрыли факт, что в период Первой мировой войны служили офицером царской армии. Если завтра к утру вы не представите оправдательные документы, приходите на службу сразу же с личными вещами...”. Як расказвала нам бабуля, для дзеда гэта было вялікай нечаканасцю і ўдарам. Дзед ніколі не служыў у царскай арміі, бо ў тыя гады ён вучыўся ў семінарыі. Ганна Пятроўна ўспомніла, што нейкія дакументы той пары зберагаюцца ў скураным партсігары. Пачалі шукаць. І адну паперку знайшлі, якая і выратавала яму жыццё. У даведцы было напісана, што старшы воінскі начальнік горада Невеля (там дзядуля вучыўся) вызваляе ад прызыву ў армію В. Д. Сакалоўскага да заканчэння вучобы ў настаўніцкай семінарыі. На другі дзень дзядуля паказаў афіцэру НКВД гэты дакумент. Той прачытаў і сказаў: „Хорошо. Вы свободны. Приступайте к работе”.

Такіх прыкладаў з жыцця нашага земляка можна прывесці шмат. Але прайшоўшы ўсе ліхалецці, беларус Васіль Сакалоўскі выстаяў, не скарыўся ні перад рэпрэсіямі, ні перад войнамі.

2004

Сідаровіч Кастусь

Беларускі грамадска-культурны і палітычны дзеяч. Нарадзіўся 14 верасня 1906 года ў Беластоку. Быў арганізатарам беларускага культурнага жыцця ў даваенным Беластоку, дзеячам Таварыства беларускай школы ў 1927-1932 гг., адным з актыўных удзельнікаў тэатральнага кааператыва „Польмя“, спяваў у хоры. Пасля вайны дзейнічаў у Беларуска-кім грамадска-культурным таварыстве, пісаў у „Ніву“. Памёр 29 мая 1990 года ў Беластоку.

Беларускі тэатральны кааператыў „Полымя”

ТБШ у Беластоку і Язэп Драздовіч

У 1927 годзе ў Беластоку быў створаны гурток Таварыства беларускай школы (ТБШ). Як згадвае Кастусь Сідаровіч (зборнік „Лёс аднаго пакалення”, Беласток 1996, с. 10-13), першы сход ТБШ адбыўся ў прыватным памяшканні Язэпа Грыгарчука, дзе дэкларацыю аб прыналежнасці да ТБШ падпісалі 23 чалавекі.

На першым арганізацыйным сходзе, як згадвае Кастусь Сідаровіч, быў выбраны прэзідыум гуртка і сакратарыят. Старшынёю прэзідыума гуртка стаў Федарчук, сакратаром Конкаль. Знайшлося і памяшканне для ТБШ, дзе хутка быў зроблены рамонт і паціху наладжвалася праца. Актыўна запрацавалі ў ТБШ драматычная, харавая, дэкламатарская і літаратурная секцыі. „Праз нейкі час пачалі ставіць беларускія п’есы — ва ўласным памяшканні па суботах, нядзелях і ў святы, а таксама ў Беластоку і ў цэлай акрузе. Беларускае насельніцтва выдатна падтрымала ініцыятыву Таварыства”, — успамінае Кастусь Сідаровіч.

Калі верыць усё ж таму спадару Сідаровічу, то за сем гадоў дзейнасці ТБШ было пастаўлена 167 спектакляў і беларускіх сцэнічных твораў, у якіх удзельнічаў і хор. Драматычная секцыя налічвала 13 пастаянных актёраў-аматараў, харавы калектыў — 38 харыстаў. За сямігадовы час існавання ТБШ былі арганізаваны два з’езды Акруговай управы.

Сапраўды, дзейнасць ТБШ у Беластоку ў 1927-1935 гадах была даволі актыўнай. У 1933 годзе ў сакавіку беластоцкія тэбэшойцы запрашаюць да сябе слыннага беларускага мастака Язэпа Драздовіча, абяцаючы яму заробак за афармленне стэндаў, плакатаў, тэатральных дэкарацый. „Учора з вечара я атрымаў запросіны паехаць у Беласток на працу. Сягодня большую палавіну дня патраціў на хадню — на

агледзіны Лукішкага кірмашу — „Казюка” (кірмаш у Вільні, прымеркаваны да дня святога Казіміра. — С. Ч.), — піша ў сваіх „Дзённіках” Язэп Драздовіч (часопіс „Маладосць”, 1991, № 5, с. 122-123).

6 сакавіка 1933 года Язэп Драздовіч прыязджае ў Беласток. „Уражанне ад горада такое: вялікае старадаўняе сяло, не надта даўно перашоўшае ў стан багацёўчага горада, у якім адразу кідаецца ў вочы розніца між старымі і новымі будынкамі. Старыя аднастольныя хаты ў пераможку з новымі мнагастольнымі камяніцамі. Па свайму месцу распалажэння Беласток нічым не розніцца ад новаўзбудаваных Баранавіч — ні ракі, ні возера, ні прыгожых узгор’яў ці даліны. Найпрыгажэйшая часць Беластоку — гэта каля гатыцкага касцёлу. Ад т.зв. ратушы да брамы палацу Браніцкіх...”, — згадвае далей у „Дзённіках” Язэп Драздовіч.

8 сакавіка Язэп Драздовіч ужо малюе шылду на памяшканне акружнай управы ТБШ. „Усё добра, ды холад, работа з рук валіцца”, — адзін з першых дзённікавых запісаў Язэпа Драздовіча на новым месцы. Праз пару дзён мастак закончыў вітражныя шылды для кааператыўна-выдавецкага таварыства „Сяўба”. Затым пачаў па заказу Беластоцкай акружнай управы ТБШ маляваць дэкарацыі для спектакляў, якія рыхтавала драматычная секцыя Таварыства. „Вясковую вуліцу” — для прадстаўлення паводле камедыі Уладзіслава Галубка „Суд”, дэкарацыю „Пушча” і яшчэ краявід „марэнна-лясістага характару: наводдалі лес, узгор’е, рэчка, а па іх бярозавыя гаі. На ўзбліжжы — узмёт з альшынкамі і дубамі”. Непадалёк у Супраслі ўжо ставіўся спектакль паводле п’есы Марка Крапіўніцкага „Пашыліся ў дурні” пры дэкарацыях, выкананых Язэпам Драздовічам. Гледачоў на спектаклі было шмат. Дарэчы, як піша Язэп Драздовіч, „супрасляне аказаліся нашмат тэатральнейшымі за беластачан, якія ідуць на спектаклі толькі дзеля танцаў”.

16 красавіка мастак з радасцю дапамагаў усталёўваць дэкарацыі ў арандаваным на спектакль памяшканні на вуліцы Ружанскай у Беластоку. „Ставілася п’еса М. Крапіўніц-

кага „Пашыліся ў дурні”. Сыгралі як найлепей. Сама сцена з маімі дэкарацыямі, — цешыўся мастак, — мела выгляд надта прыстойны. Ды на вялікі жаль, цаніцеляў на ўсё гэта не хапала. Публікі было шмат. Моладзь уборная, франтаватая, ды эстэтычна слаба развітая”.

У 1933-1935 гадах Беластоцкая акружная ўправа ТБШ пачала адчуваць фінансавыя праблемы. Адзінай крыніцай папаўнення бюджэту была выручка ад спектакляў. Але аматарскія спектаклі рэдка давалі добрыя касавыя зборы. Неўзабаве Язэп Драздовіч зразумеў, што ў Таварыстве не толькі на ганарар, але нават на фарбы няма грошай: „Прыйшоў на Купецкую, 44, у ТБШ, каб закончыць абраз-дэкарацыю „Пушча”, ды на вялікі жаль прыходзіцца сядзець і нічога не рабіць — пакосту, клею і некаторых фарбаў не хапіла, а ў Таварыстве, аказалася, няма грошай на дакупку”.

Праз пэўны час ТБШ у Беластоку знайшло дваццаць пяць золотых для Язэпа Драздовіча, за якія радасны мастак паехаў у Вільню. З таго часу сама дзейнасць ТБШ у Беластоку пачала паціху патухаць. І ў 1935 годзе пастановай гарадскога стараства Таварыства беларускай школы было забаронена, а ўсе яго дакументы канфіскавалі.

Як разгаралася і патухала „Полымя”

Пасля ліквідацыі ў Беластоку ТБШ мясцовая беластоцкая моладзь у 1937 годзе спрабуе заснаваць Беларускае тэатральнае кааператываў „Полымя”. Як успамінае ўсё той жа Кастусь Сідаровіч, за арганізацыю кааператыва ўзяліся 12 чалавек — Ігнат Бакуновіч, Аляксандр Андрайчук, Лявон Богуш, Сяргей Крывец, Антон Кавальчук, Кастусь Сідаровіч, Базыль Лукашык, Пятро Дзямідовіч, Ганна Абуховіч, Уладзімір Маеўскі, Іван Гургэнбэнаў. Хлопцы і дзяўчаты сабраліся на маеўцы ў Юраўцах. Там яны разам падрыхтавалі статут кааператыва, абгаварылі пытанні наконт стварэння хору, драмгуртка і аркестра народных інструментаў. Сядзіба кааператыва павінна была месціцца ў Беластоку на вуліцы Надрэчнай, 9.

Але перш, чым тэатральны кааператыў „Полымя” пачаў сваю дзейнасць, яго неабходна было зарэгістраваць. Дакументы на рэгістрацыю хутка былі падрыхтаваныя. Як паведамляе часопіс „Беларускі летапіс” № 5 за 1937 год, „акружны суд у Беластоку падаў да публічнага ведама ў органы польскай коопэрацыі „Spółnota pracy” № 7 з дня 1.IV.1937 году аб зарэгістраванні 5 лютага г.г. беларускага коопэратыву пад назовам „Аб’яднаньне Працаўнікоў Беларускага Тэатру „Полымя”, Коопэратыву Працы з адказнасцю паямі”.

У статутце кааператыва паведамлялася, што сябры ў кааператыву аб’яднанні тэатральных працаўнікоў будуць мець заробак, будуць пашыраць тэатральную культуру сярод беларускага насельніцтва, наладжваць тэатральныя мерапрыемствы, плаціць за арэнду памяшкання, прапагандаваць тэатральнае мастацтва і г.д. Старшынёю Управы тэатральнага кааператыву „Полымя” была абрана Ганна Абуховіч.

Але не так усё проста складвалася ў тэатра „Полымя” пасля яго рэгістрацыі. Бо адной рэгістрацыі для дзейнасці гэтага творчага калектыву было мала. Як паведамляла беластоцкая прэса, у прыватнасці, „Dziennik Białostocki” № 107 ад 19 красавіка 1937 года, старшыня Управы таварыства „Полымя” Ганна Абуховіч была пакарана штрафам 200 злотых за арганізаванае таварыства працаўнікоў беларускага тэатру „Полымя” без адпаведнага паведамлення адміністрацыйных улад. З гэтай прычыны беластоцкі гарадскі староста не даў дазволу на канцэрт, які таварыства мелася наладзіць у Беластоку ў зале тэатра „Palace” 4 траўня 1937 года.

Сябры „Полымя” палічылі несправядлівым тое, што Ганну Абуховіч аштрафавалі. Яны пачалі пратэставаць супраць гэтага і даказалі ў судзе, што „Полымя” мае права на сваю дзейнасць, бо яно зарэгістраванае. І свайго дабіліся. Часопіс „Беларускі летапіс” за 1937 год (№ 6-7) надрукаваў такую зацёмку: „Беластоцкі суд звольніў ад штрафу, якім пакарана была гарадскім судом у Беластоку старшыня Беларускага тэатральнага кааператыву гр. Абуховіч”.

Кастусь Сідаровіч. 1980-я гады

І хоць „Полымю” было нялёгка, усё ж яго дзейнасць разгаралася на ўсю Беласточчыну. Сябры тэатра ставілі п’есы, выступалі з канцэртамі, а таксама самі наладжвалі розныя вечары, сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі, артыстамі, спевакамі. Пра ўсе добрыя справы і праблемы „Полымя” паведамляў у заходнебеларускім друку сябра тэатральнага кааператыва паэт Сяргей Крывец.

Сяргей Крывец (1909-1945) у Беласток прыехаў з Мастоўшчыны ў 1933 годзе. Ён адразу далучыўся да сяброў ТБШ, а потым быў адным з арганізатараў „Полымя”. І хоць ён не меў адукацыі (паступіў на першы курс Беластоцкага педінстытута толькі летам 1940 года), Сяргей Крывец мог гадзінамі распавядаць усім пра рускую, польскую, беларускую літаратуру. Як згадвае Рыгор Шырма, Сяргей Крывец ведаў літаратуру і любіў яе. Прыемна было весці з ім гутаркі на літаратурныя тэмы, чытаць жывыя, вострасатырычныя яго апавяданні. Бывала, цэлымі начамі хлопцы хадзілі па ўскраінах Беластока і ў гутарках пра Горкага і Чэхава, пра Пушкіна і Міцкевіча, пра Купалу і Коласа, пра савецкую і заходнееўрапейскую літаратуры не заўважалі, калі „ўсход разгараўся пурпурнай палоскай”. Просты вясковы хлопец з адукацыяй два класы пачатковай школы меў багатую літаратурную эрудыцыю.

У тэатральным кааператыве „Полымя” Сяргей Крывец быў, мяркуючы з сённяшняга пункту гледжання, загадчыкам літаратурнай часткі тэатра. Ён рэдагаваў сцэнарыі, пісаў сам шмат для тэатра вершаў, прамоў, выступленняў, тэксты афіш, прапагандаваў тэатр у беларускай прэсе, распавядаў пра

ўсе поспехі і праблемы „Полымя”.

6 чэрвеня 1937 года, дзякуючы тэатру „Полымя”, у Беластоку быў наладжаны канцэрт Міхася Забэйды-Суміцкага. Вось як успрымалі беларусы Беластока канцэрт Міхася Забэйды-Суміцкага: „Трэба было бачыць на канцэрце, як публіка рэагуе на кожны паварот, на кожны пераход чароўнага голасу нашага мастака, які з першых тонаў апаноўвае душою публікі і з асаблівай лёгкасцю вядзе яе праз лабірынты далікатных перажыванняў. Іменна, трэба бачыць і адчуць, як саяля замірае з журбой „Маладога дубочка”, як дрыжыць, згарае агнём юнацтва з песняй „Ці грэх цябе любіць?” У людзей старых, адарваных ад народнага грунту, у каторых усякая сувязь з нашым жыццём здаецца занікла, мы бачылі слёзы. Гэта былі слёзы шчасця і радасці. Так было на канцэрце ў Беластоку 6 чэрвеня...”. Акампанаванай у Беластоку спеваку прафесар Урштэйн з Варшавы.

Вось так апісваў Сяргей Крывец у сваім допісе канцэрт Міхася Забэйды-Суміцкага. Гэты допіс быў змешчаны ў часопісе „Беларускі летапіс”, № 6-7 за 1937 год.

Беларускі тэатральны кааператыў „Полымя” ў канцы 30-х гадоў мінулага стагоддзя быў на Беласточчыне даволі вядомым сваёй беларускай нацыянальнай дзейнасцю і актыўнасцю калектывам. Іншая справа, што мясцовыя ўлады пастаянна перашкаджалі яму. Напрыклад, 16 і 17 кастрычніка 1937 года ў Гарадку „палымянцы” хацелі паказаць дзве пастаноўкі — „Пакой у наймы” і „На вёсцы”, а таксама канцэрты струннага аркестра і хора. Падалі просьбу аб дазvole на выступленне, але беластоцкі павятовы стараста прыслаў адмову, матывуючы тым, што ў гэты час і ў тым жа месцы „прамышляюць” ужо іншыя арганізацыі.

Каля двух гадоў працаваў у Беластоку гэты творчы калектыў. А ў лютым 1938 года прадстаўнікі мясцовых улад уварваліся ў памяшканне „Полымя” і забралі ўсю яго дакументацыю — акты, архівы, фотаздымкі, творы. Далейшая праца была часова спынена. А ў 1945 годзе беластоцкія ўлады поўнасцю забаранілі дзейнасць „Полымя”.

Тэатральныя ўзаемаадносіны

Беларускія тэатральныя традыцыі і сувязі Беларуска і Беларусі, закладзеныя ў ХХ стагоддзі, працягваюцца і сёння. Дарэчы, яшчэ ў 1929 годзе ў Беларуска выступалі аматарскія драматычныя гурты Віленскай беларускай гімназіі, якія паказалі спектакль „Апошняе спатканне” па п’есе Уладзіслава Галубка. А праз 10 гадоў у Беларуска прыехаў на гастролі Беларуска драматычны тэатр-1, які паказалі беларускаму спектаклю „Партызаны” па п’есе Кандрата Крапівы і „Падзь Сярэбраная” па п’есе Мікалая Пагодзіна.

У 1955 і 1975 гадах у Днях беларускай культуры ў Беларуска прымалі удзел і Беларуска тэатр імя Янкі Купалы (цяпер Беларуска Нацыянальны Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы). У Беларуска беларускія артысты паказалі спектаклі „Канстанцін Заслонаў” Аркадзя Маўзона, „Пялюць жаваранкі” Кандрата Крапівы, „Раскіданае гняздо” Янкі Купалы, „Зацюканы апостал” і „Трыбунал” Андрэя Макаёнка і іншыя.

З 1967 года наладжаны кантакты паміж Беларускацкім драматычным тэатрам імя Аляксандра Вянгеркі і Гродзенскім абласным драмтэатрам, якія актывізаваліся ў другой палове 1980-х гадоў, калі кіраўніцтва тэатраў заключылі ўзаемавыгаднае творчае пагадненне. З таго часу існуюць пастаянныя абменныя гастролі тэатраў, двухбаковае запрашэнне пастановачных груп і г.д. У 1987 годзе быў здзейснены першы эксперымент, калі польскія і беларускія актёры ўдзельнічалі ў спектаклі „Выбар” па п’есе рускага драматурга Юрыя Бондарова на гродзенскай і беларускай сценах.

Выступалі шмат разоў у Беларуска і Брэсцкі абласны драматычны тэатр. У 1958 годзе тэатр з Брэста ўпершыню прывёз у Беларуска спектакль „Брэсцкая крэпасць” па п’есе Кастуся Губарэвіча.

У 1993 годзе абмяняліся пастановачнымі групамі Беларуска Нацыянальны Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы і Беларускацкі драмтэатр імя Аляксандра Вянгеркі. Яны паставілі „Рэвізора” Мікалая Гоголя і „Дом на мяжы” Славаміра Мрожка. У 1991 годзе купалаўцы гастралювалі ў Беларуска са сваім но-

вым рэпертуарам. Найбольш спрэчак выклікаў у беластоцкіх глядачоў спектакль „Страсці па Аўдзею” па п’есе Уладзіміра Бутрамеева ў пастаноўцы Валерыя Раеўскага. Нехта В. Хрысцінін 21 ліпеня ў „Ніве” пісаў, што „драма пастаўлена з размахам і быць можа на высокім мастацкім узроўні, але падзеі на сцэне ствараюць вобразы недакладнай алегорыі”.

У 2000 годзе была падпісана дамова аб узаемным супрацоўніцтве паміж Гродзенскім і Беластоцкім тэатрамі лялек. Гродзенскі тэатр паказаў у Беластоку спектаклі „Тутэйшыя” па п’есе Янкі Купалы, „Трагедыя аб Макбеце” Уільяма Шэкспіра, „Неверагодны ілюзіён” Алега Жугжды. А артысты з Беластока ў 2001 годзе парадавалі гарадзенцаў пастаноўкай „Сям’я Файнацкіх” Войцеха Шаляхоўскага, прымалі ўдзел у сумесным тэатральным капусніку. Наогул, пра тэатральнае супрацоўніцтва беластоцкіх тэатраў з беларускімі можна распавядаць доўга. І галоўнае, што яны ёсць і будуць доўга працягвацца.

2008

Сумны Анатоль

Беларускі паэт, сябар літаратурнай супольнасці „Баявая Ўскалось” на эміграцыі. Нарадзіўся 14 чэрвеня 1912 года на Беласточчыне. З канца 1940-х гадоў жыў у Аўстраліі. Займаўся грамадскай працай, быў прыхільнікам Беларускай Цэнтральнай Рады. Падрыхтаваў і выдаў вясною 1945 года літаратурны альманах „Ускалось”. Але англійскія самалёты знішчылі гэтае выданне разам з друкарняю. Прапаў пры невядомых абставінах у Аўстраліі.

Гартаючы часопіс „Баявая Ўскалось”

У кнізе Лявона Юрэвіча „Літаратурны рух на эміграцыі” (Мінск 2002) прачытаў я некалькі радкоў пра паэта з Беласточчыны Анатоля Сумнага (нарадзіўся ў 1912 годзе). З канца 1940-х гадоў жыў у Сіднеі (Аўстралія), займаўся грамадскай працаю, быў прыхільнікам Беларускай Цэнтральнай Рады і сябрам літаратурнай сустані „Баявая Ўскалось”.

Спраўды, сяды-тады пра Анатоля Сумнага згадваецца і на старонках часопіса „Баявая Ўскалось”. Выдаваўся некалі такі часопіс у Заходняй Германіі (1949-1950), рэдактарам быў Міхась Панькоў. А пасля часопіс выходзіў у г. Таронта (Канада), дзе рэдагаваў яго ўжо Сяргей Хмара. Выйшла ўсяго 18 нумароў.

Дык вось, вельмі сціплым звесткі пра Анатоля Сумнага з дапамогай „Баявой Ускалосі” ўдалося сабраць. У 1944 годзе беластоцкі паэт знаходзіўся ў Берліне. Ён разам з Сяргеем Хмарам, Васілём Вярбінам, Васілём Вірам спрабуе аб’яднаць беларускіх паэтаў у Нямецчыне. Найперш Анатоль Сумны і яго сябры-паэты падрыхтавалі і вясною 1945 года выдалі літаратурны альманах „Ускалось”. Але англійскія самалёты знішчылі гэтае выданне разам з друкарняю. А паэты раз’ехаліся па розных краінах свету. Так Анатоль Сумны апынуўся аж у Аўстраліі. Ён шчыра

сябраваў з Сяргеем Хмарам, нягледзячы на тое, што жылі яны далёка адзін ад аднаго: Хмара — у Таронта, а Сумны — у Сіднеі.

Анатоль Сумны ўваходзіў у рэдкалегію часопіса „Баявая Ўскалось“, перапісваўся з Сяргеем Хмарам. Праўда, сваіх вершаў Сумны друкаваў мала. Мне ўдалося адшукаць толькі адзін, які быў апублікаваны ў № 10 часопіса „Баявая Ўскалось“ за 1970 год. Верш мае назву „Маліцьва“, але гэта даволі кволы літаратурны твор-настальгія, твор-просьба і самотны адчай, найперш, па Радзіме. Больш удалай атрымалася першая строфа верша:

*Маці сьвятая, заступніца шчырая,
Я Табе душу сваю адчыняю.
Граець у сэрцы цудоўная ліра,
З ёй гэту песьню я сёньня складаю...*

Як склаўся лёс Анатоля Сумнага ў Аўстраліі — застаецца загадкай.

Гартаючы часопіс „Баявая Ўскалось“ натрапіў я і яшчэ на аднаго малавядомага беластоцкага паэта. Гэта Станіслаў Янушка. Вось што пішацца пра яго ў вышэйзгаданым часопісе: „Беларус з Беласточчыны — Янушка. Маладым ён выпісвае беларускую каталіцкую прэсу, цікавіцца беларусізацыяй. Але кон пакіраваў іначай. Вайна, польская армія Андэрса, польскае, у тым і сямейнае, асяродзьдзе на эміграцыі зрабілі сваё. А тут яшчэ тагачаснае цкаваньне з боку „ўльтрапатрыётаў“ адсунулі чалавека яшчэ далей. І Янушка замест стацца беларускім паэтам, стае польскім. Выйшла ўжо два зборнікі ягоных твораў, падобна гатуецца і трэці. Але паэт не выракаецца, што ён беларускага паходжаньня, не забывае свае мовы і роднае Беласточчыны“ („Баявая Ўскалось“, № 14, 1974, с. 8-9).

Станіслаў Янушка пісаў не толькі па-польску, але і на роднай мове. Яго вершы друкаваліся на старонках „Баявой Ускалосі“. Яны былі прысвечаны Канадзе, дзе жыў паэт, а таксама пісаў філасофскія вершы-роздумы. Арыгінальнымі атрымліваліся ў паэта і сатырычныя вершы на розныя тэмы:

*Жывёлку можна, як вядома:
Карміць і плеваі, і саломай,
Бязкарна біць, сячы бічоўцам,
Вясыці, дзе хочам на вяроўцы.
Бо з быдлам хто ж размовы мае?
Найвыжай рыкаць назвалюяць...*

У беларускай прэсе ніколі пра Станіслава Янушку не згадвалася раней. Таму звестак пра яго творчасць і жыццё дужа мала.

З 1981 года ўжо не выходзіць часопіс „Баявая Ёскалось”. Тым не менш, на яго старонках захавалася спадчына літаратараў Беласточчыны. Нагадаю яшчэ, што вельмі часта тут друкаваў Сяргей Хмара вершы і праязічныя творы Віктара Шведа, Уладзіміра Гайдука, Сакрата Яновіча, Петруся Макаля, Алеся Барскага і іншых аўтараў.

2003

Тамашчык Уладзімір (епіскап Васіль)

Грамадскі і рэлігійны дзеяч. Нарадзіўся 15 красавіка 1900 года ў вёсцы Вялікія Азяраны Сакоўскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Пражскі політэхнічны інстытут. Падчас нямецкай акупацыі жыў у Беластоку, быў сябрам Беларускага народнага аб'яднання, намеснікам рэдактара газеты „Новая дарога”. З 1951 года епіскап Васіль прызначэцца адміністратарам БАПЦ у ЗША, Канадзе і ў Еўропе наогул. Памёр 9 чэрвеня 1970 года. Пахаваны на могілках у Іст-Брансвіку (ЗША).

Епіскап Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы

Зноў і зноў перачытваю „Беластоцкі сшытак“ Масея Сяднёва, які ўпершыню быў апублікаваны ў беларускім тыднёвіку „Ніва“, а таксама ўвайшоў у ягоную „Масееву кнігу“ (Мінск 1994). Успаміны Сяднёва — гэта своеасаблівая маленькая энцыклапедыя творчай інтэлігенцыі Беларускай ваяваваўшай часты. Праўда, хочацца адзначыць, што аўтар выклаў свае суб’ектыўныя думкі пра таго ж Хведара Ільшэвіча, Міхася Васілька, Аляксея Грыцука, Лялю Стаўбунік... Успамінае Масей Сяднёў і пра інжынера Уладзіміра Тамашчыка. Па-рознаму ён згадвае Тамашчыка, але трэба ўлічваць, што быў гэта трывожны час, нялёгка для творчай беларускай інтэлігенцыі. І кожны выжываў, як мог. І ўсё ж некалькі імгненняў-успамінаў пра Уладзіміра Тамашчыка з „Беластоцкага сшытка“ Масея Сяднёва хочацца прыгадаць: 1. „Інжынер Тамашчык аказаўся надта красамоўным чалавекам — мова лілася ў яго няспынна, здавалася, быццам ён гаворыць не думаючы“. 2. „...чытаючы „Новую дарогу“, асабліва перадавіцы ў ёй, якія пісаў, як я потым даведаўся, інжынер Тамашчык, шмат чаго было мне ў ёй, у гэтай газеце, цьмяным, а то і незразумелым“... 3. „Інжынер Тамашчык сцвярджаў, што я „не службовая асоба“. Але быў да мяне часамі і спагадлівым...“. 4. „З боку Тамашчыка я вычуваў нават нейкую пагарду“.

Такія суб’ектыўныя ўспаміны пра Уладзіміра Тамашчыка пакінуў нам Масей Сяднёў. Тым не менш асоба Уладзіміра Тамашчыка вартая сёння сур’ёзнай увагі. Найперш, ён моцна любіў Беларусь, быў шчырым і адданым патрыётам сваёй Бацькаўшчыны. І з нашай гісторыі гэтае імя выкінуць немагчыма. Ды і ў Беларусі пра яго ведаюць мала, хіба што толькі гісторыкі і святары.

Уладзімір Тамашчык нарадзіўся 15 красавіка 1900 года ў вёсцы Вялікія Азяраны на Сакольшчыне. Бацькі яго — Даніла Тамашчык і Марыя Жанеўская былі заможнымі і руплівымі гаспадарамі. Яны ў 1903 годзе купілі маёнтак Дубляны недалёка ад Вялікай Бераставіцы, куды і пераехалі на сталае жыццё. Але радасці было мала, бо пачалася Першая сусветная вайна, якая заставіла сям'ю Тамашчыкаў эвакуавацца ў Расію. Праўда, Уладзімір паспеў яшчэ скончыць на Бацькаўшчыне пачатковую школу. А ўжо ў Омску, дзе сям'я была ў бежанстве, наведваў сярэднюю школу, якую скончыў у 1920 годзе.

У 1921 годзе сям'я Тамашчыкаў вярнулася ў родныя Дубляны. На жаль, ужо без бацькі, які памёр перад самым ад'ездам у Беларусь. Разам з братамі Уладзіміру прыйшлося шмат працаваць, каб адбудаваць зруйнаваную вайной гаспадарку.

Жывучы на Гродзеншчыне, наш суайчыннік пачаў цікавіцца беларускай прэсай, якая выходзіла ў Вільні. Чытаў яе простаму люду, расказваў пра тыя падзеі, якія адбываліся ў Польшчы. А ў 1927 годзе польскія адміністрацыйныя ўлады яго арыштавалі і пасадзілі на тры гады ў турму за, нібыта, падрыхтоўку збройнага паўстання супраць польскага рэжыму.

У 1930 годзе Уладзімір Тамашчык прыехаў у Прагу, каб атрымаць вышэйшую адукацыю. Паступіў вучыцца, а праз чатыры гады атрымаў дыплом інжынера-агранома. У Празе малады інжынер знаёміцца з прадстаўнікамі беларускай інтэлігенцыі, сябрае з прэзідэнтам Беларускай Народнай Рэспублікі Васілём Захаркам і іншымі палітыкамі і дзеячамі культуры і літаратуры.

У пачатку саракавых гадоў Уладзімір Тамашчык вяртаецца з Прагі ў родныя Дубляны. А адтуль едзе ў Беласток, дзе пачынае працаваць намеснікам рэдактара беларускай газеты „Новая дарога“. На Беласточчыне Уладзімір Тамашчык прымае актыўны ўдзел у жыцці беларусаў. А падчас нямецкай акупацыі, ведаючы добра нямецкую мову, ён ратуе многіх беларусаў ад смерці. Восенню 1943 года, калі ў Мін-

Тамашчык Уладзімір
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Каля праваслаўнага Кафедральнага сабора св. Кірылы Тураўскага ў Брукліне, 1957 г. Сядзяць злева направа а. Хведар Данілюк, епіскап Васіль (Уладзімір Тамашчык), а. Сцяпан Войтанка

ску застрэлілі мэра сталіцы Вацлава Іваноўскага, прымае ўдзел у яго пахаванні ад беларусаў Беларускай, нават выступае з патрыятычнай прамоваю...

Пасля вайны Уладзімір Тамашчык апынуўся ў Мюнхене, дзе ўзначальваў Цэнтральны беларускі камітэт у Нямеччыне. А 28 лістапада 1948 года прымаў актыўны ўдзел у Першым Сусветным з'ездзе беларускай эміграцыі, які адбыўся ў Парыжы.

З красавіка 1949 года, пасля таго, як епіскапы Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы (БАПЦ), на чале з архірэем Бенадыктам, пакідаюць Беларускаю Царкву і далучаюцца да Расійскай замежнай Царквы, Уладзімір Тамашчык вырашае свой далейшы лёс і жыццё звязаць з БАПЦ. Спачатку епіскап Сяргей пастрыгае яго ў манаха, пасля рукапалагае манаха Васіля ў іерадыякана, пасля — у іераманаха, і ў верасні 1949 года — у сан ігумена. Прадстаўнікі беларускіх арганізацый звяртаюцца да Свяшчэннага Сінода і Сабора епіскапаў Украінскай аўтакефальнай праваслаўнай царквы з просьбай хіратанізаваць архімандрыта Васіля ў сан

епіскапа. УАПЦ дае згоду. І 19 снежня 1949 года адбываецца хіратонія архімандрыта Васіля ў епіскапа.

У сярэдзіне мая 1951 года епіскап Васіль (Уладзімір Тамашчык) прызначаецца адміністратарам БАПЦ у ЗША, Канадзе і ў Еўропе наогул. Ён пераязджае ў Нью-Йорк і грунтоўна займаецца царкоўна-грамадскай дзейнасцю.

Уладыка Васіль шмат зрабіў для адраджэння беларускай справы на эміграцыі. Дзякуючы яму ў Канадзе і ЗША адкрываліся новыя прыходы БАПЦ, працавалі беларускія школы, цэнтры беларускай культуры, дзе збіраліся беларусы. Ён быў старшынёю Беларускага інстытута навукі і мастацтва, меў шмат сяброў ва ўсіх кутках свету, сябраваў і быў добра знаёмы з двума прэзідэнтамі ЗША — Лінданам Джонсанам і Рычардам Ніксанам...

Пражыў Уладзімір Тамашчык 70 гадоў. Яго не стала ў чэрвені 1970 года. Свой апошні прытулак ён знайшоў на беларускіх могілках у Іст-Брансвіку штата Нью-Джэрзі. Праводзіць уладыку Васіля прыйшлі і прыехалі з усёй Амерыкі і Канады тысячы беларусаў. Над яго магілай з развітальнымі словамі выступілі Вінцэнт Жук-Грышквіч, Язэп Сажыч, Аляксей Грыцук, Міхась Тулейка, прадстаўнікі БАПЦ. Усе выступаючыя шчыра гаварылі, што ўладыка Васіль моцна любіў Беларусь, быў вельмі ідэйным і самаахвярным для нацыянальнай справы чалавекам, выдатным дзеячам беларускага нацыянальна-вызвольнага руху.

2003

Хлябцэвіч Яўген

Дзеяч беларускага культурна-грамадскага руху пачатку ХХ стагоддзя, даследчык літаратуры, бібліятэказнавец, бібліёграф. Кандыдат педагагічных навук. Нарадзіўся 25 ліпеня 1884 года ў Жыровічах на Слонімшчыне. Закончыў Жыровіцкае духоўнае вучылішча, Віленскую праваслаўную духоўную семінарыю і Пецяўбургскі ўніверсітэт. У Кленіках арганізаваў народную бібліятэку. Друкаваўся ў „Нашай ніве“, сябраваў з Янкам Купалам. Памёр 20 кастрычніка 1953 года ў Маскве.

Халімон з-пад пушчы

У верасні 1915 года родны брат вядомага беларускага літаратуразнаўцы, педагога, бібліёграфа і бібліятэказнаўцы Яўгена Хлябцэвіча Уладзімір пісаў яму: „Усе сёла гарэлі пры непрысутнасці нашых людзей. Кнігі (10 скрыняў) закапаны ў вельмі надзейным месцы. Там тваё ўсё. Закапывалі я і Маліш. Твае рукапісы пра беларускіх пісьменнікаў і лісты іх тожа былі схаваныя там, у скрынях. Я знаю дзе...” („Białoruskie Zeszyty Historyczne”, 1995 г., № 2 (4), с. 135). Гэтыя скрыні ў вёсцы Кленікі на Беласточчыне шмат гадоў шукала настаўніца беларускай мовы і літаратуры мясцовай школы Марыя Базылюк (Марылька — як яе ласкава называлі вяскоўцы і беларускія літаратары ў Польшчы). У гэтых скрынях захоўваецца невядомы літаратурны скарб Хлябцэвічаў. І Марыя Базылюк яго шукала, а таксама сама даследавала творчасць Яўгена Хлябцэвіча. Яна нават напісала магістарскую працу на тэму „Публіцыстыка і літаратурная крытыка Яўгена Хлябцэвіча”, якая да сённяшніх дзён чакае асобнага выдання. Але так склаўся лёс, што гэтыя скрыні Марыі Базылюк знайсці не ўдалося. Яе зламала хвароба ў 1996 годзе ва ўзросце 38 гадоў.

Цікава, якія рукапісы Яўгена Хлябцэвіча ляжаць у тых скрынях? Пісьмы якіх пісьменнікаў захоўвае гэты скарб на Беласточчыне? Можна там лісты ад Янкі Купалы, Цёткі, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Максіма Горкага? Ён шчыра з імі сябраваў, сустракаўся, перапісваўся. Цяпер цяжка сказаць, хто той скарб адшукае. І ці адшукаецца ён наогул. Усё ж прайшло з таго часу амаль 90 гадоў.

Да сённяшніх дзён пад адну вокладку так і не сабрана, і не выдадзена спадчына Яўгена Хлябцэвіча. А напісана ім было вельмі шмат. У Коўне ў 1912 годзе выйшла з друку яго першая кніга „Бібліятэка і кааперацыя”, дзе аўтар разгледзеў пытанні тэорыі і арганізацыі бібліятэчнай справы. У Пецярбургу свет пабачылі ягоныя працы „Адраджэнне беларус-

кай народніцкай літаратуры" (1914), „Народніцкая паэзія беларусаў" (1917), у якіх малады крытык прааналізаваў вытокі і характар беларускага мастацкага слова, даў высокую ацэнку творчым пошукам Янкі Купалы, Якуба Коласа і Максіма Багдановіча. А ў маскоўскіх выдавецтвах з'явіліся яго кнігі „Масавы чытач і антырэлігійная прапаганда" (1928), „Масавы чытач і праца з кнігаю" (1936).

Яшчэ ў Пецярбургу Яўген Хлябцэвіч пасябраваў з Янкам Купалам. Пясняр часта наведваў не толькі беларускія вечарыні, але бываў і на розных рэпетыцыях. Ён удзельнічаў у рабоце беларускага студэнцкага навуковага гуртка, слухаў даклады пра Беларусь, часам чытаў свае вершы. Адночы Янка Купала перадаў Яўгену Хлябцэвічу верш „Прарок", прысвечаны гэтаму студэнцкаму гуртку.

Вельмі часта наш зямляк і Янка Купала гулялі па ўзбярэжжы Нявы, бывалі адзін у аднаго ў гасцях. Іх апошняя сустрэча адбылася ў 1930 годзе ў Маскве ў камуністычнай акадэміі, калі адзначаўся юбілей Купалы. Пасля трагічнай смерці народнага песняра, Яўген Хлябцэвіч быў адзін з першых, хто прыйшоў на дапамогу Уладзіславе Францаўне Луцэвіч у справе стварэння Літаратурнага музея Янкі Купалы ў Мінску. Ды і пры жыцці Купалы Яўген Хлябцэвіч рашуча выступаў у абарону песняра ад шматлікіх несправядлівых абвінавачванняў беларускай вульгарна-сацыялагічнай крытыкі 30-х гадоў.

Пасля вайны ў беларускім друку з'явіліся ўспаміны Яўгена Хлябцэвіча пра беларускага песняра. Найперш гэта артыкулы „Янка Купала ў Пецярбургу" („Беларусь", 1945 г., № 2), „Янка Купала на пецярбургскіх агульнаадукацыйных курсах А. С. Чарняева" („Беларусь", 1946 г., № 8), „Янка Купала і Пецярбургскі ўніверсітэт" („Беларусь", 1947 г., № 9), „Пісьмо Янкі Купалы ў газету „Новая Русь" і ўдзел у ёй Л. М. Талстога" („Полымя", 1953 г., № 9) і іншыя.

У шчырых адносінах Яўген Хлябцэвіч быў і з Якубам Коласам. Пазнаёміўся ён з ім завочна тады, калі працаваў выкладчыкам бібліятэчнага тэхнікума ў Кіраве. Падчас Другой

сусветнай вайны Яўген Хлябцэвіч выступаў з лекцыямі ў шпіталях сярод параненых. Воіны-беларусы прасілі пачытаць вершы Янкі Купалы і Якуба Коласа на беларускай мове. Па дапамогу наш зямляк звярнуўся да Якуба Коласа. Народны паэт хутка адклікнуўся на просьбу Яўгена Хлябцэвіча. Яны сталі перапісвацца, і такое сяброўства працягвалася дзесяць гадоў.

Перапісваўся Яўген Хлябцэвіч і з Максімам Багдановічам. Як сцвярджае даследчык творчасці Яўгена Хлябцэвіча Віталь Скалабан, „чатыры лісты Багдановіча да Хлябцэвіча захоўваліся напярэдадні вайны ў Акадэміі навук БССР. Мусіць, іх перадаў яшчэ ў 20-я гады ў Інбелкульт сам адрасат Яўген Хлябцэвіч. Ці пакінуў ён копіі Багдановічавых лістоў у асабістым архіве? Адказаць на гэтае пытанне пакуль цяжка...” („Літаратура і мастацтва”, 24 жніўня 1984 г.). А можа копіі гэтых пісем, а таксама іншыя пісьмы Багдановіча да Хлябцэвіча, ляжаць на дне тых 10-ці скрыняў, што закапаныя на беластоцкай зямлі?..

Сам Яўген Хлябцэвіч нарадзіўся 6 жніўня 1884 года ў вёсцы Жыровічы Слонімскага павета. Бацька яго Іван Андрэевіч быў даволі адукаваным чалавекам. Спачатку выкладаў грэчаскую мову і латынь, потым арыфметыку і геаграфію ў Жыровіцкім духоўным вучылішчы. Але галоўным яго клопам і заняткам была мясцовая бібліятэка, дзе зберагаліся беларускія старажытныя кнігі з прыгожымі ілюстрацыямі і летапісы ў скураных пераплётах. Іван Андрэевіч Хлябцэвіч складаў падрабязны каталог, упарадкаваў і ашчадна захоўваў гэтыя скарбы. А таксама пісаў, бо меў літаратурны талент. Выдаў некалькі брашур пра гісторыю Жыровіцкага манастыра, напісаў шэраг артыкулаў пра людзей, якія звязалі свой лёс з рэлігіяй. Наогул, Іван Хлябцэвіч добра ведаў гісторыю Беларусі, даследаваў жыровіцкія рукапісы.

У бібліятэцы вельмі часта бываў яго сын Яўген. Ён усё гэта бачыў на свае вочы, а таксама вучыўся ў бацькі, як трэба ўмець чытаць кнігу, ведаць яе, даследаваць гісторыю свайго краю.

У 1897 годзе сям'я Хлябцэвічаў пераехала ў вёску Кленікі Бельскага павета, дзе Іван Хлябцэвіч стаў служыць свяшчэннікам. Тут ён арганізаваў некалькі пачатковых школ, быў загадчыкам бясплатнай народнай бібліятэкі. А ягоны сын Яўген Хлябцэвіч у 1900 годзе скончыў Жыровіцкае духоўнае вучылішча, а пасля Віленскую праваслаўную духоўную семінарыю. Жывучы ў Вільні Яўген Хлябцэвіч пазнаёміўся з беларускай інтэлігенцыяй, актыўна ўключыўся ў беларускі нацыянальна-вызвольны рух. Падтрымліваў цесныя сувязі наш зямляк і з рэдакцыямі беларускіх газет „Наша доля“ і „Наша ніва“, дасылаў свае розныя допісы, многія з іх падпісваў псеўданімам Халімон з-пад пушчы. Найперш гэта былі інфармацыі на тэмы культуры і адукацыі. Вось што пісаў Халімон з-пад пушчы ў „Нашай ніве“ 1 лютага 1908 года: „У вёсцы Кленікі Бельскага павета 12 студзеня быў тут сельскі сход аб бібліятэцы-чытальні імя Паўленкава. Сход шоў так, што стыд і сорам за яго ўсім мужыкам тутэйшым! І хто мог бы паверыць, што грамада сталых людзей паслухае аднаго п'янага мужыка? А гэта і зрабілася на сходзі, дзе слухалі аднаго п'янага мужыка, што даводзіў: „На што нам бібліятэка? Усе роўна кнігі не мае. Лепш куплю за 5 злотых псалтыр, дык будзе ў мяне назаўсягды!“. Бібліятэка-чытальня ледзьве толькі пачала шырыць вакруг свой ясны сьвет, сеяці зерне дабра, праўды і навукі. І вось ужо людзі пачынаюць таптаць гэтую вялікую работу. Выходзіць, што гутарка п'янюгі нашым мужыкам з Клебаноў і Загадзя даражэй за дзетак, каторыя бяруць з бібліятэкі кніжкі. Зразумейце, людцы, што бібліятэка будзе для вас карысна, калі яе будзеце падтрымліваць. Цяпер усяго 500 кніжак, а трэба да іх парабіць акладкі, каб не растрэсліся і не парваліся. Вось жа і сам нябожчык Паўленкаў пакінуў пасля смерці ўсё дабро і кніжкі свае, каб даваць помач народным бібліятэкам, але з тым варункам, каб і самы мужыкі давалі крыху грошай на ўтрыманне бібліятэк. Паўленкаў дае кніг больш як на 100 рублёў, калі дадуць на бібліятэку 50 рублёў самы мужыкі“.

У 1906 годзе Яўген Хлябцэвіч стаў студэнтам Юр'еўскага

Хлябцэвіч Яўген
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

ўніверсітэта, а праз год перавёўся ў Пецярбургскі ўніверсітэт. Тут ён рэдагаваў „Кніжны і бібліятэчны лісток” пецярбургскай газеты „Новая Русь”, дзе дапамог на яе старонках друкавацца Янку Купалу.

Будучы студэнтам Яўген Хлябцэвіч выступаў на Першым Усерасійскім з’ездзе па бібліятэчнай справе з дакладам „Развіццё бібліятэчнай справы на Беларусі”. А калі закончыў універсітэт, працаваў інструктарам Беларускага паддзела Аддзела асветы нацыянальных меншасцей Народнага камісарыята асветы РСФСР у Кіеве.

У 1919 годзе наш зямляк атрымаў новую пасадку — ён стаў узначальваць бібліятэчнае аддзяленне Палітычнага ўпраўлення Рэўваенсавета РСФСР, а пасля перайшоў у Народны камісарыят асветы.

З 1943 года Яўген Хлябцэвіч працаваў у Маскоўскім бібліятэчным інстытуце, шмат пісаў, абароніў кандыдацкую дысертацыю. У Маскве і пражыў ён свае апошнія гады: яго не стала ў кастрычніку 1953 года. Час прыспешвае выдаць асобнымі кнігамі працы Яўгена Хлябцэвіча па бібліятэказнаўстве, а таксама пакінутыя ім успаміны пра беларускіх пісьменнікаў і палітыкаў, якіх ён ведаў і з якімі сябраваў. І яшчэ. Адна з бібліятэк на Слонімшчыне і Гайнаўшчыне павінна насіць імя нашага слыннага земляка.

2004

Царук Іраіда
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Царук Іраіда

Беларускі гісторык. Доктар гістарычных навук, прафесар. Нарадзілася 29 студзеня 1928 года ў Гаркавічах Сакольскага павета Падляскага ваяводства. Скончыла Белдзяржуніверсітэт. Даследуе пытанні эканомікі і культуры Заходняй Беларусі. Адзін з аўтараў кніг „У адзінай сям’і савецкіх народаў” (1970), „Гісторыя Беларусай ССР” (1975), аўтар кнігі „У брацкім саюзе” (1976) і іншых. Заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі. Жыве ў Мінску.

Генеалагічнае дрэва Прытыцкіх

Роднай сястры беларускага дзеяча рэвалюцыйнага руху ў Заходняй Беларусі Сяргея Прытыцкага — Іраідзе Царук (Прытыцкай) сёлета споўнілася 80 гадоў з дня нараджэння. Іраіда Царук — доктар гістарычных навук, прафесар, заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі, аўтар некалькіх кніг па гісторыі Беларусі.

Іраіда Царук нарадзілася ў вёсцы Гаркавічы Сакольскага павета. Цяпер жыве ў Мінску.

— Спадарыня Іраіда, давайце напачатку згадаем Вашу родную вёску Гаркавічы і пра той час, калі Вы з бацькамі там жылі. А таксама раскажыце пра сваю сям'ю.

— Бацькі мае былі простыя вясковыя сяляне, жылі ў Гаркавічах і мелі 1,5 га зямлі. І яшчэ апрацоўвалі 1,5 га зямлі бацькавага брата, які жыў у Беластоку. Бацька Іосіф Рыгоравіч Прытыцкі нарадзіўся ў Гаркавічах. Маці Наталля Ігнацьеўна таксама родам з Гаркавічаў. Мой дзед — бацькаў бацька — пражыў ажно 105 гадоў. І што цікава, што ён памёр у полі, калі працаваў. Дзед Ігнат, мамін бацька, быў рэкрутам, адслужыў 25 гадоў. У руска-турэцкую вайну ён быў узнагароджаны Георгіеўскім крыжам.

У бацькоў маіх было шмат дзяцей, але многія паўміралі. Выжылі толькі шасцёра. Я была самая малая. Таму на сённяшні дзень у жывых нікога не засталася. Адзін мой брат Аляксандр быў расстраляны немцамі ў 1942 годзе і ён пахаваны ў Юраўлянах. Другі брат Віктар загінуў пад Смаленскам на фронце. Таксама ў 1942 годзе. Маці памерла ў Гаркавічах у 1937 годзе і пахавана ў Юраўлянах. І калі сястра ставіла ім помнік, то туды ўпісала і прозвішча Віктара Прытыцкага. Бо мы шмат гадоў не ведалі, дзе ён загінуў і дзе пахаваны. У мінулым годзе я была ў Гаркавічах і ў Юраўлянах, наведвала іх магілы, нашых сваякоў і знаёмых.

— **Сяргей Прытыцкі — гэта таксама Ваш родны брат?**

— Так. Ён быў старэйшы за мяне на 15 гадоў. Але памёр рана — ва ўзросце 58 гадоў. Сяргей быў дзяржаўным і палітычным дзеячам Беларусі. З 1968 года ён з'яўляўся старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і намеснікам старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР. Пра яго напісаны кнігі і нават зняты кінафільм „Чырвонае лісце” на кінастудыі „Беларусьфільм”.

— **У Гаркавічах, здаецца, некалі быў музей Сяргея Прытыцкага. Ці ёсць ён цяпер?**

— Такі музей у Гаркавічах сапраўды быў. Я нават прымала ўдзел у яго адкрыцці. Здаецца гэта было ў 1973 годзе. Для музея я перадавала розныя матэрыялы і фотаздымкі брата. Але цяпер музея Прытыцкага там няма. Калі я наведала Гаркавічы, то пыталася ў вяскоўцаў: а дзе музей? „Даўно ўжо няма музея”, — казалі мае землякі.

— **А куды падзеліся музейныя экспанаты?**

— Мне казалі, што музейныя экспанаты забралі ў Беларускае грамадска-культурнае таварыства ў Беласток.

— **З Гаркавічаў родам быў і Павел Валошын. Ці чулі пра такога?**

— Вядома ж. Павел Валошын быў дзеячам нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі. Спачатку працаваў у Крынкаўскай паштова-тэлеграфнай канторы, а пасля Першай сусветнай вайны — у сельскай гаспадарцы. Быў адным з заснавальнікаў Беларускай сялянска-работніцкай грамады і сябрам яе ЦК у 1926-27 гадах. Восенню 1933 года быў арыштаваны органамі НКВД па сфабрыкаванай справе „Беларускага нацыянальнага цэнтра”. Расстраляны ў 1937 годзе. Павел Валошын сябраваў з маім старэйшым братам Аляксандрам. Валошын яго далучыў да палітыкі, да беларускіх справаў. Разам з Паўлам Аляксандр стварыў у Гаркавічах гурток ТБШ. А крыху пазней да іх далучыўся і Сяргей.

— **Спадарыня Іраіда, а як Вы трапілі ў Мінск?**

— Калі мой брат Сяргей быў намеснікам старшыні Беларускага аблвыканкама, ён мяне ў кастрычніку 1939 года

з вёскі забраў у Беласток. Ён мне замяніў маму і вельмі турбаваўся пра мой лёс. А калі пачалася вайна, мы з братам Віктарам хацелі вярнуцца з Беластока ў Гаркавічы, але нас не пусцілі, таму мы далучыліся да бежанцаў і заехалі ажно ў Саратаўскую вобласць Расіі. Там я апынулася ў дзіцячым доме ў Саратаўскай вобласці, а Віктар — у Саратаўскім рамесным вучылішчы. З вучылішча ён уцёк і пайшоў дабраахвотнікам на фронт, дзе і загінуў пад Смаленскам. Брат Сяргей не ведаў, дзе я і дзе Віктар. Нас ён пастаянна шукаў. І аднойчы ўбачыў у спісках эвакуаваных. А калі знайшоў, прыехаў да нас на Саратаўшчыну. Пасля Сяргей зноў вярнуўся на Радзіму і пастаянна мне пісаў пісьмы. Гэта былі вельмі цёплыя і шчырыя лісты, якія дапамагалі мне жыць і адначасова выхоўвалі мяне.

— **А пасля вайны Вы вярнуліся ў Мінск. Так?**

— Калі скончылася вайна, бацька жоніўся другі раз і прыехаў з Гаркавічаў у Мінск, а пасля жыў у Клецкім раёне. Мяне Сяргей з Саратаўскай вобласці забраў у Маскву, дзе я паступіла ў рамеснае вучылішча. Скончыла яго і атрымала спецыяльнасць токара-фрэзероўшчыка. Але хутка захварэла на брушны тыф і прыехала да бацькі. Пасля вылечылася. Закончыла Нясвіжскае педвучылішча і ў ліку 5% навучэнцаў-выдатнікаў была накіравана на вучобу на гістарычны факультэт Белдзяржуніверсітэта, які скончыла ў 1953 годзе. Тут пазнаёмілася са сваім будучым мужам Аляксандрам Царуком, які таксама быў студэнтам гістарычнага факультэта.

— **А чым Ваш муж займаўся і дзе працаваў пасля Белдзяржуніверсітэта?**

— Мой муж родам з Карэліцкага раёна. Кандыдат гістарычных навук. Працаваў намеснікам дэкана завочнага аддзялення Белдзяржуніверсітэта. Даследаваў у свой час пытанні гісторыі КПЗБ. Яму сёлета ў верасні споўніцца 85 гадоў. А бацька мужа — Уладзімір Царук — быў адным з арганізатараў і кіраўніком падполля і партызанскага руху на тэрыторыі былой Баранавіцкай вобласці ў гады Другой сусветнай вайны, Герой Савецкага Саюза. У вёсцы Ярэмічы Карэ-

ліцкага раёна яму стаіць помнік. Дачка Наталля таксама гісторык, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, жыве ў Мінску, працуе на гістарычным факультэце Белдзяржуніверсітэта. Як бачыце, уся мая радня сваё жыццё звязала з беларускай гісторыяй.

— **Але найбольш яркая асоба ў нашай гістарычнай навуцы — гэта Вы. Раскажыце пра сваю працоўную і творчую дзейнасць.**

— Пасля таго, як скончыла гістарычны факультэт БДУ, я ў 1957 годзе закончыла яшчэ аспірантуру. У 1965 годзе абараніла кандыдацкую дысертацыю, а ў 1976 — доктарскую. Кандыдацкая і доктарская дысертацыі былі прысвечаны даследаванням эканомікі, гісторыі і культуры Заходняй Беларусі. У 1973 годзе я была выбрана на пасаду дэкана гістарычнага факультэта Белдзяржуніверсітэта і на гэтай пасадзе адпрацавала ажно да верасня 1986 года.

— **Ці лёгка было жанчыне ў той час узначальваць гістарычны факультэт лепшай навучальнай установы Беларусі?**

— Я ўзначальвала факультэт 13 гадоў. Час той быў нялёгкі, але цікавы. Мы шмат праводзілі навуковых канферэнцый, сустрэч, спартыўных спаборніцтваў, культмасавых мерапрыемстваў і г.д. Я наладжвала сувязі паміж сваім факультэтам і гістарычнымі факультэтамі прыбалтыйскіх вышэйшых навучальных устаноў, расійскіх, украінскіх, узбекскіх і іншых. Мы часта сустракаліся, абменьваліся педагагічным і навуковым вопытамі. Гэта было карысным для нас і для ўсіх гісторыкаў. Памятаю, сустрэліся ў Новасібірску з дэканам гістфака мясцовага ўніверсітэта Маламётавым, які быў беларусам. Наогул, у Новасібірскай вобласці Расіі шмат жыве і тады жыло беларусаў, продкі якіх былі сасланыя яшчэ ў 1863-1964 гады. Маламётаў прыезджаў да нас на Беларусь і знайшоў сваіх продкаў тут, даведаўся дзе жылі і дзе пахаваныя. Гэта было цікава, як з боку знаёмстваў, так і з навуковага боку. А цяжка было працаваць таму, што факультэт наш быў даволі вялікі: сюды ўваходзілі аддзяленні гісторыі, філасофіі, палітэканоміі, навуковага камунізму, гісторыя КПСС. Было пяць накірункаў пра-

цы. І за ўсім трэба было сачыць, наладжваць вучэбны працэс, бо студэнтаў было на факультэце каля 2 тысяч, а выкладчыкаў — больш за 100. І ніякіх не было сварак, непрыемнасцей, зайдрасці. Усе дружна працавалі і вучыліся.

— **Пасля таго, як Вы пакінулі пасаду дэкана, кім працавалі?**

— Пасля ўзначальвала кафедру гісторыі Беларусі да 1991 года. Маю шмат публікацый і кніг на гістарычную тэматыку. Падрыхтавала 30 кандыдатаў і 6 дактароў навук. Цяпер на пенсіі.

— **А чым Вы займаецеся на пенсіі?**

— Займаюся выхаваннем праўнукаў. А яшчэ, скажу па сакрэту, пішу ўспаміны. Але ўспаміны даюцца даволі цяжка. Таму што не ўсё памятаецца, згадваецца. Хачу таксама скласці генеалагічнае дрэва Прытыцкіх. Патрэбны мне запісы з Юраўлянскай царквы. Толькі вось не ведаю дзе іх шукаць: ці ў Гародні, ці ў Беластоку. Але гэта толькі планы. Ці ажыццявяцца яны — цяжка сказаць, бо мне ўжо нямала гадоў.

2008

Чарапук-Змагар Янка

Беларускі палітычны дзеяч. Нарадзіўся 12 жніўня 1896 года ў Новым Двары Сакоўскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў мужчынскую гімназію ў Пецярбургу, вучыўся на юрыдычным факультэце Пецярбургскага ўніверсітэта. Быў сакратаром вайскова-дыпламатычнай місіі БНР у Латвіі, удзельнік Першай Усебеларускай канферэнцыі ў Празе (1921). З 1922 года жыве ў ЗША. У 1935 годзе ініцыяваў стварэнне Беларуска-Амерыканскага грамадзянскага задзіночання. Уваходзіў у міжнародную каталіцкую арганізацыю „Рыцары Калумба” (меў вышэйшую 4-ю рыцарскую ступень). Памёр 16 лістапада 1957 года ў Чыкага, дзе і пахаваны.

Беларускі рыцар Калумба

У лістападзе 1997 года ў Сакольскім асяродку культуры Беларускай гістарычнай таварыствам была наладжана выдатная навуковая канферэнцыя на тэму „Беларусы Сакольшчыны“. На ёй навукоўцы і гісторыкі выступілі з цікавымі дакладамі, прысвечанымі знакамітым людзям Сакольшчыны. На той канферэнцыі я не прысутнічаў, але ведаю, што Алег Латышонак на ёй выступаў з дакладам пра беларускага палітычнага дзеяча Янку Чарапука, якому некалі Іван Луцкевіч даў мянушку „Змагар“. Не ведаю я таксама ці друкаваў дзе свой даклад Алег Латышонак, але сёння хачу яшчэ раз згадаць пра палітыка з Сакольшчыны, пра якога варта нашым гісторыкам пісаць часцей, бо ён заслугоўвае нашай шчырай памяці і пашаны.

Янка Чарапук нарадзіўся ў 1896 годзе ў мястэчку Новы Двор на Сакольшчыне. Спачатку вучыўся ў мясцовым гарадскім вучылішчы, а пасля скончыў гімназію ў Гародні і ў 1914 годзе паступіў у Пецярбургскі ўніверсітэт на юрыдычны факультэт.

Падчас вучобы Янка Чарапук пазнаёміўся з украінскімі нацыянальнымі дзеячамі, якія яго, шчыра кажучы, уцягнулі ў палітыку. У Пецярбургу беларускага юнака ўкраінцы прызначаюць сакратаром Пецярбургскай місіі Цэнтральнай Украінскай Рады. А пазней ён стане супрацоўнікам Міністэрства замежных спраў Украінскай Народнай Рэспублікі (УНР) і пераедзе ў Кіеў.

Тым не менш, беларуса з Сакольшчыны больш цікавілі і хвалявалі родныя справы Бацькаўшчыны. Таму ў Пецярбургу Янка Чарапук стварае грамадскую культурна-асветную арганізацыю „Вольныя беларусы“, а ў Кіеве становіцца сябрам Беларускае Рады на Украіне. Там, у Кіеве, ён арганізоўвае нават Беларускаю партыю незалежных рэвалюцыянераў.

У 1918 годзе Янка Чарапук вяртаецца на радзіму і актыўна далучаецца да спраў Беларускай Народнай Рэспублікі. Ён

Чарапук-Змагар Янка З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

удзельнічае ў Беларускім з'ездзе Віленшчыны і Гарадзеншчыны, яго прызначаюць сакратаром беларускай рады гэтых рэгіёнаў. Янка Чарапук шмат піша, друкуецца ў газетах „Беларус“, „Родны край“, у „Нашай думцы“. Як падае „Энцыклапедыя гісторыі Беларусі“ (Мінск 2003, т. 6, с. 138), Янка Чарапук з канца 1919 года

Янка Чарапук-Змагар выступае перад беларусамі Паўночнай Амерыкі. 1952 г.

едзе ў Рыгу, дзе працуе сакратаром Вайскова-дыпламатычнай місіі БНР у Латвіі і Эстоніі, з'яўляецца сябрам беларускай калоніі ў Латвіі, дыпламатычным кур'ерам пры ўрадзе БНР на чале з Антонам Луцкевічам. З 1920 года малады палітык узначальвае дэлегацыю Беларускай Народнай Рэспублікі на міждзяржаўнай канферэнцыі балтыйскіх дзяржаў, удзельнічае ў Першай Усебеларускай канферэнцыі ў Празе, прызначаецца сакратаром Дыпламатычнай місіі БНР у Каўнасе.

У 1919 годзе ў Амерыку ў пошуках працы едзе з Беластоцкай бацька Янкі Чарапука — Антон Чарапук. Там ён, як піша Вітаўт Кіпель у сваёй кнізе „Беларусы ў ЗША“ (Мінск 1993), разам з В. Трафімовічам і П. Чопкам склалі першыя арганізацыйныя сходы беларусаў у Чыкага. У 1920 годзе была заснавана новая беларуская арганізацыя, якая называлася Беларускі нацыянальны камітэт. Мэта гэтай арганізацыі была адна — гуртаваць беларусаў Чыкага. Дарэчы, з 1892 да 1913 года ў Чыкага прыехалі 95 тысяч беларусаў. На той час гэта быў самы беларускі горад у ЗША. Сюды ў 1922 годзе прыежджае і Янка Чарапук. Прыезд яго ў Амерыку не быў выпадковым. Па-першае, тут ужо трохі абжыўся

Чарапук-Змагар Янка З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

яго бацька, па-другое, яшчэ 18 лістапада 1919 года Янка Чарапук пісаў Антону Луцкевічу, выказваючы свае погляды на знешнепалітычную дзейнасць Беларускай Народнай Рэспублікі: „Зараз жэ пашлеце дзве місыі ў Англію, асабліва зноў у Амэрыку... Пры гэтым, што датычыцца Амэрыкі та я сам падняўся, каб быць Сэкратаром нашэй Місыі. У мяне там ёсьць вельмі многа знаёмых, адзін наш беларус Сукрановіч, з якім я і цяпер маю зносіны...” („Запісы”, № 21, Нью-Ёрк 1994, с. 126).

У траўні 1922 года Янка Чарапук назаўсёды развітваецца з Радзімай. Перад ад’ездам з парахода „Латвія” ён напісаў паштоўку Тамашу Грыбу: „Даражэнькі! Шлю мае сардэчныя прывітаньні усім сябрам Грамады. Сёньня моцна помню наш дэвіз: змагаймася — зможам. Цалую ўсіх. Ваш Я. Чарапук”.

Ці добра Янку Чарапуку спачатку было ў Амэрыцы? Аб гэтым ён піша сам у пісьме да Вацлава Ластоўскага ў Коўна 9 ліпеня 1923 года: „Цяпер падзялюся з Вамі тым, што ёсьць у мяне тут. Прыезд мой у Амэрыку адбыўся пры самых цяжкіх варунках... Маё становішча ў Амэрыцы было адным з самых страшэнных з’явішч у маём маладом жыццю...” („Запісы”, № 21, с. 134). Тым не менш, Янка Чарапук-Змагар не скарыўся, рук не апусціў. Найперш ён пачаў пашыраць кола сяброў Беларускага нацыянальнага камітэта і падаў ідэю склікання масавага з’езда беларусаў Чыкага. На гэтую ідэю Янкі Чарапука адгукнуўся ўрад Беларускай Народнай Рэспублікі і паслаў у ЗША на дапамогу Чарапуку яшчэ аднаго лідэра — Язэпа Варонку, дарэчы, таксама родам з Сакольшчыны. Па словах Вітаўта Кіпеля, гэтае масавае мерапрыемства сабрала беларусаў не толькі з Чыкага, але і з іншых штатаў ЗША. У выніку працы з’езда была створана новая арганізацыя — Беларуска-Амерыканская нацыянальная асацыяцыя. Кіраўніком яе быў абраны Язэп Варонка, а Янка Чарапук — старшынёй рэвізійнай камісіі.

Арганізацыйныя здольнасці Янкі Чарапука і ўдзел у з’ездзе Язэпа Варонкі зрабілі тады на прысутных вельмі канст-

Чарапук-Змагар Янка З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

руктыўны ўплыў і заахвоцілі ўсіх да далейшай дзейнасці. А абранае з'ездам кіраўніцтва і многія актывісты распачалі шырокую беларускую дзейнасць у Злучаных Штатах, хаця наперадзе ўсіх чакала шмат выпрабаванняў.

Жывучы ў Амерыцы, Янка Чарапук-Змагар быў яшчэ адным з арганізатараў Беларуска-Амерыканскага грамадскага задзіночання, а таксама Беларуска-Амерыканскай нацыянальнай рады, якая ставіла за мэту дабрачынную дапамогу ахвярам Другой сусветнай вайны. Наогул, наш эмігрант усё жыццё дапамагаў сваім землякам у Беларусі. Ён збіраў грошы і ахвяраваў іх беларускаму студэнцтву і школьніцтву ў Заходняй Беларусі, моцна дапамагаў беларускім арганізацыям у Беларусі і ў Чэхаславакіі. Хаця з 1936 года аж да пенсіі ён працаваў на дрэваапрацоўчай кампаніі Chicago and Riverdale Lumber Company, якая гарантавала толькі пэўны мінімум на жыццё і не больш.

У 1952 годзе на канадскім баку вадаспада Ніягара адбылася першая сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі. Яна была прысвечана Янку Купалу. На гэтай сустрэчы Янка Чарапук-Змагар, як прадстаўнік Урада БНР, выступіў з прамоваю. І такіх выступленняў і прамоў былі тысячы.

Яшчэ ў 1881 годзе ў Амерыцы была заснавана арганізацыя „Рыцары Калумба“, якая з гадамі стала міжнароднай. Янка Чарапук-Змагар уваходзіў у гэтую арганізацыю і меў яе найвышэйшую 4-ю рыцарскую ступень, ступень Патрыятызму.

16 лістапада 1957 года нашага земляка не стала. Беларускі каталіцкі часопіс „Зніч“ (1957, № 43, с. 5) пісаў: „На святой Імшы і на праводзінах Янкі Чарапука-Змагара была амаль уся беларуская інтэлігенцыя з Чыкага... А на жалобнай вячэры чула памянуў яго генерал Дзямідаў ды іншыя“.

2006

Чаржынскі Уладыслаў

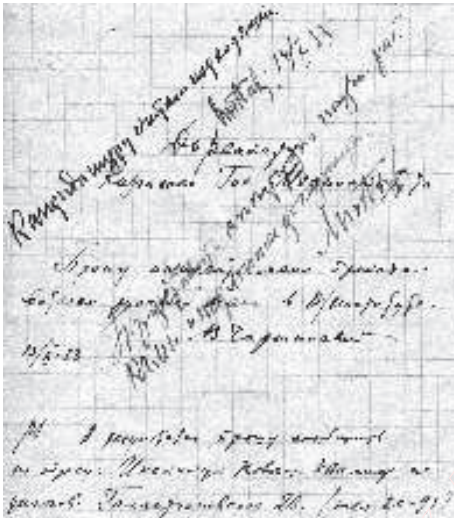
Беларускі літаратуразнавец, крытык, перакладчык. Нарадзіўся 15 траўня 1897 годзе ў вёсцы Стара-Каменная Сакольскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Мінскую гімназію і Белдзяржуніверсітэт. Працаваў супрацоўнікам Беларускай Акадэміі Навук. Друкаваўся з 1922 года. Даследаваў творчасць Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Цішкі Гартнага, Міхася Чарота і іншых беларускіх літаратараў. Яго творчасць вылучалася адсутнасцю характэрных для таго часу вульгарных догмаў, жывасцю даследчыцкай думкі. У 1930 годзе быў рэпрэсаваны і сасланы ў Казань. Больш на радзіму не вярнуўся. Жыў у Казані, працаваў у мясцовым медыцынскім інстытуце. Сябраваў з Янкам Купалам. Памёр 2 красавіка 1974 года ў Казані, дзе і пахаваны.

Жыццё і творчая дзейнасць Уладыслава Чаржынскага

Хто такі Уладыслаў Чаржынскі?

Уладыслаў Чаржынскі (1897-1974) — беларускі літаратуразнавец, крытык, лексікограф і педагог. Як падае біябібліяграфічны слоўнік „Беларускія пісьменьнікі“ (Мінск 1993, т. 2, с. 356), нарадзіўся ён на Беласточчыне. Пачатковую адукацыю атрымаў у народным вучылішчы. Скончыў Мінскую гімназію і Белдзяржуніверсітэт. Працаваў настаўнікам на Лагойшчыне, а таксама выкладчыкам у Інстытуце беларускай культуры і ў Камуністычным універсітэце Беларусі. З 1922 года пачаў выступаць з крытычнымі і літаратуразнаўчымі артыкуламі ў беларускім друку. З 1925 года супрацоўнічаў з часопісам „Польмя“.

Уладыслаў Чаржынскі пад сваім уласным прозвішчам, а таксама пад псеўданімамі Ул. Дзяржынскі і Улідзе друкаваў артыкулы, у якіх даваў грунтоўны эстэтычны аналіз як асобных мастацкіх твораў, так і літаратурнага працэсу ў цэлым. Многія яго матэрыялы, прысвечаныя творчасці Янкі Купалы, Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Міхася Чарота, Цішкі Гартнага, Янкі Журбы і іншых беларускіх пісьменьнікаў, уражваюць і сёння глыбінёй і жывасцю даследчыцкай думкі, аргументаванасцю і пластычнасцю стылю. Працы Уладыслава Чаржынскага каштоўныя сёння яшчэ тым, што ў супярэчлівы і жорсткі час канца 1920-х гадоў у сваіх ацэнках ён кіраваўся эстэтычнымі крытэрыямі, а не вульгарна-сацыялагічнымі догмамі. Як пісаў літаратуразнавец Ігар Жук, „інтэнсіўнасць працы У. Чаржынскага здзіўляе і захопляе нават у кантэксце імклівага, бурнага літаратурнага развіцця маладой Беларусі. Артыкулы, якія па форме і па сутнасці нагадвалі манаграфічныя даследаванні, рэцэнзіі (а яны ахоплівалі літаратурныя з’явы і падзеі не толькі Беларусі, як Усходняй, так і Заходняй, але факты ўсесаюзнага літаратурнага жыцця), прадмовы, укладанні, апрацоўкі —

Заява У. Чаржынскага аб прыёме на працу

і гэта ўсяго толькі на працягу нейкіх 6-7 гадоў вольнай дзейнасці. Вось паасобныя паведамленні ў тагачасным друку: „У. Чаржынскім збіраюцца матэрыялы аб жыцці і творчасці беларускага песняра М. Багдановіча. Ім жа падгатоўліваецца к друку поўны збор твораў М. Багдановіча“ („Полымя“, 1922, № 1).

„Пры Правапісна-Тэрміналагічнай камісіі ІБК зложена т.зв. Бюро Ад-

казных Перакладаў, на чале якога вызначаны У. Чаржынскі. Бюро задаволіць патрэбы ўсіх дзяржаўных і грамадзянскіх інстытуцый па ўстанаўленні тых афіцыйных тэкстаў на беларускай мове, патрэба ў якіх, як стала ўмеркаваных і правільна па-беларуску зложаных, вымагаецца самім жыццём“ („Полымя“, 1925, № 6). Тады ж „Полымя“ друкуе курс лекцый па гістарычным матэрыялізме Л. І. Аксельрода ў перакладзе У. Чаржынскага. „Інстытут Беларускай культуры“ (Менск 1926) інфармуе: у першапачатковы склад ІБК увайшлі старшынёю — С. Некрашэвіч, сакратаром — У. Чаржынскі. Яго ж мы знаходзім у Правапісна-Тэрміналагічнай камісіі, а таксама ў складзе аргкамітэта па правядзенні Першай Беларускай Акадэмічнай канферэнцыі. Па даручэнні камісіі разам з Я. Станкевічам рыхтуюць даклад „Правапіс чужых слоў“. 19 лютага 1925 года ўтварылася літаратурная секцыя ІБК (40 сяброў), якая потым аб’ядналася з секцыяй беларускай мовы. Сакратар аб’яднанай секцыі — У. Чаржынскі. Ім жа апрацоўваліся матэрыялы па гісторыі беларускай літаратуры для кніг прафесара М. Янчука, Я. Барычэўскага, А. Вазнясенскага. А ў 1926 годзе сам падрыхтаваў і выдаў дапаможнік „Выпісы

Чаржынскі Уладыслаў З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

з беларускае літаратуры XIX — пачатку XX стагоддзя” („Полымя”, 1997, № 12).

Тут Ігар Жук памыліўся, бо дапаможнік „Выпісы з беларускае літаратуры” ён складаў разам з Максімам Гарэцкім і Паўлам Караваем. Праўда, у Мінску ў 1928 годзе выйшла асобным выданнем праца Уладыслава Чаржынскага „Да пытання аб псіхалагічным стылі нашаніўскай паэзіі”. І, як піша Аўген Калубовіч у сваёй кнізе „На крыжовай дарозе” (Мінск 1994, с. 87), Чаржынскі з’яўляецца аўтарам „Слоўніка гісторыка-грамадазнаўчых тэрмінаў”.

Ссылка ў Казань

28 чэрвеня 1930 года Уладыслаў Чаржынскі быў арыштаваны ДПУ БССР па справе „Саюза вызвалення Беларусі”. Па пастанове Калегіі АДПУ СССР ад 10 красавіка 1931 года яго выслалі ў Казань тэрмінам на 5 гадоў. Праз 4 гады нашага земляка вызвалілі ад высылкі, але рэабілітавалі яго толькі пасля смерці ў 1988 годзе.

З Татарстана больш Уладыслаў Чаржынскі на Бацькаўшчыну не вярнуўся. Як сказаў Ігар Жук, „жыць на мяжы безданы, „не трапляючы ў яе”, ён навучыўся ў Казані, працуючы выключна на выкладчыцкіх пасадах у розных навучальных установах сталіцы Татарыі. Прорву, што ўтварылася „пяцігадовай высылкай”, а, як аказалася, здоўжылася на ўсё жыццё, пераступіць ён не пасмеў. Іншая і родная сталіца — Менск — аказалася для яго абазначэннем хісткай лёсавырашальнай мяжы, якую, пераступіўшы аднойчы ў адзін бок, назад ужо не адскочыш. Гэта было б вяртаннем у мінулае, а на звычайным узроўні такое вяртанне для Чаржынскага не ўяўлялася магчымым” („Полымя”, 1997, № 12).

Так, Уладыслаў Чаржынскі дамоў больш не вярнуўся. Але ці поўнасю адышоў ён ад літаратурнай і крытычнай дзейнасці — цяжка сказаць. Тым не менш, беларускімі пісьменнікамі і літаратурай ён моцна цікавіўся і тады, калі 40 гадоў жыў у сталіцы Татарстана.

Чаржынскі Уладыслаў З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Нядаўна мне ўдалося адшукаць у архівах і музеях Казані цікавыя звесткі пра нашага таленавітага і забытага літаратурознаўца. У архіве Казанскага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта захоўваюцца дзве асабістыя справы Уладыслава Чаржынскага за перыяд 1933-1946 і 1950-1971 гадоў. Найбольш каштоўнымі дакументамі з’яўляюцца асабісты лісток па ўліку кадраў і характарыстыкі Чаржынскага, розныя загады, справаздачы і выпіскі, фота-

здымкі і іншыя матэрыялы. Знойдзена таксама аўтабіяграфія нашага земляка, напісаная ім асабіста 27 красавіка 1943 года: „Нарадзіўся я ў 1897 годзе ў былой Гродзенскай губерні Сакольскага павета, вёсцы Стара-Каменная ў сялянскай сям’і. У бацькі майго было 5 дзесяцін зямлі, якую ён апрацоўваў сам асабіста пры дапамозе сваёй сям’і. Пачатковую адукацыю я атрымаў у пачатковым народным вучылішчы, пасля заканчэння якога паступіў у Гродзенскую казённую гімназію, дзе і вучыўся да 1914 года (пасля яе эвакуацыі перавёўся ў Мінскую гімназію — С. Ч.). Матэрыяльную дапамогу атрымліваў ад старэйшага брата, які знаходзіўся на заробках у Амерыцы. У 1915 годзе мая радзіма была акупаваная нямецкімі войскамі. Я паехаў у Ленінград, дзе і працягваў сваю адукацыю. У 1917 годзе я пераехаў у Мінск і да 1920 года працаваў хатнім настаўнікам у Вілейскім павеце. У 1921 годзе паступіў у Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт на этнолага-лінгвістычнае аддзяленне, якое скончыў у 1925 годзе. У час вучобы ва ўніверсітэце працаваў у беларускім дзяржаўным выдавецтве і выкладаў на рабфаку ўніверсітэта. З 1925 года працаваў у якасці навуковага супрацоўніка ў Інстытуце беларускай культуры,

Чаржынскі Уладыслаў З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

а потым у Беларускай Акадэміі Навук. Адначасова выкладаў у Беларускім камуністычным універсітэце. У 1930 годзе я быў адміністрацыйна высланы з Мінска ў горад Казань, тэрмінам на пяць гадоў. У Казані з 1931 да 1935 года я працаваў метадыстам у Інстытуце павышэння кваліфікацыі настаўнікаў і ў педагагічным інстытуце. З 1933 года па сумяшчальніцтву працаваў выкладчыкам у Казанскім дзяржаўным медыцынскім інстытуце (да 1936 года), а затым да 1940 года штатным выкладчыкам. З 1940 года штатную пасаду выкладчыка займаю ў Казанскім дзяржаўным стаматалагічным інстытуце, а ў КДМІ працую па сумяшчальніцтву”.

У медыцынскіх навучальных установах Казані Уладыслаў Чаржынскі выкладаў латынь, нямецкую і рускую мовы. Пра гэта гавораць розныя загады і выпіскі з загадаў кіраўнікоў навучальных устаноў Казані. А знойдзеная характарыстыка на выкладчыка кафедры замежных моў Казанскага дзяржаўнага медыцынскага інстытута Чаржынскага Уладыслава Вікенцьевіча дае поўнае ўяўленне пра гэтага выкладчыка і чалавека наогул: „Чаржынскі У. В., які працаваў выкладчыкам Казанскага дзяржаўнага медыцынскага інстытута з 1 верасня 1933 года і вызвалены з працы 1 снежня 1947 года, як сумяшчальнік, у сувязі з яго асноўнай працай у Казанскім дзяржаўным стаматалагічным інстытуце, 1 верасня 1950 года быў зноў залічаны выкладчыкам Казанскага дзяржаўна-

Асабісты лісток У. Чаржынскага па ўліку кадраў

Чаржынскі Уладыслаў З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

га медыцынскага інстытута, дзе і працуе па сённяшні час. Тав. Чаржынскі У. В. кваліфікаваны, вопытны і дысцыплінаваны педагаг, адносіцца з любоўю і стараннасцю да сваёй работы. Прымае актыўны ўдзел у метадычнай рабоце кафедры, выступаў на пасяджэннях кафедры з дакладамі па пытаннях методыкі выкладання моў. Чаржынскі У. В. сістэматычна займаецца павышэннем свайго ідэйна-палітычнага ўзроўню, актыўна ўдзельнічае на занятках, якія арганізавалі для выкладчыкаў кафедры, хто самастойна вывучае гісторыю СССР. Пастаянна працуе над удасканаленнем сваёй вытворчай кваліфікацыі, прымае ўдзел у рабоце кафедры над складаннем дапаможнікаў па нямецкай мове для медыкаў. Сярод таварышаў па працы і студэнтаў тав. Чаржынскі У. В. карыстаецца заслужаным аўтарытэтам”.

Сярод выяўленых казанскіх дакументаў ёсць і цікавая выпіска з загада № 91 рэктара Казанскага дзяржаўнага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга медыцынскага інстытута імя С. В. Курашова ад 19 мая 1967 года. У ёй гаворыцца, што ў „сувязі з 70-годдзем і 45-годдзем педагагічнай дзейнасці, з якіх 35 гадоў аддадзена падрыхтоўцы медыцынскіх кадраў у стаматалагічным і медыцынскім інстытутах Казані, за бездакорную творчую працу, чулыя і прынцыповыя адносіны да студэнтаў старшаму выкладчыку У. В. Чаржынскаму аб’явіць падзяку з занясеннем у асабістую справу. Падстава: прапанова заг. кафедры К. Л. Раскіна. Рэктар інстытута — прафесар Х. Хамітаў”. Дарэчы, у той час у казанскіх медыцынскіх навучальных установах працавала вельмі многа ураджэнцаў Беларусі, асабліва шмат было яўрэяў. Той самы Канэль Раскін быў родам з-пад Оршы, Ісак Алуф — з Полацка і іншыя. Магчыма, дзякуючы іх дапамозе, Уладыслаў Чаржынскі ў 1930-х гадах і ўладкаваўся на працу ў Казанскі медыцынскі інстытут.

У чэрвені 1971 года наш зямляк напісаў на імя рэктара заяву „вызваліць яго ад займаемай пасады ў сувязі з уходам на пенсію”. Тым больш, што яму ўжо было тады 74 гады. Рэктар задаволіў просьбу Чаржынскага.

У Казані Уладыслаў Чаржынскі пражыў яшчэ тры гады і 2 красавіка 1974 года яго не стала. Пахаваны ён у гэтым горадзе на Арскіх могілках.

Янка Купала і Уладыслаў Чаржынскі

У Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы ў Мінску захоўваюцца купалаўскія запісы (адз. зах. 459-461) маскоўскіх і казанскіх тэлефонаў і адрасоў асоб, з якімі паэт быў звязаны па службовых і асабістых справах. Сярод адрасоў Казані знаходжу і каардынаты Чаржынскага: „Чаржынскі. Держинского, 15, кв. 8”. У лістападзе 1941 года Янка Купала прыехаў у Татарстан і пасяліўся разам з Уладыславай Францаўнай непадалёку ад Казані ў пасёлку Пячышчы ў дырэктара мельзавода І. Я. Наякшына. Тут ён жыў і час ад часу наведваў Казань, дзе спыняўся ў гасцініцы „Татарстан”. З Наякшынымі Купала шчыра сябраваў, яны разам нават сустракалі новы 1942 год на кватэры Юдзіных у г. Верхнім Услоне.

Янка Купала часта выступаў на мітынгах, па радыё, з дакладамі сярод беларускай і татарскай інтэлігенцыі, пісаў вершы і прамовы. Заходзіў ён у госці і да сям’і Чаржынскіх. Дарэчы, жонкаю Уладыслава Чаржынскага была родная сястра Змітрака Бядулі — Чэрня Плаўнік. У іх нарадзіліся дзеці — Вітаўт і Рагнеда. Нядаўна я адшукаў Рагнеду Чаржынскую-Маслоўскую ў Сочы.

З Уладыславам Чаржынскім Янка Купала ў Казані шмат гутарыў, яны вялі размовы пра вайну, пра 20-30-я гады і рэпрэсіі, а таксама пра літаратуру.

4 мая 1942 года Янка Купала зноў сустрэўся з сям’ёй Чаржынскіх, якая наведала яго ў Пячышчах. Пясняр падараваў Чаржынскім сваю кнігу вершаў і паэм „От сердца”, што выйшла на рускай мове ў Маскве. На кнізе Купала напісаў „Дарагім Чаржынскім на памяць. Янка Купала. Пячышчы. 4.V.1942 г.”

18 чэрвеня Янка Купала пакінуў Татарстан і прыехаў у Маскву, дзе праз 10 дзён трагічна загінуў у гасцініцы „Масква”.

Уладыслаў Чаржынскі — крытык і літаратуразнавец

Максім Гарэцкі ў сваёй „Гісторыі беларускай літаратуры” напісаў: „Літаратурная крытыка развівалася ў нас ужо ў нашаніўскую пару (М. Багдановіч, Л. Гмырак — забіты на вайне ў 1915 годзе, А. Навіна, В. Ластоўскі і інш.). Цяпер яна ўсходзіць на больш падрыхтаваны і навуковы грунт (М. Пятуховіч, У. Дзяржынскі і інш.)”. У. Дзяржынскі, Улідзе — гэта псеўданімы Уладыслава Чаржынскага. Пад гэтымі псеўданімамі наш зямляк выступаў з крытычнымі артыкуламі ў розных беларускіх выданнях у 1920-х гадах.

У 1928 годзе ў Мінску асобным выданнем выйшла праца Уладыслава Чаржынскага „Да пытання аб псіхалагічным стылі нашаніўскай паэзіі”. Але яна спачатку была надрукавана ў сакавіцкім нумары часопіса „Узвышша” ў 1928 годзе. Перачытаў я нядаўна гэты матэрыял. Ён сапраўды заслугоўвае ўвагі, бо ў ім крытык выступіў супраць таго, што пісалі, напрыклад, Пятуховіч, Замоцін, якія адзначалі, што „скептыкам і пэсымістам выступае перад намі і Максім Багдановіч... Раней, Колас любіў сьпяваць супакой прыроды: ён любіў, падобна Цютчаву, Мэдэрлінку, прыслухоўвацца да начное цішыні, бо раненае сэрца патрабуе цішыні і спакою”. Чаржынскі ім адказвае: „Наадварот, Я. Колас — пясняр буры, навальніцы, грому, бліскавіц. Ні ў кога з беларускіх паэтаў гэтыя грозныя з’явы прыроды не знайшлі такога мастацкага выяўлення, як іменна ў Якуба Коласа” („Узвышша”, 1928, № 3, с. 128). Чаржынскі праналізаваў некалькі вершаў Якуба Коласа і прыйшоў да высновы, што „смутная настраёвасць коласаўскай лірыкі асабіста інтымных перажыванняў нічога супольнага не мае з філасофскай сістэмай песімізму” (там жа, с. 138). Можа крытык і перабольшваў, калі сцвярджаў, што наша літаратура самая жыццясцвярджальная з літаратур таго часу, але, як піша Ігар Жук, „унутраны аптымістычны пафас яе Чаржынскі адчуваў амаль бездакорна” (Ігар Жук, „Сустрэчны рух”, Гродна 1998, с. 44).

У Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь (ф. 205, вып.

Чаржынскі Уладыслаў
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Казанскі медыцынскі інстытут, дзе працаваў Уладыслаў Чаржынскі

3, спр. 8909) нядаўна выявіў заяву У. Чаржынскага, якую ён пісаў у Беларускай дзяржаўнай ўніверсітэт: „Гэтым прашу залічыць мяне сталым слухачом на этналагічна-лінгвістычны аддзел факультэту грамадзянскіх навук Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта па цыкле беларускае мовы. Скончыў у 1918 годзе 7 класаў мужчынскай гімназіі Фальковіча й Зубакіна ў Менску. У 1918-1919 гадах працаваў як настаўнік у вачэрняй школе для дарослых, якая была арганізавана мною ж у м. Пасадцы Вілейскага павета. Адначасна з гэтым даваў прыватныя лекцыі ў розных класах сярэдняй школы. У 1920 годзе з прыходам на Беларусь савецкае ўлады зрабіўся сталым супрацоўнікам штодзённае газеты „Савецкая Беларусь“, у якой працую й да апошняга часу...”.

Сапраўды, працуючы ў „Савецкай Беларусі“, Уладыслаў Чаржынскі публікуе тут свае артыкулы на розныя тэмы. Да 5-годдзя часопіса „Полымя“ з’яўляецца матэрыял „Літаратурная трыбуна“ („Савецкая Беларусь“, 1926, 25 снежня). У нумары „СБ“ ад 16 траўня 1925 года крытык разважае аб праблемах беларускае мастацкае культуры ў міжнародным кантэксце, аб тым, што наша тагачасная літаратура ўняс-

ла ў скарбніцу агульнаеўрапейскай літаратуры, які сацыяльны клас пераважна знайшоў у ёй свой адбітак. На думку У. Чаржынскага, „матывы нацыянальнага і сацыяльнага змагання ў сваім найдасканалышым сінтэзе разгарнуты ў беларускай літаратуры з такой глыбінёй і мастацкай эмацыянальнасцю, што яны чырвона-агністымі бляскамі мігацяць на агульналітаратурным еўрапейскім фоне”. І вялікая заслуга ў гэтым, сцвярджае крытык, і з ім нельга не пагадзіцца, Янкі Купалы. „Янка Купала — выдатнейшы карыфей беларускае літаратуры, які так нядаўна яшчэ быў як бы ўвасабленнем усёй нашай паэзіі, — з’яўляецца адначасна піянерам найноўшага беларускага пісьменства”, — пісаў наш зямляк. „Калі Гамер, Дантэ, Шэкспір, Байран, Гётэ, Міцкевіч, Пушкін і іншыя, — сцвярджае Уладыслаў Чаржынскі, — выяўлялі ў сваіх творах пераважна волю да жыцця чалавека наогул, то Янка Купала з найвялікшым мастацтвам праяўляе не толькі ў сваёй творчасці, але самой сваёй постацю песняра-мужыка волю да жыцця працоўнага эксплуатаванага селяніна, беларускага селяніна. У гэтым іменна розніца, у гэтым самабытнасць, у гэтым і веліч Янкі Купалы, а побач з ім і беларускае паэзіі, у параўнанні з паэзіяй і паэтамі агульнаеўрапейскай культуры”.

Акрамя „Савецкай Беларусі” наш літаратуразнавец і крытык шмат друкуецца ў часопісах „Полымя”, „Узвышша”, „Асьвета”. У 1925 годзе ў Мінску выйшаў з друку зборнік паэзіі Янкі Купалы „Безназоўнае”. У „Полымі” адразу з’яўляецца невялікая нататка Чаржынскага пра гэты зборнік, падпісаная псеўданімам Улідзе. Крытык піша: „Цэнтральным месцам зборніка з’яўляецца паэма „Безназоўнае”. Гэтая паэма заслугоўвае асаблівае ўвагі не толькі з боку мастацкага, але і з боку ідэалагічнага. У ёй Купала дае рэльефны нарыс нашай рэвалюцыйнай эпохі, адцяняючы яе на фоне таго недалёкага мінулага, якое перажывала працоўная Беларусь... Апрача паэмы ў зборніку бачым вязанку вершаў, напісаных у апошнія гады. Усе гэтыя вершы як сваёй ідэалогіяй, так і новымі мастацкімі хварбамі і настроямі падобны на „Безназоў-

нае" і з'яўляюцца як бы прэлюдыяй да паэмы" („Полымя", 1925, № 2, с. 200-201).

У першых нумарах часопіса „Полымя" за 1925 год Уладыслаў Чаржынскі друкуе вялікі свой артыкул нарысаў і ната-так „Беларуская літаратурная сучаснасць". Рэдакцыя часопіса нават зрабіла зноску, што з некаторымі вынікамі і думкамі аўтара не пагаджаецца. Тым не менш, артыкул быў апублікаваны. У ім літаратуразнавец таксама звяртаецца да творчасці Янкі Купалы. У сваёй працы крытык пытаецца: чаму на працягу 1920-1921 гадоў маўчыць Купала? Што такое сталася з песняром? І адразу дае адказ, што ў снежні 1921 года на старонках „Вольнага Сьцягу" з'яўляецца Купала „Песняй аб паходзе Ігара". „Песня," — піша Чаржынскі, — гэта закончаная музыкальная сімфонія, кожная частка якой п'яе дзіўную мелодыю, кожная струна якой гучыць самабытнымі тонамі, а ўсё разам зліваецца ў нязвычайнай чароўнай гармоніі. З гэтага боку „Песня" з'яўляецца запраўдным шэдэўрам беларускае найноўшае паэзіі" („Полымя", 1925, № 1, с. 148). Далей крытык разглядае зборнік вершаў Янкі Купалы „Спадчына", куды ўвайшлі вершы песняра, напісаныя ім у 1906-1918 гадах, а таксама драму „Тутэйшыя", напісаную ў 1922 годзе, апублікаваную — у 1924, якая па зместу адносіцца да 1918-1920 гадоў. Пра „Тутэйшых" Чаржынскі кажа, што „п'еса можа не спадабацца як прыхільнікам артадаксальнага рэалізму (натуралізму), так і прыхільнікам літаратурнага мадэрну. Рэалісты будуць нездаволены тым, што ў п'есе не ўсё жыве, што ў п'есе больш рэзанёрства, чымся жывой дзеі, што ў п'есе залішне карыкатуры, што ў п'есе залішне штучнага. З другога боку можа быць той закід, што п'еса замала эмацыянальна, што п'еса ўбога глыбокімі калізіямі, што п'еса пабудавана на павярхоўных водрухах людскіх пачуццяў, урэшце, што п'еса замала сцэнічна. Але ўсе гэтыя заганы будуць заганамі чыста ўмоўнымі, залежна ад таго пункту погляду, з якога падходзяць да гэтае п'есы. Нам здаецца, што ў п'есе трэба шукаць іншага..." (там жа, с. 151-152). Уладыслаў Чаржынскі добра ведаў, што трэба шукаць у п'есе, каму яна прысвечана, пра ка-

го яна і для каго... Абагульняючы творчасць Янкі Купалы ў 1920-я гады, наш зямляк прыйшоў да высновы, што:

„1. Ліра песняра не маўчыць, а адгукаецца на найважнейшыя падзеі гэтае сучаснасці; а калі адгукаецца яна не так часта, як гэтага нам хацелася б, то ў гэтым пункце мы павінны памятаць, што маем дачыненне з мастацтвам, г.зн. такой катэгорыяй, якая не падлягае матэматычным вымерам і якая пакуль што не жыве паводле календара, хоць бы нават савецкага.

2. Літаратурныя выступленні песняра не былі дысанансам эпосе, а наадварот, як нельга лепш гарманізавалі з гэтай эпохай.

3. Перастроеная на сучасны лад („Безназоўнае“) ліра песняра не ўтраціла сваёй ранейшай моцы, а гучыць так жа пераможна, як і раней, і мае нават тэндэнцыю заглушыць хоры новага літаратурнага рэчышча.

4. Паэт застаўся верным сабе і пры новых акалічнасцях, грунтуючыся ў сваёй творчасці на аб’ектыўнай рэальнасці і выступаючы, як раней, пад літаратурным знакам мастацкага рэалізму (павевы неакласіцызму ў „Тутэйшых“ не запярэчваюць гэтага, бо неакласіцызм бліжэй да рэалізму, чымся да рамантыкі). Усё гэта сведчыць аб тым, што Я. Купала і ў паслякастрычнікавай сучаснасці (асабліва пачынаючы з 1924 г.) становіцца вельмі значным фактарам прагрэсу ў беларускім літаратурным мастацтве“ (там жа, с. 153).

Уладыслаў Чаржынскі шмат пісаў і пра Якуба Коласа. „Новую зямлю“, „Сымона-музыку“ і „У палескай глушы“ ён назваў манументальнымі творамі беларускай літаратуры. Крытык паказаў тое адметнае, новае, што з’явілася найперш у Коласа-празаіка. А гэта дасканаласць і віртуознасць партрэтнага жывапісу, разумеючы апошнія даволі шырока — не толькі як апісанне знешняга партрэта, але і як выяўленне характару. Мае рацыю Міхась Мушынскі, які адзначае, што Чаржынскі „параўноўвае аповесць з партрэтнай галерэяй, праз якую праводзіць аўтар „зачараванага і захопленага чытача“, раскрываючы яму багацце і разнастайнасць чала-

Чаржынскі Уладыслаў
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

вечых тыпаў-характараў” (Міхась Мушынскі, „Беларуская крытыка і літаратуразнаўства (20-30-я гады)”, Мінск 1975, с. 166).

Пра Якуба Коласа Уладыслаў Чаржынскі напісаў вялікі крытычна-біяграфічны нарыс, які быў змешчаны ў першым томе збору твораў Якуба Коласа, што пабачыў свет у Мінску ў 1928 годзе. „Сымон-музыка” — гэта не толькі пышны цвет паэтыцкае індывідуальнасці: гэта пышны цвет беларускае паэзіі, як мастацтва”, — сцвярджае наш крытык.

Вельмі моцна Уладыслаў Чаржынскі абараняе Якуба Коласа, Змітрака Бядулю і Янку Купалу, аналізуючы працу „Белорусы” Яфіма Карскага ў „Полымі” за 1923 год. Ён аб’ектыўна ўказвае на сур’ёзныя недакладнасці Карскага, які ў трэцім томе стараецца паказаць гісторыю беларускай літаратуры, пачынаючы з XIX стагоддзя, а таксама апісаў беларускі культурна-нацыянальны рух. „Незразумелым для нас з’яўляецца той метада, паводле якога аўтар размясціў у гэтым раздзеле пісьменнікаў, — піша Уладыслаў Чаржынскі. — Калі аўтар трымаўся метаду літаратурнай магутнасці, то чаму паставіў Цётку раней Я. Купалы, Альберта Паўловіча, Г. Леўчыка, К. Буйло раней Бядулі-Ясакара, які бязумоўна па літаратурнай вартасці, і па колькасці ім напісанага стаіць бязмерна вышэй за іх? Калі ж аўтар трымаўся храналагічнага прынцыпу, то чаму Альберт Паўловіч, Ядвігін Ш. апынуліся пасля М. Багдановіча, К. Буйло і г.д.? А калі аўтар размяшчаў пісьменнікаў паводле арганічнай сувязі і сваенства матываў, стылю, крыніц творчасці і г.д., то чаму за М. Багдановічам пастаўлены А. Паўловіч, З. Жылуновіч, Ядвігін Ш., а не Бядуля-Ясакар, які, бязумоўна, як стылем, так і матывам і бліжэй да М. Багдановіча, чымся яны” („Полымя”, 1923, № 2, с. 113-114).

„Плавніку належыць і некалькі прозаічных статей”, — піша Я. Карскі ў „Белорусах”. Чаржынскі рэагуе на гэта імгненна: „Гэтак адзваецца акадэмік Е. Ф. Карскі аб пісьменніку, якога вядома нам у друку да 80 апавяданняў, агульным аб’ёмам каля 40-50 друкаваных аркушаў. І гэта

некалькі „прозаических статей”. Нечага сказаць, добрая рэгістрацыя паэтычных матэрыялаў” ... (там жа, с. 123). І такіх заўваг крытык прыводзіць вельмі шмат. Таму ён, прачытаўшы трэці том „Белорусов”, заявіў, што кніга Карскага „дзякуючы сваёй павярхоўнасці вельмі мала дасць новага для тых, хто больш-менш знаёмы з гісторыяй беларускае літаратуры і з гісторыяй беларускага нацыянальна-адраджэнцкага руху” (там жа, с. 132).

У вераснёўскім нумары часопіса „Полымя” за 1928 год Уладыслаў Чаржынскі апублікаваў артыкул „Дзейнасць З. Жылуновіча ў абсягу беларускай літаратурнай крытыкі”. Артыкул быў вельмі актуальны на той час і сёння ён не страціў сваёй гістарычна-літаратурнай фактуры. Як мы ведаем, сам Цішка Гартны (Зміцер Жылуновіч) пісаў вельмі шмат: апавяданні, вершы, раманы, літаратурныя агляды, крытычныя маннаграфіі, крытычна-палемічныя артыкулы, рэцэнзіі і г.д. Менавіта на характарыстыцы некаторых жанраў крытыкі Цішкі Гартнага спыніўся У. Чаржынскі. Ён не толькі зрабіў вычарпальны агляд дзейнасці З. Жылуновіча ў кантэксце беларускай літаратурнай крытыкі, але паспрабаваў класіфікаваць яго крытычныя працы як з боку ідэалагічна-метадалагічных прынцыпаў, так і з боку літаратурнай формы і стылю. Падобная праца ў беларускай літаратуры тады была новай і даволі нялёгкай. І яе наўрад ці хто змог бы адужаць. Хіба што толькі Чаржынскі.

Часопіс „Узвышша” ў травенскім нумары за 1929 год публікуе вялікі матэрыял нашага земляка, які называецца „«Нарысы гісторыі беларускае літаратуры» праф. М. М. Пятуховіча”. Сапраўды, прафесар Міхайла Пятуховіч (1891-1937) у 1928 годзе выдаў першую частку сваіх „Нарысаў...”. Іх уважліва прачытаў Уладыслаў Чаржынскі і на старонках папулярнага тады часопіса выказаў свае думкі і заўвагі. І яны даволі слухныя. Напрыклад, У. Чаржынскі піша: „Вось якую характарыстыку дае, напрыклад, праф. Пятуховіч В. Д. Марцінкевічу на балоне 73-й „Нарысаў”: „Узятая ў цэлым творчасць Дуніна-Марцінкевіча ўяўляе сабой яскравы прадукт

Чаржынскі Уладыслаў З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

патрыярхальна-дваровай культуры, амаль зусім не зачэпленай уплывамі капіталізму". Гэта формула, супярэчачы гістарычнай рэчаіснасці, не можа даць адказу на асноўныя пытанні, што ўзнікаюць навокал творчасці названага пісьменніка. Чым, напрыклад, вытлумачыць тую з'яву, што ўся творчасць Д. Марцінкевіча з'яўляецца як бы псіха-ідэалагічным клеем, якім пісьменнік тужыцца склеіць сялянства і шляхту, як не распадам прыгоннае гаспадаркі? Чым вытлумачыць гэтае заахвочванне селяніна да шчырае працы, якое мы бачым бадай у кожным творы Марцінкевіча, як не простым рэзультатам невыстарчальнай прадукцыйнасці сялянскае працы ў перыяд менавіта распаду прыгоннае гаспадаркі?" і г.д. і г.д. У гэтым артыкуле Чаржынскі зрабіў некалькі заўваг і на конт трактоўкі ў „Нарысах“ М. Піятуховічам паэзіі Францішка Багушэвіча, і творчасці некаторых іншых класікаў беларускай літаратуры.

Вельмі добра крытык У. Чаржынскі сказаў пра беларускага гісторыка Уладзіміра Пічэту. Напрыклад, у аглядзе часопіса „Вестник Народного Комиссариата Просвещения ССРБ“ (1923, кастрычнік-лістапад) у лютаўскім нумары часопіса „Полымя“ за 1923 год ён піша: „Як мы бачым, гісторыка-беларуская навука мае ў асобе У. Пічэты вельмі здольнага і, адначасна з гэтым, вельмі шчырага прыхільніка“.

Вельмі цёпла наш зямляк у сваіх літаратурных творах адгукаўся пра Украіну і творчасць яе пісьменнікаў. У 1924 годзе выйшаў з друку зборнік вершаў „Вітер з Украіны“ Паўло Тычыны. Пад псеўданімам Улідзе „Полымя“ друкуе рэцэнзію У. Чаржынскага на гэты зборнік. Яна пачынаецца так: „Вецер з Украіны, Украіны так блізкай нам, беларусам, на жаль так рэдка далятае да нас, так рэдка кудзёрыць верхавіны беларускага бору! А шкада! Гэтулькі ў гэтым ветры нам роднага, прачулага, а разам з тым, гэтулькі ў ім моцы й чараў, самабытнасці і крыштальнай прамяністасці. Вязанка вершаў П. Тычыны „Вітер з Украіны“ можа найвыпукней увасабляе сабою гэты ўкраінскі вецер... („Полымя“, 1925, № 1, с. 179-180). Далей наш крытык не шкадуе шчырых братэр-

скіх слоў і пачуццяў, ён проста ў захапленні ад творчасці паэта, калі піша, што „П. Тычына — адзін з найвялікшых сучасных украінскіх паэтаў...”, што „музыкі ў паэзіі П.Тычыны — як сонца ў роснай зелены летнім ранкам”, што „лірыка П. Тычыны — наскрозь шчыра-пачуццёва”...

Гэта мая толькі невялікая вандроўка па старонках твораў Чаржынскага-крытыка. Пасля яе я ўпэўніўся, што беларусы ў 1930 годзе страцілі вельмі таленавітага, разважлівага і аб'ектыўнага крытыка. На вялікі жаль, сёння ў беларускай літаратуры крытыка маштабу Чаржынскага я нават і не магу назваць. Таму павучыцца пісаць і аналізаваць творы нам сёння ёсць у каго. Толькі гэтыя крытычныя артыкулы і даследаванні нашага земляка раскіданы па выданнях 1920-1930-х гадоў. Ці не пара ўжо іх сабраць пад адну вокладку і выдаць?..

2007

Чарнецкі Мікола

Беларускі грамадска-палітычны дзеяч, педагог, публіцыст, выдавец, доктар філасофіі. Нарадзіўся 22 траўня 1899 года ў вёсцы Малыя Азяраны Сакоўскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Карлаў універсітэт у Празе (1929). У час вучобы актыўна ўдзельнічаў у беларускім студэнцкім руху. Стаяў на пазіцыях беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. У 1930-1931 гадах працаваў выкладчыкам беларускай мовы ў Клецкай беларускай гімназіі. У 1939 годзе савецкія ўлады прызначылі яго дырэктарам школы ў Крынках. У Вільні выдаваў (разам з Яўгенам Аніськам) часопіс „Золак” (1931-1939). З 1940 года быў кіраўніком асветы Крынскага раёна. Арыштаваны НКВД, уцёк з-пад арышту. Падчас нямецкай акупацыі працаваў у Беларускай нацыянальным камітэце ў Беластоку. Па-зверску забіты польскай узброенай групай 19 студзеня 1944 года.

Беларускі патрыёт

Мая кніга будзе няпоўнай, калі я не згадаю пра беларускага патрыёта Міколу Чарнецкага. Скажу адразу, што яго жыццё даследавалі і напісалі пра яго некалькі артыкулаў гісторыкі Сяргей Ёрш і Вячаслаў Харужы (С. Ёрш, „Мучанік за беларускую ідэю“, „Ніва“, 10 сакавік 1996; W. Choruży, Mikołaj Czarniecki (1899-1944), „Białoruskie Zeszyty Historyczne“, 1998, № 9 і іншыя). Таму, спасылаючыся на шэраг публікацый, вышэй названых гісторыкаў, нагадаю пра Міколу Чарнецкага яшчэ раз.

Публіцыст, педагог і палітычны дзеяч Мікола Чарнецкі нарадзіўся 22 мая 1899 года ў вёсцы Малыя Азяраны на Сакольшчыне ў беларускай сялянскай сям'і. У 1918 годзе скончыў Свіслацкую настаўніцкую семінарыю. Да 1921 года знаходзіўся ў бежанстве ў Расіі, дзе загінула ўся яго сям'я.

Калі вярнуўся на Радзіму, то не ўпаў духам, перажываючы за ўсе страты родных і блізкіх людзей. Мікола вырашыў працягваць вучобу і паступіў у Карлаў універсітэт у Прагу. Раіса Жук-Грышкевіч у кнізе „Жыццё Вінцэнта Жук-Грышкевіча“ (Таронта 1993, с. 44) піша: „У 1923 годзе прыехала яшчэ большая група, што складалася з віленчукоў, наваградчан і дзьвіншчукоў. У гэтай групе былі... Сланейская, Гузоўскі, Чарнецкі, Мікола Ільяшэвіч... і іншыя. Віленскія беларускія дзеячы, што выпраўлялі беларускіх студэнтаў на навучу ў Прагу, прасілі, каб яны памяталі, што ў першую чаргу ў Заходняй Беларусі патрэбны вучыцелі беларускіх гімназіяў...“.

Падчас вучобы ў Празе Мікола Чарнецкі быў актыўным сябрам Аб'яднання беларускіх студэнцкіх арганізацый (АБСА). Арганізацыя ўваходзіла ў Міжнародную студэнцкую канфедэрацыю. Сябры АБСА згуртоўвалі ўсе беларускія студэнцкія арганізацыі для сумеснай працы на ніве беларускага адраджэння. Штаб-кватэра арганізацыі знаходзілася ў Празе, дзе на розных мовах выдаваўся „Бюлетэнь АБСА“. Актыўную дзейнасць у АБСА прымаў і Мікола Чарнецкі. Ён

Чарнецкі Мікола
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Чарнецкі Мікалай (другі справа) з сябрамі

абараняў беларусаў ад розных чарнасоценных варожых наездаў і крытыкаў. Дарэчы, у Савецкай Беларусі Уладзімір Калеснік упершыню прыгадаў Міколу Чарнецкага ў сваёй кнізе „Ветразі Адысея” (Мінск 1977, с. 131). Ён згадаў пісьмо Міколы Чарнецкага ад 29 лістапада 1923 года, дзе ён быў незадаволены і пісаў, што часопіс „Студенческие годы” з чарнасоценнай апантанасцю разносіў вызваленчыя імкненні ўкраінцаў і беларусаў. „Ідэолаг рускіх эсэраў В. М. Чарноў, выступаючы з палітычным дакладам у Студэнцкім доме, свядома абмінуў права беларускага народа на самавызначэнне. Засыпаны пытаннямі на гэты конт, ён ухіліўся ад адказу”, — пісаў Мікола Чарнецкі. Ён шчыра сябраваў з Уладзімірам Жылкам і Тамашом Грыбам. Быў сябрам Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, а ў 1923-1929 гадах уваходзіў у Замежнае бюро БПСР у Празе.

Пасля заканчэння ўніверсітэта ў Празе са ступенню доктара філасофіі, у 1929 годзе Мікола Чарнецкі вярнуўся ў Заходнюю Беларусь. У 1930-х гадах ён разам з Яўгенам Аніськам выда-

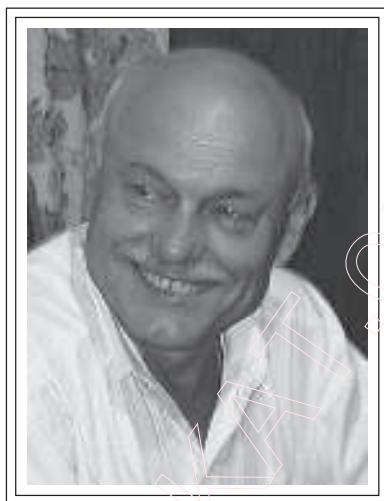
ваў часопіс „Золак“, які прытрымліваўся ідэйных пазіцый за-
межнай групы беларускіх эсэраў і яе „Бюлетэня загранічнай гру-
пы Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў“.

У Заходняй Беларусі Мікола ўладкаваўся працаваць настаў-
нікам беларускіх гімназій у Радашковічах і ў Клецку. У 1939 го-
дзе савецкія ўлады прызначылі яго дырэктарам школы ў Крын-
ках, а з 1940 года ён быў кіраўніком асветы Крынскага раёна.

Працуючы на ніве беларускага настаўніцтва, аднойчы Мі-
колу арыштавалі органы НКВД, але яму ўдалося ўцячы. Пад-
час Другой сусветнай вайны беларускі педагог жыў у Бела-
стоку, дзе працаваў у Беларускім нацыянальным камітэце
і актыўна ўдзельнічаў у беларускім нацыянальным падполлі.
19 студзеня 1944 года яго схапіла польская ўзброеная гру-
па і па-зверску закатавала.

Пахаваны Мікола Чарнецкі на праваслаўных могілках на Вы-
годзе ў Беластоку. На яго надмагільнай таблічцы напісаны сло-
вы па-беларуску: „Няхай Табе будзе лёгкай Родная Зямелька“.

2008

Яканюк Данат

Беларускі музыказнавец, тэлежурналіст, педагог, кандыдат філасофскіх навук. Нарадзіўся 10 лютага 1944 года ў Орлі Бельскага павета Падляшскага ваяводства. Скончыў Гродзенскае музычнае вучылішча, Беларускаю кансерваторыю і аспірантуру. У 1991 годзе на хвалі апошняга Адраджэння стварыў на Беларускім тэлебачанні эксперыментальную студыю пры Дырэкцыі праграм „Тэлесябрыну”, якой быў дадзены час у эфіры, тэхнічныя і фінансавыя сродкі. Дацэнт кафедры тэлебачання і радыёвяшчання Інстытута журналістыкі Белдзяржуніверсітэта. Ва ўніверсітэце распрацаваў новыя курсы „Дакументальная тэлерадыёжурналістыка”, „Канфесійная тэлерадыёжурналістыка”, а таксама „Музычная тэлерадыёжурналістыка” (усе па-беларуску). Жыве ў Мінску.

Унук святара Андрэя Туроўскага

Кожны здаровы і творчы чалавек імкнецца так ці інакш адзначыцца, перадусім, творчасцю ці грамадскай вартасцю на гэтым свеце, хаця б у імя гонару дзяцей, а тым больш унукаў. Наш зямляк Данат Яканюк з Орлі ганарыцца сваімі продкамі, якія склалі, на яго думку, паказальны радавод творчых і працавітых беларусаў „Тутэйшчыны“. У многім, іхнія лёсы — драматычныя, трагічныя, духоўныя, працавітыя ды імпэтныя — гэта цэлая гісторыя „ў асобах“ нашай Бацькаўшчыны, яе заходняй тэрыторыі з другой паловы XIX — пачатку XXI стагоддзяў.

Чатыры гады таму Данат Яканюк больш-менш сістэматычна склаў свае сямейныя дакументы, фотаздымкі, іншыя сведчанні жыцця родаў Яка-

Дзед Даната Яканюка — Андрэй Туроўскі. 1930-я гады

нюкоў ды Туроўскіх у гэтак званы хатні архіў, і атрымалася пакуль каля 90 аркушаў фармату А2 (дзеля гэтага ён зрабіў спецыяльны куфар). „Думаю, наперадзе мемуарнае ці літаратурнае абагульненне гэтых дакументаў, вартых сагі пра нашу Бацькаўшчыну, нахшталт „Сагі пра Фарсайтаў“ з „Туманнага Альбіёну“, — сказаў спадар Яканюк. А цяпер давайце бліжэй пазнаёмімся з ім. Данат Яканюк — вядомы беларускі музыказнаўца, дацэнт кафедры тэлебачання і радыёвяшчання Інстытута журналістыкі Белдзяржуніверсітэта, кандыдат філасофскіх навук. Данат Лявонавіч вельмі цікавы ча-

лавек, таму гутарыць з ім мне было прыемна, а яшчэ прыемнай пачуць ад яго шмат цікавых гісторый пра сябе, пра свой лёс і род Яканюкоў.

— **Спадар Данат, раскажыце, калі ласка, пра сваіх бацькоў і дзядоў.**

— Мой дзед па лініі маці быў праваслаўным святаром, протаіерэем. Гэта — Андрэй Фёдаравіч Туроўскі (думаю, прозвішча паходзіць ад знакамітага беларускага Тураўскага, што добра было б даследаваць...). Андрэй Туроўскі быў настаяцелем спачатку ў Ялоўцы на Беласточчыне, а потым у Гародні (кіраўнік кансісторыі), а падчас Другой сусветнай вайны — настаяцель царквы ў Орлі да вясны 1945 года.

У 1940 годзе ў мамы склалася трагічная гісторыя. Яе жонка — сына дырэктара лесапількі ў Азёрах пад Гародняю, разам з усёй сям’ёй, рэпрэсавалі — саслалі ў Сібір, як ворага народа. Дзед Андрэя Туроўскага перавялі настаяцелем у Орлю. Там і пазнаёмілася мама з Лявонам Яканюком — на той час заснавальнікам і гаспадаром уласнай пякарні ў Орлі (ён у 14 гадоў ад майстра-пекара ў Здалбунаве на Украіне, чэха па-нацыянальнасці, атрымаў пасведчанне што з’яўляецца майстрам-пекарам і можа адкрываць уласную пякарню). Там я ў Орлі і нарадзіўся 10 лютага 1944 года і, канечне, быў хрышчаны ў мясцовай царкве дзедам.

— **І няўжо Вам дзед даў такое рэдкае імя — Данат?**

— І імя Данат (з лацінкі Donat, яно сустракаецца ў славян, у прыватнасці, у рускага пісьменніка Івана Тургенева — „Падораны“) даў мне менавіта дзед Андрэй. Вясной 1945 года, падчас вызвалення Беласточчыны савецкімі войскамі, дзеду Андрэю „прапанавалі“ ўсім прыходам (каб загітаваў прыхаджан) „перайсці“ на савецкую беларускую тэрыторыю. Дзед пагадзіўся, і ўся сям’я апынулася ў разбураным Мінску. Пераезд, галеча, разбураны ўшчэнт Мінск даканалі дзеда, і праз два месяцы, пасля пераезду ў Савецкую Беларусь, ён памёр. Пахаваны каля Аляксандра-Неўскай царквы на Вайсковых могілках у Мінску.

— **Гэта Вы распавядалі пра лёс Вашага дзедка. А цяпер рас-**

кажыце пра свайго бацьку.

— Бацька часта гаварыў, што „хлебapёкі ўсім патрэбны, як фрызыеры ці шаўцы“, бо хлеб патрэбны ўсім, а таленавітыя хлебapёкі — асабліва. У Гайнаўцы Лявон Яканюк удзельнічаў у падпольным прафсаюзным руху, распаўсюджваў антыпольскія, прасавецкія ўлёткі. У 1939 годзе бацьку, як дыпламанта падхарунжага-кавалерыста (у 1929 годзе ён быў лепшым кавалерыстам нейкай польскай кавалерыйскай часці, нягледзячы на пераслед яго, як праваслаўнага беларуса, атрымаў адмысловы „дыплом“ падхарунжага, захоўваецца ў нашым сямейным архіве) мабілізавалі ў польскую армію. Разам з іншымі

Аляксандра Туроўская — бабуля Даната Яканюка. 1930-я гады

беларусамі, ён здаўся ў палон Чырвонай Арміі. З палякамі, у тым ліку з афіцэрамі, быў у Катыві, дзе, як вядома, палякаў расстралялі, а беларусаў адправілі дахаты. Пехатою ішоў бацька адтуль на Беласточчыну. А там ізноў... мабілізавалі, толькі ўжо ў Савецкую Армію. Служыў у часці „ВНОС“ — „внешнее наблюдение за самолётами“. Нядоўга служыў, бо спатрэбілася... хлебapёкі! І вось напярэдадні вайны з немцамі бацька „курураваў“ дзве ці тры пякарні ў Орлі і вакол яе. Адзін тыпус з мясцовай савецкай улады яму даў загад назіраць за імі „во что бы то ни стало“, а сам збег перад наступленнем немцаў. Так бацька трапіў у разрад заходнікаў, ды яшчэ на акупаванай тэрыторыі. Ізноў — „хлеб усім трэба есці“, і, імпэтны мой бацька, адчыніў сваю пякарню для арлян.

Там ён і пазнаёміўся з мамаю — дачкою мясцовага протаіерэя...

Летам 1945 года ў Мінску бацьку прапанавалі ўладкавацца ў Гародні, дзе трэба было аднаўляць фабрыку цукерак і кавы, і была сякая-такая праца яму, таленавітаму майстру-хлебапёку. Так наша сям'я апынулася ў Гародні, дзе ў шчаслівых гадоў да вайны пражыла мая маці. Па прыездзе ў Гародню восенню 1945 года выдзелілі нам 12 сотак зямлі ў горадзе. Бацька ўласнымі рукамі пабудаваў дом, каля яго быў сад-гарод, які бацькі пераўтварылі ў райскі куток з фантанам, дзіцячай чыгункай, стаўком і іншымі аздобамі еўрапейскай сядзібнай цывілізацыі. Яны ж былі „заходнікамі” ... У Гародні ў 1946 годзе нарадзіўся мой брат Вадзім. Цяпер Вадзім — піяніст, доктар педагогікі, прарэктар Беларускай акадэміі музыкі ў Мінску, загадчык кафедры музычнай педагогікі гэтай акадэміі.

— **А цяпер раскажыце трохі пра сваю маці.**

— Мая мама — старэйшая дачка Аляксандры (народжанай Гундзяевай дваранскага маскоўскага роду) і Андрэя Туроўскіх. У іх яшчэ былі Ала (мая хросная маці), Ганна ды Віктар. Ганна і Віктар пасля вайны скончылі Віленскую кансерваторыю, дзядзька — харавы дырыжор, стаў заслужаным дзеячам мастацтва Літвы. Маці амаль усё сваё жыццё прысвяціла нашаму выхаванню. Перад Другой сусветнай вайной яна паступіла ў Віленскі медыцынскі інстытут, аднак бацькі не пусцілі яе на вучобу з-за вайны. У нядоўгія савецкія часы (восень 1939 — вясна 1941) працавала ў Азёрах пад Гроднам медсястрой. У Гродне пасля вайны працавала перыядычна, бо ў асноўным была „хатняй гаспадыняй”, членам бацькоўскага савета школы, як лепшая мама. Але мама, нягледзячы на савецкую сістэму, ладзіла Куццю, Вялікдзень і г.д.

— **Што Вам памятаецца з маленства?**

— Памятаецца слаба што. Толькі паводле фотаздымкаў я бы аднаўляю сваю генетычную памяць. А вось калі я, мама ды бацька ў яго 80-годдзе (жнівень 1990 года) на „Масквічы” паехалі на малую Радзіму, дык магу сказаць, што гэта

Данат Яканюк з братам Вадзімам

былі імгненні спрадвечнай шчырасці, псіхалагічнае „дабудаванне” ўсёй маёй істоты, асабліва, калі я пабачыў крыжы на могілках у Бельску, дзе спрадвеку хаваліся Яканюкі і, дзе пабачыў магілу свайго дзеда Харытона і бабулі Яфіміі, якіх ніколі не бачыў, і месца, дзе я нарадзіўся (таго цаглянага дому на той час ужо не было). Тады штосьці „пазазямное” зрынулася на мае тагачасныя пачуцці. Дарэчы, наша прозвішча, думаю, паходзіць ад назову беларускай драпежнай птушкі сямейства сакаліных „канюк”. Гэта палякі зрабілі „ЯкОнюк”, хаця і ў пашпарце напісалі „русін”, што значыць не рускі, але праваслаўны. Па нашаму — беларус. У Гародні потым „нічога сумняшся” мясцовыя пісцы ў пашпарце так і напісалі „рускі”, зрабілі непісьменную гукавую кальку з „русіна”.

— **Як пачынаўся Ваш жыццёвы шлях?**

— Як згадваў ужо, я нарадзіўся на свет Божы 10 лютага 1944 года ў слаўнай Орлі. У Гародні ў 5 гадоў мама павяла мяне ў мясцовую музычную школу вучыцца іграць на скрыпцы. Бо дзед жа іграў на ёй, а таксама на раялі, які заўсёды быў ў святарскай мацінай сям’і, і на гітары, і спяваў, і кіраваў хорам у Брэсце. Так вызначыўся мой лёс ажно да 25 гадоў. Закончыў Гарадзенскую музычную вучэльню, па-

ступіў у кансерваторыю па класе скрыпкі. Студэнтам працаваў прафесійна ў дзяржаўным сімфанічным аркестры. Але летам 1967 года зламаў кісьць правай рукі. Тым не менш, кансерваторыю скончыў, быў размеркаваны спачатку ў сімфанічны аркестр Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі, затым перавёўся ў аркестр на радыё. Там і „заразіўся” журналістыкай. Перайшоў у музычную рэдакцыю радыё, дзе і адпрацаваў 11 год рэдактарам, старшым рэдактарам, дырэктарам музычных калектываў Беларускага тэлебачаньня і радыё, каментатарам. Гэты час — час маёй інтэнсіўнай самаадукацыі ў галіне эстэтыкі, філасофіі, а потым і сацыялогіі. Паступіў у аспірантуру Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі на спецыяльнасьць „музыказнаўства”. Аднак цягнула дакладнасьць сацыялогіі, а не „распльвістасьць” эстэтыкі. Так адбыўся выбар майго трэцяга прафесійнага шляху — сацыялогія. Але не „простая”, а на той час унікальная „сацыялогія музычнага мастацтва”, ды яшчэ ў сувязі з радыёвяшчаннем. Пасля пакут паводле выбару навуковага кіраўніка (у нашай Акадэміі Навук і ва ўсёй рэспубліцы музычнага сацыёлага не было, а ў СССР іх было колькасцю пальцаў на адной руцэ), я знайшоў кіраўніка ў Маскве, у Інстытуце сацыялагічных даследаванняў АН СССР. Гэта быў вядомы філосаф, сацыёлаг з „мастацкім ухілам”, аўтар мноства кніг Юрый Давыдаў — загадчык аддзела крытыкі заходніх сацыяльных тэорый. Завочна я адвучыўся ў аспірантуры нашай акадэміі навук і датэрмінова падрыхтаваў дысэртацыю. Акрамя блока кандыдацкіх іспытаў у Інстытуце мастацтва, этнаграфіі і фальклору АН БССР (тэорыя і гісторыя музыкі, нямецкая мова, гісторыя музыказнаўства, беларуская музыка), здаў у аб’ёме маскоўскага ўніверсітэта кандыдацкія па гісторыі філасофіі, сацыялогіі, гісторыі КПСС (куды ж без яе?). І, як сказаў мне тады Юрый Давыдаў, „бліскава абараніўся”. Камісія ўпершыню слухала абарону паводле сацыялогіі музычнага радыёвяшчаньня. Так я стаў у 1982 годзе кандыдатам філасофскіх навук у Маскве. Пасля маёй скрыпічнай перамогі — выкананнем канцэр-

Яканюк Данат
З БЕЛАСТОЦКАЙ ЗЯМЛІ

Данат Яканюк з маці і бацькам, а таксама з маленькай дачкой.

та Мендэльсона для скрыпкі з аркестрам у Гародні і паступлення ў кансерваторыю, пасля журналісцкай эйфарыі на радыё (было, што я адзіны асвятляў цэлы Усесаюзны конкурс вакалістаў на Першым канале Усесаюзнага радыё, на нашы Першую і Другую радыёпраграмы, на „Крыніцу” — больш за 30 нарысаў, аглядаў, радыёчасопісаў і г.д. у месяц). Гэта была мая наступная сапраўдная творчая перамога. Праўда, і тады не без хмаркі было зацвярджэнне маёй дысертацыі Вышэйшай атэстацыйнай камісіяй у Маскве: як раз у той момант здарылася ідэалагічная праверка Інстытута сацыялогіі сур’ёзнай камісіяй ЦК КПСС! Але... Абарону маёй дысертацыі, у якой былі сапраўдныя сацыялагічныя дадзеныя, так нялюбыя для тагачаснай улады, нават хацелі зрабіць закрытай. Пранесла, аднак, і праз год дыплом мне ўручылі ў той Маскве.

— **А як Вы трапілі на Беларускае тэлебачанне?**

— У 1984 годзе мне прапанавалі ўзначаліць Аддзел сацыялагічных даследаванняў Дзяржтэлерадыё Беларусі (цяпер Белтэлерадыёкампанія), дзе правёў некалькі вялікіх сацыялагічных даследаванняў папулярнасці тэле- і радыёпраграм, грамадскай думкі паводле эфектыўнасці вясчання і іншых. А ў 1986 годзе атрымаў запрашэнне на пасаду намесніка

генеральнага дырэктара Дырэкцыі праграм Беларускага тэлебачання. Курыраваў дзейнасць пяці рэдакцый — маладзёжнай, дзіцячай, музычнай, літаратурна-драматычнай і аб'яднання „Тэлефільм”. У 1991 годзе на хвалі апошняга Адраджэння стварыў эксперыментальную студию пры Дырэкцыі праграм „Тэлесябрыну”, якой быў дадзены час у эфіры, тэхнічныя і фінансавыя сродкі. У „Тэлесябрыне” аб'ядналіся, у асноўным, маладыя тэлевізійнікі — журналісты, тэлеражысёры, тэлеаператары і інш. Да 1997 года — гэта быў перыяд творчых эксперыментаў у стылістыцы „народнага тэлебачання”. Ствараліся праграмы-тэлемарафоны на каталіцкія і праваслаўныя Каляды, Вялікадні, на Дзяды. У такія дні ў межах „Тэлесябрыны” працавала, па сутнасці, уся сістэма Беларускага тэлебачання на тэрыторыі Беларусі, ладзіліся тэлемасты ў Мінску з домам Купалы, філармоніяй, цэрквамі, касцёламі, з усімі абласнымі цэнтрамі.

— **Ведаю, што Вам тады приходзілася быць і аўтарам, прадзюсерам, рэдактарам, вядучым, галоўным рэжысёрам у такіх святочных выпусках?**

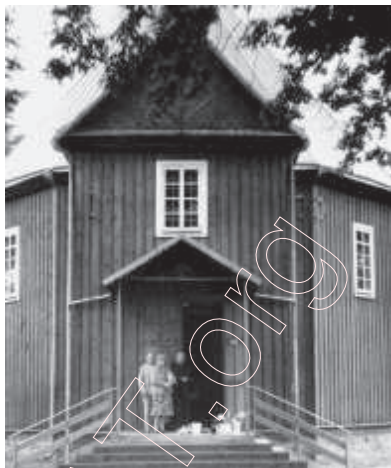
— Так. Але ў жніўні 1997 года „Тэлесябрыну” закрылі, як і многія тагачасны нацыянальныя праекты. Я перайшоў на выкладчыцкую працу, якая мне была знаёма яшчэ з часоў аспірантуры.

— **І дзе Вы цяпер працуеце?**

— Цяпер я дацэнт кафедры тэлебачання і радыёвяшчання Інстытута журналістыкі Белдзяржуніверсітэта (Інстытут створаны сёлета на базе журфака). Вяду заняткі са студэнтамі старэйшых курсаў — дысцыпліны спецыялізацыі „Публіцыстычныя жанры аўдыёвізуальнай журналістыкі”, „Мастацкае вяшчанне на радыё і ТБ”, „Псіхалогія сучаснай электроннай масавай камунікацыі” (для магістрантаў). З гэтага года працаваў новыя курсы „Дакументальная тэлеражысура” (усе па-беларуску), „Канфесійная тэлерадыёжурналістыка”, а таксама „Музычная тэлерадыёжурналістыка” (ну, як жа без яе мне, патомнаму музыканту!)...

— **Ці даўно Вы наведвалі родную Орлю?**

— Так здарылася, што ў мяне дзве малыя Радзімы — Орля ды Гародня, дзе я пражыў дзяцінства і юнацтва. У Гародні пахаваны бацька. З 1990 года на Беласточчыне, шкада, не быў. Абавязкова, канечне, пабываю. А тагачаснае ўражанне ад таго краю — чысцюткае, насычанае водарам дрэў паветра і зычлівасць, працавітасць тамтэйшых маіх землякоў. Так, землякоў! Бо землі ж там беларускія спрадвеку.

Яканюкі са святаром каля царквы ў Орлі. 1990 г.

— **А са сваякоў у Вас хто жыве на Беласточчыне?**

— У Гайнаўцы, у Барысаўцы, у Варшаве жывуць мае стрыечныя браты ды сёстры. Шкада, але сувязі з імі няма. Ёсць звесткі, што адзін з Яканюкоў — юрыст у ЗША, жыве ў Чыкага.

— **Аб чым сёння марыць спадар Данат Яканюк?**

— Мары ўжо, відаць, не мой занятак. У маім узросце трэба проста разлічваць і займацца тым, што ўмееш, што любіш, да чаго ляжыць душа, сэрца ды рукі на месцы. У адным са сваіх артыкулаў напісаў пра тое, што беларусы павінны стацца інтэлектуальнай нацыяй-донарам: нашы ж маладыя праграмісты гадоў з 15 перамагаюць на самых складаных міжнародных конкурсах праграмістаў. Маладыя музыканты, калі едуць на конкурсы, не вяртаюцца без прызоў, спартсмены — таксама ў многім і г.д.

Аднак, маеш рацыю, спадар Сяргей: мару ўсё-ткі пра татальную беларускамоўную культуру і народ. А такое ж было ў нашай, без пафасу, вялікай гісторыі. Лічу, што калі б людзі ўсвядомілі сябе адзінамоўна скрозь, усеагульна монамоўнымі, але з рускай і англійскай, нямецкай мовамі ў абавязковы дадатак (а не наадварот) — во тады мы і зажывем у самім цэнтры старой матухны Еўропы, як тыя Эміраты. У мяне

ёсць нават нататкі паводле магчымасці ўсеагульнай творчай, інтэлектуальнай мабілізацыі народа з дапамогай „скразной” нацыянальнай самаідэнтыфікацыі беларусаў, як народа гістарычна таленавітага і трывалага, з пакуль незразумелай выбуховай сілай творчага імпэту. І гэта, на маю думку, ці не галоўная задача сродкаў масавай камунікацыі, як інструмента „заражэння” творчым імпэтам усіх людзей нашых. Мы падобны, з аднаго боку, на чэхаў, з другога — на кітайцаў. Толькі ў нас не 2 млрд. насельніцтва і не нафта, якая хутка скончыцца ў Эміратах, у Расіі, а перакрываюцца дарогі, і бясконцы чалавечы матэрыял — мазгі і творчасць. Дамейкаў, Міцкевічаў, Ордаў трэба заўважаць у час. А то ж я ведаю сёння колькі ж нашых там, за мяжой. Маладых, творчых, дынамічных. Вось і пляменнік мой Аляксандр Яканюк — таленавіты скрыпач, лаўрэат конкурсаў, цяпер і прадзюсер, вымушаны ў Германіі ствараць „Яканюк-квартэт”, там зарабляць больш-менш прыстойныя грошы на жылло. А так хоча вярнуцца і тут прыстойна жыць...

— **Спадар Яканюк, калі не сакрэт, якая ў Вас сям’я?**

— Ад першага шлюбу — дачка Даруся, замужам за маскоўскім будаўніком-прадпрымальнікам. Закончыла наш журфак Белдзяржуніверсітэта, мае сваю фірму, якая займаецца рэкламай, адукацыяй, выданнем адмысловага часопіса „Для Рублёўкі”. Нядаўна адкрыла моднае атэльэ з офісам у цэнтры Масквы. У яе дачка, вучыцца на балерыну і два пагодкі сынкі. З першай жонкай зараз падтрымліваю добрыя сяброўскія адносіны, дапамагаю. Яна — музыказнаўца, доктар, прафесар Беларускага ўніверсітэта культуры і мастацтва.

Ад другога шлюбу расце, на мой погляд, здольны на творчасць (цудоўна малюе) сыноч Мікіта Яканюк, якому 8 гадоў. А я цяпер жыю з маці. 27 верасня ёй споўнілася 90 гадоў. Хворая, амаль не бачыць, аднак імпэтная і адданая сваім дзецям і ўнукам любая матуля мая — Варвара Андрэеўна.

2008

Змест

Думалі пра будучыню	3
Андраюк Серафім	5
Даследчык беларускай прозы і крытыкі.....	6
3 часоў маленства.....	8
Аніська Дамінік	11
Малавядомае імя.....	12
Борык Антон	15
Слуцкі паўстанец з Сакольшчыны.....	16
Бранштэйн Якаў	21
Быў і не быў з намі.....	22
Бычкоўскі Адам	26
Вяртанне Адама Бычкоўскага.....	27
Валошын Павел	35
Смелы і адчайны беларус.....	36
Варонка Язэп	41
Адзін з арганізатараў БНР.....	42
Вашкевіч Аляксандр	47
Беларускі генерал з Беласточчыны.....	48
Верас Зоська	51
Незабыўная Людвіка Антонаўна.....	52
Гелда Іван	58
Беларускі вайсковец.....	59
Геніюш Янка	61
Побач з паэткай.....	62
Гершун Аляксандр	69
Фізік з Саколкі.....	70
Грабінскі Баляслаў	73
Яркая постаць.....	74
Грынкевіч Станіслаў (малодшы)	79
Маленькая згадка пра Станіслава Грынкевіча (малодшага).....	80
Грынкевіч Станіслаў (старэйшы)	82
Беларускі доктар і палітык.....	83
Віленскія дапаўненні да біяграфіі Станіслава Грынкевіча (старэйшага).....	86
Грыцук Аляксей	90
Пра Аляксея Грыцука.....	91

Грышкевіч Франук	99
З Беларуска ў сэрцы.....	100
Дарашкевіч Янук	105
Прыгадаем Янука Дарашкевіча.....	106
Дашута Язэп	109
Думаў аб Ісусе Хрысце.....	110
Дзямідаў Мікола	114
Вайсковец у форме з беларускай сімволікай.....	115
Дубінскі Сяргей	118
Беларускі археолаг і гісторык.....	119
Ільяшэвіч Хведар	122
Зорны шлях Хведара Ільяшэвіча.....	123
Казбярук Уладзімір	127
Даследчык, крытык, перакладчык.....	128
Беларуская літаратура Беласточчыны — з’ява феноменальная.....	130
Казлоўскі Уладзіслаў	134
Час вяртання.....	135
Карпюк Аляксей	138
Літаратурная спадчына Аляксея Карпюка.....	139
Кіслы Кастусь	144
Дырыжор і кампазітар Кастусь Кіслы.....	145
Галіна Кіслая ўспамінае бацьку.....	149
Краскоўскі Іван	154
Чалавек вялікага сэрца.....	155
Куклінскія Аляксей і Міхась	162
Браты Куклінскія — рэпрэсаваныя бежанцы з Заблудава.....	163
Лабовіч Арсень	167
Даследчык беларускага тэатра.....	168
Лангбард Іосіф	172
Летуценны хлопец з Бельска.....	173
Ластаўка Пятро	177
Быў беларускім дзеячам.....	178
Макаль Пятрусь	181
Жыў літаратурай.....	182
Мацок Уладзімір	187
Разьбяр па дрэве.....	188
Міклашэўскі Яўген	189
Пісьменніку думаецца пра лёс нацыі.....	190

Неманцэвіч Антон	193
Па слядах Антона Неманцэвіча.....	194
Несцярэўскі Мікалай	198
Мастак шчодрай душы.....	199
Новік Ганна	202
Святаў было мала.....	203
Пецюкевіч Мар'ян	208
Чытаючы Мар'яна Пецюкевіча.....	209
Дзённік Мар'яна Пецюкевіча.....	213
Браты Пецюкевічы перажывалі за Беларусь.....	216
Прытыцкі Сяргей	222
Гэтага патрабавала жыццё.....	223
Пятэльскі Сцяпан (Арол М.)	226
Меў палёт і талент.....	227
Разумоўская Любоў	230
Даследчыца Яна Длугаша.....	231
Сакалоўскі Васіль	234
Герой Савецкага Саюза.....	235
Сідаровіч Кастусь	239
Беларускі тэатральны кааператыў „Полымя“.....	240
Сумны Анатоль	248
Гартаючы часопіс „Баявая Ўскалось“.....	249
Тамашчык Уладзімір (епіскап Васіль)	252
Епіскап Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы.....	253
Хлябцэвіч Яўген	257
Халімон з-пад пушчы.....	258
Царук Іраіда	263
Генеалагічнае дрэва Прытыцкіх.....	264
Чарапук-Змагар Янка	269
Беларускі рыцар Калумба.....	270
Чаржынскі Уладыслаў	274
Жыццё і творчая дзейнасць Уладыслава Чаржынскага.....	275
Чарнецкі Мікола	291
Беларускі патрыёт.....	292
Яканюк Данат	295
Унук святара Андрэя Туроўскага.....	296